

รูปแบบการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

นายวุฒิชัย ปรีพุทธรัตน์

วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
พ.ศ. 2567

รูปแบบการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

นายวุฒิชัย ปรีพุทธรัตน์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
พ.ศ. 2567

สงวนลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ใบอนุมัติวิทยานิพนธ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของ นายวุฒิชัย ปรีพุทธรัตน์ แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน ของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปิยากร หวังมหาพร)

กรรมการ
(อาจารย์ ดร.สิทธิพรร สุนทร)

กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.เสาวลักษณ์ นิกรพิทยา)

กรรมการ
(อาจารย์ ดร.วัชรินทร์ สุทธิศัย)

กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมเกียรติ เกียรติเจริญ)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต ของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาคร คัยนันทน์)
คณบดีคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

(รองศาสตราจารย์ ดร.กฤษกนก ดวงชาทม)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
วันที่.....เดือน.....ปี.....

ชื่อเรื่อง : รูปแบบการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี
ผู้วิจัย : นายวุฒิชัย ปรีพุทธรัตน์
ปริญญา : ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (การจัดการภาครัฐและภาคเอกชน)
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
อาจารย์ที่ปรึกษา : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมเกียรติ เกียรติเจริญ
: อาจารย์ ดร.วัชรินทร์ สุทธิศัย
ปีที่สำเร็จการศึกษา : 2567

บทคัดย่อ

การวิจัย เรื่องรูปแบบการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้นำมาสู่วัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้ (1) เพื่อศึกษาระดับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี (2) เพื่อศึกษาระดับการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด (3) เพื่อศึกษาระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด (4) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลทางตรงต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี (5) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลทางอ้อมต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี (6) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี (7) เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ที่มีอายุ 18 ปี ขึ้นไปและมีสิทธิ์เลือกตั้ง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย กลุ่มที่ 1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ระยะที่ 1 จำนวน 400 คน ได้มาโดยวิธีการหาขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของยามาเน่ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ กลุ่มที่ 2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยระยะที่ 2 ในการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) จำนวน 20 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling Analysis) ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการพรรณนาและอธิบายผล

ผลการวิจัยพบว่า (1) ระดับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในรายด้านพบว่าระดับปัจจัยภายในของบุคคล โดยรวมอยู่ในระดับมาก ระดับปัจจัยสภาพแวดล้อมของบุคคล โดยรวมอยู่ในระดับมาก ระดับปัจจัยประเภทบุคคล โดยรวมอยู่ในระดับมาก (2) ระดับการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับมาก (3) ระดับคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับมาก (4) ผลการวิเคราะห์รูปแบบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีพบว่ารูปแบบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์อยู่ในระดับที่ดี

โดยพิจารณาจากค่าสถิติ ที่ใช้ตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ได้แก่ χ^2 = 189.54, df = 215 df =199, RMR = 0.068, CFI = 1.00, GFI = 0.96, AGFI = 0.95 ,NFI = 0.97, RMSEA = 0.000 ทุกปัจจัยสามารถอธิบายความแปรปรวนของคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ได้ค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R^2) เท่ากับ 0.95 คิดเป็นร้อยละ 95.00 เมื่อพิจารณาอิทธิพลส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า (1) ปัจจัยภายในของบุคคล (IFP) มีอิทธิพลในทางตรงกับการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด (DEL) โดยมีอิทธิพลเท่ากับ 0.06 และมีอิทธิพลในทางอ้อมกับคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด (QUAN) โดยมีอิทธิพลเท่ากับ 0.13 ซึ่งเป็นค่าอิทธิพลทางตรงที่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (2) ปัจจัยสภาพแวดล้อมของบุคคล (PEF) มีอิทธิพลในทางตรงกับการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด (DEL) โดยมีอิทธิพลเท่ากับ 0.26 และมีอิทธิพลในทางอ้อมกับคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด (QUAN) โดยมีอิทธิพลเท่ากับ 0.43 ซึ่งเป็นค่าอิทธิพลทางตรงที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (3) ปัจจัยประเภทบุคคล (PF) มีอิทธิพลในทางตรงกับการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด (DEL) โดยมีอิทธิพลเท่ากับ 0.24 และมีอิทธิพลในทางอ้อมกับคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด (QUAN) โดยมีอิทธิพลเท่ากับ 0.36 ซึ่งเป็นค่าอิทธิพลทางตรงที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (4) การพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด (DEL) มีอิทธิพลในทางตรงกับคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด (QUAN) โดยมีอิทธิพลเท่ากับ 0.11 ซึ่งเป็นค่าอิทธิพลทางตรงที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 5) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความร่วมมือในการพัฒนาพื้นที่ระหว่างภาครัฐกับเอกชน กรณีศึกษากลุ่มร้อยแก่นสารสินธุ์ เรียงลำดับตามค่าความถี่ดังต่อไปนี้ (1) ควรมีการรวบรวมประเด็นปัญหาและความต้องการจากชุมชนเพื่อจะได้ร่วมกันหาทางแก้ไขได้อย่างถูกต้อง (2) ควรมีหน่วยงานที่เป็นศูนย์กลางในการช่วยเหลือประชาชนในทุก ๆ ด้านแบบรวดเร็ว 3) ควรมีบริการเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในที่สาธารณะทุกแห่งแบบให้สามารถใช้ได้จริง (4) ควรมีกิจกรรมส่งเสริมด้านสุขภาพให้ทุกคนสามารถทำร่วมกันได้ (5) ควรมีการปรับปรุงการซ่อมแซมด้านโครงสร้างที่มีความทับซ้อนในพื้นที่ระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานราชการส่วนกลาง (6) ควรส่งเสริมให้ชุมชนมีความสามัคคี ให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (7) ผู้บริหารในจังหวัดร้อยเอ็ดควรกล้าเปลี่ยนแปลงเพื่อจะพัฒนาในทุก ๆ ด้าน (8) ควรส่งเสริมการบริหารจัดการเมืองด้วยหลักธรรมาภิบาลและการพัฒนาองค์ความรู้สู่ประชาชน (9) ควรส่งเสริมการสร้างความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อม (10) ควรได้รับความร่วมมือจากองค์กรในระดับประเทศในการจัดหางบประมาณ (11) ควรส่งเสริมสนับสนุนการทำงานของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ในทุกขั้นตอนของกระบวนการทำงาน (12) ควรมีการบริหารจัดสรรด้านงบประมาณในการจัดทำบริการสาธารณะเพื่อให้มีประสิทธิภาพและคุ้มค่า (13) การพัฒนาที่ต้องคำนึงถึงความเป็นองค์รวมของทุก ๆ ด้านอย่างสมดุล (14) การพัฒนาทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่ม (15) ควรส่งเสริมให้ประชาชน ผู้นำ ส่วนราชการและภาคเอกชนมีความเอื้ออาทรและเคารพซึ่งกัน

และกัน (16) รัฐบาลควรส่งเสริมการพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีให้กับพลเมือง (17) ผู้นำควรมีวิสัยทัศน์ที่สอดคล้องกับทีมบริหารและเป็นไปในแนวทางเดียวกัน (18) ควรมีการตรวจสอบ ติดตามการทำงานของหน่วยงานภาครัฐอย่างสม่ำเสมอ (19) ควรมีการการประชาสัมพันธ์กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ไปยังประชาชนอย่างทั่วถึง (20) ควรมีการสื่อสารที่เหมาะสมในการบริหารจัดการของแต่ละภาคส่วน (21) ควรมีกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กับชุมชน (22) ผู้บริหารของหน่วยงานหรือผู้นำชุมชนควรสร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชน (23) ควรส่งเสริมการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีภายในชุมชน (6) ข้อเสนอแนะในการพัฒนา ได้แก่ (1) ควรมีการสร้างองค์ความรู้ด้านความมั่นคงให้กับประชาชน (2) ประชาชนในชุมชน ควรมีสุขอนามัยอย่างทั่วถึงและครอบคลุมทุกพื้นที่ (3) ควรมีการส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ของชุมชนอย่างยั่งยืน (4) ควรมีการการจัดการทรัพยากรของชุมชนอย่างเป็นระบบ

คำสำคัญ: การพัฒนา, ประชาชน, คุณภาพชีวิตที่ดี

RAJABHAT MAHA SARAKHAM UNIVERSITY

_____อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

Title	:	Roi-Et city development model provides citizens with a good quality of life.
Author	:	Mr.Woottichai Preeputtarat
Degree	:	Doctor of Philosophy (Public and Private Management) Rajabhat Maha Sarakham University
Advisors	:	Assistant Professor Dr.Somkiet Kietjareon
	:	Dr.Sitthiporn Soonthorn
Year	:	2024

ABSTRACT

Research on the development model of Roi Et city for the people to have a good quality of life. It has led to the following research objectives; (1) to study the level of factors influencing the development of Roi Et city so that the people have a good quality of life; (2) to study the level of development of Roi Et city; (3) to study the level of quality of life of the people in Roi Et province; (4) To study the factors that have a direct influence on the development of Roi Et City so that the people have a good quality of life; (5) To study the factors that have an indirect influence on the development of Roi Et City so that the people have a good quality of life; (6) To study the proposal. Suggestions regarding the development of Roi Et City so that the people have a good quality of life; (7) To create a model for the development of Roi Et City so that the people have a good quality of life. The population used in the research includes people in Roi Et Province who are 18 years of age and over and have the right to vote. The sample group used in the research, Group 1, the sample group used in the first phase of the research, consisted of 400 people, obtained by using the sample size method according to Yamane's formula. Using a questionnaire as a tool, group 2 was a sample group used in phase 2 of the research in a focus group meeting of 20 people. Statistics used in data analysis included frequency distribution, percentage, mean, standard deviation. and structural equation modeling analysis (Structural Equation Modeling Analysis) qualitative data. The researcher used descriptive methods and explained the results.

หัวเ

บทค
ABS
กิตติ
สาร
สาร
สาร
บทที่

บทที่

หัวเรื่อง

2.1

2.1

บทที่ 3 วิธี

กา

กา

บทที่ 4 ผล

4.1

4.2

4.3

บทที่ 5 สรุ

5.1

5.2

5.3

บรรณานุกรม

ภาคผนวก

ภา

ภา

ภา

ภา

ภา

ภา

การเผยแพร่ผ

ประวัติผู้วิจัย

สารบัญตาราง

ตารางที่ หน้า

3.1 จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างแยกตามอำเภอ 187
3.2 เกณฑ์การแปลความหมายของคะแนนจากแบบสอบถาม..... 194
4.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม..... 203
4.2 ระดับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยรวมและจำแนกเป็นรายด้าน 205
4.3 ระดับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ปัจจัยภายในของบุคคล ปัจจัยเพศ จำแนกเป็นรายข้อ..... 206
4.4 ระดับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ปัจจัยภายในของบุคคล ปัจจัยอายุ จำแนกเป็นรายข้อ 207
4.5 ระดับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ปัจจัยภายในของบุคคล ปัจจัยการศึกษา จำแนกเป็นรายข้อ..... 208
4.6 ระดับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ปัจจัยภายในของบุคคล ปัจจัยสถานภาพ จำแนกเป็นรายข้อ..... 209
4.7 ระดับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ปัจจัยสภาพแวดล้อมของบุคคล ปัจจัยอาณาเขตหรือพื้นที่อยู่อาศัยจำแนกเป็นรายข้อ..... 210
4.8 ระดับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ปัจจัยสภาพแวดล้อมของบุคคล ปัจจัยครอบครัว จำแนกเป็นรายข้อ 211
4.9 ระดับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ปัจจัยสภาพ แวดล้อมของบุคคล ปัจจัยค่านิยมและวัฒนธรรม จำแนกเป็นรายข้อ. 212
4.10 ระดับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ปัจจัยสภาพแวดล้อมของบุคคล ปัจจัยเทคโนโลยีและการสื่อสาร จำแนกเป็นรายข้อ 213
4.11 ระดับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ปัจจัยประเภทบุคคล ปัจจัยประชาชน จำแนกเป็นรายข้อ..... 213
4.12 ระดับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ปัจจัยประเภทบุคคล ปัจจัยเจ้าหน้าที่ของรัฐ จำแนกเป็นรายข้อ 214
4.13 ระดับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ปัจจัยประเภทบุคคล ปัจจัยนักธุรกิจภาคเอกชน จำแนกเป็นรายข้อ..... 215

ตารางที่ **หน้า**

4.14 ระดับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ปัจจัยประเภทบุคคล ปัจจัยนักการเมือง จำแนกเป็นรายข้อ 216
4.15 ระดับการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด โดยรวมและจำแนกเป็นรายด้าน 217
4.16 ระดับการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด ปัจจัยสภาพทางกายภาพ จำแนกเป็นรายข้อ 217
4.17 ระดับการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด ปัจจัยการจัดการ จำแนกเป็นรายข้อ 218
4.18 ระดับการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด ปัจจัยการบริการและสวัสดิการ จำแนกเป็นรายข้อ 218
4.19 ระดับการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด ปัจจัยกฎหมาย จำแนกเป็นรายข้อ 219
4.20 ระดับคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ดโดยรวมและจำแนกเป็นรายด้าน... 220
4.21 ระดับคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ด้านสุขภาพกายที่ดี จำแนกเป็นรายข้อ 221
4.22 ระดับคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ด้านสุขภาพจิตที่ดี จำแนกเป็นรายข้อ 222
4.23 ระดับคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ด้านสังคมที่ดี จำแนกเป็นรายข้อ 222
4.24 ระดับคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ด้านเศรษฐกิจที่ดี จำแนกเป็นรายข้อ 223
4.25 ระดับคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ด้านสิ่งแวดล้อมที่ดี จำแนกเป็นรายข้อ 224
4.26 ระดับคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ด้านความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สิน จำแนกเป็นรายข้อ 225
4.27 ระดับคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการมีงานทำและรายได้ จำแนกเป็นรายข้อ 226
4.28 ระดับคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ด้านสันทนาการและพัฒนาตนเอง จำแนกเป็นรายข้อ 227
4.29 ผลการวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด ให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี 228
4.30 ผลการวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานของการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด 231
4.31 ผลการวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานของคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด 232

ตารางที่ **หน้า**

4.32 ผลการวิเคราะห์รูปแบบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี 234
4.33 ผลการวิเคราะห์ความตรงเชิงโครงสร้างด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ปัจจัยภายในของบุคคล (IFP) 236
4.34 ผลการวิเคราะห์ความตรงเชิงโครงสร้างด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ปัจจัยสภาพแวดล้อมของบุคคล (PEF) 237
4.35 ผลการวิเคราะห์ความตรงเชิงโครงสร้างด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ปัจจัยประเภทบุคคล (PF) 238
4.36 ผลการวิเคราะห์ความตรงเชิงโครงสร้างด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน การพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด (DEL) 240
4.37 ผลการวิเคราะห์ความตรงเชิงโครงสร้างด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน คุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด (QUAN). 241
4.38 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี 242

สารบัญภาพ

ภาพที่ หน้า

2.1 รูปแบบการบริหารจัดการความร่วมมือ 55
2.2 กรอบแนวคิดการพัฒนาเมืองและชนบท “RUUR Models” 72
2.3 ความเชื่อมโยงของเมืองที่เกิดจากการจัดการและวางแผนอย่างเป็นระบบ 81
2.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย 184
4.1 โมเดลสมการโครงสร้างของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี 235
4.2 ความตรงเชิงโครงสร้างด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ปัจจัยภายในของบุคคล (IFP) 237
4.3 ความตรงเชิงโครงสร้างด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ปัจจัยสภาพแวดล้อมของบุคคล (PEF) 238
4.4 ความตรงเชิงโครงสร้างด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ปัจจัยประเภทบุคคล (PF) 239
4.5 ความตรงเชิงโครงสร้างด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน การพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด (DEL) 240
4.6 ความตรงเชิงโครงสร้างด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันคุณภาพชีวิตที่ดี ของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด (QUAN) 242
4.7 รูปแบบปัจจัยภายในของบุคคลมีอิทธิพลในทางตรงกับการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด และมีอิทธิพลในทางอ้อมกับคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด 269
4.8 รูปแบบปัจจัยสภาพแวดล้อมของบุคคลมีอิทธิพลในทางตรงกับการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด และมีอิทธิพลในทางอ้อมกับคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด 270
4.9 รูปแบบปัจจัยประเภทบุคคล ของบุคคลมีอิทธิพลในทางตรงกับการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด และมีอิทธิพลในทางอ้อมกับคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด 271
4.10 รูปแบบการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดมีอิทธิพลในทางตรงกับคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน ในจังหวัดร้อยเอ็ด 272
4.11 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับรูปแบบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี 273
4.12 รูปแบบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้มีคุณภาพชีวิต 275

ภาพที่ **หน้า**

ฉ.1 การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2567 เวลา 09.00 น. –12.00 น. ณ ห้องประชุมร้านเสบียงบิสโตร..... 402
ฉ.2 การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2567 เวลา 09.00 น. –12.00 น. ณ ห้องประชุมร้านเสบียงบิสโตร..... 403
ฉ.3 การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2567 เวลา 09.00 น. –12.00 น. ณ ห้องประชุมร้านเสบียงบิสโตร..... 404
ฉ.4 การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2567 เวลา 09.00 น. –12.00 น. ณ ห้องประชุมร้านเสบียงบิสโตร..... 405

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร ได้มีพระราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศใช้ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561–2580) เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2561 โดยมีพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี เป็นผู้รับสนองพระราชโองการและได้เผยแพร่ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 135 ตอนที่ 82 ก เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2561 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 65 ได้บัญญัติให้รัฐพึงจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกันเพื่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมายดังกล่าวและต่อมาได้มีการตราพระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2560 โดยกำหนดให้มีคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติรับผิดชอบในการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติและเมื่อได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีและสภานิติบัญญัติแห่งชาติแล้วให้นายกรัฐมนตรีนำขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเพื่อมีพระบรมราชโองการประกาศใช้เป็นยุทธศาสตร์ชาติต่อไป (สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565, น. 1)

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) เป็นยุทธศาสตร์ชาติฉบับแรกของประเทศไทยตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งจะต้องนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้ประเทศไทยบรรลุวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้วด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ภายในช่วงเวลาดังกล่าว เพื่อความสุขของคนไทยทุกคน (ราชกิจจานุเบกษา, 2561) เป้าหมายในการพัฒนาประเทศ คือ “ ประเทศชาติมั่นคง ประชาชนมีความสุข เศรษฐกิจพัฒนาต่อเนื่อง สังคมเป็นธรรม ฐานทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืน” โดยยกระดับศักยภาพของประเทศหลากหลายมิติ การพัฒนาประเทศจะมุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาความมั่นคง เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในรูปแบบ “ประชารัฐ” ประกอบด้วย 6 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐโดยแต่ละยุทธศาสตร์มีเป้าหมายและประเด็นการพัฒนาในแต่ละด้าน โดยการพัฒนาที่ยั่งยืนการพัฒนาที่ยั่งยืน

นำไปสู่แผนแม่บทที่นำสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมแล้วการมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงานและชุมชนล้วนเป็นสิ่งสำคัญในการขับเคลื่อนแผนแม่บทสู่การปฏิบัติให้ประสบผลสำเร็จเช่นเดียวกับการบริหารจัดการองค์การอื่น ๆ ที่ย่อมต้องมีปัจจัยหลายปัจจัยที่นำองค์การไปสู่ความสำเร็จเช่นเดียวกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่ต้องอาศัยความร่วมมือและการมีส่วนร่วมทั้งภายในและภายนอกองค์การในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้ประสบผลสำเร็จโดยมีปัจจัยสนับสนุนทั้งในระดับองค์การและระดับบุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำงานร่วมกันเป็นทีมการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมการร่วมมือกันทำงานอย่างใกล้ชิดระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชน ซึ่งสังคมเมืองเป็นพื้นที่ที่มีการอาศัยอยู่หนาแน่น แสดงออกซึ่งความเจริญทางกายภาพ แต่อาจเป็นจุด เสื่อมของความอ่อนด้อยด้านจิตใจเชิงจริยธรรม (ทัศนา พฤติการกิจ, 2558)

การพัฒนาชุมชนเมืองจึงจะต้องสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ในยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม และยุทธศาสตร์ที่ 9 การพัฒนาภาคเมืองและพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ เพื่อขยายความเจริญสู่ภูมิภาค สร้างโอกาสทางเศรษฐกิจอย่างทั่วถึง มีการพัฒนาเมืองและพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจ ได้แก่ 1) พัฒนา สภาพแวดล้อมเมืองศูนย์กลางของจังหวัดให้เป็นเมืองน่าอยู่ เพื่อการใช้งานของคนทุกกลุ่มในสังคม อย่างเท่าเทียม เอื้อต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างมีสมดุล 2) ส่งเสริมการจัดการ สิ่งแวดล้อมเมืองอย่างมีบูรณาการภายใต้การมีส่วนร่วมของส่วนกลาง ส่วนท้องถิ่น ภาคประชาสังคม และภาคเอกชน 3) พัฒนาระบบขนส่งสาธารณะในเขตเมือง 4) รักษาอัตลักษณ์ของเมืองและสร้าง คุณค่าของทรัพยากรเพื่อกระจายรายได้ให้คนในท้องถิ่น และ 5) เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัด การเมือง จะเห็นได้ว่า ภาครัฐมีส่วนอย่างมากในการสนับสนุนเพื่อให้เกิดการพัฒนาเมืองนับตั้งแต่เริ่มมีการกล่าวถึงเรื่องการพัฒนาเมืองในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในฉบับแรกจนมาถึงฉบับที่ 12 ซึ่งทำให้ความเป็นเมืองในประเทศมีการขยายตัวมากขึ้น ดังนั้น ในการเตรียมความพร้อมทั้งใน ด้านโครงสร้างพื้นฐาน เศรษฐกิจและสังคมจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ โดยทางรัฐบาลได้มอบหมายให้สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นผู้ขับเคลื่อนในการนำนโยบายของรัฐบาลไปสู่การพัฒนาและการปฏิบัติจริงในท้องถิ่น รวมทั้งติดตาม ประเมินผลเพื่อให้การพัฒนามีทิศทางที่ชัดเจนและมีประสิทธิภาพเพื่อประโยชน์สุขที่ยั่งยืนของสังคมไทย (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559)

นอกจากประเด็นในการพัฒนาเมืองในข้างต้นทรัพยากรมนุษย์ก็เป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาประเทศ การส่งเสริมสนับสนุนให้ ประชาชนมีชีวิตที่ดีขึ้น ไม่ว่าจะด้านวัตถุ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านความก้าวหน้าของ เทคโนโลยีเพื่ออำนวยความสะดวกสบายในชีวิตแก่พลเมืองรวมถึงการส่งเสริมทางด้านร่างกาย และสภาพจิตใจ ต่างก็เป็นประเด็นที่มุ่งส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งสิ้น การตื่นตัวใน การศึกษาคุณภาพชีวิตของประชากรมีมานานหลังจากที่แพร่ขยายในประเทศ

ทางตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐอเมริกาและแคนาดาไปสู่นานาประเทศทั่วโลก เป็นการยืนยันถึงความสำคัญและความจำเป็นของการศึกษาคุณภาพชีวิตของประชากรอันจะนำไปสู่แนวทางในการปรับปรุงหรือวางแผนนโยบายของประเทศเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในประเทศสำหรับประเทศที่กำลังพัฒนาอย่างประเทศไทยเล็งเห็นความสำคัญ “มนุษย์หรือคนในสังคมเป็นหลัก” ดังจะเห็นได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่12 (พ.ศ. 2560-2564) ยึดหลัก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” “การพัฒนาที่ยั่งยืน”และ “คนเป็นศูนย์กลางพัฒนา” ซึ่งมีแนวทางการพัฒนาบนพื้นฐานของการให้“คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา”และจากการกำหนดยุทธศาสตร์พัฒนา ประเทศจึงต้องให้ความสำคัญกับการวางรากฐานการพัฒนาคนให้มีความสมบูรณ์ เพื่อให้คนไทยมี ทัศนคติและพฤติกรรมตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคมได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพสูงตาม มาตรฐานสากล และสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง มีสุขภาวะที่ดีขึ้น ให้คนทุกช่วงวัยมีทักษะความรู้และความสามารถเพิ่มขึ้น รวมทั้งให้สถาบันทางสังคมมีความเข้มแข็งและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศเพิ่มขึ้น (อนรรฆ อิสเฮาะ, 2561, น. 1)

การพัฒนาคุณภาพชีวิตมีความสำคัญเป็นอย่างมากเพื่อให้ประชาชนสามารถพัฒนาตนเองและสังคมไปสู่เป้าหมายที่พึงปรารถนา ทั้งในส่วนบุคคลครอบครัว ชุมชน จึงต้องมีการพัฒนาในด้านร่างกายและจิตใจเพื่อให้มีแนวคิดเจตคติที่ดีรู้จักการบริหารตนเองการเอื้ออาทร ต่อบุคคลอื่น มีอาชีพและรายได้ที่พอเพียงต่อการดำรงชีวิต มีคุณธรรม ศีลธรรม ถ้าหากปฏิบัติได้ เช่นนี้เท่ากับเป็นการยกระดับทั้งตนเองและสังคมทำให้มีคุณค่า มีความเจริญงอกงาม ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมลดน้อยลง นอกจากข้อเท็จจริงที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นประกอบกับปัจจุบันสังคมไทยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรครั้งสำคัญคือ การเข้าสู่ สังคมสูงวัย(Aging Society) โดยสัดส่วนจำนวนประชากรในวัยทำงานและวัยเด็กลดลงกล่าวคือจากการดำเนิน นโยบายด้านประชากรและการวางแผนครอบครัวที่ประสบผลสำเร็จและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ส่งผลทำให้ ภาวการณ์เจริญพันธุ์และอัตราการเกิดมีแนวโน้มที่ลดลงในขณะที่ประชากรที่อยู่ในวัยสูงอายุมีแนวโน้ม เพิ่มขึ้นเพราะอัตราการตายของประชากรลดลงประชากรไทยโดยเฉลี่ยมีอายุยืนยาวขึ้นกล่าวคือด้วยผลของความก้าวหน้าในการพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมส่งผลให้คนไทยมีสุขภาพดีมีอายุยืนยาวมีโอกาส ได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นมีความรู้และทักษะในการป้องกันและดูแล

ผู้วิจัยได้ศึกษาจากงานวิจัยของนักวิจัยท่านอื่นๆที่ศึกษาเรื่องที่ปัจจัยในการพัฒนาเมืองหรือองค์กรเพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี หลายท่าน อาทิเช่น นัฐมล คดสุวรรณและคณะ (2565, น. 57-58) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา เทศบาลนครแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี ขวัญใจ ทองศรี (2564, น. 325) ได้ทำการวิจัยเรื่อง คุณภาพชีวิตที่ดีตามแนวพุทธจิตวิทยา Best Quality of Life According to Buddhist Psychology พิเชฐ สุขเพสน์ (2563, น. 99) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดปัจจัยที่มีผลต่อ

การพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด สุชาวดี ขวัญเมือง (2563, น. 91) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องศึกษาปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินงานโครงการส่งเสริมความยั่งยืนของการพัฒนาเมืองในอนาคต กรณีศึกษา เทศบาลเมืองพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี พระสมชาย จนฺทสาโร (ถนัดกิจตระกูล) (2562, น. 113) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของผู้นำชุมชนกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตในชุมชนสุขฤดี แขวงท่าแร้ง เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร รุจิรา รัตนธรรม (2561, น. 159) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องชุมชนกับการพัฒนาเมืองสร้างสรรค์: กรณีศึกษาพื้นที่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ย่านเจริญกรุง นิเวศน์ พูนสุขเจริญ (2561, น. 253) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาเมืองยั่งยืนในมิติพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาเมืองเชียงใหม่ อนรรฆ อิสเฮาะ (2561, น. 55) ได้ทำการวิจัยเรื่อง คุณภาพชีวิตของประชาชนในเขต องค์การบริหารส่วนตำบลสะกอม ศิริมาศ โกศัลย์พิพัฒน์ (2561, น. 29-30) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตคนในชนบทภาคเหนือ โดยใช้ท้องถิ่นเป็นฐาน ผลการศึกษาของนักวิจัยดังกล่าวพบว่ามีปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี เช่นปัจจัยด้านข้อมูลส่วนบุคคล ปัจจัยด้านการศึกษา ปัจจัยด้านอาณาเขตหรือพื้นที่อยู่อาศัย ปัจจัยด้านครอบครัว ปัจจัยด้านค่านิยมและวัฒนธรรม ด้านประชาชน ด้านเจ้าหน้าที่ของรัฐ ด้านนักธุรกิจภาคเอกชน ด้านนักการเมือง มีการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด ตามปัจจัยด้านสภาพทางกายภาพ ปัจจัยด้านการจัดการ ปัจจัยด้านบริการและสวัสดิการ แล้วส่งผลให้คุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด เช่น ด้านสุขภาพกายที่ดี ด้านสุขภาพจิตที่ดี ด้านสังคมที่ดี ด้านเศรษฐกิจที่ดี ด้านสิ่งแวดล้อมที่ดี ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ด้านการมีงานทำและรายได้ และด้านสันทนาการและพัฒนาตนเอง โดยประเด็นดังกล่าวมาจากข้อเท็จจริงในพื้นที่และซึ่งสอดคล้องกับการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

จากการที่ได้ศึกษาปัญหาตามสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองของจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่ายังเป็นสังคมเกษตรกรรม มีรายได้หลักในด้านการเกษตร ไม่ได้ให้ความสนใจทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองเท่าที่ควรการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชนไม่มีซึ่งจากประเด็นปัญหาในข้างต้น ผู้วิจัยในฐานะประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด จึงมีความสนใจและประสงค์จะทำการวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี เพื่อให้ทราบปัญหาการพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านต่าง ๆ ของประชาชนและแนวทางการยกระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เท่าเทียมและลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงโอกาสทางสังคมสิทธิของพลเมืองและการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนและภาคเอกชน พร้อมทั้งเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไป

1.2 คำถามการวิจัย

การวิจัย เรื่องรูปแบบการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้นำมาสู่คำถามการวิจัยดังนี้

1.2.1 ระดับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นอย่างไร

1.2.2 ระดับการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดเป็นอย่างไร

1.2.3 ระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นอย่างไร

1.2.4 ปัจจัยที่มีอิทธิพลทางตรงต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นอย่างไร

1.2.5 ปัจจัยที่มีอิทธิพลทางอ้อมต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นอย่างไร

1.2.6 รูปแบบการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัย เรื่องรูปแบบการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้นำมาสู่วัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

1.3.1 เพื่อศึกษาระดับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

1.3.2 เพื่อศึกษาระดับการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด

1.3.3 เพื่อศึกษาระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

1.3.4 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลทางตรงต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

1.3.5 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลทางอ้อมต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

1.3.6 เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

1.3.7 เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

1.4 สมมุติฐานการวิจัย

การวิจัย เรื่องรูปแบบการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้นำมาสู่สมมุติฐานการวิจัยดังนี้

1.4.1 ระดับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยรวมอยู่ในระดับมาก

1.4.2 ระดับการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับมาก

1.4.3 ระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับมาก

1.4.4 ปัจจัยภายในของบุคคล ประกอบด้วย ปัจจัยเพศ ปัจจัยอายุ ปัจจัยการศึกษา ปัจจัยสถานภาพ ปัจจัยสภาพแวดล้อมของบุคคล ประกอบด้วย ปัจจัยอาณาเขตหรือพื้นที่อยู่อาศัย ปัจจัยครอบครัว ปัจจัยค่านิยมและวัฒนธรรม ปัจจัยเทคโนโลยีและการสื่อสาร ปัจจัยประเภทบุคคล ประกอบด้วย ปัจจัยประชาชน ปัจจัยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ปัจจัยนักธุรกิจภาคเอกชน ปัจจัยนักการเมือง การพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด ประกอบด้วย ปัจจัยสภาพทางกายภาพ ปัจจัยการจัดการ ปัจจัยการบริการและสวัสดิการ ปัจจัยกฎหมาย มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 8 ด้าน คือ ด้านสุขภาพกายที่ดี ด้านสุขภาพจิตที่ดี ด้านสังคมที่ดี ด้านเศรษฐกิจที่ดี ด้านสิ่งแวดล้อมที่ดี ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ด้านการมีงานทำและรายได้ ด้านสันทนาการและพัฒนาตนเอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

1.5.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการดำเนินการวิจัยที่ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณได้กำหนดตัวแปรจากแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยและนักวิชาการที่เกี่ยวกับการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ดังต่อไปนี้

1.5.1.1 ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อตัวแปรอื่น ๆ เมื่อตัวแปรอิสระเปลี่ยนแปลงจะทำให้ตัวแปรอื่นเปลี่ยนแปลงไปด้วย คือ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี จำนวน 3 ด้าน 12 ปัจจัย ดังต่อไปนี้

1) ปัจจัยภายในของบุคคล จำนวน 4 ปัจจัย ได้แก่

1.1) ปัจจัยเพศ ตามแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยของ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2553, น. 146-147); พรทิพย์ วรกิจโภคาทร (2554, น. 312); ปรมะ สตะเวทิน (2553, น. 112); ศิริวรรณ เสรีรัตน์ (2553, น. 12); สุพานี สฤษฎ์วานิช (2552, น. 22); อนรรฆ อิสเฮาะ (2561, น. 55); ปรางทิพย์ ภักดีคีรีไพรวัลย์ (2559, น. 84-97)

1.2) ปัจจัยอายุ ตามแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยของ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2553, น. 146-147); พรทิพย์ วรกิจโภคาทร (2554, น. 312); ปรมะ สตะเวทิน (2553, น. 112); ศิริวรรณ เสรีรัตน์ (2553, น. 12); สุพานี สฤษฎ์วานิช (2552, น. 22); อนรรฆ อิสเฮาะ (2561, น. 55); ปรางทิพย์ ภักดีคีรีไพรวัลย์ (2559, น. 84-97); Butler and Ciarrochi (2007, pp. 607-615)

1.3) ปัจจัยการศึกษา ตามแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยของ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2553, น. 146-147); พรทิพย์ วรกิจโภคาทร (2554, น. 312); ปรมะ สตะเวทิน (2553, น. 112); ศิริวรรณ เสรีรัตน์ (2553, น. 12); สุพานี สฤษฎ์วานิช (2552, น. 22); คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน (2560, น. 29-70); UNESCO (1978); อนรรฆ อิสเฮาะ (2561, น. 55); ปรางทิพย์ ภักดีคีรีไพรวัลย์ (2559, น. 84-97); Sharma (1988, p. 147); Campbell and Roger (1976, pp. 117-124); ESCAP (1990, p. 12); UNESCO (1980, p. 312); Zhan (1992, pp. 759-800)

1.4) ปัจจัยสถานภาพ ตามแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยของศิริวรรณ เสรีรัตน์ (2553, น. 12); สุพานี สฤษฎ์วานิช (2552, น. 22); อนรรฆ อิสเฮาะ (2561, น. 55); ปรางทิพย์ ภักดีคีรีไพรวัลย์ (2559, น. 84-97); Butler and Ciarrochi (2007, pp. 607-615)

2) ปัจจัยสภาพแวดล้อมของบุคคล จำนวน 4 ปัจจัย ได้แก่

2.1) ปัจจัยอาณาเขตหรือพื้นที่อยู่อาศัย ตามแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยของสำนักผังเมือง (2555); UNESCO (1978); Campbell and Roger (1976, pp. 117-124); ESCAP (1990, p. 12); Julie, et al. (2008, p. 381; อ้างถึงใน ซวน ถิ บุ่ย, 2561, น. 42-43)

2.2) ปัจจัยครอบครัว ตามแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยขององค์การ United Nations (2009); พระสมชาย จนฺทสาโร (ถนัดกิจตระกูล) (2562, น. 113); อนรรฆ อิสเฮาะ (2561, น. 55); ศิริมาศ โกศัลย์พิพัฒน์ (2561, น. 29-30); Ferrans and Powers (1985; อ้างถึงใน สายพิน จันทร์มา, 2555, น. 48); ESCAP (1990, p. 12); Julie, et al. (2008, p. 381; อ้างถึงใน ซวน ถิ บุ่ย, 2561, น. 42-43); ปราณี จตุพล (2553, น. 12); สำราญ จูช่วย (2554, น. 35-36)

2.3) ปัจจัยค่านิยมและวัฒนธรรม ตามแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยของ อดิศักดิ์ สมแสน (2558, น. 28); บุญส่ง สานไธสง (2555, น. 87-90); ปราณี จตุพล (2553, น. 11); อุมาพร ผลดี (2545, น. 22-23); คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน (2560, น.

29-70); Sharma (1988, p. 147); UNESCO (1980, p. 312); องค์การ UNESCO (1978); องค์การ The WHOQOL Group (1995); นิเวศน์ พูนสุขเจริญ (2561, น. 253); ณัฐยา มานู (2560, น. 111)

2.4) ปัจจัยเทคโนโลยีและการสื่อสาร ตามแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยของ ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (2545); กิดานันท์ มลิทอง (2548, น. 12); กระทรวงศึกษาธิการ (2554, น. 2); ครรชิต มาลัยวงศ์ (2540, น. 77); ชฎาภรณ์ สงวนแก้ว (2547, น. 18); Shelly, et al. (2002)

3) ปัจจัยประเภทบุคคล จำนวน 4 ปัจจัย ได้แก่

3.1) ปัจจัยประชาชน ตามแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยของ พิเชฐ สุขเพสน์ (2563, น. 99); สินาด ตรีวรรณไชย (2566, น. 1); องค์การ UNESCO (1978); ดิเรก ฤกษ์หร่าย (2543, น. 282); สมนึก ปัญญาสิงห์ (2545, น. 151-154); Rondinelli (1990); Wirth (1938); Smith (1975); Campbell and Roger (1976, pp. 117-124)

3.2) ปัจจัยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ตามแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยของ สมนึก ปัญญาสิงห์ (2545, น. 151-154); ศิริมาศ โกศัลย์พิพัฒน์ (2561, น. 29-30); สิรินทิพย์ ศรีสว่างวงศ์ และปิยะนุช เงินคล้าย (2564, น. 150)

3.3) ปัจจัยนักธุรกิจภาคเอกชน ตามแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยของ พิเชฐ สุขเพสน์ (2563, น. 99); สมนึก ปัญญาสิงห์ (2545, น. 151-154); สิรินทิพย์ ศรีสว่างวงศ์ และปิยะนุช เงินคล้าย (2564, น. 150)

3.4) ปัจจัยนักการเมือง ตามแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยของลิขิต ธีรเวคิน (2546); ปานเทพ กล้าณรงคราญ (2551); Commis (n.d; อ้างถึงใน อมร รักษาสัตย์, 2544, น. 7); พิเชฐ สุขเพสน์ (2563, น. 99)

1.5.1.2 ตัวแปรคั่นกลาง (Mediating Variables) เป็นตัวแปรที่เข้ามาคั่นความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระกว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม คือ การพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด จำนวน 4 ปัจจัย ได้แก่

1) ปัจจัยสภาพทางกายภาพ ตามแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547); Davey (1996); มูลนิธิสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย (2558); อุมาพร ผลดี (2545, น. 22-23); Campbell and Roger (1976, pp. 117-124); ESCAP (1990, p. 12); Julie, et al. (2008, p. 381; อ้างถึงใน ซวน ถิ บุ่ย, 2561, น. 42-43); นัฐมล คดสุวรรณ และคณะ (2565, น. 57-58); รุจิรา รัตนธรรม (2561, น. 159); นิเวศน์ พูนสุขเจริญ (2561, น. 253)

2) ปัจจัยการจัดการ ตามแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547) ; มูลนิธิสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย (2558); นัฐมล คดสุวรรณ และคณะ (2565, น. 57-58); นิเวศน์ พูนสุขเจริญ (2561, น. 253); ปรางทิพย์ ภักดีคีรีไพรวัลย์ (2559, น. 84-97); สมคิด บางโม (2554, น. 11); รังสรรค์ ปิ่นทอง (2555, น. 44); Rondinelli

(1990); Davey (1996); Gulick and Urwick (1992, p. 141); Deming (1986, pp. 41-42); Fayol (1949, p. 110)

3) ปัจจัยบริการและสวัสดิการ ตามแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยของ พนิต ภู่จินดา และยศพล บุญสม (2559, น. 2-3); นันทวัน วงศ์ขจรกิตติ (2558, น. 356); คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547); Sharma (1988, p. 147); อนรรฆ อิสเฮาะ (2561, น. 55); ศิริมาศ โกศัลย์พิพัฒน์ (2561, น. 29-30); United Nations (1990, p. 15)

4) ปัจจัยกฎหมาย ตามแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยของ UNESCO (1980, p. 312); จิรรัตน์ ธีรวราพฤกษ์ (2560, น. 120); พิเชฐ สุขเพสน์ (2563, น. 99); จุลกิจ รัตนมาศทิพย์ (2551, น. 21); วิกิตำราเสรี (2566, น. 1); ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศานต์ (2562, น. 1-2); สิทธิกร ศักดิ์แสง (2557, น. 130-131); Chloros (1956, pp. 66-78); Whalan (1982, pp. 658-660)

1.5.1.3 ตัวแปรตาม (Dependent Variables) เป็นตัวแปรที่เป็นผลที่เกิดขึ้นหรือแปรผันไปตามตัวแปรอื่น ๆ คือ คุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 8 ด้าน ได้แก่

1) ด้านสุขภาพกายที่ดี ตามแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยของ ชุลีรัตน์ เจริญพร (2560, น. 2-3); ขวัญใจ ทองศรี (2564, น. 325); บุญส่ง สานไธสง (2555, น. 87-90); คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547); มูลนิธิสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย (2558); ปราณี จตุพล (2553, น. 11); อรทัย ใจทหาร (2552, น. 15); กิตยา โนยะราช (2555, น. 28); พวงทอง ไกรพิบูลย์ (2560); อุมาพร ผลดี (2545, น. 22-23); คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน (2560, น. 29-70); กรมสุขภาพจิต (2563); UNESCO (1980, p. 312); องค์กรความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจและการพัฒนา (Organization for Economic Cooperation and Development, OECD, 1978, p. 89; อ้างถึงใน จันทนา สารแสง, 2561, น. 20); องค์การอนามัยโลก (The WHOQOL Group, 1995); ขวัญใจ ทองศรี (2564, น. 325); พระสมชาย จนฺทสาโร (ถนัดกิจตระกูล) (2562, น. 113); อนรรฆ อิสเฮาะ (2561, น. 55); ปรางทิพย์ ภักดีคีรีไพรวัลย์ (2559, น. 84-97); Dean (1985; อ้างถึงใน ภูมิจิตร วงศ์สถิต, 2554, น. 12); Flanagan (1987, pp. 138-147); Sharma (1988, p. 147); Flanagan (1978, pp. 138-147); Berghorn, et al. (1981, p. 335); Padilla and Grant (1985, pp. 45–60); Peace (1990, p. 48); Denham (1991, p. 48); Zhan (1992, p. 759); Cooley (1998, pp. 151-161); Ferrans and Powers (1985; อ้างถึงใน สายพิน จันทร์มา, 2555, น. 48); ESCAP (1990, p. 12); Haas (1999)

2) ด้านสุขภาพจิตที่ดี ตามแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยของ ชุลีรัตน์ เจริญพร (2560, น. 2-3); ขวัญใจ ทองศรี (2564, น. 325); บุญส่ง สานไธสง (2555, น. 87-90); คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547); มูลนิธิสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย (2558); อรทัย ใจทหาร (2552, น. 15); กิตยา โนยะราช (2555, น. 28); พวงทอง ไกรพิบูลย์ (2560); คณะกรรมการ

อำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน (2560, น. 29-70); กรมสุขภาพจิต (2563); องค์การอนามัยโลก (The WHOQOL Group, 1995); ขวัญใจ ทองศรี (2564, น. 325); พระสมชาย จนฺทสาโร (ถนัดกิจตระกูล) (2562, น. 113); อนรรฆ อิสเฮาะ (2561, น. 55); Dean (1985; อ้างถึงใน ภูมิจิตร วงศ์สถิต, 2554, น. 12); Padilla and Grant (1985, pp. 45–60); Denham (1991, p. 48); Ferrans and Powers (1985; อ้างถึงใน สายพิน จันทร์มา, 2555, น. 48); Haas (1999)

3) ด้านสังคมที่ดี ตามแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยของ ขวัญใจ ทองศรี (2564, น. 325); จิรรัตน์ ธีระวราพฤกษ์ และธราธร พชรฐิติกุล (2560, น. 120); อดิศักดิ์ สมแสน (2558, น. 28); นันทวัน วงศ์ขจรกิตติ (2558, น. 356); ปราณี จตุพล (2553, น. 11); กิตยา โนยะราช (2555, น. 28); พวงทอง ไกรพิบูลย์ (2560); อุมาพร ผลดี (2545, น. 22-23); กรมสุขภาพจิต (2563); UNESCO (1980, p. 312); องค์การอนามัยโลก (The WHOQOL Group, 1995); องค์การสหประชาชาติ (United Nations, 2009); นัฐมล คดสุวรรณ และคณะ (2565, น. 57-58); ขวัญใจ ทองศรี (2564, น. 325); พระสมชาย จนฺทสาโร (ถนัดกิจตระกูล) (2562, น. 113); รุจิรา รัตนธรรม (2561, น. 159); นิเวศน์ พูนสุขเจริญ (2561, น. 253); อนรรฆ อิสเฮาะ (2561, น. 55); ปรางทิพย์ ภักดีคีรีไพรวัลย์ (2559, น. 84-97); Flanagan (1987, pp. 138-147); Sharma (1988, p. 147); Flanagan (1978, pp. 138-147); Peace (1990, p. 48); Denham (1991, p. 48); Zhan (1992, p. 759); Cooley (1998, pp. 151-161); Ferrans and Powers (1985; อ้างถึงใน สายพิน จันทร์มา, 2555, น. 48); Julie, et al. (2008, p. 381; อ้างถึงใน ชวน ถิ บุ่ย, 2561, น. 42-43); Haas (1999)

4) ด้านเศรษฐกิจที่ดี ตามแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยของ จิรรัตน์ ธีระวราพฤกษ์ และธราธร พชรฐิติกุล (2560, น. 120); ชาติชัย อุดมกิจมงคล (2557); มูลนิธิสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย (2558); ปราณี จตุพล (2553, น. 11); อุมาพร ผลดี (2545, น. 22-23); UNESCO (1978); United Nations (2009); นัฐมล คดสุวรรณ และคณะ (2565, น. 57-58); รุจิรา รัตนธรรม (2561, น. 159); นิเวศน์ พูนสุขเจริญ (2561, น. 253); ปรางทิพย์ ภักดีคีรีไพรวัลย์ (2559, น. 84-97); Berghorn, et al. (1981, p. 335); Peace (1990, p. 48); Zhan (1992, p. 759); Ferrans and Powers (1985, อ้างถึงใน สายพิน จันทร์มา, 2555, น. 48); ESCAP (1990, p. 12)

5) ด้านสิ่งแวดล้อมที่ดี ตามแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยของ ขวัญใจ ทองศรี (2564, น. 325); จิรรัตน์ ธีระวราพฤกษ์ และธราธร พชรฐิติกุล (2560, น. 120); อดิศักดิ์ สมแสน (2558, น. 28); บุญส่ง สานไธสง (2555, น. 87-90); มูลนิธิสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย (2558); กิรติกา ต่อพันธ์ (2553, น. 16); กิตยา โนยะราช (2555, น. 28); อุมาพร ผลดี (2545, น. 22-23); คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน (2560, น. 29-70); กรมสุขภาพจิต (2563); องค์กรความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจและการพัฒนา (Organization for Economic Cooperation and Development, OECD, 1978, p. 89; อ้างถึงใน จันทนา สารแสง, 2561, น. 20); องค์การอนามัย

โลก (The WHOQOL Group, 1995); UNESCO (1980, p. 312); นัฐมล คดสุวรรณ และคณะ (2565, น. 57-58); ขวัญใจ ทองศรี (2564, น. 325); พระสมชาย จนฺทสาโร (ถนัดกิจตระกูล) (2562, น. 113); รุจิรา รัตนธรรม (2561, น. 159); นิเวศน์ พูนสุขเจริญ (2561, น. 253); อนรรฆ อิสเฮาะ (2561, น. 55); ปรางทิพย์ ภักดีคีรีไพรวัลย์ (2559, น. 84-97); ESCAP (1990, p. 12); Davey (1996); Sharma (1988, p. 147); Berghorn, et al. (1981, p. 335); Peace (1990, p. 48)

6) ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ตามแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยของ; คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547); มูลนิธิสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย (2558); อรทัย ใจทหาร (2552, น. 15); กรรณทิพย์ คำบรรจง (2553, น. 21); กิรติกา ต่อพันธ์ (2553, น. 16); พวงทอง ไกรพิบูลย์ (2560); องค์กรความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจและการพัฒนา (Organization for Economic Cooperation and Development, OECD, 1978, p. 89; อ้างถึงใน จันทนา สารแสง, 2561, น. 20); ปรางทิพย์ ภักดีคีรีไพรวัลย์ (2559, น. 84-97); Rondinelli (1990)

7) ด้านการมีงานทำและรายได้ ตามแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยของ คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน (2560, น. 29-70); UNESCO (1980, p. 312); องค์กรความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจและการพัฒนา (Organization for Economic Cooperation and Development, OECD, 1978, p. 89; อ้างถึงใน จันทนา สารแสง, 2561, น. 20); องค์การสหประชาชาติ (United Nations, 2009); ณัฐยา มานู (2560, น. 111); ปรางทิพย์ ภักดีคีรีไพรวัลย์ (2559, น. 84-97); Butler and Ciarrochi (2007, pp. 607-615); Sharma (1988, p. 147); ESCAP (1990, p. 12); Zhan (1992, pp. 759-800); Ferrans and Powers (1985; อ้างถึงใน สายพิน จันทร์มา, 2555, น. 48)

8) ด้านสันทนาการและพัฒนาตนเอง ตามแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยของ องค์กรความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจและการพัฒนา (Organization for Economic Cooperation and Development, OECD, 1978, p. 89; อ้างถึงใน จันทนา สารแสง, 2561, น. 20); องค์การสหประชาชาติ (United Nations, 2009); นิเวศน์ พูนสุขเจริญ (2561, น. 253); Flanagan (1978, p. 138-147); Peace (1990, p. 48); Julie, et al. (2008, p. 381; อ้างถึงใน ซวน ถิ บุ่ย, 2561, น. 42-43)

1.5.2 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.5.2.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างการวิจัยเชิงปริมาณ

1) ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไปและมีสิทธิ์เลือกตั้ง จำนวน 1,061,204 คน (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดร้อยเอ็ด,ข้อมูลเมื่อ 31 มีนาคม 2566)

2) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไปและมีสิทธิ์เลือกตั้ง จำนวน 400 คน กำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรการคำนวณของ Yamane (1973, p. 727)

1.5.2.2 กลุ่มเป้าหมายการวิจัยเชิงคุณภาพ

กลุ่มเป้าหมายคือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง รวมทั้งหมดจำนวน 20 คน ประกอบด้วย

1) ตัวแทนกลุ่มด้านสังคม จำนวน 4 คน ประกอบด้วย ตัวแทนสำนักงาน วัฒธรรมจังหวัดหรือสำนักงานวัฒนธรรมอำเภอเมือง ตัวแทนสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ตัวแทนประชาชน ตัวแทนสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดหรืออำเภอ

2) กลุ่มด้านเศรษฐกิจ จำนวน 4 คน ประกอบด้วย ตัวแทนสำนักงานอุตสาหกรรม ตัวแทนสำนักงานหอการค้า ตัวแทนนักธุรกิจหรือผู้ประกอบการ ตัวแทนสำนักงานพาณิชย์จังหวัด

3) กลุ่มด้านการเมืองการปกครอง จำนวน 4 คน ประกอบด้วย ตัวแทนผู้บริหารท้องถิ่นตัวแทนตำรวจ ตัวแทนฝ่ายปกครองปกครอง ตัวแทนนักการเมือง

4) กลุ่มด้านสิ่งแวดล้อม จำนวน 4 คน ประกอบด้วย ตัวแทนเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในจังหวัด ตัวแทนนักพัฒนาและสิ่งแวดล้อมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตัวแทนผู้นำท้องที่ ตัวแทนกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

5) กลุ่มด้านเทคโนโลยี จำนวน 4 คน ประกอบด้วยตัวแทนนักวิชาการ ตัวแทนนักประชาสัมพันธ์ของสำนักงานจังหวัดหรืออำเภอ ตัวแทนนักประชาสัมพันธ์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตัวแทนนักประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานการศึกษา

โดยเลือกจากบุคคลที่มีมีส่วนได้เสียในการพัฒนาเมือง เป็นผู้มีประสบการณ์ ผลงานและความเหมาะสมเกี่ยวกับกับการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

1.5.3 ขอบเขตด้านตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

1.5.3.1 ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อตัวแปรอื่น ๆ เมื่อตัวแปรอิสระเปลี่ยนแปลงจะทำให้ตัวแปรอื่นเปลี่ยนแปลงไปด้วย คือ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด ให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี จำนวน 3 ด้าน 12 ปัจจัย ดังต่อไปนี้

1) ปัจจัยภายในของบุคคล จำนวน 4 ด้าน ได้แก่

1.1) ปัจจัยเพศ

1.2) ปัจจัยอายุ

1.3) ปัจจัยการศึกษา

1.4) ปัจจัยสถานภาพ

2) ปัจจัยสภาพแวดล้อมของบุคคล จำนวน 4 ด้าน ได้แก่

2.1) ปัจจัยอาณาเขตหรือพื้นที่อยู่อาศัย

2.2) ปัจจัยครอบครัว

2.3) ปัจจัยค่านิยมและวัฒนธรรม

2.4) ปัจจัยเทคโนโลยีและการสื่อสาร

3) ปัจจัยประเภทบุคคล จำนวน 4 ด้าน ได้แก่

3.1) ปัจจัยประชาชน

3.2) ปัจจัยเจ้าหน้าที่ของรัฐ

3.3) ปัจจัยนักธุรกิจภาคเอกชน

3.4) ปัจจัยนักการเมือง

1.5.3.2 ตัวแปรคั่นกลาง (Mediating Variables) เป็นตัวแปรที่เข้ามาคั่นความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม คือ การพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด จำนวน 3 ด้าน ได้แก่

1) ปัจจัยสภาพทางกายภาพ

2) ปัจจัยการจัดการ

3) ปัจจัยการบริการและสวัสดิการ

4) ปัจจัยกฎหมาย

1.5.3.3 ตัวแปรตาม (Dependent Variables) เป็นตัวแปรที่เป็นผลที่เกิดขึ้นหรือแปรผันไปตามตัวแปรอื่น ๆ คือ คุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 8 ด้าน ได้แก่

1) ด้านสุขภาพกายที่ดี

2) ด้านสุขภาพจิตที่ดี

3) ด้านสังคมที่ดี

4) ด้านเศรษฐกิจที่ดี

5) ด้านสิ่งแวดล้อมที่ดี

6) ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

7) ด้านการมีงานทำและรายได้

8) ด้านสันทนาการและพัฒนาตนเอง

1.5.4 ขอบเขตด้านพื้นที่

จังหวัดร้อยเอ็ด

1.5.5 ขอบเขตด้านระยะเวลาในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนมกราคม พ.ศ. 2566–เดือนเมษายน พ.ศ. 2567

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

คุณภาพชีวิตที่ดี หมายถึง ประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ดมีคุณภาพที่ดี จำนวน 8 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. ด้านสุขภาพกายที่ดี หมายถึง การรับรู้ถึงสภาพทางด้านร่างกายของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ดซึ่งมีผลต่อชีวิตประจำวัน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของคุณภาพชีวิตคือการมีสุขภาพร่างกายที่ดี สมรรถภาพในการทำหน้าที่ของอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายเป็นปกติ ร่างกายมีการปรับตัวให้เหมาะสมกับภาวะสุขภาพได้ รวมถึงสามารถประเมินภาวะสุขภาพตนเองได้จะเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความพึงพอใจในคุณภาพชีวิตของประชาชน เช่น ความสมบูรณ์ของร่างกาย พละกำลังในการดำเนินชีวิตประจำวัน ความเป็นอิสระไม่พึ่งพาผู้อื่น ความสามารถในการเคลื่อนไหวร่างกาย ความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของตน ความสามารถในการทำงาน ความรู้สึกสุขสบายไม่เจ็บปวด การจัดการกับความเจ็บปวดทางร่างกายได้ เป็นต้น

2. ด้านสุขภาพจิตที่ดี หมายถึง การรับรู้สภาพจิตใจของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตซึ่งองค์ประกอบที่สำคัญในการประเมินคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพจิตคือจิตใจมีความเกี่ยวข้องผูกพันกับร่างกายอย่างใกล้ชิดทำให้การรับรู้ความรู้สึกสภาพจิตใจที่บุคคลมีต่อตนเองเป็นความรู้สึกภาคภูมิใจทางใจในตนเอง ความมั่นใจในตนเอง การรับรู้ความคิด ความจำ สมาธิ การตัดสินใจ และความสามารถในการเรียนรู้เรื่องราวต่างๆของตน การรับรู้เกี่ยวกับความเชื่อที่มีผลในทางที่ดีต่อการดำเนินชีวิตรวมถึงที่มีผลต่อการเอาชนะอุปสรรค เช่น ด้านวิญญาณ ศาสนาและการให้ความหมายของชีวิต เป็นต้น

3. ด้านสังคมที่ดี หมายถึง ความพึงพอใจของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ดด้านสังคม เช่น ความมั่นคงของครอบครัว การมีอิสรเสรีและความเป็นประชาธิปไตย ความปลอดภัยในการจราจรและอุบัติภัยต่าง ๆ ความได้รับสุนทรียทางวรรณกรรมและวัฒนธรรมอันดีงาม ความชื่นชมและรื่นรมย์กับทัศนศิลป์ต่าง ๆ ความเสรีต่อศรัทธาและการปฏิบัติตามทางศาสนาและความเชื่อ เสรีภาพในวิถีการดำรงชีพ และการดำเนินตามขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น การพักผ่อนหย่อนใจ ความบันเทิงการกีฬาต่าง ๆ การเข้าร่วมชมรมหรือสมาคมต่าง ๆ เปิดโอกาสให้ได้แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นประสบการณ์ การรับรู้ถึงการได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นในสังคม การรับรู้ว่าตนได้เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นในสังคม ทำให้รู้สึกมีคุณค่าต่อสังคม เป็นต้น

4. ด้านเศรษฐกิจที่ดี หมายถึง ความพึงพอใจของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ดอันเกิดจากการได้รับการบำบัดความต้องการในสินค้าและบริการต่าง ๆ โดยทั่วไปเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการมีชีวิตที่อยู่ดีกินดี เช่น การมีที่ทำกิน การมีเงินออม มีความมั่นคงในสถาบันการเงิน ได้รับบริการทั้งด้านคมนาคมขนส่ง ด้านการศึกษา ด้านการสาธารณสุขและบริการสาธารณูปโภคต่าง ๆ การส่งเสริม

อุตสาหกรรมในครอบครัว ตลาด กิจการเกี่ยวกับการพาณิชย์หาผลประโยชน์จากทรัพย์สินและการควบคุมกิจการพาณิชย์ที่เป็นอันตรายต่อชุมชน ซึ่งคุณภาพชีวิตดังกล่าวประชาชนทุกคนต้องได้รับอย่างเสมอภาคและทั่วถึง

5. ด้านสิ่งแวดล้อมที่ดี หมายถึง คุณภาพชีวิตอันเกิดจากความพึงพอใจของประชาชนในด้านของภาวะแวดล้อมสิ่งที่จะบ่งชี้ถึงคุณภาพชีวิตในเรื่องสภาพแวดล้อม ได้แก่ ภาวะแวดล้อมและธรรมชาติแวดล้อมที่จะกระทบกระเทือนต่อสวัสดิภาพของประชาชน มีการดำเนินการในวิถีทางเพื่อฟื้นฟูและธำรงรักษาสภาวะแวดล้อม สร้างสมดุลของทรัพยากรในกระบวนการผลิตซึ่งมุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรและพลังงานอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อมุ่งสู่สังคมที่มีการหมุนเวียนวัสดุกลับมาใช้ใหม่อย่างทั่วถึงแก่ประชาชนทั่วไป

6. ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน หมายถึง การดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ดมีความมั่นคงปลอดภัย มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินมีความปลอดภัยในข้อมูลส่วนบุคคล ส่วนรวมหรือข้อมูลเฉพาะจะไม่ทำให้เกิดความเสียหายหรือเกิดอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สิน มีระบบป้องกัน ข้อมูลส่วนบุคคล ส่วนรวมและสังคมที่ปลอดภัยสูง มีระบบการต่อต้านในสิ่งที่ผิดคุกคามต่อบุคคลผู้อยู่อาศัยอย่างมีประสิทธิภาพ

7. ด้านการมีงานทำและรายได้ หมายถึง ภาวะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนของคนวัยแรงงานและคนสูงอายุในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมถึงรายได้ รายจ่าย การออมเงินของครัวเรือนด้วย

8. ด้านสันทนาการและพัฒนาตนเอง หมายถึง การที่ประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ดมีพัฒนาการตนเอง เช่น การมีพัฒนาการทางสติปัญญา สนใจการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ สามารถเข้าใจตนเอง รู้จุดเด่นและจุดด้อยของตนเอง สามารถแสดงออกในเชิงสร้างสรรค์ การพัฒนาและดึงศักยภาพที่มีอยู่ในตัวให้มีความก้าวหน้า มีการเรียนรู้ รู้จุดบกพร่องของตนเอง มีการแสดงออกในทางสร้างสรรค์และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม พร้อมทั้งมีการสันทนาการ เช่น การทำกิจกรรมเพื่อความเพลิดเพลินและผ่อนคลายความเครียด การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ รวมถึงการทำกิจกรรมเคลื่อนไหวร่างกายทำให้อารมณ์แจ่มใส การได้พบปะกับเพื่อน ๆ อ่านหนังสือ ฟังดนตรีดูกีฬาหรือสิ่งบันเทิงอื่น ๆ และการมีส่วนร่วมในสังคม เป็นต้น

การพัฒนา หมายถึง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นของจังหวัดร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในด้านต่าง ๆ จำนวน 4 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยสภาพทางกายภาพ หมายถึง การพัฒนาทางกายภาพ ได้แก่ ถนนสาธารณะทางน้ำทางระบายน้ำ ลานกีฬา ไฟฟ้าแสงสว่าง มลภาระและสิ่งแวดล้อม ความหนาแน่นของประชากรและสภาพที่อยู่อาศัย ซึ่งจะส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

2. ปัจจัยการจัดการ หมายถึง การบริหารจัดของหน่วยงานและภาคประชาชนโดยมีกระบวนการดังนี้การจัดแผนการปฏิบัติงาน การจัดองค์การ การกำหนดโครงสร้างของหน่วยงานให้สอดคล้องกับหน้าที่และลักษณะของงานเพื่อให้เกิดความชัดเจนและง่ายต่อการดำเนินการ การจัดบุคลากร การประสานงาน การจัดสรรงบประมาณ การรายงานผล การตรวจสอบและการประเมินผล เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงเกิดประสิทธิภาพ

3. ปัจจัยการบริการและสวัสดิการ หมายถึง การที่ประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ดได้รับการบริการสาธารณะที่มีคุณภาพ ได้รับสวัสดิการรัฐอย่างเสมอภาคและทั่วถึง โดยหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ตามเป้าหมาย มีการบริการสาธารณะได้ตามระยะเวลาที่กำหนด เป็นไปตามวัตถุประสงค์อย่างครบถ้วน ไม่ขาดตกบกพร่องหรือขาดหายประสิทธิภาพ ประสิทธิผลสำเร็จตามที่กำหนดและมีการเข้าถึงการให้บริการ เช่น การได้รับบริการโรงพยาบาล การได้รับบริการสำนักงานอำเภอ การได้รับบริการสำนักงานจังหวัด การได้รับบริการสถานีตำรวจ การได้รับบริการสรรพากรหรือพานิชย์จังหวัด การได้รับบริการจากหน่วยงานทางการศึกษา เป็นต้น

4. ปัจจัยกฎหมาย หมายถึง กฎเกณฑ์ คำสั่งหรือข้อบังคับที่เป็นคำสั่งหรือข้อบังคับที่มาจากรัฏฐาธิปัตย์ มีสภาพบังคับ กฎหมายนั้นเป็นบรรทัดฐานทางสังคมซึ่งบัญญัติถึงสิทธิและหน้าที่ความสัมพันธ์ระหว่างกันเพื่อควบคุมความประพฤติของมนุษย์ในสังคมเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับที่ใช้ได้ทั่วไป โดยมีลักษณะดังนี้ 1) กฎหมายเป็นเครื่องมือในการสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับประเทศชาติ 2) กฎหมายก่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสงบสุขและความยุติธรรมในประเทศ 3) กฎหมายก่อให้เกิดสิทธิเสรีภาพและผลประโยชน์ของประชาชนในประเทศ 4) กฎหมายเป็นเครื่องประกันสิทธิเสรีภาพและผลประโยชน์ของประชาชนในประเทศ 5) กฎหมายเป็นหลักที่จะให้รัฐบาลยึดถือเป็นแนวทางในการบริหารประเทศ 6) กฎหมายเป็นกรอบแห่งความประพฤติปฏิบัติของคนในสังคม เพื่อนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในจังหวัด

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี หมายถึง ปัจจัยที่เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อตัวแปรอื่น ๆ เมื่อตัวแปรอิสระเปลี่ยนแปลงจะทำให้ตัวแปรอื่นเปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี จำนวน 3 ด้าน 12 ปัจจัย ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยภายในของบุคคล จำนวน 4 ปัจจัย ได้แก่

1.1 ปัจจัยเพศ หมายถึง ปัจจัยส่วนบุคคลเป็นลักษณะทางประชากรศาสตร์ที่แบ่งตามเพศ โดยระหว่างเพศชายและเพศหญิงมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ความสามารถในการแก้ปัญหา ความสามารถในการเข้าสังคม แรงจูงใจในการทำงาน ความสามารถในการเรียนรู้และความเป็นผู้นำที่แตกต่างกัน

1.2 ปัจจัยอายุ หมายถึง ปัจจัยส่วนบุคคลเป็นลักษณะทางประชากรศาสตร์ที่แบ่งตามอายุโดยประชาชนในวัยเรียน วันทำงาน วัยสูงอายุ มีความสามารถในการวิเคราะห์ความสามารถในการแก้ปัญหา ความสามารถในการเข้าสังคม แรงจูงใจในการทำงาน ความสามารถในการเรียนรู้และความเป็นผู้นำที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นข้อมูลส่วนบุคคลเบื้องต้นทางด้านประชากรศาสตร์ที่จะเป็นตัววัดถึงระดับความรู้ความสามารถของประชาชนต่อการพัฒนาจังหวัดร้อยเอ็ด

1.3 ปัจจัยการศึกษา หมายถึง ปัจจัยส่วนบุคคลเป็นลักษณะทางประชากรศาสตร์ที่แบ่งตามระดับการศึกษาของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ดที่ประชาชนได้เรียนจบจากสถาบันการศึกษาที่สำเร็จการศึกษามาในระดับใด เช่น มัธยมศึกษาหรือ ปวช. อนุปริญญาหรือ ปวส. ปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก ว่ามีความสามารถในการวิเคราะห์ความสามารถในการแก้ปัญหา ความสามารถในการเข้าสังคม แรงจูงใจในการทำงาน ความสามารถในการเรียนรู้และความเป็นผู้นำที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นข้อมูลส่วนบุคคลเบื้องต้นทางด้านประชากรศาสตร์ที่จะเป็นตัววัดถึงระดับความรู้ความสามารถของประชาชนต่อการพัฒนาจังหวัดร้อยเอ็ด

1.4 ปัจจัยสถานภาพ หมายถึง ปัจจัยส่วนบุคคลเป็นลักษณะทางประชากรศาสตร์ที่แบ่งตามสถานภาพโดยประชาชนที่มีสถานโสด สมรส หม้าย หย่าร้าง มีความสามารถในการวิเคราะห์ความสามารถในการแก้ปัญหา ความสามารถในการเข้าสังคม แรงจูงใจในการทำงาน ความสามารถในการเรียนรู้และความเป็นผู้นำที่แตกต่างกัน

2. ปัจจัยสภาพแวดล้อมของบุคคล จำนวน 4 ปัจจัย ได้แก่

2.1 ปัจจัยอาณาเขตหรือพื้นที่อยู่อาศัย หมายถึง อาณาเขตหรือพื้นที่อยู่อาศัยของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ดโดยมีขนาดของพื้นที่ สถานที่ตั้งของพื้นที่ ลักษณะพื้นที่การพัฒนาและความเป็นเมือง ลักษณะของพื้นที่สำหรับอยู่อาศัยที่มีความหลากหลายของธรรมชาติรวมทั้งลักษณะภูมิศาสตร์พื้นที่ เช่น ดิน ที่ราบลุ่ม น้ำ ภูเขา ป่ารวมถึงรูปทรงของพื้นที่

2.2 ปัจจัยครอบครัว หมายถึง ครอบครัวเป็นกลุ่มทางสังคมของผู้คนที่เกี่ยวข้องกันโดยความสัมพันธ์ทางสายเลือดหรือโดยความสัมพันธ์ทางกฎหมายระบุซึ่งเป้าหมายของการมีครอบครัวนั้นเพื่อเป็นการคงไว้ซึ่งความเป็นอยู่ที่ดีของสมาชิกในครอบครัวและของสังคม โยมีองค์ประกอบคือ สุขภาพของสมาชิกใน ครอบครัว บุตร ความสุขในครอบครัว คู่สมรส นอกนั้นครอบครัวเป็นผู้มอบความมั่นคง การดูแลโครงสร้างและความปลอดภัยให้แก่สมาชิกในครอบครัว

2.3 ปัจจัยค่านิยมและวัฒนธรรม หมายถึง ขนบธรรมเนียมประเพณีในการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ความเชื่อที่แต่ละคนยึดถือว่าควรจะปฏิบัติตนอย่างไรหรือสิ่งใดที่มีคุณค่าซึ่งค่านิยมจะสัมพันธ์กับทุกสิ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคล บริบท รากเหง้า พื้นเพหรือภูมิหลังของประชาชนซึ่งค่านิยมและวัฒนธรรมจะเป็นมาตรฐานในการตัดสินพฤติกรรมของแต่ละ

บุคคล ความเป็นอยู่ ภาษา รูปแบบการปกครอง กฎหมาย และมีแนวปฏิบัติอันเกิดจากความเชื่อและศรัทธาในลักษณะเดียวกัน เพื่อให้การดำรงชีวิตร่วมกันมีความสงบสุขซึ่งจะนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี

2.4 ปัจจัยเทคโนโลยีและการสื่อสาร หมายถึง เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับข่าวสารข้อมูลและการสื่อสาร นับตั้งแต่การสร้าง การนำมาวิเคราะห์หรือประมวลผล การรับและส่วนข้อมูล การจัดเก็บและการนำไปใช้งานใหม่ ไม่ว่าจะเป็นโทรศัพท์ ระบบสื่อสารข้อมูล ดาวเทียมหรือเครื่องมือสื่อสารใด ๆ ทั้งมีสายและไร้สาย (Wireless) ซึ่งสารสนเทศที่ดีมีคุณภาพควรจะมีลักษณะดังต่อไปนี้ 1) ถูกต้องแม่นยำ 2) สมบูรณ์ครบถ้วน 3) เข้าใจง่าย 4) ทันต่อเวลา 5) เชื่อถือได้ 6) คุ้มราคา 7) ตรวจสอบได้ 8) ยืดหยุ่น 9) สอดคล้องกับความต้องการ 10) สะดวกในการเข้าถึง 11) ปลอดภัย

3. ปัจจัยประเภทบุคคล จำนวน 4 ปัจจัย ได้แก่

3.1 ปัจจัยประชาชน หมายถึง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมีความหนาแน่นและขนาดขนาดของประชากรที่มีขนาดใหญ่จึงทำให้มีความหลากหลายของประชาชนลักษณะการประกอบอาชีพ สัญลักษณ์ของความมั่งคั่ง วิถีชีวิตของประชาชน มีความทุ่มเทวิริยะ อุตสาหะ มีจิตสาธารณะกระทำประโยชน์แก่ส่วนรวม มีวินัยในการปฏิบัติตน การติดต่อสื่อสาร ระหว่างกันส่งผลต่อการพัฒนาจังหวัดร้อยเอ็ด

3.2 ปัจจัยเจ้าหน้าที่ของรัฐ หมายถึง เจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติหน้าที่ในกระทรวง ทบวง กรม ในจังหวัดร้อยเอ็ดมีความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้บริการแก่ประชาชนโดยไม่หวังผลตอบแทน นอกจากเงินเดือนที่รัฐจ่ายเป็นค่าตอบแทนและการสวัสดิการที่รัฐจัดให้เพื่อการดำรงชีพตามสมควรแห่งฐานะข้าราชการเป็นทรัพยากรของรัฐ ปฏิบัติหน้าที่ตามระเบียบกฎหมายอย่างเคร่งครัด ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ปฏิบัติหน้าที่ตามหลักธรรมาภิบาล มีการบูรณาการในปฏิบัติหน้าที่เพื่อพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดและยังเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการบริหารงานที่สามารถทำให้การบริการสาธารณะดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

3.3 ปัจจัยนักธุรกิจภาคเอกชน หมายถึง ผู้ประกอบการหรือบุคคลที่เป็นผู้ประกอบทั้งรูปแบบบุคคลธรรมดาและนิติบุคคล โดยประกอบอาชีพค้าขาย ประกอบธุรกิจหรือกิจการต่าง ๆ ในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด โดยนักธุรกิจภาคเอกชนมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา การดำเนินการพัฒนา การติดตามและประเมินผลการพัฒนา การปรับปรุงแนวทางในการพัฒนา การสนับสนุนการดำเนินการของทุกส่วนราชการ

3.4 ปัจจัยนักการเมือง หมายถึง นักการเมืองหรือผู้ปฏิบัติงานทางการเมืองซึ่งเป็นบุคคลที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการเมืองทั้งการเมืองระดับชาติ ระดับท้องถิ่น ระดับท้องที่ จากการเป็นตัวแทนของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด พร้อมทั้งมีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินการ การติดตามและประเมินผล การปรับปรุงแนวทางในการพัฒนา การตรวจสอบการ เป็นบุคคลที่มีวิสัยทัศน์และ

มีอุดมการณ์อย่างเหนียวแน่นต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดในทุกระดับและกระบวนการต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดสู่คุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

ปัจจัย หมายถึง เหตุอันเป็นทางให้เกิดผล, หนทาง, เช่น การศึกษาเป็นปัจจัย ให้เกิดความรู้ความสามารถ

ประชาชน หมายถึง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ด

จังหวัดร้อยเอ็ด หมายถึง นิติบุคคลตามกฎหมายและเป็นราชการส่วนภูมิภาคในสังกัดกระทรวงมหาดไทยและมีที่ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.7.1 ทำให้ทราบระดับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

1.7.2 ทำให้ทราบระดับการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด

1.7.3 ทำให้ทราบระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

1.7.4 ทำให้ทราบปัจจัยที่มีอิทธิพลทางตรงต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

1.7.5 ทำให้ทราบปัจจัยที่มีอิทธิพลทางอ้อมต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

1.7.6 ทำให้ทราบข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

1.7.7 ทำให้ทราบรูปแบบการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

1.7.8 ข้อสนเทศที่ได้สามารถนำมาเป็นข้อมูลในการวางแผนการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดเพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีในทุกๆด้าน รวมทั้งจะสามารถสะท้อนผลทางวิจัยเพื่อจะได้ให้รัฐบาลส่งเสริมและกำหนดนโยบายให้มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสวัสดิการจากภาครัฐสู่ประชาชนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมต่อไป

บทที่ 2
การทบทวนวรรณกรรม

ในการศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ ทำการศึกษาค้นคว้า แนวคิดและทฤษฎี แนวทางในการบริหารและปฏิบัติงาน ตลอดจนเอกสารวรรณกรรมและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำการศึกษาวิจัย โดยสามารถนำเสนอตามลำดับได้ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา
2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการสาธารณะแนวใหม่
3. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเชิงระบบ
4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความเป็นเมือง
5. แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต
6. แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยด้านบุคคล
7. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน
8. แนวคิดเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร
9. แนวคิดเกี่ยวกับกฎหมาย
10. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับนักการเมือง
11. บริบทจังหวัดร้อยเอ็ด
12. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
13. การสังเคราะห์ตัวแปร
14. กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาเมือง

2.1.1 ความหมายของการพัฒนา

นักวิชาการหลายท่านให้ความหมายในทำนองเดียวกันดังต่อไปนี้

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2548, น. 42-43) ได้ให้ความหมายการพัฒนา หมายถึง การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีกว่าเดิม เพื่อให้ประชาชนหรือชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและมีความเจริญก้าวหน้า โดยการเปลี่ยนแปลงนั้นได้มีการกำหนดไว้ก่อนและครอบคลุมทั้งด้านวัตถุและ

ด้านจิตใจ หรืออาจแบ่งเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง นอกจากนี้แล้วการพัฒนาในแง่ที่เป็นกระบวนการ (Process) จะประกอบด้วยหลายขั้นตอน (Stages) ที่มีความสัมพันธ์หรือเชื่อมโยง (Relation or Linkage) และสอดคล้องกัน การพัฒนายังเป็นกระบวนการต่อเนื่อง (Continuing Process) คือหลังจากดำเนินกิจกรรมพัฒนากิจกรรมหนึ่งผ่านไปแล้วก็จะนำสู่การดำเนินกิจกรรมพัฒนากิจกรรมอื่น ๆ ต่อไปอีก

สนธยา พลศรี (2547, น. 2-5) ได้ให้ความหมายการพัฒนา หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น ทั้งทางด้านคุณภาพ ปริมาณและสิ่งแวดล้อม ด้วยการวางแผนโครงการและดำเนินงานโดยมนุษย์เพื่อประโยชน์แก่ตัวมนุษย์เอง นอกจากนั้นยังได้จำแนกความหมายของการพัฒนาแต่ละประเภทไว้ ดังนี้

1. ความหมายจากรูปศัพท์ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดความเจริญเติบโตงอกงามและดีขึ้นจนเป็นที่พึงพอใจ ความหมายดังกล่าวนี้เป็นที่มาของความหมายในภาษาไทยและเป็นแนวทางในการกำหนดความหมายอื่น ๆ

2. ความหมายโดยทั่วไป หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้คุณภาพดีขึ้นกว่าเดิมความหมายนี้นับว่าเป็นความหมายที่รู้จักกันโดยทั่วไป เพราะนำมาใช้มากกว่าความหมายอื่น ๆ จะไม่เป็นที่ยอมรับของนักวิชาการก็ตาม

3. ความหมายทางเศรษฐศาสตร์ หมายถึง ความเจริญเติบโตแต่เป็นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามเนื้อหาของวิชาเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเป็นการเน้นความหมายในเชิงปริมาณ คือการเพิ่มขึ้นหรือการขยายตัวทางเศรษฐกิจมากกว่าด้านอื่น ๆ

4. ความหมายทางพัฒนบริหารศาสตร์ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งทั้งในด้านคุณภาพ (ดีขึ้น) ด้านปริมาณ (มากขึ้น) และด้านสิ่งแวดล้อม (มีความเหมาะสม) ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว

5. ความหมายทางด้านเทคโนโลยี หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสังคมให้ทันสมัยด้วยความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งเป็นความหมายอีกแนวทางหนึ่ง

6. ความหมายทางด้านการวางแผน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเตรียมการของมนุษย์ไว้ล่วงหน้าในลักษณะของแผนและโครงงาน แล้วบริหารหรือจัดการให้เป็นไปตามแผนและโครงการจนประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ จะเห็นได้ว่าความหมายของการพัฒนาทางด้านการวางแผนกำหนดให้การพัฒนาเป็นกิจกรรมของมนุษย์และเกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้เกิดจากการวางแผนโดยมนุษย์ ไม่ใช่เป็นการพัฒนาในความหมายนี้

7. ความหมายเกี่ยวกับการปฏิบัติ คำว่าการพัฒนาในความหมายเกี่ยวกับการปฏิบัติหรือการปฏิบัติการนี้ เป็นความหมายต่อเนื่องจากความหมายทางการวางแผน โดยมุ่งเน้นถึงการวางแผนและโครงการไปดำเนินการอย่างจริงจังและอย่างต่อเนื่องเพราะถึงจะมีแผนและโครงการแล้วแต่ถ้าหากไม่มีการนำไปปฏิบัติการพัฒนาก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้

8. ความหมายในทางพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนให้มีความสุขมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การพัฒนาในความหมายนี้มีลักษณะเดียวกันกับการพัฒนาในความหมายทางด้านการวางแผนคือเป็นเรื่องของมนุษย์เท่านั้น แตกต่างกันเพียงการวางแผนให้ความสำคัญที่วิธีการดำเนินงานส่วนพุทธศาสนามุ่งเน้นผลที่เกิดขึ้น คือความสุขของมนุษย์เท่านั้น

9. ความหมายทางสังคมวิทยา นักสังคมวิทยาได้ให้ความหมายของการพัฒนาโดยเน้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม คือมนุษย์ กลุ่มทางสังคม การจัดระเบียบทางสังคม ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับความหมายในทางพุทธศาสนา คือการเปลี่ยนแปลงมนุษย์และสิ่งแวดล้อมให้มีความสุขและมีลักษณะเช่นเดียวกับความหมายทางการวางแผนคือด้วยวิธีการจัดสรรทรัพยากรของสังคมอย่างยุติธรรมและมีประสิทธิภาพ ซึ่งนักวางแผนเรียกว่าการบริหารและการจัดการ

10. ความหมายทางการพัฒนาชุมชน นักพัฒนาชุมชนได้ให้ความหมายคำว่าการพัฒนาเอาไว้ใกล้เคียงกับนักสังคมวิทยา คือการพัฒนาเป็นวิธีการเปลี่ยนแปลงมนุษย์และสังคมมนุษย์ให้ดีขึ้นแต่ว่านักพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นที่มนุษย์ในชุมชนจะต้องร่วมกันดำเนินงานและได้รับผลจากการพัฒนาร่วมกัน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2547, น. 3) ได้ให้ความหมายการพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงตามแผนหรือการเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (Planned or Directed Change) นั่นคือการพัฒนามิได้เป็นเรื่องธรรมชาติหากเป็นความพยายามของมนุษย์ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น โดยกำหนดทิศทางหรือรายละเอียดเอาไว้ล่วงหน้าว่าจะพัฒนาอะไร พัฒนาอย่างไร ช้าเร็วอย่างไร ใครจะเป็นผู้พัฒนาและเป็นผู้ถูกพัฒนา เป็นต้น

นันทนีย์ กมลศิริพิชัยพร (ม.ป.ป., น. 5) ได้ให้ความหมายการพัฒนา หมายถึง การพัฒนาเป็นกระบวนการในการที่จะเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงคุณภาพชีวิต (Quality of Life) ของประชาชนส่วนใหญ่ให้ดีขึ้น ซึ่งรวมถึงเรื่องที่ตัดสินคุณค่าของคนในแต่ละสังคมด้วย ความหมายของการการพัฒนาจึงแตกต่างกันออกไปตามกาลเวลา สถานที่และลักษณะของปัญหาหรือความต้องการของแต่ละสังคม โดยมีปัจจัยที่สนับสนุนส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปทิศทางที่พึงประสงค์ ดังนี้

1. เป็นการเปลี่ยนแปลงที่นามาซึ่งการปรับปรุงให้ดีขึ้นสำหรับคนส่วนใหญ่
2. ควรจะเป็นอันตรายน้อยที่สุดและเป็นประโยชน์ต่อทุก ๆ คน
3. อย่างน้อยที่สุดควรจะตอบสนองความต้องการพื้นฐานหรือความต้องการที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต
4. มีความสอดคล้องกับความต้องการของคนส่วนใหญ่

5. ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

ในความหมายพื้นฐานการพัฒนา ก็คือการทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนในทุก ๆ ด้านของสังคมทั้งมวล การพัฒนามิได้เป็นเพียงการพัฒนาด้านรายได้หรือด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียวและไม่ใช่เรื่องของเทคนิค แต่การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงในแนวความคิดและเปลี่ยนแปลงการกระทาที่เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อตอบสนองความต้องการและก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตของประชาชนทุกหมู่เหล่าให้ดีขึ้น

Streeten (1972, p. 3) ได้ให้ความหมายของการพัฒนา หมายถึง การพัฒนาเป้าหมายและกระบวนการที่ครอบคลุมถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของคนต่อชีวิตและการทำงาน การเปลี่ยนแปลงสถาบันต่าง ๆ ทางสังคม วัฒนธรรมและการเมืองอีกด้วย

สรุปการพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้นทั้งปริมาณและคุณภาพ โดยมีการกำหนดแผนในการพัฒนาคน กลุ่มคนหรือสังคม ให้มีความอยู่ดี กินดีมีสภาพทางสังคม เศรษฐกิจการเมือง สังคมและวัฒนธรรมที่ดี การทำสิ่งเหล่านั้นให้ดีขึ้น เจริญเติบโตขึ้น สนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ให้ได้ดียิ่งขึ้นหรืออาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่มีหยุดนิ่งโดยมุ่งหมายว่าลักษณะใหม่ที่เข้ามาแทนที่นั้นจะดีกว่าลักษณะเก่าหรือพัฒนาสิ่งเดิมให้ดียิ่งขึ้น

2.1.2 ลักษณะและความสำคัญของการพัฒนา

จากความหมายของการพัฒนาดังกล่าวข้างต้นจึงทำให้ลักษณะของการพัฒนามีหลายประการดังนี้

สนธยา พลศรี (2547, น. 5-6) ได้อธิบายลักษณะสำคัญของการพัฒนาดังนี้ 1) เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เช่น ด้านคุณภาพ ปริมาณและสิ่งแวดล้อมของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้นหรือให้มีความเหมาะสม อันเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงในด้านในด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวเท่านั้นหรืออาจจะเรียกได้ว่าต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ ซึ่งเป็นลักษณะตามความหมายทางด้านพัฒนบริหารศาสตร์ 2) มีลักษณะเป็นกระบวนการ คือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามลำดับขั้นตอนและอย่างต่อเนื่องกัน โดยแต่ละขั้นตอนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นลำดับ ไม่สามารถข้ามขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งได้ 3) มีลักษณะเป็นพลวัต คือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลาไม่หยุดนิ่งแต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะเป็นแบบรวดเร็วหรือช้า ๆ ปริมาณมากหรือน้อยก็ได้ 4) เป็นแผนโครงการ คือเกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าว่าจะเปลี่ยนแปลงใครด้านใดด้วยวิธีการใด เมื่อไร ใช้งบประมาณเท่าใด ใครรับผิดชอบเป็นต้น ไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการเตรียมการไว้ล่วงหน้า 5) เป็นวิธีการ การพัฒนาเป็นมรรควิธีหรือกลวิธีที่นำมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่กำหนด เช่น การพัฒนาสังคม การพัฒนาชนบท การพัฒนาเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจการพัฒนาชุมชน ต่างก็เป็นวิธีการพัฒนาแบบหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง 6) เป็นปฏิบัติการ คือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ไม่เป็นเพียงแนวความคิดหรือเป็นเพียงรายละเอียดของแผนและโครงการเท่านั้น เพราะการพัฒนาเป็นวิธีการที่ต้องนำมาใช้ปฏิบัติจริงจึงจะเกิดผลตามที่ต้องการ 7) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์

เพื่อประโยชน์ของมนุษย์เพราะมนุษย์เป็นสัตว์โลกประเภทเดียวที่สามารถจัดทำแผนโครงการและคิดค้นวิธีการในการที่จะพัฒนาตนเองและสิ่งต่าง ๆ ได้ การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ก็ตาม ถ้าไม่ได้เกิดจากการกระทำของมนุษย์แล้วจะไม่ใช่การพัฒนาแม้ว่าจะมีลักษณะอื่น ๆ เหมือนกับการพัฒนาก็ตาม 8) ผลที่เกิดขึ้นมีความเหมาะสมหรือพึงพอใจ ทำให้มนุษย์และสังคมมีความสุขเพราะการพัฒนาเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมนุษย์นั่นเอง 9) มีเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัด คือสามารถบอกได้ว่าลักษณะที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นการพัฒนาหรือไม่ ซึ่งอาจดำเนินการได้หลายวิธี เช่น เปรียบเทียบกับสภาพเดิมก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลง กำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการชี้วัดในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านคุณภาพ ปริมาณ สิ่งแวดล้อม ความคงทนถาวร การประเมินผลจากผู้ที่เกี่ยวข้องว่ามีความเหมาะสมหรือพึงพอใจหรือไม่และระดับใด เป็นต้น 10) สามารถเปลี่ยนแปลงได้ การพัฒนานอกจากจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อมนุษย์สังคมและสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์แล้ว รูปแบบกระบวนการและวิธีการพัฒนาก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากมนุษย์และสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลของการพัฒนา ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาให้มีความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วย การพัฒนาใหม่ ๆ จึงเกิดขึ้นอยู่เสมอ

ธีรวัลย์ ศิลารัตน์ (2549, น. 8-9) จากสภาพความแตกต่างของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกซึ่งมีทั้งประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศที่กำลังพัฒนา ส่วนทางด้านสังคมก็มีทั้งสังคมเมืองและสังคมชนบท ทำให้เกิดความพยายามในการพัฒนาเพื่อที่จะลดช่องว่างของระหว่างประเทศและสังคมประกอบกับสภาพปัญหาที่สังคมเผชิญอยู่ทำให้เกิดความพยายามที่จะแก้ปัญหานั้นและยังต้องการพัฒนาสิ่งที่ดีอยู่แล้วให้ดียิ่งกว่าเดิม หรือหากในกรณีที่เมื่อสถานการณ์หรือสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาที่ทำอยู่เดิมไม่เหมาะสมก็จำเป็นต้องปรับแนวทางการพัฒนาหรือปรับปรุงให้ดีขึ้นกว่าเดิม

ชัชวาลย์ มากสินธ์ (2555) ความสำคัญของการพัฒนาจึงมีใน 2 แนวทาง ดังนี้

1. การพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหา ถึงแม้ว่าในช่วงระยะเวลาตั้งแต่มีการวางแผนพัฒนาประเทศมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยได้รับผลสำเร็จในระดับหนึ่งซึ่งเป็นที่น่าพอใจ สร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระดับสูงอย่างต่อเนื่องยาวนานแต่เป็นการเจริญเติบโตในเชิงปริมาณ ยังขาดคุณภาพและตั้งอยู่บนพื้นฐานการพัฒนาที่ไม่สมดุลและไม่ยั่งยืน ปัญหาเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมของประเทศที่สะสมมานาน คือความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้และกระจายผลประโยชน์ของการพัฒนาระหว่างกลุ่มคนและระหว่างสังคมเมืองกับสังคมชนบท โดยในสังคมเมืองเป็นฐานธุรกิจบริการและอุตสาหกรรมที่ก้าวหน้าและเป็นแหล่งดึงดูดทรัพยากรและแรงงานจากชนบท เพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ ขณะที่สังคมชนบทเป็นฐานการเกษตรที่ล้าหลังและเป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งยังมีรายได้ต่ำและขาด

โอกาสการพัฒนาให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ปัญหาเชิงโครงสร้างดังกล่าวยังคงเป็นปัญหาสะสมต่อเนื่องและยังไม่ได้รับการแก้ไขให้เป็นรูปธรรมอย่างจริงจัง

2. การพัฒนาสิ่งที่มีอยู่แล้วให้ดีกว่าเดิมการปรับแนวคิดของการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จัดว่าเป็นการพัฒนาแนวคิดที่เป็นอยู่ให้ดีกว่าเดิม โดยพัฒนาแนวคิดให้สอดคล้องกับสภาวการณ์ที่เปลี่ยนไป โดยแนวคิดการพัฒนาประเทศในอดีตได้ให้ความสำคัญกับการเร่งรัดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจยุทธศาสตร์การพัฒนาได้มุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมและการผลิตเพื่อส่งออก โดยอาศัยความได้เปรียบทางทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์มาใช้ขยายฐานการผลิตเพื่อสร้างรายได้และการมีงานทำ ซึ่งถือว่ามีความเหมาะสมสำหรับช่วงเวลานั้น แต่การรุดหน้าทางเศรษฐกิจโดยรวมและความเจริญด้านวัตถุที่เพิ่มมากขึ้น ก็ไม่ได้ทำให้สังคมไทยมีความอยู่ดีกินดีอย่างทั่วหน้า วัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่ดีงามและเรียบง่ายได้เปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและความไม่มั่นคงขอครอบครัว ชุมชนและสังคม ดังนั้นจึงได้มีการปรับแนวคิดการพัฒนาตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8-แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 จากเดิมที่มุ่งเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นหลักมาเป็นการเน้นคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา เพราะคนเป็นปัจจัยชี้นำขาดความสำเร็จของการพัฒนาในทุกด้าน โดยการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเพียงเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะช่วยให้คนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น นอกจากนี้ยังได้ปรับเปลี่ยนการวางแผนจากการแยกส่วนมาเป็นแบบการเชื่อมโยงบูรณาการ เพื่อให้เกิดการเกื้อกูลต่อกัน มีการปรับบทบาทหน่วยงานกลางในการประสานและสนับสนุนการจัดทำแผนปฏิบัติการในทุกระดับ และใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกระดับทุกขั้นตอนเป็นหลักในการดำเนินงานด้านการพัฒนา ด้วยการร่วมกันคิด ร่วมกันทำร่วมกันรับผิดชอบ ในลักษณะเป็นเครือข่ายการพัฒนาและได้มีการระดมความคิดของประชาชนตั้งแต่ระดับจังหวัดทุกจังหวัดทั่วประเทศ เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาประเทศในอนาคต โดยมีหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเข็มทิศในการนำทางพัฒนาประเทศ

นัฐมล คดสุวรรณ (2565, น. 24) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนา ดังนี้ ความสำคัญของการพัฒนาจะต้องมีแนวคิดให้สอดคล้องกับสภาวการณ์ที่เปลี่ยนไปโดยให้ความสำคัญและคำนึงถึงปัญหาในอดีต เพื่อมาปรับแก้ไขในอนาคตการมียุทธศาสตร์การพัฒนาได้มุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมและการผลิต ได้อาศัยแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์มาใช้ขยายฐานการผลิตเพื่อสร้างรายได้และการมีงานทำ ซึ่งถือว่ามีความเหมาะสมสำหรับช่วงเวลานั้น แต่การรุดหน้าทางเศรษฐกิจโดยรวมและความเจริญด้านวัตถุที่เพิ่มมากขึ้น วัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่ได้เปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและความไม่มั่นคงขอครอบครัว ชุมชนและสังคม ดังนั้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเพียงเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะช่วยให้คนมีความสุขและมี คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เกิดการเชื่อมโยงอย่างมีบูรณาการ เกิดการเกื้อกูลต่อกัน มีกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกระดับทุกขั้นตอนเป็นหลักในการดำเนินงานด้านการพัฒนาด้วย

การร่วมกันคิด ร่วมกันทำร่วมกันรับผิดชอบ ในลักษณะที่เป็นเครือข่ายการพัฒนาและได้มีการระดมความคิดของประชาชนตั้งแต่ระดับจังหวัด ทุกจังหวัดทั่วประเทศ เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาประเทศในอนาคต

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าลักษณะและองค์ประกอบของการพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่มีกระบวนการ มีลักษณะเป็นพลวัต แผนโครงการ วิธีการ ปฏิบัติการ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ที่ส่งผลให้เกิดขึ้นมีความเหมาะสมหรือพึงพอใจ มีเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัด สามารถเปลี่ยนแปลงได้

2.1.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) นั้นเป็นคำที่ใช้กันมากในการพัฒนาประเทศมีการให้คำนิยามแตกต่างกันไปตามการแปลความของประเทศต่าง ๆ และได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลายทัศนะ ดังนี้

ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์ (2553, น. 124) การกำหนดกรอบแนวคิดเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาจะมีพื้นฐานมาจากความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงประเทศให้ไปสู่ความทันสมัยตามแนวคิดของตะวันตก คือการมีเศรษฐกิจที่ดีมีความเจริญก้าวหน้า จึงทำให้ต้องมีการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมและการผลิตขนานใหญ่ ดังนั้นความหมายของการพัฒนาตามกรอบแนวคิดของการพัฒนาประเทศจึงมุ่งเน้นการก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงเพื่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งแนวคิดนี้ถือว่าเป็นจุดเน้นของแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศที่ด้อยพัฒนาทั้งหลาย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนและความล้าหลังทางเศรษฐกิจของประเทศ จากแนวคิดดังกล่าวนี้เองจึงนำไปสู่การกำหนดแนวคิดการพัฒนาออกเป็น 2 กระแส คือ

1. แนวคิดการพัฒนากระแสหลัก ได้แก่ แนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีรากฐานมาจากระบบเศรษฐกิจและทุนนิยมโดยไม่คำนึงถึงการพัฒนาสังคม เช่น ทฤษฎีความทันสมัยทฤษฎีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ทฤษฎีการพึ่งพา ทฤษฎีโลกาภิวัตน์ ฯลฯ

2. แนวคิดการพัฒนากระแสรอง หรือกระแสการพัฒนาทางเลือก ได้แก่ แนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่มีรากฐานมาจากระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม เช่น แนวคิดบทบาทชาย-หญิง แนวคิดสตรีนิยม แนวคิดการให้อำนาจ แนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืน แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ทฤษฎีใหม่ ฯลฯ

สมนึก ปัญญาสิงห์ (2545, น. 151-154) ได้กล่าวถึงแนวความคิดที่เป็นหลัก 9 ต. ในการพัฒนา ดังนี้

1. ต้องพัฒนาพร้อมกันทุกด้าน งานพัฒนาเป็นงานที่ต้องพัฒนาทั้งในด้านตัวบุคคลและสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เจ้าหน้าที่รัฐและสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ จึงกล่าวไว้ว่างานพัฒนานั้นเป็นกระบวนการศึกษาภาคชีวิตทุก ๆ ด้าน

2. ต้องฝึกประชาชนเป็นหลักในการดำเนินงาน หมายความถึง ยึดเอาความต้องการและปัญหาที่แท้จริงของประชาชนเป็นหลัก เนื่องจากงานพัฒนานั้นต้องให้ประชาชนตระหนักในคุณค่าของผลงาน และพลังความสามารถที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวประชาชนเอง ให้ประชาชนเข้าใจกระบวนการทำงาน และการนำพลังความสามารถที่เขามีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและชุมชน รวมทั้งการให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและภาคภูมิใจในตัวเอง

3. ต้องพยายามใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้มากที่สุด งานพัฒนาเป็นงานที่เริ่มต้นจากสิ่งที่ชุมชนมีอยู่ สิ่งที่ต้องคำนึงและแสวงหาก็คือ ทรัพยากรในชุมชนไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ และทรัพยากรทางสังคม

4. ต้องยึดหลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน หมายความว่างานพัฒนาจะต้องเกิดขึ้นจากความเห็นชอบของคนในชุมชนเอง อาจเกิดจากการประชุมปรึกษาหารือกันของคนกลุ่มเล็กแล้วขยายแนวร่วมสู่คนกลุ่มใหญ่ การดำเนินการจะไม่มีลักษณะของการออกคำสั่ง หรือสั่งการจากหน่วยงานหรือบุคคลหนึ่งบุคคลใด โครงการหรือกิจกรรมจะต้องเกิดขึ้น โดยประชาชนช่วยกันคิดช่วยกันทำ

5. ต้องให้หลักการประสานงานกับหน่วยต่าง ๆ ของรัฐบาลทั้งนี้เพราะงานพัฒนาไม่ใช่งานของใคร หรือหน่วยงานใดโดยเฉพาะ และไม่ใช่งานที่คนเดียวจะทำให้ จำเป็นต้องร่วมมือกันหลายฝ่าย บางครั้งต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานของรัฐบาลหรือเอกชน ช่วยแนะนำให้คำปรึกษาทางด้านวิชาการ หรือเทคนิคต่าง ๆ นักพัฒนาควรรู้จักใช้หลักการประสานงานตามความเหมาะสม

6. ต้องดำเนินแบบค่อยเป็นค่อยไป ในการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้หลักเริ่มจากสิ่งง่ายก่อน แล้วค่อยก้าวไปสู่สิ่งที่ยากกว่าตามลำดับ ดังนั้นผู้ที่ทำงานพัฒนาร่วมกับประชาชน จะต้องเข้าใจสภาพปัญหารู้จักลำดับความสำคัญ และความยากง่ายในการแก้ปัญหาโดยจะต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามลำดับความยากง่ายนั้น ๆ

7. ต้องคำนึงถึง จังหวะ เวลา ความต้องการ และความสนใจของประชาชนในชุมชนในการที่จะนำสิ่งใหม่ ๆ เข้าไปให้ประชาชนเลือกตัดสินใจ โดยคำนึงผลดีผลเสียที่จะกระทบต่อประชาชน การกระทำที่ไม่สอดคล้องกับจังหวะ เวลา และความต้องการของประชาชนย่อมดำเนินไปได้ยากลำบาก ได้ผลไม่คุ้มค่ากับทรัพยากรที่ใช้ไป หรือแม้บางครั้งอาจจะมีผลดีอยู่บ้าง แต่ผลนั้นจะไม่คงอยู่นานจีรังยั่งยืน

8. ต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นการดำเนินงานพัฒนา ต้องเริ่มด้วยการศึกษาทำความเข้าใจข้อมูลชุมชนในทุกด้าน เฉพาะอย่างยิ่งวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน หมายถึง ความคิดความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี การประกอบอาชีพ การทำมาหากิน และอื่น ๆ หรือการสวนกับกระแสวัฒนธรรม ย่อมพบกับปัญหาและอุปสรรคในการทำงานไม่มากก็น้อย

9. ต้องเริ่มต้นทำงานกับกลุ่มผู้นำก่อนโดยทั่วไปกลุ่มผู้นำจะเป็นตัวแทนหรือแกนนำของคนในชุมชนที่จะตอบรับหรือปฏิเสธการเปลี่ยนแปลงรูปแบบต่าง ๆ การยอมรับบทบาทของกลุ่มผู้นำจะช่วยให้งานสำเร็จตามเป้าหมายเร็วขึ้นและในกระบวนการปฏิบัติงานควรจะรับฟังความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมของประชาชนไปพร้อม ๆ กันด้วย

สนธยา พลศรี (2547, น. 9) แนวความคิดแบบการปฏิบัติการทางสังคม เป็นแนวคิดที่เกิดจากรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ พยายามที่จะปรับปรุง แก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในรูปของการวางแผนและปฏิบัติการ เช่น การปฏิรูปที่ดิน การสหกรณ์ การพัฒนาชนบท เป็นต้น และเรียกวิธีการนี้ว่าการพัฒนา

คณะกรรมาธิการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development [WCED], 1990, p. 43) หรือที่เรียกในอีกนามหนึ่งว่า คณะกรรมาธิการ Brundtland Commission กล่าวไว้ว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนคือ “การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่สนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ลดทอนความสามารถของคนรุ่นต่อมาที่จะตอบสนองความต้องการของพวกเขา” (Sustainable development is development which meets the needs current generations without compromising the ability of future generations to meet their own needs) ทั้งนี้การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีระบบสังคมที่เป็นสังคมธรรมรัฐ มีระบบการพัฒนาเศรษฐกิจที่มั่นคง ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอก มีคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีประชาชนรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า โดยเฉพาะการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเป็นฐานในการผลิตเพื่อนำไปสู่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Brundtland commission, 1987) นอกจากนองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: UNESCO) ยังเสนอเพิ่มเติมว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนควรตั้งอยู่บนรากฐานทางวัฒนธรรมที่ยึดถือคุณค่าของความเป็นมนุษย์ด้วย (UNESCO, 2005, น. 14)

Brown (1984, pp. 1-2, อ้างถึงใน Noibai, 1991, p. 3) กล่าวถึงความยั่งยืนเป็นความคิดเชิงนิเวศวิทยาร่วมกับนัยทางเศรษฐกิจ นั่นคือความเจริญเติบโตและการกินดีอยู่ดีของมนุษย์ขึ้นอยู่กับพื้นฐานด้านทรัพยากรธรรมชาติซึ่งส่งเสริมสนับสนุนระบบการดำรงชีวิตของมนุษย์และสังคมที่ยั่งยืน (Sustainable Society) ก็จะเป็นส่วนหนึ่งที่กำหนดระบบเศรษฐกิจและระบบสังคมที่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและระบบการส่งเสริมสนับสนุนชีวิตได้รับการดูแลธำรงรักษาไว้

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต, 2549, น. 106) กล่าวว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนคือการพัฒนาที่มีดุลยภาพครบทั้งสามด้าน ประกอบด้วย ชีวิตมนุษย์สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมีหลักการสำคัญอยู่ที่เพื่อประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ลดการเบียดเบียนกันและเกื้อกูลกันมากขึ้น

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (2549) กล่าวว่า แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแนวความคิดที่ประนีประนอมระหว่างกลุ่มที่นิยมการพัฒนากับกลุ่มที่นิยมสิ่งแวดล้อม ทั้งโลกที่ร่ำรวยและโลกที่ยากจน ต่างก็มีความพึงพอใจในแนวคิดนี้เนื่องจากเป็นแนวคิดที่ทำให้การพัฒนาและสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่ไปด้วยกันได้ กล่าวคือ เป็นแนวคิดที่ไม่ได้ปฏิเสธความเจริญก้าวหน้าและมองว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่จำเป็นและสามารถเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องมีการทำลายสิ่งแวดล้อม การพัฒนาที่ยั่งยืนหมายถึงยุทธศาสตร์การพัฒนาที่นำเอาทรัพยากรทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติมนุษย์การเงิน และทรัพยากรกายภาพมาจัดการเพื่อก่อให้เกิดความมั่งคั่งความอยู่ดีกินดีและความสุขสมบูรณ์การพัฒนาอย่างยั่งยืนขึ้นอยู่กับการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้องและเหมาะสม โดยสรุปแล้วคือการพัฒนาที่อยู่ภายใต้ขีดจำกัดทางนิเวศ

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ (2543, น. 2) กล่าวว่าแนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นยุทธศาสตร์ของการพัฒนาที่ต้องการการจัดทรัพยากรทั้งธรรมชาติและมนุษย์รวมทั้งทรัพยากรการเงินและวัสดุทั้งปวงให้เป็นไปในทิศทางที่ก่อให้เกิดความมั่งคั่ง และอยู่ดีกินดีโดยไม่ทา ลาย ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสงวนไว้สำหรับคนรุ่นหลังและการที่จะบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งจะเกิดการสมดุลของการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมได้นั้นจะต้องพัฒนาคนให้มีความรู้ความสามารถมีศักยภาพในการจัดการการพัฒนา

ประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ (2546, น. 9) กล่าวไว้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการพัฒนาในลักษณะบูรณาการเป็นองค์รวมที่ตัวแปรทั้งหลาย ต้องมาประสานกันครบองค์อย่างมีดุลยภาพแม้ว่าจะอยู่ในบริบทที่มีความหลากหลายบนความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจที่ต้องคำนึงถึงการพัฒนาตามขีดความสามารถในการแข่งขันบนพื้นฐานทรัพยากรของตนเอง ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ต้องให้ความสำคัญกับการตอบสนองความต้องการของผู้เกี่ยวข้องอย่างสอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นความพยายามในการทำให้ดีขึ้นอย่างมั่น คงถาวร บนพื้นฐานของศักยภาพและทรัพยากรที่มีจำกัด โดยคำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ให้เกิดความสมดุลทุกมิติ เน้นการพัฒนาบนฐาน ทรัพยากรจุดแข็งและศักยภาพของตนเอง รวมทั้งการสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจังและต่อเนื่องตลอดจนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและยั่งยืนตลอดไป

วสุธร ตันวัฒนกุล (2549) กล่าวถึง ลักษณะที่แสดงถึงการพัฒนาที่ยั่งยืนว่าเป็นการผสมผสานระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนาที่สนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมอย่างเสมอภาคและยุติธรรม มีการผสมผสานกิจกรรม เพื่อทำให้สังคมเกิดความผูกพันและอนุรักษ์ไว้ซึ่งความหลากหลายทางวัฒนธรรม คำนึงถึงการรักษาสิ่งแวดล้อมตลอดจนการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้อย่างสอดคล้องกับชุมชน

นิตยา กมลวันทนิศา (2546, น. 14) ได้ให้แนวคิดว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่ดำเนินไปโดยคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและการตอบสนองความต้องการในปัจจุบัน โดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการในอนาคต เป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงความเป็น “องค์รวม” คือ การกระทำสิ่งใดต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสิ่งอื่น ๆ ซึ่งการพัฒนาตามแนวคิดนี้ ยึดหลักความรอบคอบและค่อยเป็นค่อยไป รวมทั้งเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนไม่ได้ปฏิเสธ “ระบบเทคโนโลยี” เพียงแต่ต้องคำนึงว่าเทคโนโลยีที่นำมาใช้นั้นเป็นไปในทางสร้างสรรค์หรือทำลาย

จากนิยามที่กล่าวมาข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนหมายถึงการพัฒนาที่ดำเนินไปโดยคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและการตอบสนองความต้องการในปัจจุบันโดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการในอนาคต เป็นดำเนินการบนพื้นฐานของการพัฒนาอย่างองค์รวมให้มีความสมดุลอย่างรอบด้านโดยคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสิ่งอื่น ๆ ทุกมิติรอบด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมเป็นการพัฒนาที่ไม่ปฏิเสธระบบเทคโนโลยีเพียงแต่ต้องคำนึงว่าเทคโนโลยีที่นำมาใช้นั้นเป็นไปในทางสร้างสรรค์หรือทำลาย เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาคำนึงถึงความเป็นองค์รวมในเชิงบูรณาการ โดยพิจารณาผลเชื่อมโยงที่เกิดขึ้นอย่างหลากหลายบนความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจ ที่ต้องคำนึงถึงการพัฒนาตามขีดความสามารถในการแข่งขันบนพื้นฐานทรัพยากรของตนเองด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ต้องให้ความกับการตอบสนองความต้องการของผู้เกี่ยวข้องอย่างสอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม การพัฒนาอย่างมีคุณภาพ มั่นคงและยั่งยืนเป็นการพัฒนาประเทศอย่างองค์รวม โดยประชาชนที่ส่วนร่วมมุ่งสู่เป้าหมายเดียวกันคือการพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของประชาชนอย่างถาวร

2.1.4 องค์ประกอบการพัฒนาที่ยั่งยืน

ในการศึกษาแนวคิดและองค์ประกอบการพัฒนาที่ยั่งยืน มีนักวิชาการในหลากหลายสาขาและสถาบันต่าง ๆ ได้ให้ความหมายและองค์ประกอบการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เช่น กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2556, น. 12) กล่าวว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่เน้นให้มนุษย์คำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติบนโลกและให้มีการดำเนินการพัฒนาควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยให้เป็นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนทั้งในยุคปัจจุบันและยุคต่อ ๆ ไป อย่างเท่าเทียมกันหลักการสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน คือการสร้างสมดุลระหว่าง 3 มิติของการพัฒนาอันได้แก่ 1) มิติการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพกระจายรายได้ให้เอื้อประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ในสังคม โดยเฉพาะคนที่มีรายได้ต่ำ 2) มิติการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนซึ่งเป็นการพัฒนาคนให้มีความรู้มีสมรรถนะและมีผลิตภาพสูงขึ้น ส่งเสริมให้เกิดสังคมที่มีคุณภาพ และเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ 3) มิติการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนซึ่งเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในปริมาณที่ระบบนิเวศสามารถฟื้นตัวกลับสู่สภาพเดิมได้การปล่อยมลพิษออกสู่สิ่งแวดล้อมในระดับที่ระบบ

นิเวศสามารถดูดซับและทำลายมลพิษนั้นได้ โดยให้สามารถผลิตมาทดแทนทรัพยากรประเภทที่ใช้แล้วหมดไปได้

แนวคิดและองค์ประกอบการพัฒนาที่ยั่งยืนข้างต้น สอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต, 2552) ซึ่งกล่าวว่า กระแสในการพัฒนาแบบใหม่มี 2 กระแส กระแสแรกเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน ตามแนวคิดของคณะกรรมาธิการโลก ว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (CSD) คือ มุ่งพัฒนาควบคู่ไปกับการให้ความสำคัญแก่สิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการเพิ่มจำนวนประชากรส่งผลให้เกิดปัญหาทรัพยากรร่อยหลอและการเกิดมลภาวะ

กระแสที่สองคือ การพัฒนาตามแนวคิดของยูเนสโก (UNESCO) ที่ให้ความสำคัญแก่คุณค่าของมนุษย์และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาสำหรับชาวพุทธแล้วการพัฒนาที่ยั่งยืนควรเป็นการพัฒนาเพื่อสร้างสังคมที่ยั่งยืนควบคู่กับตอบสนองความต้องการของตนได้ โดยไม่ส่งผลกระทบต่อสัตว์โลก และประชาชนรุ่นต่อ ๆ ไปในอนาคตต้องเดือดร้อน นั่นหมายความว่า การทำกิจกรรมของมนุษย์ต้องสอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติต้องบูรณาการทั้งเศรษฐกิจและธรรมชาติเข้าด้วยกัน เพื่อจะพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติ และกำจัดความยากจนออกไป ดังนั้นการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงมีแนวทางสรุปได้ดังนี้

1. ต้องมีการวางนโยบายประชากรให้เหมาะสม เช่น ควบคุมจำนวนประชากรด้วยการวางแผนครอบครัวในการแก้ปัญหาประชากรที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือการแก้ปัญหาทางการศึกษา เพราะจะครอบคลุมไปถึงการแก้ปัญหาด้านอื่น ๆ ทั้งหมด ทั้งปัญหาความยากจน สาธารณสุข ตลอดจนการอนุรักษ์ธรรมชาติ

2. ต้องอนุรักษ์หรือสงวนทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสามารถดำเนินการได้หลายวิธี เช่น การประกาศพื้นที่เป็นป่าสงวน วนอุทยาน อุทยานแห่งชาติ เขตอนุรักษ์พันธ์สัตว์ป่า การฟื้นฟูแหล่งธรรมชาติที่เสื่อมโทรม การรักษาดิน น้ำและอากาศ ให้ปลอดสารเคมีและมลภาวะ

3. การผลิตเทคโนโลยีกำจัดน้ำเสีย ตลอดจนการปรับเปลี่ยนการใช้ชีวิตไม่สุรุ่ยสุร่าย ประหยัดพลังงาน

การพัฒนาที่ยั่งยืนจะสำเร็จได้จะต้องพัฒนาคนให้มีจริยธรรม พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต, 2552) ได้สรุปให้เห็นว่า ปัญหาในการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ไม่ประสบความสำเร็จนั้น เกิดจากกิเลส 3 อย่าง ที่ขัดขวางจริยธรรม คือ ตัณหา มานะ และทิฐิ เราจึงต้องพัฒนาคนและเศรษฐกิจให้คู่ขนานไปกับการพัฒนาจริยธรรม ดังนั้นระบบการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงขึ้นกับ 4 ปัจจัย ได้แก่

1. มนุษย์: ต้องพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีสุขภาพดี ขยัน อดทน รับผิดชอบ มีฝีมือมีความรู้ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ พร้อมที่จะเป็นกำลังสำคัญในระบบเศรษฐกิจและสังคมที่จัดสรรให้เกื้อหนุน และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนโดยให้การศึกษาและจัดสรรปัจจัยเกื้อหนุน

2. สังคม: จัดระบบสังคม ทั้งด้านเศรษฐกิจการเมืองการบริหาร ตลอดจนกิจการต่าง ๆ ให้ผสมกลมกลืนสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันบนพื้นฐานแห่งความรู้ความเป็นจริง สร้างบรรยากาศแห่งความไม่เบียนเบียน บรรยากาศแห่งความช่วยเหลือเกื้อกูล พิทักษ์ปกป้องคนที่อยู่ในสถานะต่าง ๆ ซึ่งมีโอกาสและมีความสามารถต่างกัน

3. ธรรมชาติ: วิถีการพัฒนาต้องยึดหลักให้มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และดำรงชีวิตให้สอดคล้องและกลมกลืนกับธรรมชาติ

4. เทคโนโลยี: การพัฒนาเทคโนโลยี การใช้เทคโนโลยีที่เกื้อกูล ไม่ทำลายธรรมชาติ นำของเสียมาผลิตเวียนใช้ประโยชน์ใหม่ สังคมไทยต้องพัฒนาเทคโนโลยีควบคู่ไปกับการพัฒนาตนเอง ต้องใช้เทคโนโลยีเป็นส่วนประดิษฐ์เสกสรรของมนุษย์อย่างไม่ประมาท และเพื่อเกื้อหนุนให้ตนเองมีชีวิตดีงาม สมบูรณ์ มีอิสรภาพและสันติสุข

แนวคิดและองประกอบการพัฒนาที่ยั่งยืนข้างต้นสอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547, น. 2-7) ซึ่งสรุปว่า

1. เป็นการพัฒนาที่ดำเนินไป โดยคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและสนองความต้องการในปัจจุบัน โดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการในอนาคต

2. เป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงความเป็น “องค์รวม” คือมองว่าการจะทำสิ่งใดต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดกับสิ่งอื่น ๆ ดังนั้นการพัฒนาแนวนี้จึงยึดหลักความรอบคอบ และค่อยเป็นค่อยไป

3. การพัฒนาอย่างยั่งยืน ไม่ได้ระบุว่าต้องปฏิเสธ“ระบบเทคโนโลยี” เพียงแต่ต้องคำนึงว่าเทคโนโลยีที่นำมาใช้นี้เป็นไปในทางสร้างสรรค์หรือทำลาย

วรัญญู เวียงอำพล (2546, น. 29-30) กล่าวไว้ว่า การพัฒนาแบบยั่งยืนต้องเป็นการสร้างสรรค์ให้ชีวิตและสังคมดีขึ้น โดยต้องมีการพัฒนา 4 องค์ประกอบ คือธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อมสังคม จิตใจ/มนุษย์และเศรษฐกิจ ดังนี้

1. ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ ยังคงสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติให้เหมือนเดิมที่สุดไม่ควรให้ธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไปมากนัก หรือถ้าจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงต้องชดเชยหรือทดแทนธรรมชาติที่เสียไป มนุษย์ต้องไม่ก่อให้เกิดมลภาวะสู่สิ่งแวดล้อม การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมจะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐบาลเอกชน และประชาชนจะต้องได้รับความสนใจทั้งในระดับนโยบาย ระดับการวางแผนและระดับปฏิบัติ

2. สังคม คือ ประชาชนมีคุณภาพดีกินดีอยู่ดี สังคมปลอดภัยสงบสุข เป็นสังคมที่ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันยังคงมีวัฒนธรรมเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น

3. จิตใจและมนุษย์ต้องมีการพัฒนาทั้งด้านร่างกายและจิตใจให้เข้มแข็งและสมบูรณ์อยู่เสมอโดยเฉพาะในเรื่องของจิตใจ

4. เศรษฐกิจ ต้องมีการหมุนเวียนของรายได้มีมาตรฐานการครองชีพสูงขึ้น มีการผลิตที่เหมาะสมกับทรัพยากรและความต้องการของผู้บริโภค โดยที่การผลิตต้องไม่ก่อให้เกิดมลภาวะ มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์แบบใหม่ที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการคมนาคมที่สะดวกรวดเร็วประหยัดและปลอดภัยให้แก่ชุมชนรวม ทั้งเป็นยุคของข้อมูลข่าวสาร

สมพรแสงชัย (2550) อธิบายองค์ประกอบการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ ดังนี้

1. ระบบการพัฒนามนุษย์เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของการพัฒนา หากต้องการจะแก้ไขปัญหาการพัฒนาอย่างแท้จริง และทำเอามนุษย์ที่พัฒนาแล้วมาเป็นแกนกลางของการพัฒนามนุษย์จึงจะเข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และมีชีวิตที่ดีงามและช่วยให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนได้การพัฒนามนุษย์ มี 3 ระดับ คือ

1.1 ระดับพฤติกรรมโดยการสร้างพฤติกรรมเคยชินที่ดีพฤติกรรมเคยชินอิทธิพลต่อจิตใจและปัญญา หากพฤติกรรมเคยชินเกื้อกูลต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมเกิดขึ้น จนกลายเป็นวัฒนธรรมและวินัยการบังคับควบคุมหรือการใช้อำนาจก็ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้น

1.2 ระดับจิตใจซึ่งเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมและปัญญา จิตใจประสานกับพฤติกรรมและทำให้พฤติกรรมยั่งยืนด้วยการสร้างความรู้สึกที่ดีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความรู้จักสันโดษอย่างฉลาดและมีจุดหมาย การมีสติไม่ปล่อยตัวและใจให้ตัวเองขึ้นต่อวัตถุ และสิ่งบริโภคมากเกินไป การมีอุดมคติและปณิธานในหน้าที่การงาน และการบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตและการมีทางจิตที่คิดให้

1.3 ระดับปัญญาซึ่งเป็นตัวแก้ปัญหาและจัดปรับพฤติกรรมและจิตใจให้ลงตัวพอดี เพราะปัญญามองเห็นระบบปัจจัยสัมพันธ์แห่งสรรพสิ่งชักนำให้คิดและพิจารณาถึงเหตุปัจจัย ทำให้เกิดความพอดีเพราะบริโภคด้วยปัญญา ตรวจสอบพฤติกรรมโดยไม่ประมาท และขจัดความเชื่อถือค่านิยม และแนวคิดที่ผิด ๆ พร้อมทั้งส่งเสริมสิ่งที่ดีงามเข้ามาแทนที่

2. ระบบการพัฒนาที่ยั่งยืนนอกจากต้องมีมนุษย์ที่พัฒนาแล้วเป็นแกนกลางของการพัฒนาในฐานะทรัพยากรมนุษย์แล้วยังต้องมีสังคมที่เกิดจากเจตจำนงของมนุษย์ และเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ สังคมต้องเกื้อกูลต่อธรรมชาติไม่เบียดเบียนมนุษย์ แต่ส่งเสริมมนุษย์และธรรมชาติ สร้างความสมดุลแห่งการพัฒนาทางเศรษฐกิจด้วยมัชฌิมาปฏิปทาที่เน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ ช่วยเหลือผู้อื่นและสิ่งที่มีชีวิตกับระบบนิเวศลดความต้องการทางวัตถุลง บริโภคเพื่อคุณค่าแท้จริงของชีวิตทำงานเพื่อพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ลดการแข่งขันและเพิ่มความร่วมมือ เพื่อคุณภาพชีวิตและสร้างระบบเศรษฐกิจที่รู้จักประมาณพอดีส่วนเทคโนโลยีซึ่งเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตต้องถูกใช้อย่างมีสติและเป็นคุณอย่างแท้จริง รู้จักประมาณและมีสัมมาทิฏฐิรู้จักพัฒนาและควบคุมตนเอง และเน้นการพัฒนาคุณภาพของคนและให้คนเข้าถึงธรรมชาติการศึกษา ต้องเน้นการพัฒนามนุษย์โดยบูรณาการ

จริยธรรมเข้ากับวิชาการและวิทยาการทั้งหมด และการเมืองต้องมาจากประชาชนและเป็นธรรมาธิปไตย

3. ระบบธรรมชาติจะถูกอนุรักษ์ได้ ถ้ามนุษย์มีทัศนคติที่ดีต่อธรรมชาติและเห็นว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติเพราะมนุษย์ทุกคนอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ มนุษย์ไม่ควรแปลก แยกจากธรรมชาติ และมนุษย์ควรทำความดีคืนให้แก่ธรรมชาติด้วย

นัฐมล คดสุวรรณ (2565, น. 16-17) การพัฒนาที่ยั่งยืนประกอบไปด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

1. เศรษฐกิจ การพัฒนาการผลผลิตที่ตอบสนองความต้องการของคนทั้งในยุคปัจจุบันเพื่อให้เท่าเทียมกันโดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการในอนาคต และจะต้องควบคู่ไปกับการสร้างความสมดุลกับทรัพยากรที่มีอยู่และความต้องการของผู้บริโภคให้สอดคล้องกัน เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพ มีการกระจายรายได้ ลดความเหลื่อมล้ำในสังคมและเอื้อประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ในสังคม

2. สังคม การพัฒนาสังคมให้เกิดความยั่งยืน จะต้องพัฒนาให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้คนในสังคมจะต้องมีความรู้ มีการสร้างกฎระเบียบในสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกัน ตลอดจนกิจการต่าง ๆ ให้ผสมกลมกลืนสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คนในสังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นสังคมปลอดภัย มีความสงบสุข และมีวัฒนธรรมเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น

3. สิ่งแวดล้อม การพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้เกิดความยั่งยืนนั้น สิ่งสำคัญที่คือการคำนึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสนองความต้องการในปัจจุบันโดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการในอนาคต ไม่ควรเปลี่ยนแปลงหรือเบียดเบียนธรรมชาติมากนัก หรือถ้าจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง ก็ควรที่จะต้องชดเชยหรือหาสิ่งทดแทนธรรมชาติที่เสียไป และจะต้องอนุรักษ์หรือสงวนทรัพยากรธรรมชาติที่กำลังจะหมดไป หรือหาทดแทนไม่ได้จึงควรใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดประโยชน์ ดังนั้นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจะต้องพัฒนาโดยยึดหลักให้มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติมนุษย์ต้องไม่ก่อให้เกิดปัญหามลภาวะกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ควรได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐบาล เอกชน และประชาชน จะต้องได้รับความสนใจทั้งในระดับนโยบาย ระดับการวางแผน และระดับปฏิบัติ

4. มนุษย์เป็นสิ่งสำคัญที่สุดของการพัฒนา เพราะมนุษย์มีความรู้ความสามารถเป็นกำลังสำคัญในระบบเศรษฐกิจและสังคมที่จัดสรรให้เกื้อหนุน และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนโดยให้การศึกษาพฤติกรรม ความสามารถและจิตใจ ให้เกื้อกูลต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมเกิดขึ้น จนกลายเป็นวัฒนธรรมและวินัยการใช้ชีวิตเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

5. การพัฒนาเทคโนโลยี โดยใช้เทคโนโลยีที่เกื้อกูลไม่ทำลายธรรมชาติ มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์แบบใหม่ ที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ต้องคำนึงว่าเทคโนโลยีที่นำมาใช้นั้นเป็นไปในทางสร้างสรรค์หรือทำลาย ใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติและเป็นคุณอย่างแท้จริง

ดิเรก ฤกษ์หร่าย (2543, น. 282) ให้ความหมายว่า การพัฒนานั้นเป็นกระบวนการ (Process) ที่จะต้องมีองค์ประกอบของเครื่องชี้วัดที่สำคัญและต้องผสมผสานดังต่อไปนี้

1. มีการเปลี่ยนแปลง (Change) ในทางบวก ได้แก่ การปรับปรุงเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตเสมอ ถ้าเปลี่ยนแปลงในทางลบไม่ถือว่าเป็นการพัฒนา คือการเปลี่ยนแปลงนั้น จะต้องดีขึ้นเจริญขึ้นงอกงานขึ้น และต้องเกี่ยวข้องกับ 4 แกนหลัก คือ คน โครงสร้าง เทคโนโลยีและระบบหรืองาน (รวมทั้งสิ่งแวดล้อมด้วย)

2. การเปลี่ยนแปลงนั้นต้องมีการควบคุม (Control) ทิศทางของการเปลี่ยนแปลงได้โดยการกำหนดเป็นแผนที่ชัดเจนและนำไปสู่การปฏิบัติที่ดำเนินตามเป้าหมายอย่างเด่นชัดและปรับเปลี่ยนยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสมของสถานการณ์ และเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีจุดเน้นของการพัฒนาโดยประชาชน เพื่อประชาชนและเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน

3. ผลของการพัฒนานั้นต้องเกิดความเสมอภาค (Equity) และการกระจายใหม่ (Redistribution) ในการกระจายความเป็นธรรมในเรื่องรายได้ และการกระจายความเป็นธรรมในเรื่องคุณภาพชีวิต (Quality of Life) แก่กลุ่มคนในสังคมอย่างยุติธรรมและจะต้องทำให้เกิดความเท่าเทียมกันอย่างแท้จริงในเรื่องโอกาส (การศึกษาการทำงานความก้าวหน้า ฯลฯ)

2.1.5 แนวทางในการพัฒนาเมืองน่าอยู่

สำนักงานวิชาการกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข (2553) ได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาเมืองน่าอยู่ไว้ว่าความเป็นเมืองน่าอยู่หรือไม่น่าอยู่ดูได้จากความพึงพอใจของผู้ที่อยู่อาศัยและผู้ที่ผ่านไปมา ผู้มาเยี่ยมเยือน มาทำธุรกิจหรือมาท่องเที่ยว ดังนั้น บุคคลเหล่านี้จึงอาจให้ความคิดเห็นตลอดจนถึงข้อวิพากย์และข้อมูลในเชิงวิชาการหรือประสบการณ์ในการพัฒนา ความเป็นเมืองน่าอยู่และหากมีความเห็นต้องกันว่า ความสุขหรือสุขภาวะของประชาชน เป็นเป้าประสงค์หลักของการพัฒนาเมืองให้เป็นเมืองน่าอยู่แล้วข้อมูลความเห็นและมาตรฐาน ทางวิชาการด้านต่าง ๆ ที่จะทำให้ประชาชนมีความสุข อันเป็นข้อมูลมาตรฐานที่เป็นวิทยาศาสตร์ เป็นสากล ก็คงเป็นสิ่งที่จะละเลยและไม่นำมาประกอบกับความพึงพอใจของประชาชนในเมืองไปไม่ได้ มิฉะนั้น ก็จะมีโอกาสที่ทำให้การพัฒนาเมืองหยุดนิ่ง หลักการสำคัญอีกประการหนึ่งอันเป็น สัจธรรมก็คือความคงอยู่ของสภาวะต่าง ๆ ที่อาจทำให้คนมีความสุขหรือความพึงพอใจนั้น ย่อมไม่เป็นสภาวะตายตัว มีความเป็นพลวัตรแปรเปลี่ยนแย่ลง ดีขึ้น หรืออาจยกระดับมาตรฐาน ขึ้นไปได้เรื่อย ๆ หากมีเหตุผลความชอบธรรมหรือปัจจัยองค์ความรู้และวิทยาการที่เปลี่ยนไป ดังนั้น การทำให้เมืองน่าอยู่อย่างยังยืนมิได้เป็นความยั่งยืน

ของความเป็นเมืองน่าอยู่หากแต่คือ ' "กระบวนการทำให้เมืองน่าอยู่" ที่จะต้องยังยืนคงอยู่และพัฒนาขึ้นไปเรื่อย ๆ ให้สามารถรองรับและทันกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เหล่านั้นได้ ภาคราชการทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ยังคงเป็นโครงสร้างอำนาจที่เข้มแข็งที่สุดใน สังคมไทยทั้งในระดับเมืองและชนบท และจะยังคงดำรงบทบาทสำคัญนี้ไปอีกนาน ขณะเดียวกัน องค์กรปกครองท้องถิ่น เช่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล ก็กำลังเติบโต เข้มแข็งมากขึ้น เรื่อย ๆ ทั้งโดยกฎหมายและทางการเมืองซึ่งมีการก่อตัวและมีความเข้มแข็งขึ้นของ ภาคประชาสังคม องค์ประกอบทั้ง 2 ส่วนนี้น่าจะเป็นสิ่งสำคัญในการร่วมกันสร้างสรรค์พัฒนาเมือง ให้น่าอยู่ได้อย่างยังยืน ทั้งนี้ โดยมีทุนเมืองและทุนทางสังคมอื่น ๆ รวมทั้งทุนทางธุรกิจเป็นภาคี ร่วมที่สำคัญในการทำหน้าที่ดังกล่าวแต่เนื่องจากสถานะและศักยภาพขององค์ประกอบทั้ง 3 ประการ ยังมีความเข้มแข็งและความพร้อมที่แตกต่างกัน จึงต้องการการสนับสนุนและการพัฒนาการหลายด้าน เช่น ความพร้อม ความเข้มแข็งและศักยภาพในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านองค์ความรู้ ด้านข้อมูลข่าวสาร บางประชาคมหรือเทศบาล หรือองค์การบริหารส่วนตำบล อาจต้องการเพิ่มบุคลากรหรือเพิ่มทักษะในการ ปฏิบัติงานเพื่อให้เอื้ออำนวยต่อการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวดเร็วและมีคุณภาพมากขึ้น สิ่งที่น่าสนใจและต้องติดตามการดำเนินงาน คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งได้รับการกระจายอำนาจอย่างต่อเนื่องและได้อำนาจในการบริหาร รวมทั้งจะได้รับการสนับสนุน ทรัพยากรในรูปของภาษีและงบประมาณมากขึ้นตามเงื่อนไขในกฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นผู้บริหารและพนักงานส่วนท้องถิ่นจึงจำเป็นต้องศึกษา เรียนรู้แนวคิดแนวทาง การทำงานใหม่ ๆ ควบคู่ไปกับการสร้างความเข้มแข็งด้านต่าง ๆ และในภาคราชการ ส่วนกลางและส่วนภูมิภาคนั้นจะต้องปรับวิธีคิดและแนวทางการทำงานโดยให้ถือว่าองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น นั้นเป็นภาคีร่วมมีสิทธิที่จะเป็นผู้กำหนดเป้าหมาย ทิศทางการทำงานไปจนถึง กำหนดแผนงานหรือกิจกรรมโครงการในแผนงานพัฒนาท้องถิ่นของตนได้เองตามขอบเขตของกฎหมายที่กำหนดไว้ราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาคในฐานะที่มีองค์ความรู้ มีทักษะประสบการณ์ เทคโนโลยีหรือวิทยาการบางอย่างมากกว่าจึงต้องปรับบทบาทเป็นผู้สนับสนุนชี้แนะแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคของประชาสังคมหรือภาคประชาชนรวมถึงองค์กรเอกชน องค์กรการกุศล องค์กรการพัฒนาภาคธุรกิจในท้องถิ่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอนุรักษ์ กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชนและทุนทางสังคมอื่น ๆ สิ่งที่ต้องปลูกฝังอย่างสำคัญและเร่งด่วนนอกเหนือจากการเพิ่ม โอกาสในการรับรู้และเข้าถึงข้อมูลข่าวสารแล้ว คือ การเร่งปลูกฝังจิตสำนึกแห่งความเป็นพลเมือง ของตน (Citizenship) ซึ่งต้องมีหน้าที่ความรับผิดชอบและให้ความร่วมมือต่อการบริหารจัดการบ้านเมืองของท้องถิ่นของตนเองไม่ว่าจะเป็นในเรื่องการรักษาความสะอาด การไม่ก่อเหตุรำคาญหรือมลพิษ การเสียภาษี การปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับหรือข้อบัญญัติของท้องถิ่น ดังนั้น ในการทำเมืองให้น่าอยู่อย่างยังยืน จึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคีทั้ง

ราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชน ในการร่วมคิดร่วมทำเพื่อให้บ้านเมืองเจริญก้าวหน้าพัฒนาเมืองให้เป็นเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547) ได้มีนโยบายการพัฒนาเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่ การพัฒนาเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่ ไม่เน้นการจัดให้มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ดังเช่นการพัฒนาเมืองที่ผ่านมา แต่เน้นดำเนินการในด้านอื่น ๆ ที่ไม่ต้องใช้การลงทุนค่าใช้จ่ายสูง ควบคู่ไปด้วย เช่น การรณรงค์ขอความร่วมมือจากประชาชนในพื้นที่ให้ช่วยรักษาความสะอาด การป้องกันน้ำเสีย การรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเรือนที่อยู่อาศัย การปลูกต้นไม้ ในพื้นที่โล่งหรือที่สาธารณะ เป็นต้น ดังนั้นนโยบายและแนวทางการพัฒนาเมืองน่าอยู่และชุมชน น่าอยู่จึงมิใช่หมายถึงการที่จะต้องระดมการลงทุน งบประมาณค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นจากเดิมอย่าง มากมาย แต่เป็นการเน้นการใช้ประโยชน์จากการร่วมมือร่วมใจของทุกภาคีการพัฒนาพื้นที่ทั้งจากภาคประชาชน ภาคเอกชนและภาครัฐ โดยรัฐบาลจะทำหน้าที่ให้การสนับสนุนผ่านองค์กรและกลไกที่มีอยู่เดิม รวมทั้งปรับปรุงวิธีจัดสรรงบประมาณให้บังเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนในท้องถิ่น โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้รับมอบหมายจากรัฐบาลให้ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่โดยจัดให้มีการระดมความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อ กำหนดกรอบความคิดในการพัฒนาเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่ สรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1. คุณลักษณะของเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่ครอบคลุมและผสมผสานกันระหว่างปัจจัยแวดล้อมใน 5 ด้าน ได้แก่

1.1 ด้านสังคม เมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่ควรมีสังคมที่มีคุณลักษณะ ดังนี้ ประชาชน ได้รับการศึกษา ความรู้ การฝึกอบรม ข้อมูลข่าวสารอย่างกว้างขวางและรวดเร็วมีบริการสาธารณสุขและบริการสาธารณะอื่น ๆ ที่เพียงพอและสะดวก มีความปลอดภัยในการดำรงชีวิตและรักษาทรัพย์สิน มีคดีอาชญากรรม ยาเสพติดจำนวนน้อย ภาคีการพัฒนาทุกระดับมีส่วนร่วมในการวางแผนการพัฒนาเมืองและสิทธิของประชาชนและความยุติธรรมได้รับการคุ้มครอง

1.2 ด้านเศรษฐกิจ ภายในเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่ควรมีลักษณะดังนี้มีบรรยากาศ ที่ดีสำหรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ค่าครองชีพไม่สูง ประชาชนมีงานทำและมีการประกอบสัมมา อาชีพที่ดี

1.3 ด้านกายภาพ ภายในเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่ควรมีสภาพ ดังนี้ เป็นเมืองที่มีระเบียบด้วยการวางผังเมืองที่มีข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างชัดเจน มีการวางแผนและจัดบริการโครงสร้างพื้นฐานได้ทันต่อความต้องการของประชาชน มีระบบการคมนาคมขนส่งที่ สะดวกปลอดภัย และไม่สิ้นเปลือง มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สวนสาธารณะพื้นที่สีเขียวและที่ว่างโล่งอย่างพอเพียง มีระบบบำบัดน้ำเสีย กำจัดขยะอย่างเหมาะสม

1.4 ด้านสิ่งแวดล้อมของเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่ควรมีลักษณะ ดังนี้สามารถควบคุมมลภาวะทางน้ำ อากาศ ดินและความดังของเสียง เมืองมีจิตวิญญาณและความสุนทรีที่ประชาชนมีความภาคภูมิใจและช่วยกันบำรุงรักษาไว้ซึ่งมรดกทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ประชาชนมีที่อยู่อาศัยที่ได้มาตรฐานพอเพียงและค่าใช้จ่ายไม่แพง

1.5 ด้านการบริหารและการจัดการเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่ ควรมีลักษณะดังนี้มีความโปร่งใสและยุติธรรม มีประสิทธิภาพและยึดผลประโยชน์ของประชาชนเป็นหลัก ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกขั้นตอน

2. ความมุ่งหมายของการพัฒนาเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่เพื่อเป็นพื้นฐานสำคัญในการ ยกระดับคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชนทั้งในเมืองและชนบทให้ทุกระดับทั้งผู้มีฐานะดี คนชั้นกลาง และผู้มีรายได้น้อย ผู้ด้อยโอกาสให้สามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดีที่จะอยู่อาศัยในเมืองหรือชุมชนน่าอยู่ได้อย่างเท่าเทียมกันและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความสะดวกสบาย ความสะอาดถูกสุขลักษณะและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

3. แนวทางการพัฒนาในรูปแบบ “รวมพลังเพื่อขับเคลื่อนสังคม” เป็นการระดมการมี ส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐ (ทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และท้องถิ่น) องค์กรธุรกิจภาคเอกชน องค์กรพัฒนา ชุมชน และประชาชน หรือที่เรียกว่า ภาคีพัฒนา ในการจัดทำแผนงาน/โครงการเมือง น่าอยู่ที่สอดคล้องความต้องการของชุมชนและประชาชนในท้องถิ่นโดยการสนับสนุนจากรัฐบาล ทั้งจากหน่วยงานส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ซึ่งจะเป็นการสนับสนุนให้พัฒนาเมืองน่าอยู่และมีความยั่งยืน

ทั้งนี้ พนิต ภู่จินดา และยศพล บุญสม (2559, น. 1) ได้มีแนวคิดแนวคิดการพัฒนาเมืองต้นแบบ Urban Design Guideline for Specific Purposed Towns โดยใช้แนวคิดดังนี้

1. แนวคิดเมืองปรับตัว (Resilient City) มีแนวทางที่จะสร้างเมืองแห่งอนาคตที่มีความยืดหยุ่นสูง สามารถปรับตัวได้อย่างรวดเร็วซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตรูปแบบใหม่ที่ปัจจัยทางสังคมเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วมีพลังงานความเปลี่ยนแปลง (Dynamic) สูงตามแบบวิถีชีวิตเมืองในอนาคต มีการใช้ งานที่หลากหลายตลอด 24 ชั่วโมง และเปลี่ยนแปลงตลอดทั้งปี พื้นที่เมืองในอนาคตจึงต้องได้รับการ ออกแบบและวางผังให้มีความยืดหยุ่นสูง สามารถใช้งานได้หลายประเภท และปรับตัวเพื่อรองรับการ เปลี่ยนแปลงได้อย่างสะดวกรวดเร็ว แนวคิดนี้จึงนำไปสู่การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของเมืองให้ สามารถใช้งานได้อย่างหลากหลาย มีการประหยัดพลังงานสูง ลดปัญหาการสร้างความเสื่อมโทรมให้ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เพื่อให้สังคมเมืองแห่งอนาคตปรับตัวได้อย่างรวดเร็วโดยไม่รบกวนและ รองรับกับคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อมเมือง เน้นที่สร้างเมืองประหยัดพลังงานและการเดินทางประเภทที่ไม่ ก่อให้เกิดมลพิษและมีความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

2. แนวคิดเมืองนิเวศ (Eco City) เมืองนิเวศ คือ สถานที่เฉพาะ มีลักษณะพิเศษสำคัญในพื้นที่ที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น ซึ่งเกี่ยวข้องกับการผสานระบบนิเวศเข้าไปในการออกแบบเมือง บริหารจัดการเมือง และสร้างการใช้ชีวิตของคนเมืองในแนวทางใหม่ โดยมีกุญแจสำคัญในการพัฒนาเมืองนิเวศ คือ การพัฒนาเมืองโดยคำนึงถึงการสร้างความสมดุลระหว่างพื้นที่เมืองและพื้นที่สิ่งแวดล้อม โดยมีตัวชี้วัดคือ การลด การปล่อยคาร์บอนไดออกไซด์ และลดลงของรอยเท้าทางนิเวศ และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของประชาชนจาก GDP ที่เพิ่มขึ้นและระดับการศึกษาที่สูงขึ้น

3. แนวคิดเมืองสุขภาวะ (Healthy City) แนวคิดเมืองสุขภาวะ เป็นแนวคิดที่เน้นการสร้างความเป็นมิตรกับประชาชน การสนับสนุนการพัฒนาสุขภาพประชาชน โดยการใช้สภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ส่งเสริมให้ประชาชนในเมืองมีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งทางสุขภาพกายและทางสุขภาพใจ ซึ่งองค์การอนามัยโลกกล่าวถึงคุณลักษณะของเมืองสุขภาวะไว้ดังนี้ การเป็นเมืองที่มีการสร้างสภาพแวดล้อมที่ถูกสุขอนามัย เมืองที่มีระบบนิเวศที่มั่นคงในปัจจุบันและยั่งยืนต่อไปในอนาคต เมืองที่มีชุมชนเข้มแข็งและมีทัศนคติที่ดีในด้านสุขภาวะ ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต สุขภาวะ และความเป็นอยู่ที่ดี มีองค์ประกอบพื้นฐานในการดำรงชีวิตเพียงพอต่อประชาชนทุกระดับ คนสามารถ เข้าถึงโครงสร้างพื้นฐานได้อย่างสะดวก มีกิจกรรมที่หลากหลาย ส่งเสริมการพัฒนาทางเศรษฐกิจ การเก็บรักษามรดกทางวัฒนธรรมเพื่อให้เมืองเกิดการเรียนรู้อดีต เข้าใจวิถีเดิม มีรูปแบบการพัฒนาที่ สอดคล้องกับลักษณะทางกายภาพและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม เมืองที่มีบริการทางสุขภาพที่มี ประสิทธิภาพ เพียงพอ และประชาชน มีสุขภาพดี

4. แนวคิดเมืองสร้างสรรค์ (Creative City) เป็นแนวคิดที่เน้นการสร้างหรือส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่หลากหลายซึ่งมีส่วนสำคัญที่ผลักดันระบบเศรษฐกิจและสังคมของเมืองนั้น ๆ อาจเป็นพื้นที่เมืองที่ประกอบไปด้วย รากฐานที่มั่นคงทางสังคมและวัฒนธรรม มีการรวมกลุ่มกันอย่างหนาแน่นของคนทำงานสร้างสรรค์และมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการเกิดแรงบันดาลใจและการเรียนรู้ โดยกลุ่มคนที่ต้องการผลักดัน แนวคิดเมืองสร้างสรรค์ได้เผยแพร่หลักการพัฒนาเมืองสร้างสรรค์ไว้ กล่าว คือพัฒนากลยุทธ์เกี่ยวกับ การพัฒนาเชิงสร้างสรรค์รูปแบบใหม่ทางด้านการพัฒนาพื้นที่ของเมือง การสร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้และการสร้างประสิทธิภาพสำหรับบุคลากรในเมืองแนวคิดการพัฒนาเมืองต้นแบบ Urban Design Guideline for Specific Purposed Towns เพิ่มโครงสร้างพื้นฐานที่ส่งเสริมให้เมือง เกิดการเรียนรู้ เกิดแรงบันดาลใจและเกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในพื้นที่เมืองสร้างชุมชนที่สามารถ รับมือกับการปรับตัวเมื่อเมืองเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่าง ๆ และตอบรับกับวิถีชีวิตของคนใน พื้นที่เมือง สนับสนุนและสร้างโครงข่ายการเรียนรู้อย่างครบวงจร

5. แนวคิดเมืองฉลาด (Smart Growth City) แนวคิดในการวางผังเมืองและระบบคมนาคม ที่เน้นการพัฒนาการใช้พื้นที่เมือง ให้เต็มประสิทธิภาพแทนการกระจายการพัฒนาเมืองออกไปเรื่อย ๆ ซึ่ง Environment Protection Agency องค์กรที่ผลักดันแนวคิดเกี่ยวกับเมืองฉลาด กล่าวถึงหลักการในการพัฒนาเมือง พัฒนาการ ใช้ประโยชน์ที่ดินให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสานเน้นการใช้พื้นที่อย่างเต็มประสิทธิภาพและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด สร้างการพัฒนาอาคารและกิจกรรมให้หลากหลายในพื้นที่เดียวกัน เน้นการพัฒนาในรูปแบบชุมชนละแวกบ้านในย่านชุมชนที่อยู่อาศัย โดยเป็นชุมชนที่มีองค์ประกอบสำหรับการใช้ชีวิตครบถ้วน และเน้นการใช้เส้นทางจักรยานและการเดินในการเข้าสู่พื้นที่ศูนย์กลางชุมชน สร้างลักษณะเฉพาะให้กับพื้นที่แต่ละพื้นที่ สร้างความเป็นสถานที่ให้คนเกิดภาพจำและรับรู้ได้ การรักษาพื้นที่ทางเกษตรกรรม พื้นที่ความงามและเอกลักษณ์ทางธรรมชาติ และแก้ไขพื้นที่ทางธรรมชาติ ที่มีปัญหาความเสื่อมโทรมต่าง ๆ การพัฒนาชุมชนเดิมให้เข้มแข็ง มีการจัดหาตัวเลือกในการใช้ระบบ ขนส่งที่หลากหลายในพื้นที่ การพัฒนาพื้นที่เน้นการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนและความเสมอ ภาคของประชาชนทุกกลุ่ม

2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการสาธารณะแนวใหม่

การตระหนักถึงปัญหาของการบริหารจัดการงานภาครัฐแบบดั้งเดิมที่มุ่งเน้นการออกกฎหมายกฎระเบียบต่าง ๆ เพื่อกำหนดแนวทางในการดำเนินงานของข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐโดยมิได้คำนึงถึงประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และความคุ้มค่าเท่าที่ควร ประกอบกับปัญหาความล่าช้าในการให้บริการ ประชาชนรวมถึงการผูกขาดการดำเนินกิจการบริการสาธารณะของภาครัฐแต่เพียงฝ่ายเดียวทำให้ การบริการสาธารณะของภาครัฐไม่มีประสิทธิภาพและไม่สามารถตอบสนองความต้องการของ ประชาชนได้เท่าที่ควร (ปกรณ์ ศิริประกอบ และศุภชัย ยาวประภาส, 2560) ด้วยปัญหาดังกล่าวจึงทำให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ทางการศึกษาด้านนโยบายสาธารณะระหว่างปี 1960-1970 รัฐบาลของประเทศตะวันตกในช่วงเวลาดังกล่าวได้มีการขยายบทบาทของภาครัฐอย่างกว้างขวางโดยเป็นนโยบายที่รัฐเป็นศูนย์กลาง (State Centric) มีการนำโครงการบริการสังคมรูปแบบใหม่มาใช้ในการแก้ปัญหาสังคม เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เช่น การสังคมสงเคราะห์ การศึกษา การวิจัยและพัฒนา และที่อยู่อาศัย ต่อมาได้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงลักษณะของนโยบาย สาธารณะโดยเปลี่ยนแปลงจากการสั่งการ ควบคุมและออกกฎหมายกฎระเบียบโดยรัฐมาเป็น สนับสนุนและให้ความร่วมมือกับภาคเอกชนรวมถึงมีการลดอำนาจการสั่งการและการควบคุมของรัฐ การเปลี่ยนแปลงเชิงลักษณะของนโยบายจากการควบคุมสั่งการโดยรัฐมาเป็นการบริหารจัดการโดยรัฐมีการนำวิธีการบริหารจัดการภาคเอกชนมาใช้ในภาครัฐ ซึ่งเป็น

แนวคิดทางรัฐประศาสนศาสตร์แนวใหม่ (New Public Administration: NPA) โดยเป็นแนวความคิดในการบริหารจัดการภาครัฐที่ให้ ความสำคัญกับภาคเอกชนและการตลาด โดยมีการลดบทบาทของภาครัฐลงเหลือเพียงการให้บริการ ขั้นพื้นฐานทางสังคมที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชาชน เช่น นโยบายทางด้านการศึกษา สุขภาพและสวัสดิการทางสังคม (ทิพาพร พิมพิสุทธ์, 2558)

แนวคิดการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management-NPM) ได้กำเนิดขึ้นในช่วงปลายทศวรรษ 1970 โดยแนวคิดนี้มองว่า การบริหารงานภาครัฐควรการนำความรู้และประสบการณ์จากการจัดการธุรกิจของภาคเอกชนที่ประสบความสำเร็จมาประยุกต์ใช้กับการบริหารงานภาครัฐอย่างจริงจัง (Osborne, 2010) การใช้หลักกลไกตลาดและการแข่งขันเพื่อช่วยกระจายทรัพยากร มีการเรียนรู้จากบทเรียนของการบริหารจัดการภาคเอกชน มุ่งเน้นภาวะผู้นำผู้ประกอบการ (Entrepreneurial Leadership) ในองค์การภาครัฐ ให้ความสำคัญกับการควบคุมปัจจัยนำเข้าและปัจจัยนำออก รวมทั้ง การติดตามประเมินผลการทำงานตามตัวชี้วัด และการให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการต้นทุน เป็นต้น แต่แนวความคิดการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management NPM) นิมิจุดอ่อนสำคัญ คือ การละเลยการมีส่วนร่วมของประชาชน (Pestoff and Brandsen, 2010) อันเนื่องมาจากความต้องการให้หน่วยงานภาครัฐเลียนแบบการทำงานจากภาคเอกชน ที่มุ่งสร้างความพึงพอใจสูงสุดแก่ลูกค้า ซึ่งเป็นประโยชน์ระยะสั้นของผู้ใช้บริการแต่ละคน แนวคิดนี้จึงขาดการมองเป้าหมายระยะยาวในการพัฒนางานสาธารณะ เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของพลเมืองโดยส่วนรวมในระยะยาว (Osborne, 2010) กล่าวว่าจุดอ่อนที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ลักษณะพิเศษของประชาชนในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งพวกเขามิได้ต้องการเป็นเพียงลูกค้าที่รอคอยบริการจากรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียวอีกต่อไป แต่พวกเขาคาดหวังถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี โดยมองว่าภาครัฐมิอาจตอบสนองต่อการพัฒนาดังกล่าวได้ จึงก่อให้เกิดความร่วมมือในรูปแบบใหม่ระหว่างภาคธุรกิจ ภาคประชาชนและภาคประชาสังคมในการ ร่วมมือกันในรูปแบบ “ภาคี” (Partner) ที่เพื่อดำเนินงานและให้บริการสาธารณะในรูปแบบ “เครือข่าย (Networks) (Pestoff and Brandsen, 2010) ต่อมาแนวความคิดการจัดการภาคี สาธารณะแนวใหม่ (New Public Governance-NPG) ได้เกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มต้นศตวรรษที่ 21 และหลังจากนั้นได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบันนี้ซึ่งเกิดขึ้นภายใต้บริบทที่ภาคประชาสังคม ภาคธุรกิจ ชุมชน องค์การพัฒนาเอกชน และกลุ่มผลประโยชน์ทางวิชาชีพต่าง ๆ ได้เข้าร่วมดำเนินงานสาธารณะในรูปแบบของการจัดการภาคีอันหลากหลาย เช่น ภาคธุรกิจและภาคประชาสังคมเข้าร่วมกับหน่วยงานปกครองในการวางแผนพัฒนาระดับภูมิภาคและท้องถิ่น ชุมชนเข้าร่วมเป็นภาคีกับรัฐในการจัดการศึกษา การรักษาความปลอดภัยของชุมชน การสร้างศูนย์เลี้ยงเด็ก การดำเนินงานเกี่ยวกับกิจกรรมของผู้สูงอายุ การจัดการป่าชุมชน และการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2556)

ในประเทศไทยมีนโยบายการพัฒนาที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยภาครัฐเป็นแกนนำและเป็นศูนย์รวมอำนาจนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-4 ต่อมา แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5-6 รัฐได้เริ่มให้ภาคเอกชนเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาร่วมกับภาครัฐมากขึ้น โดยนับตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ในการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นระดับล่างมุ่งให้ความสำคัญต่อ บทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมาก ในส่วนแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 ได้มีการเพิ่มมิติทางการเมือง ในการกระจายอำนาจให้กับท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น โดยนับตั้งแต่ปี 2537 เป็นต้นมาได้มีการนำแนวคิดหลัก ธรรมาภิบาล (Good Governance) มาปรับใช้ในการบริหารจัดการภาครัฐและท้องถิ่น แผนพัฒนา ฉบับที่ 8 เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการวางแผนพัฒนาประเทศโดยได้มีการเปลี่ยนแปลงจากแนวคิด เดิมในการมุ่งเน้นพัฒนาเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียวเป็นการพัฒนาคนเป็นศูนย์กลางรวมถึงมีการพัฒนาแบบบูรณาการ โดยเปลี่ยนวิธีการพัฒนาแบบแยกส่วนมาบูรณการแบบองค์รวมเพื่อให้เกิด ความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม นอกจากนี้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ยังได้มีการให้ ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนในระดับท้องถิ่นอีกด้วย ต่อเนื่องจนถึงรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 บทบาทและการมีส่วนร่วมในทุกระดับของประชาชนได้มีความชัดเจนมากขึ้น ทิพาพร พิมพิสุทธิ์ (2556) ในแผนพัฒนาฉบับที่ 9 ได้มีการอัญเชิญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็น แนวทางในการพัฒนาและบริหารประเทศเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุข

จากที่กล่าวมาข้างต้นแม้การมีส่วนร่วมของประชาชนและทุกภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมไทยจะได้รับการส่งเสริมและมีการพัฒนามากขึ้นจากภาครัฐในขณะเดียวกันปัญหาสังคมในปัจจุบันกลับมีความซับซ้อนมากขึ้นในหลายมิติเช่นเดียวกันไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรม การแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยกลไกของภาครัฐหรือระบบราชการแต่เพียงฝ่ายเดียวโดยปราศจากความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาคประชาชน ภาคประชาสังคม ภาคเอกชนและองค์กรไม่แสวงผล กำไรย่อมประสบความสำเร็จได้ยาก การที่รัฐมุ่งทำงานแบบควบคุมและสั่งการตามสายการบังคับ บัญชา (Hierarchical approach) อาจไม่สามารถดำเนินการให้ประสบความสำเร็จได้อย่างลุล่วงและทันท่วงทีเนื่องจากข้อจำกัดหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลที่จำกัด การขาดความคล่องตัวในการดำเนินงาน ขาดความรู้ความเชี่ยวชาญ ขาดเทคโนโลยีที่เหมาะสมและการใช้จ่ายทรัพยากรของรัฐ อาจไม่สามารถทำได้อย่างคล่องตัวอันเนื่องมาจากข้อจำกัดทางกฎหมายและระเบียบราชการ เป็นต้น ดังนั้นการดำเนินการร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐและภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมเพื่อแก้ปัญหาสาธารณะในรูปแบบภาคีเครือข่ายสาธารณะจึงเป็นเรื่องจำเป็นในปัจจุบัน

การจัดการภาคีสาธารณะแนวใหม่ (New Public Governance) คือ การเชื่อมโยงร้อยรัดเอาความพยายามและการดำเนินงานของฝ่ายต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบและอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อปฏิบัติภารกิจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันโดยที่แต่ละฝ่ายยังคงปฏิบัติภารกิจหลักของตนต่อไปอย่าง

ไม่สูญเสียเอกลักษณ์และปรัชญาของตนเอง การเชื่อมโยงนี้อาจเป็นรูปของการรวมตัวกันแบบหลวม ๆ เฉพาะกิจตามความจำเป็นหรืออาจอยู่ในรูปของการจัดองค์กรที่เป็นโครงสร้างของความสัมพันธ์กัน อย่างชัดเจน Osborne (2010) กล่าวว่า ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมานี้ นักวิชาการมีการใช้คำว่า "Governance" ใน 3 ความหมายที่แตกต่างกัน คือ คำว่า บรรษัทภิบาล (Corporate Governance) ธรรมาภิบาล (Good Governance) และ การจัดการภาคีสาธารณะ (Public Governance) ดังจะได้อรรถาธิบายพอสังเขป ตามลำดับ

ความหมายแรก บรรษัทภิบาล (Corporate Governance) หมายถึง ระบบที่บรรษัทเอกชนนำมาใช้ในการกำกับดูแลและควบคุมกระบวนการภายใน เพื่อทำให้บรรษัทสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิผลและตรวจสอบได้ โดยระบบดังกล่าวนั้นจะเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหาร คณะกรรมการบอร์ด ผู้ถือหุ้น และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ (ได้แก่ พนักงาน เจ้าหนี้ ลูกหนี้ คู่ค้า ลูกค้า และชุมชนใกล้เคียง) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพยายามทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายต่าง ๆ อยู่ในสภาวะดุลยภาพความสนใจในบรรษัทภิบาลในปัจจุบันนี้ จะพุ่งความสนใจไปที่การป้องกันผลประโยชน์ทับซ้อนของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ ซึ่งเน้นการป้องกันทั้งกระบวนการภายในธรรมเนียมปฏิบัติ นโยบาย กฎหมาย และสถาบันต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการควบคุมบรรษัท ประเด็นสำคัญของบรรษัทภิบาล คือ การให้ความสนใจต่อธรรมชาติและขอบเขตความรับผิดชอบของประชาชน (Accountability of People) ในการดำเนินธุรกิจเอกชน

ความหมายที่สอง ธรรมาภิบาล (Good Governance) แนวคิดนี้ให้ ความสนใจต่อคำถามที่ว่า สังคมจะสามารถจัดการตัวเองได้อย่างไร เพื่อทำให้เกิดความเท่าเทียมกันในแง่ของโอกาส (Equality of Opportunity) และสรรค์ สร้างความยุติธรรมทางเศรษฐกิจและสังคมแก่พลเมืองทุกคน (Creation of Social and Economic Justice for Every Citizen) (Cheema, 2005) ความสนใจต่อแนวคิดธรรมาภิบาลเริ่มต้นขึ้นเมื่อ World Bank นำมาใช้อย่าง เป็นทางการในปี 1989 ในการจัดทำรายงานของธนาคารโลก ชื่อ "SubSaharan Africa: From Crisis to Sustainable to Growth" อันเป็นรายงานที่ World Bank พยายามวิเคราะห์ถึงความล้มเหลวของประเทศต่าง ๆ ในแถบตอนใต้ของทะเลทราบซาฮาร่าในทวีปแอฟริกาโดยธนาคารโลกให้ได้ความหมาย"ธรรมาภิบาล" ว่าหมายถึง "การใช้อำนาจทางการเมืองในการจัดการภารกิจของชาติ" โดยมองว่าการพัฒนาอย่างยั่งยืนข มิอาจเกิดขึ้นได้ หากประเทศนั้น ๆ ปราศจากธรรมาภิบาลหรือกล่าวอีกแง่หนึ่ง ก็คือ มีการผูกโยงคำว่า "การพัฒนา" ให้ควบคู่กับธรรมาภิบาล นั่นคือการกำหนดกลไกอำนาจของรัฐในการบริหารจัดการ ทรัพยากร ทั้งในทาง เศรษฐกิจและสังคมของประเทศเพื่อให้เกิดการพัฒนาโดย World Bank ได้เน้นถึงความหมาย 3 ลักษณะ คือ

1. โครงสร้างและรูปแบบของระบอบทางการเมือง

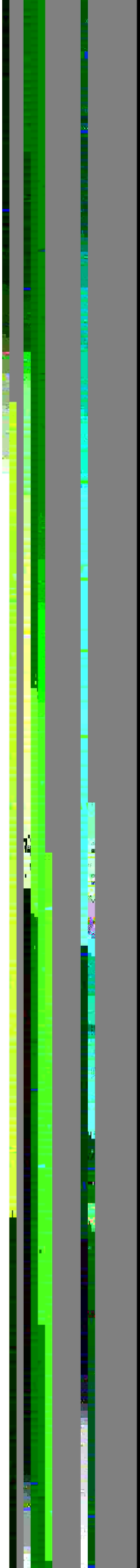
2. กระบวนการและขั้นตอนที่ผู้มีอำนาจทางการเมือ
ทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อการพัฒนาประเทศ

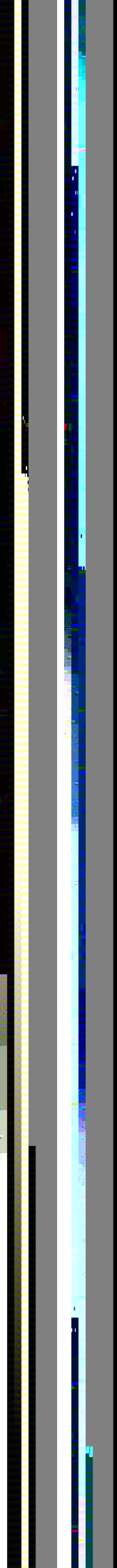
3. ความสามารถของผู้มีอำนาจในการบริหารประเท
การแปลงแผนและนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ตลอดจนการปรั
หลังจากการนำเสนอแนวคิดธรรมาภิบาลของ World Bank ในป

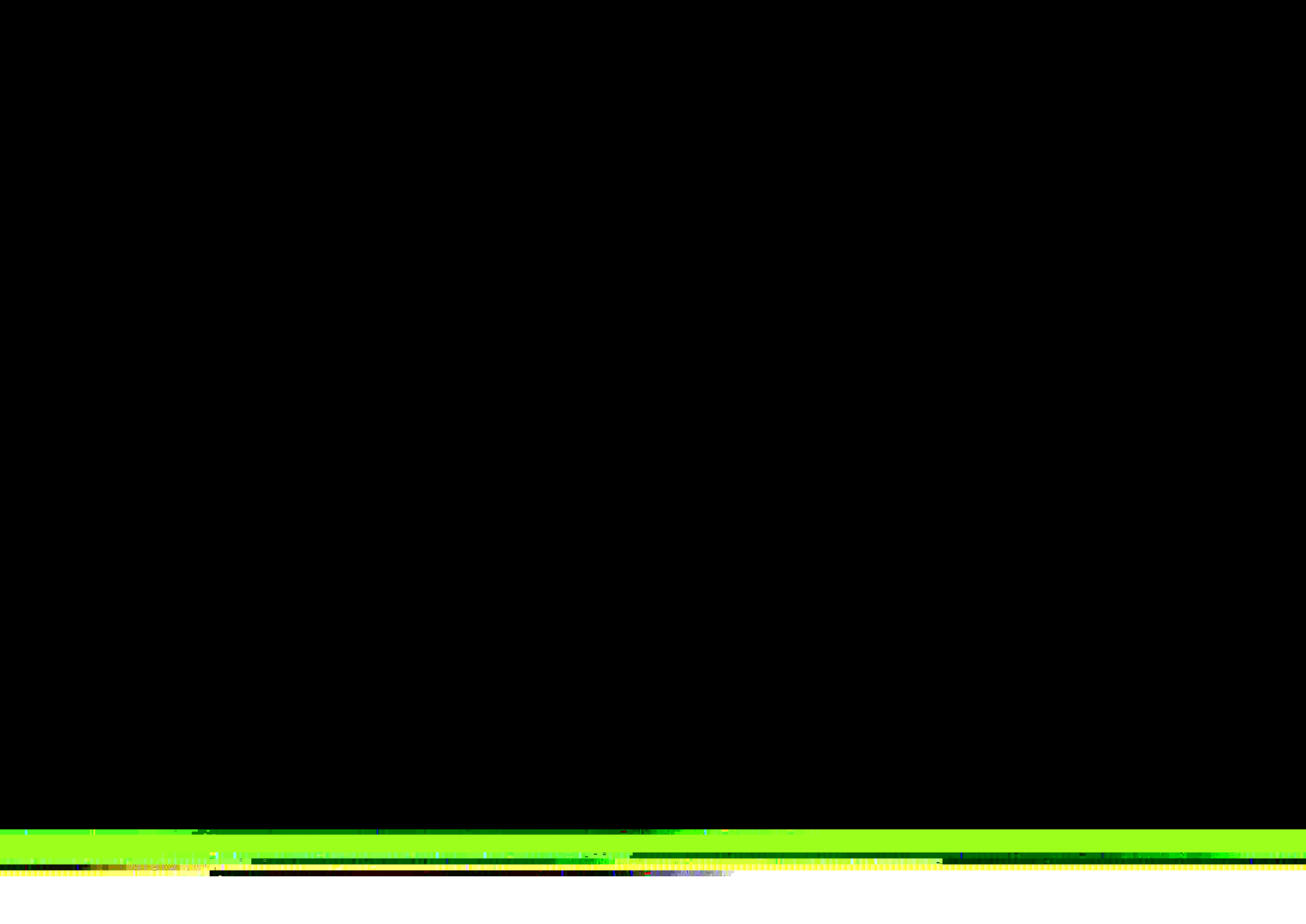
ความหมายสุดท้าย “การจัดการภาคีสาธารณะแนวใหม่
เป็นการจัดการสาธารณะยุคใหม่แห่งศตวรรษที่ 21 ภายใต้เงื่อ
ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่าย ต่างมิอาจอยู่เฉยในฐานะของผู้
Receivers) ได้อีกต่อไป แต่พวกเขาได้ลุกขึ้นมีส่วนร่วมในกระบว
ไปปฏิบัติ ตลอดจนการกำกับติดตามและการประเมินผลโ
Participants) แนวคิดแบบเก่าที่แบ่งแยกระหว่าง “ผู้ให้บริก
เนื่องจากมิอาจนำมาใช้ในการศึกษาการบริหารจัดการสาธาร
สังคมอันหลากหลายต่างเข้าร่วมในกิจกรรมสาธารณะกันอย่
ประชาชนกำลังได้รับความสนใจมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้การมุ่
(ความโปร่งใส ตรวจสอบได้ ประสิทธิผลยุติธรรม ความคุ้มค่า
เพียงพอเสียแล้ว (Loffler, 2005) เนื่องจากปัญหาความซับซ้อ
และปัญหาข้อจำกัดทางด้านทรัพยากรของภาครัฐเอง รวมทั้งค
ภาคประชาสังคม ได้ทำให้พื้นที่สาธารณะกำลังเปิดกว้างต่อ
หลีกเลี่ยงไม่ได้ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว ส่งผลให้แนวคิดการ
Public Governance: NPG) ถือกำเนิดขึ้นในฐานะที่เป็นศาส
ดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริหารจัดการภาคีอันแตกต่างห
ความร่วมมือระหว่างฝ่ายต่าง ๆ การชักจูงให้แต่ละฝ่ายนำทรัพ
ของส่วนรวมและการจัดการความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นจากก
เครือข่ายต่าง ๆ

โดยพัฒนาการของแนวคิดการจัดการภาคีสาธารณะแน
แบบดั้งเดิม (Traditional Public Administration-TPA) ที่กำ
ครอบงำการบริหารจัดการภาครัฐมาจนถึงปลายทศวรรษ 1970
ภารกิจของรัฐ โดยมีความเชื่อว่าองค์การของรัฐนั้นจะต้องจัดโค
(Centralization) แบ่งงานออกเป็นแผนกย่อย ๆ (Departmen
ตามลำดับชั้น (Hierarchy) เน้นทำงานโดยยึดถือกฎระเบียบอย่างเข้
ออกจากการเมือง (Separation of Administration from

การบริห
ผูกขาดก
นอกจาก
(Rule of
ดังนั้นใน
การบังคับ
และความ
จะไม่สนับ
ไม่มีเครื่อง
อย่างรุนแ
ภายใต้บริ
ตามลำดับ
ต่อ
ในช่วงปล
จัดการภา
นำความ
มาประยุก
ให้สูงขึ้นอ
มีการประ
Indicator
อำนาจให้
ประสิทธิผ
การแข่งขั
ปฏิบัติงาน
รัฐวิสาหกิ
แต่
การมีส่วน
เลียนแบบ
ของผู้ใช้บ
เพื่อ คุณภ
หนึ่ง คือ

ธงชัย สันติวงษ์ (2555, น. 24) อธิบายว่าการบริหารจัดการ หมายถึง ภารกิจของบุคคลใด บุคคลหนึ่งหรือหลายคน (ที่เรียกว่า ผู้บริหาร) ที่เข้ามาทำหน้าที่ประสานให้การทำงานของบุคคลที่ต่างฝ่ายต่างทำ และไม่อาจประสบผลสำเร็จจากการแยกกัน ให้สามารถบรรลุสำเร็จได้ด้วยดี

รังสรรค์ ปิ่นทอง (2555, น. 44) อธิบายว่า การบริหารจัดการ หมายถึง การวางแผนและดำเนินการการของหัวหน้างาน โดยรวมถึงการบริหารบุคคล การบริหารด้านเทคโนโลยี และการจัดสรรงบประมาณ เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

Follet (1960, p. 132) อธิบายว่า การบริหารจัดการเป็นเทคนิควิธีในการให้ผู้อื่นปฏิบัติงานให้สำเร็จ

Carl (1988, p. 44) อธิบายว่า การบริหารจัดการ หมายถึงกิจกรรมร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกันปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ร่วมกันของกลุ่มบุคคลในองค์การ

Hughes (1994, p. 74) อธิบายว่า การบริหารเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดูและกระบวนการ ข่าวสารข้อมูล การบันทึกเอกสาร และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำกฎ ระเบียบ วิธีการและนโยบายที่กำหนดขึ้นโดยบุคคลอื่นมาใช้

2.3.2 ความหมายของการบริหารจัดการความร่วมมือภาคสาธารณะ

ความหมายของคำว่า การบริหารจัดการความร่วมมือภาคสาธารณะ (Collaborative Public Management) ตามแนวคิดของ Robert Agranoff และ Michael McGuire นักรัฐประศาสนศาสตร์ผู้เป็นที่นิยมเมื่อกล่าวถึงประเด็นเรื่อง “ความร่วมมือ” จะต้องมีการนำแนวคิดของทั้งสองท่านมาอ้างอิงอยู่บ่อยครั้งในงานวิชาการต่าง ๆ ซึ่งระบุความหมายของคำนี้ว่า หมายถึง กระบวนการในการปฏิบัติและสนับสนุนการทำงานร่วมกันระหว่างองค์การที่มีความหลากหลาย เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้โดยง่ายเพียงองค์การใดองค์การหนึ่ง อีกทั้งได้ให้ความหมายแบบเจาะจงของคำว่าความร่วมมือ หมายถึง กระบวนการที่กระตุ้นให้องค์การต่าง ๆ เข้ามาทำงานร่วมกัน เพื่อดึงศักยภาพจากทุกองค์การมาทำให้สำเร็จบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน นอกจากนี้การสร้างความร่วมมือยังรวมถึงการค้นหา หรือคิดค้นทางสำหรับการแก้ไขปัญหาภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ ที่เผชิญอยู่ อย่างเช่นองค์ความรู้ เวลา งบประมาณ รวมถึงค่านิยมหรือความเชื่อทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน (Agranoff and McGuire, 2003,น. 4)

อย่างไรก็ตามความหมาย หรือ นิยามของคำว่าการบริหารจัดการความร่วมมือภาคสาธารณะ (Collaborative Public Management) โดยผู้วิจัยขอเน้นเฉพาะคำว่า “ความร่วมมือ (Collaboration) ยังมี

นักวิชาการ หรือ นักวิจัยท่านอื่น ๆ ทั้งไทย และต่างประเทศได้ให้ความหมายที่ ใกล้เคียงกันไว้ดังนี้

Henton, Melville, Amster and Kopell (2005) ให้ความหมายของคำว่าความร่วมมือ (Collaboration) คือ การร่วมกำลัง (Co-tabor) และการร่วมปฏิบัติ เพื่อให้สำเร็จในเป้าหมายที่มีร่วมกัน โดยเป็นการปฏิบัติงานที่ก้าวข้ามผ่านขอบเขตใน ความสัมพันธ์ของภาคส่วนต่าง ๆ และต้องปฏิบัติงานร่วมกันอยู่บนพื้นฐานคุณค่าของทุกภาคส่วน (O'Leary and Amster, 2007, p. 7)

Lank (2006) นิยามคำว่าความร่วมมือ (Collaboration) หมายถึง การที่องค์การมากกว่าหนึ่งองค์การปฏิบัติงานร่วมกันอย่างแท้จริง เพื่อมุ่งสู่ผลลัพธ์ประการใดประการหนึ่งหรือ หลายประการ โดยต้องเป็นผู้นำร่วมกันและสนับสนุนการสร้างฉันทามติให้เกิดขึ้น (Lank, 2006, pp. 7-9) Thomson and Perry (2006) ระบุว่าความร่วมมือ (Collaboration) คือกระบวนการหนึ่งที่ผู้เล่น (Actors) ที่มีความอิสระมาปฏิสัมพันธ์ต่อกัน โดยผ่านการเจรจาต่อรองที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการเพื่อสร้างกฎเกณฑ์ร่วมกัน กำหนดโครงสร้างการ บริหารความสัมพันธ์และแนวทางการปฏิบัติหรือ ตัดสินใจต่อประเด็นต่าง ๆ ร่วมกัน อีกทั้งเป็น กระบวนการร่วมกันแบ่งปันวิถีทางหรือบรรทัดฐานในการดำเนินงานและผลประโยชน์ที่จะได้ ร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง (Thomson and Perry, 2006, p.. 20)

หากสรุปความคิดของกลุ่มนักวิชาการ และนักวิจัยต่างประเทศ จะเห็นได้ว่าคำนิยามส่วน ใหญ่มีการพัฒนาแนวคิดอย่างต่อเนื่องในการนิยามความหมายโดยคำนึงอยู่บนพื้นฐานของปฏิสัมพันธ์ ทางสังคมที่มีต่อกันตั้งแต่สององค์การขึ้นไป เพื่อร่วมกันสร้างกฎเกณฑ์ หรือ กระบวนการดำเนินงาน ร่วมกัน อีกทั้งร่วมแบ่งปันทรัพยากรที่แต่ละองค์การมีเพื่อมุ่งสู่ผลลัพธ์แห่งความสำเร็จดังที่ตั้งเป้าหมายไว้ ซึ่งสอดคล้องกับมุมมองนักวิชาการ และ นักวิจัยของไทยที่ให้ความหมาย หรือนิยามคำว่าความร่วมมือไว้อย่างชัดเจน ดังนี้

ธีรภัทร แก้วจุนันท์ (2543) ได้นิยามคำว่า ความร่วมมือ (Collaboration) หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเดียวกันโดยพฤติกรรมความร่วมมือมี ความสัมพันธ์โดยตรงกับความต้องการขั้นพื้นฐานของบุคคล ทั้งทางกายและทางจิตใจและการ ประสบความสำเร็จร่วมกันเกิดขึ้นจากการที่ทุกคนดำเนินการไปสู่จุดมุ่งหมายย่อยที่แตกต่างกันแต่สามารถบรรลุเป้าหมายของแต่ละคนได้ด้วยรูปแบบการพึ่งพาอาศัยกัน (ธีรภัทร แก้วจุนันท์, 2543, น. 23)

พิสิฐ เทพไกรวัล (2554,น. 23) ให้ความหมายของ ความร่วมมือในการทำงาน หมายถึง การที่กลุ่ม บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมาปฏิบัติการทำงานร่วมกัน อาจร่วมมือกันอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็น ทางการเพื่อให้ได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน โดยอาจไม่ต้องทำวาระการประชุมร่วมกัน การทำงาน ร่วมกันจะประกอบด้วย การวางแผนกำหนดเป้าหมาย ทำแผนปฏิบัติการดำเนินการตามที่กำหนด โดยสมาชิกทุกคนต้องมีจิตสำนึกด้านความรับผิดชอบที่จะแสวงหาวิธีการเพื่อปรับปรุงการปฏิบัติงาน ของตน ร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น สร้างพลัง และการช่วยเหลือกัน

เมื่อสรุปมุมมองนักวิชาการและนักวิจัยของไทย จะเห็นชัดว่าไม่มีความแตกต่างไปจากแนวคิดของนักวิชาการและนักวิจัยต่างประเทศ ซึ่งอาจทำความเข้าใจได้ว่าพัฒนาการแนวคิดของต่างประเทศในเรื่อง "ความร่วมมือ" เป็นไปในทางเดียวกับของไทย อีกทั้งจากการสืบค้นงานวิชาการของไทย มักมีการเข้าใจความหมายคำว่าความร่วมมือที่สับสนกันระหว่างการประสานงานกับการร่วมปฏิบัติการ ผู้วิจัยจะต้องทำความเข้าใจที่ตรงกันในเรื่อง "ความร่วมมือ" จึงได้อธิบายความหมายหรือนิยามของคำศัพท์อื่น ๆ ที่มีความหมายใกล้เคียงกัน ได้แก่ คำว่า "การประสานงาน" (Coordination) และ "การร่วมปฏิบัติการ" (Cooperation) ไว้ดังนี้

"การประสานงาน" (Coordination) หมายถึง การดำเนินงานเพื่อรวบรวมและประสานให้ ส่วน หรือ ปัจจัยต่าง ๆ ของกระบวนการทำงานมีความเกี่ยวเนื่องระหว่างกัน หรือ ให้เข้ากันอย่างมี ประสิทธิภาพ (สร้อยตระกูล อรรถมานะ, 2540)

"การร่วมปฏิบัติการ" (Cooperation) หมายถึง การดำเนินงานร่วมกับบุคคลต่าง ๆ เพื่อ ค้นหาความช่วยเหลือต่อกันในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น แม้ว่าอาจมีความคิดเห็นขัดแย้งต่อกันในขณะนั้น ซึ่งสามารถเป็นการดำเนินงานร่วมกันภายใน หรือระหว่างภายนอกที่เป็นทางการ (Agranoff and McGuire, 2003,น. 4) ซึ่งแตกต่างจากความหมายของคำว่า "ความร่วมมือ" (Collaboration) ที่มีความลึกและความซับซ้อนในปฏิสัมพันธ์เชิงการบูรณาการ หรือ สร้างข้อตกลง รวมกันมากกว่าแต่ขณะเดียวกัน "การประสานงาน" และ "การร่วมปฏิบัติการ" อาจเกิดขึ้นพร้อม กันได้ ที่เป็นส่วนหนึ่งของช่วงระยะเริ่มต้นในกระบวนการสร้างความร่วมมือ (Collaboration) กล่าว อีกนัยหนึ่ง "ความร่วมมือ" จะเป็นกระบวนการบูรณาการที่มีช่วงระยะเวลายาวนานกว่า (Thomsonand and Perry, 2006, p. 23)

อย่างไรก็ตามความหมาย หรือนิยามของคำว่า "ความร่วมมือ" ที่สะท้อนผ่านแนวคิดของ นักวิชาการ และนักวิจัยทั้งไทยและต่างประเทศ ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงไปสู่ "กระบวนการของ ความร่วมมือ" ที่ถือว่าเป็นช่วงเวลาที่ให้ผู้ปฏิบัติงานได้เข้ามามีบทบาทในการสร้างความร่วมมือต่อกัน ภายใต้บริบทที่ต้องสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน และหาข้อตกลงร่วมกัน (Reacting Agreement) มากกว่าเป็นเพียงการดำเนินการตัดสินใจ (Make-Decision) เท่านั้น ซึ่งการพยายามหาข้อตกลงร่วมกัน จำเป็นต้องมีการสร้างความสมานฉันท์ให้เกิดขึ้น (Consensus-Based) อีกทั้งบทบาทของผู้ปฏิบัติงาน หรือ องค์การแต่ละองค์การจะต้องมีลักษณะเป็นพันธมิตร (Partners) ไม่ใช่เป็นในลักษณะของ ผู้บังคับบัญชา (Superior) และผู้ใต้บังคับบัญชา (Subordinate) (Agranoff, 2006, p. 26) ทั้งนี้ Agranoff and McGuire มีการกล่าวถึงมุมมองของ "กระบวนการความร่วมมือ" (Collaborative Process) ทำให้ผู้วิจัยเล็งเห็นไปในด้านที่เน้นในการวิจัย ทำความเข้าใจในเรื่อง "กระบวนการความร่วมมือ" เพื่อที่จะเข้าใจเรื่องความร่วมมือระหว่างองค์การภาครัฐและองค์การพัฒนาเอกชน และนำมาเป็นกรอบการวิเคราะห์ในการวิจัยได้อย่างมีแบบแผน ซึ่ง "กระบวนการ

ความร่วมมือ" อาจเกิดขึ้นได้หลากหลายแนวทาง ได้แก่ 1) การกระตุ้นส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือ (Activation) โดยจำเป็นต้องมีการสรรหาบุคคลที่ เหมาะสม และทรัพยากรที่จำเป็นต่อการบรรลุเป้าหมายของการดำเนินงาน 2) การวางกรอบความร่วมมือ (Framing) เป็นการสร้างกรอบความร่วมมือในการดำเนินงาน ร่วมกัน จุดมุ่งหมายในภาพรวมของการสร้างความร่วมมือ 3) การระดมความร่วมมือ (Mobilization) เป็นการดำเนินงานให้บรรลุถึงข้อตกลงและเกิด การปฏิบัติงานร่วมกัน รวมทั้งการได้รับการสนับสนุนจากคนภายนอกและภายในเครือข่ายความร่วมมือด้วย 4) การสนธิความร่วมมือ (Synthesizing) เป็นการสร้างสภาพแวดล้อมและเงื่อนไขที่มี จุดมุ่งหมาย เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกันระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการเอื้ออำนวย เพื่อให้เกิดการสร้างสัมพันธภาพที่สร้างความไว้เนื้อเชื่อใจ และส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน 5) การร่วมลงทุนระหว่างภาครัฐกับภาคเอกชน หรือ องค์การพัฒนาเอกชน (Public-Private Partnership: PPP) เป็นแนวคิดของนักวิชาการจากประเทศสหรัฐอเมริกาอย่าง Salamon ที่เสนอไว้ในทฤษฎีรัฐบาลฝ่ายที่สาม (Third-Party Government Theory) ซึ่งเป็น กระบวนการความร่วมมือในแนวทางที่แตกต่างจากแนวทางในข้างต้น กล่าวคือ การดำเนินกิจการ ภาคสาธารณะไม่สามารถที่จะมอบหมายให้เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของภาครัฐ หรือภาคเอกชน หรือ องค์การพัฒนาเอกชน (NGO) เพียงฝ่ายเดียว แต่ควรมีความร่วมมือที่มุ่งสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่าง องค์การต่อกันในบทบาทของบุคคลที่สาม โดยการแบ่งบทบาทที่พร้อมซึ่งหน้าที่ความรับผิดชอบจะคำนึงในพื้นฐานความเข้าใจที่มีระหว่างกันว่าองค์การภาครัฐมีศักยภาพในด้านใด และมีประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนมากน้อยเพียงใด ในขณะเดียวกันด้านที่องค์การภาครัฐขาดศักยภาพก็จะมอบหมาย ให้ภาคเอกชนหรือองค์การพัฒนาเอกชนที่มีศักยภาพในด้านนั้นเข้ามีบทบาทและหน้าที่ความ รับผิดชอบแทน โดยภาครัฐจะทำหน้าที่เป็นผู้มอบงบประมาณ และทรัพยากรสำคัญ เพื่อให้การดำเนินงานโครงการใดก็ตามที่มีการมอบหมายนั้นเกิดประสิทธิภาพและสามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้ (Satamon, 2002)

2.3.3 โครงสร้างความร่วมมือ (Collaborative Structures)

เช่นที่ได้ระบุไปแล้วข้างต้น ถึงความหมาย และ นิยามของคำว่า "ความร่วมมือ" จะเห็นได้ชัดว่าย่อมหมายถึง การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสององค์การขึ้นไปในการดำเนินงานที่มีเป้าหมายร่วมกัน ซึ่ง ผู้วิจัยจึงต้องศึกษาให้เข้าใจถึงโครงสร้างความร่วมมือที่เป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินงานโครงการฯ ว่า องค์การที่มีความแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นขนาดขององค์การ กฎระเบียบขององค์การ โครงสร้าง ภายในขององค์การ รวมถึงงบประมาณและแนวการดำเนินงานขององค์การ เมื่อเกิดการร่วมมือขึ้นจะ มีรูปแบบ หรือ ลักษณะโครงสร้างความร่วมมืออย่างไร ซึ่งโครงสร้างความร่วมมือจะมีรูปแบบแตกต่าง กันขึ้นอยู่กับบริบทต่าง ๆ รวมถึงความมั่นคง หรือเสถียรภาพของระบบและระดับของการแบ่งปัน ทรัพยากรกับความมุ่งหมายเชิงยุทธศาสตร์ (Bryson, Crosby and Stone,

2006, p. 49) ซึ่งความ ร่วมมือภาคสาธารณะสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งบริบทในแนวตั้ง (Vertical Context) เช่น ความร่วมมือในแต่ละระดับของภาครัฐ ที่เป็นไปตามโครงสร้างของหน่วยงานราชการ และบริบทในแนวราบ (Horizontal Context) ที่เป็นความร่วมมือของภาคเอกชนและภาคสาธารณะที่เป็นไปตาม โครงสร้างของหน่วยงานเอกชนที่มีลักษณะไม่ซับซ้อนของระดับชั้นผู้ปฏิบัติการซึ่งการบริหารจัดการ ความร่วมมือภาคสาธารณะจำเป็นต้องดำเนินการข้ามขอบเขตรัฐบาล ขอบเขตของภาคส่วนและองค์การ ที่เป็นการยากสำหรับการจะแบ่งแยกเส้นแบ่งขอบเขตการดำเนินงานที่ชัดเจนระหว่างความร่วมมือภายในสภาพแวดล้อมเดียวกัน ในบางกรณี การบริหารจัดการความร่วมมือภาคสาธารณะได้ จัดรูปแบบ และจัดวางตำแหน่งโครงสร้างการดำเนินงานที่มั่นคงสำหรับในระยะยาว เป็นลักษณะ เครือข่ายที่มีกฎหมายรองรับชัดเจน หรือบางกรณีจัดรูปแบบโครงสร้างความร่วมมืออย่างเป็นทางการภายในพื้นที่เชิงนโยบายด้านเฉพาะด้าน และบางกรณีเป็นโครงสร้างความร่วมมือแบบการ ประสารงานในระยะสั้นและไม่เป็นทางการ (McGuire, 2006, p. 35)

Mandell and Steelman (n.d., อ้างถึงใน McGuire, 2006, pp. 35-36) กล่าวถึงรูปแบบของ บริบทความร่วมมือภาคสาธารณะระหว่างองค์การไว้ว่าสามารถแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ ได้แก่ 1) การประสานงานเป็นช่วง ๆ (Intermittent Coordination) ปรากฏขึ้นเมื่อองค์การตั้งแต่ 2 องค์การขึ้นไปร่วมกันปรับนโยบาย และกระบวนการดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ที่ต้องการในรูปแบบนี้ปฏิสัมพันธ์จะมีในระดับต่ำ ความเห็นพ้องต้องกันมีในระยะชั่วคราว และเป็นความร่วมมือที่ไม่ถาวร หรือ มีเป็นระยะ ๆ 2) การจัดตั้งคณะทำงานชั่วคราว (Temporary Task Force) ได้รับการจัดตั้งเพื่อปฏิบัติงาน เฉพาะด้าน หรือมีเป้าประสงค์ที่มีขอบเขตชัดเจน และจะถูกยกเลิกสถานะต่อเมื่อบรรลุเป้าประสงค์ ที่ตั้งไว้เรียบร้อย และมีความคล้ายกับรูปแบบการประสานงานเป็นช่วง ๆ ที่การแลกเปลี่ยนทรัพยากร อยู่ในขอบเขตที่จำกัด 3) การประสานงานถาวร หรือเป็นประจำ (Permanent or Regular Coordination) ปรากฏขึ้น เมื่อองค์การที่หลากหลายตกลงกันที่จะดำเนินงานที่มีขอบเขต เพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ที่ กำหนดเป็นการเฉพาะ สมาชิกถูกจัดวางอย่างจำกัดและเคร่งครัด เพื่อให้เป็นลักษณะการประสานงาน ที่สม่ำเสมอ และการแลกเปลี่ยนทรัพยากรมีมากกว่า 2 รูปแบบที่กล่าวมาข้างต้น 4) การมีโครงสร้างผสมผสานและโครงสร้างเครือข่าย (Coalitions and Network Structures) เป้าประสงค์ของโครงสร้างผสมผสาน (Coalitions) มีขอบเขตที่แคบกว่าและการดำเนินงานทั้งหมดเกิดขึ้นในระดับขององค์การ ขณะที่โครงสร้างเครือข่ายดำเนินงานเหนือกว่าใน ระดับการทำงานขององค์การหรือเป็นการดำเนินงานระดับโครงสร้างที่เชื่อมโยงหน่วยงานและ องค์การต่าง ๆ อย่างหลากหลาย ในโครงสร้างเครือข่ายจะมีการตกลงเห็นพ้องที่เข้มแข็ง มีเป้าหมาย ในระดับที่ผสมผสานระหว่างองค์การ และแลกเปลี่ยนทรัพยากรในระยะยาว ซึ่งโครงสร้างผสมผสาน จะถูกยกเลิกสถานะหลังจากการดำเนินงานเสร็จสิ้นหรือปัญหาได้รับการแก้ไข

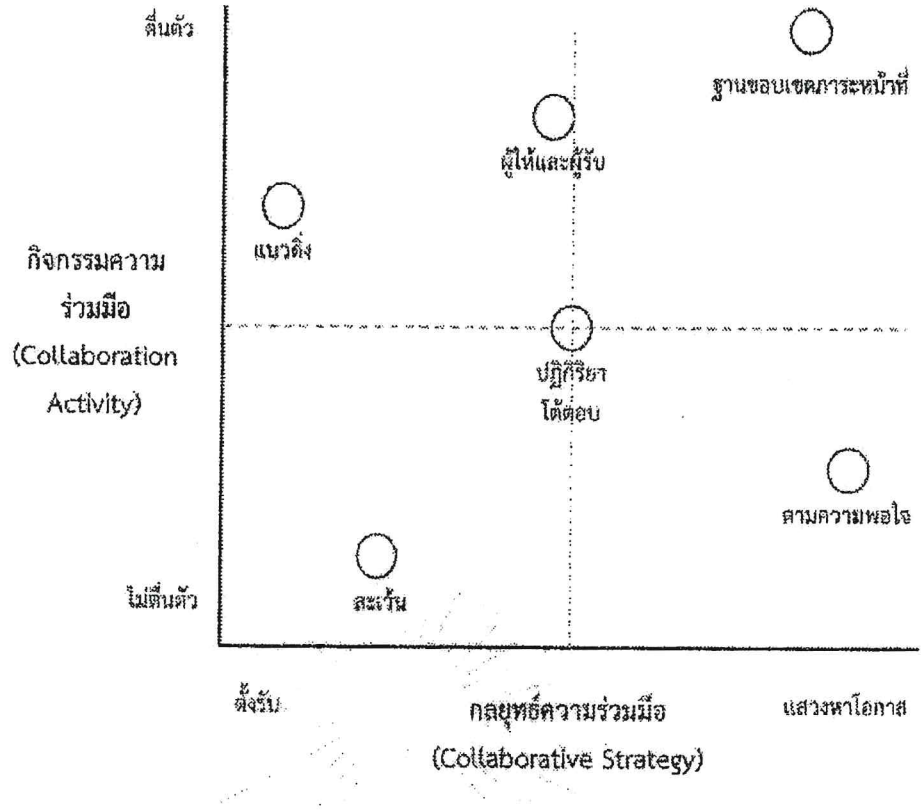
เรียบร้อย ในทางตรง ข้ามโครงสร้างเครือข่ายจะดำรงอยู่ในระยะยาว เนื่องจากปัญหาที่ร่วมกันดำเนินการนั้นเป็นปัญหาใน ระยะยาวที่ต้องอาศัยระยะเวลาค่อนข้างมาก

อย่างไรก็ดีโครงสร้างความร่วมมือของการบริหารจัดการความร่วมมือภาคสาธารณะมีสามารถบอกได้ว่าโครงสร้างแบบใดจึงจะทำให้บรรลุเป้าประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงต้องคอยพิจารณาตัดสินใจอย่างรอบคอบ เพื่อกำหนดโครงสร้างความร่วมมือให้สอดคล้องกับบริบทที่ปรากฏอยู่ในขณะนั้น (McGuire, 2006, p. 36) อีกทั้งโครงสร้างความร่วมมือต้องคงความเป็นพลวัตและยืดหยุ่นตามบริบททางสังคม เนื่องจากธรรมชาติของความร่วมมือจะมีลักษณะที่คลุมเครือและซับซ้อน เพราะมีโครงสร้างไม่ชัดเจนและไม่คงตัวตนถาวร รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาทั้งในระดับบุคคล หรือ องค์การ (Bryson, et al., 2006, p. 49)

2.3.4 รูปแบบการบริหารจัดการความร่วมมือ

Agranoff and McGuire (n.d., อ้างถึงใน Agranoff and McGuire, 2003, pp. 43-63) ได้ เสนอรูปแบบของการบริหารจัดการความร่วมมือ โดยพิจารณาจาก 2 มิติที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ได้แก่ระดับกิจกรรมความร่วมมือ (Collaborative Activity) เช่น การสร้างกิจกรรมในสังคมร่วมกัน เป็นต้น และกลยุทธ์ความร่วมมือ (Collaborative Strategy) เช่น การร่วมกำหนดนโยบายสาธารณะให้ สังคม เป็นต้น จากความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงใน 2 มิตินี้ ทำให้มีรูปแบบการบริหารจัดการความ ร่วมมือ 6 รูปแบบ ซึ่งแต่ละรูปแบบมีดังต่อไปนี้ 1) รูปแบบการบริหารจัดการบนฐานแห่งขอบเขตภาระหน้าที่ (Jurisdiction-Based Management Model) กล่าวคือ การเปิดโอกาสให้องค์การจากภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามาร่วมมือเพื่อ สรรสร้างเป้าหมาย และภารกิจของกลุ่มให้ประสบความสำเร็จเป็นรูปธรรม โดยการสร้างความร่วมมือ รูปแบบนี้ต้องอาศัยการพึ่งพาซึ่งกันและกัน รวมถึงการแบ่งปันทรัพยากรต่าง ๆ ร่วมกัน อย่างเช่น งบประมาณ ข้อมูล ผู้เชี่ยวชาญของแต่ละองค์การ เป็นต้น 2) รูปแบบการละเว้นความร่วมมือ (Abstinence Model) กล่าวคือ เป็นรูปแบบของความ พยายามป้องกันตนเองไม่ให้ถูกผนวกรวมไปในกระบวนการสร้างความร่วมมือกับองค์การอื่น ๆ 3) รูปแบบความร่วมมือแนวดิ่ง (Top-Down Model) กล่าวคือ เป็นรูปแบบการบริหารจัดการความร่วมมือกับองค์การที่อยู่ในระดับต่ำกว่า หรือ ระดับล่างลงไปจากการเชื่อความสัมพันธ์กับองค์การที่อยู่ในระดับเหนือขึ้นไป หรือระดับเดียวกัน โดยรูปแบบดังกล่าวจะเป็นในลักษณะของการเสนองบประมาณ หรือการสนับสนุนทางทรัพยากรอื่น ๆ ที่จำเป็นแก่องค์การระดับล่าง ประกอบกับมีการออกแบบระเบียบการบางอย่างขึ้นมาเพื่อควบคุมการปฏิบัติงาน หรือ กระตุ้นให้องค์การระดับล่างตอบสนองต่อเจตนารมณ์ด้วยเช่นกัน 4) รูปแบบความร่วมมือแบบผู้ให้และผู้รับ (Donor-Recipient Model) กล่าวคือ เป็นรูปแบบการบริหารจัดการบนฐานแห่งอำนาจระหว่างองค์การที่รับบทบาทเป็นผู้ให้เงินสนับสนุน(Granter) กับองค์การที่รับบทบาทเป็นผู้รับเงินสนับสนุน (Grantee) โดยทั้ง 2 องค์การจะดำเนินงาน แบบถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน และมีการควบคุมกันเอง (Two-Party

Control) 5) รูปแบบความร่วมมือแบบปฏิกริยาโต้กลับ (Reactive Model) กล่าวคือ เป็นการสร้างความร่วมมือแบบชั่วคราวหรือครั้งคราว 6) รูปแบบความร่วมมือตามความพอใจ (Contented Model) กล่าวคือ เป็นการสร้างความ ร่วมมือแบบฉกฉวยโอกาส หรือ เป็นการพยายามเก็บเกี่ยวโอกาสที่ดีให้แก่ตนเอง (Opportunistic) ทั้งนี้รูปแบบการบริหารจัดการความร่วมมือภาคสาธารณะ 6 รูปแบบ สามารถพิจารณา ความสัมพันธ์ และความเชื่อมโยงตามมิติด้านกิจกรรมและกลยุทธ์ในความร่วมมือ ดังภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 รูปแบบการบริหารจัดการความร่วมมือ

จากภาพที่ 2.1 รูปแบบการบริหารจัดการความร่วมมือภาคสาธารณะบนฐานที่เป็นขอบเขตภาระหน้าที่ (Jurisdiction-Based Management Model) เป็นรูปแบบที่มีความตื่นตัวของกิจกรรมความร่วมมือในระดับสูง และดำเนินกลยุทธ์ความร่วมมือโดยมุ่งแสวงหาโอกาสในความร่วมมือที่สูงเช่นเดียวกัน ตรงข้ามกับรูปแบบการละเว้นความร่วมมือ (Abstinence Model) ที่มีกิจกรรมความร่วมมือในระดับต่ำ และเป็นฝ่ายตั้งรับในการให้ความร่วมมือ ส่วนรูปแบบความร่วมมือแนวดิ่ง (Top-Down Model) และความร่วมมือแบบผู้ให้และผู้รับ (Donor-Recipient Model) จะมีความตื่นตัว

ในการดำเนินกิจกรรมความร่วมมือในระดับปานกลางถึงระดับสูง แต่ความร่วมมือรูปแบบแนวดิ่งจะเป็น ความสัมพันธ์แบบตั้งรับมากกว่าความร่วมมือแบบผู้ให้และผู้รับที่มีการแสวงหาโอกาสในความร่วมมือกันมากกว่าด้านความร่วมมือแบบปฏิกิริยาโต้ตอบ (Reactive Model) ทั้งระดับความร่วมมือและกลยุทธ์ในการแสวงหาความร่วมมือจะอยู่ในระดับปานกลาง และความร่วมมือแบบตามความพอใจ (Contented Model) จะเป็นรูปแบบที่มีกิจกรรมในความร่วมมือระดับต่ำ หรือ ไม่ตื่นตัวในการเข้าร่วมกิจกรรมความร่วมมือ แต่จะพยายามแสวงหาโอกาสที่ดีในความร่วมมือกับองค์การอื่นเป็นอย่างมาก (พรรณ พงษ์เพชร, 2553, น. 37-41)

2.3.5 ผลลัพธ์และอุปสรรคในความร่วมมือ

Bryson, Barbara C. Crosby a Melissa Middleton Stone (Bryson, et al., 2006, pp. 50-51) ระบุถึงผลลัพธ์จากความร่วมมือระหว่างองค์การไว้ ซึ่งแบ่งผลลัพธ์ออกเป็น 3 ประการ ได้แก่ 1) คุณค่าสาธารณะ (Public Value) สิ่งสำคัญของการสร้างและรักษาความร่วมมือระหว่างองค์การ คือ ผลผลิตของ "คุณค่าสาธารณะ" ที่ไม่สามารถสร้างได้โดยองค์การใดองค์การหนึ่ง ซึ่งคุณค่าสาธารณะที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างองค์การที่ใช้จุดแข็งของคุณลักษณะในแต่ละองค์การ หรือภาคส่วน รวมถึงการลดจุดด้อยของแต่ละภาคส่วน หรือองค์การเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงการ บริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและสามารถตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ที่มีอยู่อย่างหลากหลายได้ โดยเฉพาะคุณค่าในการสร้างระบอบของการได้รับประโยชน์จากทุกฝ่าย (Regime of Mutual Gain) ที่สามารถก่อให้เกิดประโยชน์สาธารณะได้อย่างยาวนานในวงกว้าง ภายใต้งบประมาณต้นทุนที่สมเหตุสมผล และสามารถเข้าถึงผลประโยชน์ของประชาชน 2) ผลลำดับที่หนึ่ง สอง และสาม (First-, Second-, and Third-Order Effects) ความ พยายามในการวางแผนความร่วมมือที่มุ่งมั่นให้เกิดผลในด้านบวกลำดับที่หนึ่ง สอง และสาม โดยผลลำดับที่หนึ่ง คือ ผลสัมฤทธิ์โดยตรงที่เกิดขึ้นอย่างทันทีหลังจากการที่กระบวนการความร่วมมือเริ่มต้น ขึ้น เช่น การสร้างต้นทุนทางสังคมทางปัญญาและทางการเมือง ข้อตกลงที่มีคุณภาพและ ยุทธศาสตร์ใหม่ ๆ ต่อมาผลลำดับที่สอง คือผลที่เกิดขึ้นเมื่อความร่วมมือกำลังดำเนินไปได้ด้วยดี รวมถึงผลที่ปรากฏขึ้นนอกเหนือขอบเขตที่เป็นทางการในความร่วมมือ เช่น เกิดองค์การที่เป็นหุ้นส่วน ในความร่วมมือรายใหม่ การประสานและร่วมดำเนินการ การเรียนรู้ที่นอกเหนือไปจากความร่วมมือ การปฏิบัติตามข้อตกลง การแลกเปลี่ยนบทเรียนและมุมมอง ส่วนผลลำดับที่สามเป็นผลจากการ ดำเนินการที่ปรากฏขึ้นเมื่อเวลาผ่านไปในระยะหนึ่ง ผลที่ปรากฏขึ้น เช่น เกิดความร่วมมือใหม่ ๆ เกิด วิวัฒนาการร่วมมือกันมากขึ้น ลดความขัดแย้งระหว่างหุ้นส่วนลง การปรับตัวของบริการและ ทรัพยากร เกิดองค์การหรือสถาบันใหม่ และเกิดเป็นบรรทัดฐานในการเข้าถึงปัญหาของสาธารณะ ซึ่งอาจสรุปได้ว่า ผลลัพธ์ของการร่วมมือ (Collaborative Outcomes) คือ การบรรลุเป้าหมาย การ สร้างความหมายร่วมกัน การสร้างหรือเพิ่มต้นทุนทางสังคม การเพิ่มขึ้นของปฏิสัมพันธ์ และการ ปรับเปลี่ยนการกระจายอำนาจ 3) ผลตอบ

กลับและการประเมินซ้ำ (Resilience and Reassessment) องค์การที่มีสถานะเป็นหุ้นส่วนในความร่วมมือมีความต้องการในการจัดกลุ่มหรือจัดกรอบการดำเนินงานใหม่ ภายหลังจากประสบความล้มเหลวที่ปรากฏขึ้น ซึ่งเป็นที่แน่ชัดว่าความล้มเหลวต่อการบรรลุผลลัพธ์ที่ต้องการมี ผลทางตรงในเชิงลดทอนการสนับสนุนในความร่วมมือ และภายหลังจากระบอบการได้ประโยชน์ในทุกฝ่ายได้รับการปฏิบัติอย่างสมบูรณ์ ผู้นำในความร่วมมือจำเป็นต้องประเมินว่าในความร่วมมือควรดำเนินการต่อไป หรือปรับเปลี่ยน หรือยกเลิกสถานะความร่วมมือก็ตามเมื่อความร่วมมือปรากฏขึ้นจากความมุ่งมั่นขององค์การที่จะประสบผลสำเร็จใน ผลลัพธ์ที่ตั้งเป้าหมายไว้ ย่อมต้องเผชิญกับความท้าทายจากปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นใน ระหว่างทางของการสร้างความร่วมมือ ซึ่ง Linden (n.d., อ้างถึงใน Linden, 2003, p. 11) แบ่งลักษณะปัญหา และอุปสรรคของความร่วมมือไว้เป็น 4 ระดับตามเหตุของปัญหาอุปสรรคที่เรียงระดับจากปัจเจก บุคคลไปจนถึงระดับระบบ ดังต่อไปนี้ 1) อุปสรรคระดับปัจเจกบุคคล (Individual Hurdles) ได้แก่ 1.1) การที่ปัจเจกบุคคลต้องการอำนาจตัดสินใจที่เพิ่มขึ้นเกินขอบเขตหน้าที่รับผิดชอบ 1.2) การที่ปัจเจกบุคคลเกิดความกลัวที่จะสูญเสียการควบคุม รวมถึงการสูญเสียความเป็นอิสระ คุณภาพ อัตลักษณ์ และทรัพยากร 1.3) การที่ปัจเจกบุคคลการขาดความไว้วางใจในระหว่างองค์การ 1.4) การที่ปัจเจกบุคคลมีกำแพงหรือกรอบทางความคิด เพราะความเป็นตัวตนของแต่ละองค์การมีความแตกต่างกัน 2) อุปสรรคระดับองค์การ (Organizational Hurdles) ได้แก่ 2.1) ปัญหาด้านต้นทุนขององค์การจะเป็นอุปสรรคอย่างเห็นได้ชัดแต่ผลประโยชน์ที่องค์การจะได้รับกลับมาไม่มีความชัดเจน และมีความล่าช้า 2.2) แต่ละองค์การมีเป้าหมายที่แตกต่างกัน 2.3) แต่ละองค์การให้ความร่วมมือในระดับน้อย เนื่องจากมีความเชื่อถือที่แตกต่างกันระหว่างองค์การที่มาสร้างความร่วมมือกัน 2.4) แต่ละองค์การยึดมั่นระบบทรัพยากรมนุษย์ในขอบเขตองค์การตนเอง ทั้งการจ้างงาน การฝึกอบรม การประเมินวัดผล และการเลื่อนขั้น 2.5) แต่ละองค์การมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน 3) อุปสรรคระดับสังคม (Societal Hurdles) ได้แก่ 3.1) ผู้คนในสังคมมีความเป็นปัจเจกชนสูง ทำให้มีความยากเพิ่มขึ้นในการสร้างความร่วมมือที่จะให้ทุกคนเห็นพ้องไปในทางเดียวกัน 3.2) วัฒนธรรมของสังคม เน้นการแข่งขันกันสูง จึงทำให้ความคิดและทัศนคติเน้นการเป็นผู้ชนะ หรือสูญเสียเป็นอย่างมาก 4) อุปสรรคระดับระบบ (Systemic Hurdles) ได้แก่ 4.1) ระบบการปกครองที่แบ่งภาคส่วนแบบการกระจายอำนาจ โดยการแยกฝ่ายบริหารออกจากฝ่ายปฏิบัติการการแยกด้านนโยบายออกจากการบริหารหรือต่างภาคส่วน 4.2) ระบบการกระจายงานที่มีความทับซ้อนระหว่างองค์การในภาคส่วนเดียวกัน

Weltch and Tulbert (2000) ได้สรุปว่า องค์ประกอบของความร่วมมือมี 4 องค์ประกอบ ได้แก่

1. การประนีประนอมเพื่อให้เกิดการเคารพความคิดใหม่และการเปลี่ยนแปลง
2. การสื่อสารที่ประกอบด้วยการฟังและการเสนอความคิด ความรู้สึก

3. การแก้ปัญหาที่มีการระบุความต้องการ ความจำเป็นการระดมสมอง การปรับสิ่งที่ได้เพื่อใช้ในการสร้างแผนปฏิบัติการ และการประเมิน

4. การพัฒนาแผนปฏิบัติการและการประเมินการปฏิบัติการ

2.3.6 ปัจจัยที่มีผลต่อความร่วมมือ

ปัจจัยที่มีผลต่อความร่วมมือแบบ Collaboration โดย Mattessich and Mattessich, et al. (2001) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของความร่วมมือแบบ Collaboration ไว้ว่ามีปัจจัยดังต่อไปนี้

ปัจจัยแรก คือ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมของหน่วยงาน เช่น ประวัติการให้ความร่วมมือของกลุ่ม ผู้ที่ให้ความร่วมมือเป็นผู้นำกลุ่ม ความสนใจเรื่องการเมืองและสังคมของกลุ่ม

ปัจจัยที่สอง คือ ลักษณะของสมาชิก เช่น ความเข้าใจและความเชื่อมั่นกันความสัมพันธ์ที่ดีกับสมาชิกอื่น เห็นความสำคัญของการให้ความร่วมมือและความสามารถในการยอมรับความเห็นของผู้อื่น

ปัจจัยที่สาม คือกระบวนการและโครงสร้าง เช่น สมาชิกมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและผลลัพธ์ การเข้ามีส่วนร่วมของสมาชิก การจำแนกหน้าที่อย่างชัดเจนของสมาชิก ความยืดหยุ่นของกลุ่ม การยอมรับการเปลี่ยนแปลง

ปัจจัยที่สี่ คือ การติดต่อสื่อสาร เช่น กลุ่มมีการติดต่อสื่อสารกันอย่างเปิดเผยเป็นประจำ ความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการภายในกลุ่ม

ปัจจัยที่ห้า คือ วัตถุประสงค์ของการรวมกลุ่ม เช่น มีวัตถุประสงค์ที่แน่นอนชัดเจนมีมุมมองเดียวกัน เพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ

ปัจจัยสุดท้าย คือ ทรัพยากรของกลุ่ม มีจำนวนคน เงินทุนและเวลาอย่างพอเพียง และผู้นำที่มีความสามารถ

จากที่กล่าวมาข้างต้น Vangen and Huxham (2010) เสนอว่า เป้าหมายของการประสานความร่วมมือสามารถจำแนกประเภทได้อย่างน้อย 6 วิธีด้วยกัน ได้แก่ การจำแนกตามระดับของเป้าหมาย การจำแนกตามที่มา การจำแนกตามความแท้ การจำแนกตามความเกี่ยวข้อง การจำแนกตามเนื้อหา และการจำแนกตามความเปิดเผย ซึ่งแต่ละวิธีจะช่วยให้การทำความเข้าใจการประสานความร่วมมือมีความชัดเจนและเป็นระบบมากขึ้น และยังช่วยในการทำความเข้าใจผู้ทำหน้าที่จัดการการประสานความร่วมมือซึ่งเป็นผู้มีบทบาทในการกำหนดเป้าหมายได้มากขึ้นด้วย

โดยลำดับขั้นเพื่อความสำเร็จในการสร้างความร่วมมือ (The Steps to Successful Collaboration) ความสำเร็จในการสร้างความร่วมมือ มีลำดับขั้นในการดำเนินการ ดังนี้ 1) ระบุผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Identify Stakeholder) ความร่วมมือจะประสบผลสำเร็จ ได้ ต้อมีการระบุถึงกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อจะได้ร่วมประชุมวางแผน กำหนดความต้องการ นิยาม เป้าหมายและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

ซึ่งจะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดจากความเป็นผู้เชี่ยวชาญใน แต่ละด้านของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของแต่ละคน ซึ่งถือได้ว่าเป็นทรัพยากรที่มีคุณประโยชน์ต่อการสร้างความร่วมมือ 2) การสนองเหตุผลและความต้องการในการมีส่วนร่วม (Have Collaborators State Their Reasons for Wanting to Participate) หลังจากการกำหนดผู้เป็นหุ้นส่วนความร่วมมือซึ่ง อาจอยู่ในรูปตัวแทนองค์กรหรือครอบครัวชุมชนแล้ว ต้องทบทวนอยู่เสมอว่าความร่วมมือที่ ดำเนินการอยู่ได้สนองความต้องการโดยทำให้เกิดการแบ่งปันทรัพยากรและแลกเปลี่ยนความเชี่ยวชาญเพื่อสนองตอบความต้องการและเป้าหมายของชุมชนแล้วหรือยัง 3) สร้างพันธสัญญาสู่เป้าหมายร่วมกัน (Get a Commitment to Stated Goals) ความร่วมมือที่เกิดจากการสั่งการ จะไม่ทำให้เกิดจิตสำนึกและการแลกเปลี่ยนความคิด และหากปราศจากการแลกเปลี่ยนความคิดในการกำหนดเป้าหมาย จะทำให้โอกาสที่จะประสบความสำเร็จใน การสร้างความร่วมมือมีน้อย ดังนั้นควรพิจารณาถึงข้อคำถามต่อไปนี้อยู่เสมอ คือ ชุมชนในอดีต 3.1) ใครมีพันธะสัญญาและมีความสามารถในการระดมทรัพยากร 3.2) ใครคือผู้สนับสนุนหรือผู้ดำเนินการให้ประสบผลสำเร็จ 3.3) ทุกคนมีทักษะเฉพาะ มีอำนาจหรือมีความรู้ที่จะช่วยให้เกิดความร่วมมือหรือไม่ 3.4) ครอบครัวและชุมชนจะได้รับประโยชน์จากการเมืองครั้งนี้อย่างไร 3.5) เป็นหุ้นส่วนที่สะท้อนความต้องการที่หลากหลายของชุมชนหรือไม่ 3.6) ประโยชน์ของความร่วมมือจะมีความสำคัญกว่าค่าใช้จ่ายหรือไม่ 3.7) เราเคยรู้มาก่อนหรือไม่ ว่าเคยมีความร่วมมือระหว่างกลุ่มขององค์กรและชุมชนในอดีต 3.8) ผู้บริโภคจะมีความสำคัญเท่ากับหุ้นส่วนใช่หรือไม่ 3.9) องค์กรแต่ละแห่งมีกลุ่มทีมงานที่พอเพียง และมีเงินทุนที่จะสนับสนุนกิจกรรมความร่วมมืออย่างพอเพียงในการดำเนินการวันต่อวันใช่หรือไม่ 3.10) สิ่งใดที่สังคมและผู้นำจะต้องมีต่อการสร้างความร่วมมือ 4) การกำหนดวิสัยทัศน์ร่วม (Establishing a Shared Vision) การสร้างความร่วมมือจะประสบความสำเร็จจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีภูมิหลังและมุมมองที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามความหลากหลายอาจนำมาซึ่งความขัดแย้งเกี่ยวกับอำนาจและการควบคุม การหลอมรวมความร่วมมือทำได้ดังนี้ 4.1) ในระหว่างอภิปราย ต้องช่วยให้ผู้มีส่วนร่วมวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนโดยปราศจากอคติทางความคิด 4.2) สร้างให้เกิดภาวะที่ง่ายต่อการตัดสินใจด้วยคำถามได้แก่ ผู้ร่วมมือจะรักษาความสมดุลระหว่างการมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบได้อย่างไร ผู้ร่วมมือจะย้อนกลับมาประเมินและจะประสบผลสำเร็จได้อย่างไร จะได้ฉลองความสำเร็จหรือไม่ และจะทำอย่างไรผู้ร่วมมือทุกคนมีความรู้สึกว่า ได้รับการแบ่งปันอำนาจใช่หรือไม่ และประสบการณ์ใดที่ได้จากครอบครัวหรือเพื่อนบ้านที่ได้นำมาใช้ในการวางแผนสร้างความร่วมมือ 4.3) สร้างการยอมรับในนิยาม วิธีการและบทบาทของสมาชิกโดยการพิจารณาคำถาม ได้แก่ กิจกรรมที่ดำเนินอยู่เป็นการให้โอกาสในการมีส่วนร่วมพอเพียงแล้วใช่หรือไม่ ทุกคนมี อำนาจในการตัดสินใจใช่หรือไม่ ทุกคนมีความเข้าใจอย่างแจ่มชัดต่อพันธะสัญญาแล้วหรือไม่ การประชุมดำเนินไปอย่างไรและจะมีการสื่อสารข้อสนเทศเกี่ยวกับความร่วมมือในการดำเนินงาน และพันธกิจต่าง ๆ ใช่หรือไม่ 4.4) สร้างและประกาศพันธกิจเพื่อแสดงถึงวิสัยทัศน์

และเป้าหมายร่วมโดยการเน้นย้ำด้วยคำถามได้แก่ ใครคือผู้ที่จะปฏิบัติตามพันธกิจเหล่านี้ สิ่งใดบ้างที่ต้องเตรียมการ และอะไร คือความปรารถนาของหุ้นส่วนทุกคน 4.5) กำหนดวิธีการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการในขณะเดียวกันจะต้องมีการกำหนดเวลาในการพบปะสังสรรค์อย่างไม่ เป็นทางการระหว่างหุ้นส่วนต่าง ๆ มีการกำหนดกลไกให้เกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสาร มีการสร้าง บรรยากาศที่เป็นการให้เสรีภาพในการใช้ภาวะผู้นำของหุ้นส่วนทุกคน 4.6) ให้โอกาสทุกคนแลกเปลี่ยนข่าวสารการประชุมแนวคิดของแต่ละคนมาสื่อสารและอภิปรายเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นมีการเลือกประเด็นที่เป็น 5) การพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ความร่วมมือ (Developing a Collaborative Strategic Plan) การวางแผนยุทธศาสตร์เป็นการกำหนดป้าหมายเพื่อให้เกิดความสำเร็จระยะยาวภายในสองถึง สี่ปี ในที่ประชุมผู้มีส่วนร่วมทุกคนต้องร่วมแลกเปลี่ยนความเชี่ยวชาญ ความหวัง สิ่งที่เป็นความวิตก กังวล และร่วมกันร่างแผนยุทธศาสตร์ โดยคำนึงถึงความใส่ใจต่อทรัพยากรที่ขาดแคลน เน้นมุมมองที่หลากหลายอธิบายถึงรายละเอียดขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่จะเกิดผลต่อองค์กรและเพื่อนบ้าน ส่งเสริมให้เกิดความสามารถในการชี้แจงเหตุผลบริการจัดการโดยการรับฟังความคิดเห็นจากบุคคล อื่น สร้างพันธะสัญญาความร่วมมือในการสร้างพันธกิจและเป้าหมาย และประเมินจุดแข็งจุดอ่อนของ หุ้นส่วนทุกคน 6) การกำหนดข้อปฏิบัติในการประชุม (Determining Meeting Rules) ผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียสามารถร่วมกำหนดข้อปฏิบัติบางส่วนในการประชุม ซึ่งอาจเป็นเพียงเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติ หรือเรื่องที่จำเป็น ได้แก่ 6.1) เริ่มประชุมตามวาระที่กำหนดให้ และมีเวลาเพียงพอต่อการอภิปรายในแต่ละประเด็น 6.2) หุ้นส่วนแต่ละคนต้องได้รับการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบและบทบาทในการปฏิบัติงาน และปฏิบัติให้เสร็จสมบูรณ์ภายในเวลาที่กำหนด 6.3) เริ่มต้นและสิ้นสุดการประชุมอย่างตรงเวลาและ 6.4) การใช้ภาวะผู้นำให้เกิดประสิทธิผลเป็นกุญแจสำคัญที่จะดำเนินการในทุกขั้นตอนซึ่งผู้นำจะต้องใช้ความพยายามอย่างสูงเพื่อแสวงหาข้อตกลงร่วมกันของตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ 7) การสร้างข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับการตัดสินใจ (Building Consensus about Decision Making) ข้อขัดแย้งต่าง ๆ เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องเกิดขึ้น ดังนั้น การสร้างความ ร่วมมือจึงถือเป็นสิ่งที่ท้าทาย การย้อนกลับไปทบทวนเพื่อหาคำตอบของข้อขัดแย้งและทักษะการ สร้างข้อตกลงร่วมกันเป็นกุญแจสู่ความสำเร็จ การให้ความไว้วางใจเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ หาก ปราศจากความไว้วางใจแล้วหุ้นส่วนทุกคนจะไม่ยอมเปิดเผยความคิดเห็นส่วนตัว นอกจากความ ไว้วางใจแล้วยังมีประเด็นอื่น ๆ อีกที่จะส่งเสริมให้เกิดข้อตกลงร่วมกัน ได้แก่ 7.1) การสร้างความสัมพันธ์โดยกำหนดให้มีช่วงเวลาเป็นระยะ ๆ ในการร่วม อภิปรายเพื่อแลกเปลี่ยนความคับข้องใจหรือการยกย่องชมเชย 7.2) ดำเนินการเกี่ยวกับการกำหนดเป้าหมายทั่ว ๆ ไปและมีการกำหนดวาระที่ จะสะท้อนผลของการปฏิบัติตามจุดประสงค์นั้น 7.3) สื่อสารข้อมูลอย่างทั่วถึงเพื่อให้ทุกคนได้ศึกษาทบทวนและนำไปสู่ข้อสรุปในที่ประชุม 7.4) การแสดงความยินดีกับความสำเร็จหลังสิ้นสุดการทำงาน เพราะเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างหนึ่งต่อการสร้างทีมงาน

2.3.7 ทฤษฎีการบริหารจัดการ

นักวิชาการหลายท่านได้สร้างทฤษฎีการบริหารไว้ ดังนี้

Gulick and Urwick (1992, p. 141) ได้ประยุกต์หลักการจัดการของฟาโยลมา ใช้กับการบริหารงานราชการ คือกระบวนการบริหาร 7 ประการ หรือ POSDCoRB ดังนี้

P = Planning หมายถึง การจัดแผนการปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้า คือทำอะไร กับใคร ที่ไหน เมื่อใด อย่างไร เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายของงาน

O = Organizing หมายถึง การจัดองค์การ คือการกำหนดโครงสร้างของหน่วยงานการแบ่งส่วนงานในหน่วยงานเพื่อให้สอดคล้องกับหน้าที่และลักษณะของงานเพื่อให้เกิดความชัดเจนและง่ายต่อการดำเนินการ

S = Staffing หมายถึง การจัดบุคลากร เป็นการบริหารทรัพยากรมนุษย์ อัน ได้แก่ การจัดหาอัตรากำลัง การพัฒนาบุคลากรเพื่อให้มีสมรรถนะสูงสุด เกิดประสิทธิภาพที่สุด

D = Directing หมายถึง การอำนวยการ การวินิจฉัยสั่งการ การควบคุมการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามนโยบายขององค์การ

Co = Coordinating หมายถึง การประสานงานเพื่อให้การปฏิบัติงานไปในแนวทางเดียวกัน เมื่อมีปัญหาสามารถแก้ได้อย่างเป็นระบบ

R = Reporting หมายถึง การรายงานผลของการปฏิบัติงานของหน่วยงานให้กับผู้บริหารและสมาชิกของหน่วยงานได้ทราบเพื่อเข้าใจความก้าวหน้า ความสำเร็จ สร้างความภูมิใจในองค์กร

B = Budgeting หมายถึง การงบประมาณ รวมถึงการจัดทำงบประมาณ การทำบัญชี การใช้จ่ายเงิน และการควบคุมด้านการเงินและงบประมาณเพื่อให้เกิดการประหยัด และประสิทธิภาพสูงสุด

Deming (1986, pp. 41-42) เป็นเจ้าของทฤษฎี PDCA โดยอธิบายว่าวงจร PDCA ที่สมบูรณ์นั้นจะต้องหมุนไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่อง มีรายละเอียดดังนี้

1. Plan (วางแผน) หมายความรวมถึง การกำหนด วิธีการและขั้นตอนที่จะเป็นเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายในการวางแผน จะต้องทำความเข้าใจกับเป้าหมาย วัตถุประสงค์ให้ชัดเจน เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาที่เป็นไปในแนวทางเดียวกันทั่วทั้งองค์กร การวางแผนในบางด้านอาจจำเป็นต้องกำหนดมาตรฐานนี้จะช่วยให้การวางแผนมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะใช้เป็นเกณฑ์ในการตรวจสอบได้ว่าการปฏิบัติงานเป็นไปตามมาตรฐานที่ได้ระบุไว้ในแผนหรือไม่

2. Do (ปฏิบัติ) หมายถึง การปฏิบัติให้เป็นไปตามแผนที่กำหนด แต่ถ้าเป็นงานใหม่หรืองานใหญ่ที่ต้องใช้บุคลากรจำนวนมาก อาจต้องจัดให้มีการฝึกอบรมก่อน ที่จะปฏิบัติจริง การปฏิบัติจะต้องดำเนินการไปตามแผน วิธีการ และขั้นตอนที่ได้กำหนดไว้ และจะต้องเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานไว้ด้วยเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการดำเนินงานในขั้นตอนต่อไป

3. Check (การตรวจสอบและการประเมินผล) เพื่อจะได้ทราบข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงคุณภาพของการดำเนินงานต่อไป ในการตรวจสอบและการประเมินการปฏิบัติงานจะต้องตรวจสอบด้วยว่าการปฏิบัตินั้นเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้หรือไม่

4. Act (การปรับปรุง) เป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น หลังจากที่ได้ทำการตรวจสอบแล้ว การปรับปรุงอาจเป็นการแก้ไขแบบเร่งด่วนเฉพาะหน้า หรือการค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา เมื่อมีการดำเนินงานตามวงจร PDCAในรอบใหม่ ข้อมูลที่ได้จากการปรับปรุงจะช่วยให้การวางแผนมีความสมบูรณ์และมีคุณภาพเพิ่มขึ้นได้ด้วย

Fayol (1949, p. 110) อธิบายกระบวนการบริหารจัดการ POCCC ไว้ ดังนี้

1. การวางแผน (Planning) คือ การมองและการคาดการณ์เพื่อการดำเนินงานในอนาคต รวมถึงการวางเป้าหมายการปฏิบัติไว้

2. การจัดองค์กร (Organizing) คือ การจัดโครงสร้างองค์การของหน่วยงาน หรือโดยอาจแบ่งออกเป็นหน่วยงานย่อย ๆ รวมถึงการบรรจุแต่งตั้งบุคลากรเข้าทำงาน

3. การสั่งการบังคับบัญชา (Commanding) คือการสั่งการให้บุคลากรปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย

4. การประสานงาน (Coordination) คือ การเชื่อมต่อการทำงานให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ไม่ใช่ขัดแย้งกัน เพื่อให้เกิดความราบรื่นในการทำงาน

5. การควบคุม (Controlling) คือ การควบคุมบังคับบัญชาให้บุคลากรปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย ตามระเบียบข้อบังคับขององค์การ

นอกจากนี้ ฟาโยล์ได้เสนอหลักการบริหารไว้ 14 หลัก ดังนี้

1. หลักเอกภาพของสายการบังคับบัญชา (Unity of Command) หลักนี้ถือว่าผู้ใต้บังคับบัญชา ควรได้รับคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียวเพื่อป้องกันความเข้าใจคลาดเคลื่อนในคำสั่ง

2. หลักอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority and Responsibility) อำนาจและหน้าที่ควรมีควบคู่กับความรับผิดชอบ ถ้ามีเพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นอำนาจหรือหน้าที่ย่อมเป็นการยากที่จะบริหารจัดการงานได้

3. หลักลำดับชั้นของการบังคับบัญชา (Scalar Chain) การบังคับบัญชามีความสำคัญมากและการมีหัวหน้าในระดับต่างๆจะเอื้ออำนวยให้การบังคับบัญชาเป็นไปตามหลักลำดับชั้นของการบังคับบัญชา

4. หลักการแบ่งงานการทำ (Division of Work or Specialization) การแบ่งงานกันทำมีประโยชน์ต่อองค์การเพราะเป็นการแบ่งภาระงานตามความถนัดและเชี่ยวชาญ

5. หลักเอกภาพของทิศทางเดียวกัน (Unity of Direction) ทุกกลุ่มภายในองค์การเดียวกันควรมีเป้าหมายเดียวกัน และมีการดำเนินงานภายใต้แบบแผนและทิศทางเดียวกัน

6. หลักความมีระเบียบวินัย (Discipline) ผู้ใต้บังคับบัญชาต้องให้การยอมรับปฏิบัติตามข้อตกลง เคารพเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา และทำงานตามหน้าที่ให้ดีที่สุด

7. หลักประโยชน์ส่วนรวมมาก่อนประโยชน์ส่วนบุคคล (Subordination of the Individual Interest to General Interest) ประโยชน์ส่วนบุคคลต้องมีความสำคัญน้อยกว่าผลประโยชน์ส่วนรวม และ จะต้องมีการตกลงร่วมกันระหว่างฝ่ายบริหารกับผู้ปฏิบัติงาน

8. หลักของการรวมอำนาจ (Centralization) มีการรวมอำนาจไว้ที่จุดกลางเพื่อที่จะควบคุมส่วนต่าง ๆ ขององค์การไว้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับองค์การ

9. หลักของการให้รางวัลตอบแทน (Remuneration) ต้องเป็นไปอย่างเที่ยงธรรมมากที่สุดแก่ทั้ง 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายนายจ้าง และฝ่ายลูกจ้าง

10. หลักคำสั่ง (Order) การมีคำสั่งสำหรับการทำงานของคนงานในองค์การนั้น ผู้บริหารจำต้องกำหนดลักษณะและขอบเขตของงานให้ถูกต้อง

11. หลักความเสมอภาค (Equity) ผู้บริหารต้องมีเข้าใจผู้ใต้บังคับบัญชา และให้ความเสมอภาคแก่ทุกฝ่ายภายในองค์การ

12. หลักความมั่นคงของคนงาน (Stability of Tenure) ผู้บริหารต้องสร้างความมั่นคงให้กับผู้ปฏิบัติงาน เพราะถ้ามีคนเข้าออกบ่อย ๆ ย่อมทำให้เกิดการเสียเวลา และสิ้นเปลือง

13. หลักความคิดริเริ่ม (Initiative) ความคิดริเริ่มจะเป็นพลังอันสำคัญที่จะทำให้องค์การเข้มแข็งขึ้น การเปิดโอกาสให้คนงานเสนอแนวทางแก้ไขปัญหา จะทำให้งานสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

14. หลักความสัมพันธ์อันดี (Esprit de Corps) ความสามัคคีกลมเกลียวระหว่างสมาชิกเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากและเป็นหน้าที่ ของฝ่ายบริหารที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกขององค์การ เพื่อจะให้บรรลุเป้าหมายขององค์การเป็นอย่างดี

Weber (1947, p. 312) เสนอทฤษฎีการบริหารระบบราชการที่สำคัญ 7 ประการ ดังนี้

1. หลักลำดับชั้น (Hierarchy) ตำแหน่งต่าง ๆ ถูกกำหนดให้อยู่ในลักษณะลำดับชั้น มีสายการบังคับบัญชาที่ลดหลั่นกันลงไป ตำแหน่งที่สูงกว่าบังคับบัญชาตำแหน่งที่ต่ำกว่า

2. อำนาจของสมาชิกขององค์การขึ้นอยู่กับตำแหน่งทางราชการ และต้องปฏิบัติตามตำแหน่ง อย่างไรก็ตามผู้ดำรงตำแหน่งอาจมีคุณสมบัติพิเศษบางประการได้ตามประเพณี

3. การปฏิบัติงานถูกกำหนดโดยกรอบระเบียบแบบแผนที่เป็นระบบและเป็นทางการ การเก็บรักษาเอกสารมีระบบเพื่อความสะดวดในการค้นหา ข้อมูลของราชการมีความสำคัญต่อการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจ เพื่อให้เกิดการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ และกฎเกณฑ์ระเบียบที่เป็นทางการ เพื่อประกันความเป็นเอกภาพและการแสดงออกของลูกจ้างอย่างมีวินัย ผู้บริหารต้องอิงอยู่กับกฎเกณฑ์ ระเบียบราชการอย่างเป็นทางการ

4. ข้าราชการต้องวางตัวเป็นกลาง โดยยึดประโยชน์ของประชาชนเป็นหลักไม่ช่วยเหลือหรือเอนเอียงเข้าข้างใดข้างหนึ่งโดยเฉพาะ ยึดระเบียบแบบแผนเป็นหลัก

5. ราชการเป็นอาชีพที่มั่นคง เมื่อหมดวาระในราชการมีค่าตอบแทนในลักษณะที่เป็นบำนาญ ดังนั้น ผู้ปฏิบัติงานต้องปฏิบัติงานอย่างทุ่มเทเพื่อความก้าวหน้าในระบบราชการ

6. ระบบราชการมีความแข็งแกร่ง มีลำดับชั้นที่มั่นคง มีการกำหนดอำนาจไว้ชัดเจน ไม่มีประชาชนคนใดหรือกลุ่มใดสามารถลบล้างได้ ดังนั้นระบบราชการจึงมีลักษณะเหมือนเครื่องจักรกล

7. ระบบราชการปกปิดความลับของทางราชการ ดังคำกล่าวที่ว่า “ เป็นความลับของทางราชการ” ทั้งนี้เป็นการสร้างอำนาจของตัวระบบราชการ

พิทยา บวรวัฒนา (2550, น. 35-40) ได้รวบรวมทฤษฎีการบริหารจัดการ ไว้ดังนี้

1. การบริหารจัดการตามทฤษฎีเชิงระบบ (System Theory) การบริหารจัดการตามทฤษฎีเชิงระบบ เป็นประโยชน์ต่อผู้บริหาร ในอันที่จะกำหนดบทบาทและทำหน้าที่ของตนเพื่อประสานกิจกรรม ต่าง ๆ สู่การบรรลุจุดหมายขององค์การ ป้องกันความเสื่อม จัดหาทรัพยากรและพลังงานเข้าสู่องค์การเพื่อความเติบโตก้าวหน้า การเลือกทางเลือกเพื่อบรรลุจุดหมายอย่างมีประสิทธิภาพ การสร้างความสมดุลภายในองค์การ และการนำผลข้อมูลย้อนกลับมาเพื่อการปรับปรุงและพัฒนาอย่างเป็นวงจรต่อเนื่อง ทฤษฎีเชิงระบบ หมายถึง ชุดขององค์ประกอบที่สัมพันธ์กันอย่างเป็นเอกภาพเพื่อมุ่งสู่จุดหมายองค์การร่วมกัน ดังนี้ 1) ปัจจัยนำเข้า (Inputs) คือการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เช่น คน วัสดุอุปกรณ์ เงิน ข้อมูลสารสนเทศ ที่จำเป็นต่อการผลิตสินค้าหรือให้บริการ 2) กระบวนการเปลี่ยนแปลง (Transformation Processes) จากการใช้ศักยภาพทางการบริหาร และเทคโนโลยีขององค์การเพื่อเปลี่ยนปัจจัยป้อนเข้าให้เป็นปัจจัยนำออก 3) ปัจจัยนำออก (Outputs) ประกอบด้วย ผลผลิต หรือบริการที่องค์การผลิตขึ้น 4) ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) เป็นสิ่งที่เกี่ยวกับผลลัพธ์และสถานะขององค์การที่เกี่ยวพันกับสภาพแวดล้อม

2. ทฤษฎีการบริหารตามสถานการณ์ (Contingency Theory) ในขณะที่นักทฤษฎีดั้งเดิมพยายามที่จะหาวิธีที่ดีที่สุด หรือพยายามหาหลักการขึ้นมาชุดหนึ่ง เพื่อใช้ในการบริหารแต่เนื่องจากสิ่งต่าง ๆ ไม่ได้ง่ายอย่างที่คิด หลักการบางประการบางครั้งได้ก่อให้เกิดผลทางลบด้วย เช่น หลักการแบ่งงานกันทำตามความถนัด ก่อให้เกิด การสร้างอาณาจักรแข่งขันเพื่อบรรลุจุดหมายองค์การมากกว่าองค์การโดยรวม นอกจากนั้น หลักการบางประการอาจใช้ได้ดีในที่หนึ่ง แต่อาจขาดประสิทธิภาพ

ในอีกที่หนึ่ง เป็นต้น ดังนั้น นักทฤษฎี การบริหารตามสถานการณ์จึงเชื่อว่า หลักการบริหารงานที่เหมาะสมขึ้นอยู่กับสถานการณ์หนึ่ง เท่านั้น ไม่สามารถนำเอาชุดของหลักการที่กำหนดไว้แบบสำเร็จรูปแล้วไปใช้ได้อย่างได้ผลในทุกสถานการณ์ ในสถานการณ์ที่แตกต่างไป ผู้บริหารอาจกำหนดหลักการเพื่อเป็นเงื่อนไข หรือ แนวการบริหารในสถานการณ์นั้น ๆ ได้ โดยอาจบูรณาการหลักการจากทฤษฎีต่าง ๆ ซึ่งผู้บริหารจะต้องสามารถวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของแต่ละสถานการณ์นั้น เพื่อกำหนดแนวทางให้เหมาะสมกับโครงสร้างองค์การ ทรัพยากร เป้าหมาย และผู้ปฏิบัติงานในองค์การ

3. ทฤษฎีการบริหารจัดการใหม่ (New Management) ประกอบด้วย 1) ทฤษฎี Z เป็นหลักการบริหารแบบญี่ปุ่น มีหลักการที่สำคัญ คือ ความมั่นคงในงาน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ รับผิดชอบเป็นปัจเจกบุคคล เพิ่มคุณภาพ มีนโยบายความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง เน้นการควบคุมอย่างไม่เป็นทางการ เปิดโอกาสในอาชีพที่กว้างขึ้น และความมีคุณภาพชีวิตทั้งในการทำงานและครอบครัว 2) การบริหารคุณภาพโดยรวม (Total Quality Management: TQM) โดยมุ่งให้ความสำคัญไปที่ความรับผิดชอบต่อการผลิตหรือการให้บริการที่มีคุณภาพร่วมกัน กระตุ้นให้คนงานแต่ละฝ่ายมุ่งพัฒนาคุณภาพของงาน หลักการบริหารนี้มีพื้นฐานมาจากหลักการควบคุมคุณภาพโดยรวม ที่ได้เน้นความมีพันธะผูกพันกับองค์การ การบูรณาการความพยายามในการปรับปรุงคุณภาพ เพื่อบรรลุจุดหมายขององค์การ และการประเมินผลการปฏิบัติงาน โดยกำหนดหลัก 14 ประการ เพื่อพัฒนาคุณภาพของงาน ดังนี้ 1) ให้มีพันธะผูกพันระยะยาว เพื่อปรับปรุงผลผลิตและบริการ 2) ให้นำปรัชญาใหม่ ๆ มาใช้ในการปรับปรุงคุณภาพ 3) สร้างคุณภาพกับผลผลิตเป็นอันดับแรก 4) สร้างความจงรักภักดีและความเชื่อถือระยะยาว 5) ปรับปรุงระบบการผลิตและการให้บริการอยู่เสมอ 6) ให้มีการอบรมบุคลากร 7) ให้มีสภาวะการเป็นผู้นำ 8) ขจัดบรรยากาศแห่งความกลัว ทำงานด้วยความเป็นสุข 9) ขจัดอุปสรรคระหว่างหน่วยงาน เพื่อความเป็นทีม 10) ขจัดคำขวัญหรือคำชักชวนเพื่อให้ปรับปรุงคุณภาพ เพราะอาจเป็นสาเหตุให้คุณภาพและการผลิตตกต่ำเสียเอง 11) ขจัดการใช้มาตรฐานการทำงานและเป้าหมายเชิงปริมาณระดับล่าง แต่ใช้ภาวะผู้นำแทน 12) เปลี่ยนจุดเน้นจากมุ่งปริมาณเป็นมุ่งคุณภาพ 13) มีแผนงานให้การศึกษาและการพัฒนาตนเอง 14) ให้ยึดถือการเปลี่ยนแปลงเป็นภารกิจแห่งตน

4. การบริหารแบบเน้นวัตถุประสงค์ (Management by Objective, MBO) เป็นทฤษฎีการบริหารที่จะจัดให้แต่ละบุคคลได้ทำงานและมีความรับผิดชอบอย่างเต็มที่มีทิศทางในการทำงานร่วมกันที่ชัดเจนแน่นอน มีการทำงานเป็นทีม คำนึงถึงหลักการ ดังนี้ 1) ความสำเร็จของกิจการใด ๆ ขึ้นอยู่กับการที่ฝ่ายบริหารทุกคนและทุกระดับในองค์การต้องเข้าใจวัตถุประสงค์รวมขององค์การ วัตถุประสงค์ของหน่วยงานที่อยู่เหนือขึ้นไป วัตถุประสงค์ของหน่วยงานอื่นที่อยู่เหนือขึ้นไป วัตถุประสงค์ของหน่วยงานอื่นในระดับเดียวกัน และวัตถุประสงค์ของหน่วยงานที่ตนรับผิดชอบ 2) การมีส่วนร่วม เพื่อเปิดโอกาสให้สมาชิกหรือผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน 3) การให้มีข้อมูลย้อนกลับ จากผลการดำเนินงาน เน้นการตรวจสอบและการรายงานเป็น

ระยะ ๆ เพื่อปรับปรุงแก้ไขในการปรับวัตถุประสงค์ หรือวิธีการดำเนินงาน 4) การกำหนดระยะเวลาให้ชัดเจน ทั้งในขั้นตอนการกำหนดวัตถุประสงค์การเตรียมการ การดำเนินงาน และการรายงานผล 5) การรื้อปรับระบบ (Reengineering) หมายถึง การจัดรูปแบบกระบวนการทำงานขึ้นใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพความเปลี่ยนแปลง ประสบการณ์ ตลอดจนวิทยาการต่าง ๆ ในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดประโยชน์และคุณค่าสูงสุดแก่ลูกค้า เสมือนหนึ่งการเริ่มต้นประกอบธุรกิจใหม่ ทั้งนี้มีจุดมุ่งหมายให้การทำงานดีขึ้นในหลาย ๆ ด้าน เช่น ต้นทุน คุณภาพ การบริหาร และความรวดเร็ว

2.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความเป็นเมือง

2.4.1 ความหมายและองค์ประกอบของเมือง

เมืองคืออะไร มีลักษณะและองค์ประกอบอะไรบ้างจึงจะสามารถเรียกได้ว่า “เมือง” หรือแม้กระทั่งคำถามที่ว่า พื้นที่เหล่านี้เป็นเมืองหรือไม่ คำถามเหล่านี้ล้วนยังไม่มีทฤษฎีใดที่ ระบุได้แน่ชัด แต่การนิยามความเป็นเมืองส่วนใหญ่แล้วจะพิจารณาจากขนาดประชากร และความ หนาแน่นของประชากรเชิงพื้นที่ ตามแนวคิดของนักวิชาการดังต่อไปนี้

อรทัย ก๊กผล (2566, น. 1) ความเป็นเมือง (Urbanization) หมายถึง กระบวนการที่ชุมชนกลายเป็นเมือง หรือ การเคลื่อนย้ายของผู้คนหรือการดำเนินกิจการงาน เข้าสู่บริเวณเมืองหรือการขยายตัวของเมือง ออกไปทางพื้นที่ การเพิ่มจำนวนประชากร หรือในการดำเนินกิจการงานต่าง ๆ ที่มากขึ้น โดยคำว่า Urbanization ถูกใช้ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1888 ซึ่งในช่วง คริสต์ทศวรรษ 1880 นี้มีการพูดถึง การเจริญเติบโตของเมืองในประเทศ สหรัฐอเมริกาอย่างรวดเร็ว เช่น เมือง Los Angeles ความเป็นเมืองนั้นเพิ่มมากขึ้นอย่างไม่สามารถควบคุมได้ นักวิชาการหรือองค์การระหว่างประเทศ ทำการศึกษาและพูดถึงความเป็นเมือง มักจะพูดในเชิงของผลกระทบในแง่ลบ ที่เกิดขึ้นจากความเป็น เมืองตัวอย่างเช่น ความแออัดของที่อยู่อาศัย การอพยพของประชากรเข้ามาสู่เมือง การจราจรติดขัด บริการสาธารณะที่ไม่ทั่วถึง คุณภาพชีวิตที่ลดลง ทำให้ การบริหารจัดการเรื่องต่าง ๆ ของเมืองทำได้ ยาก เป็นต้น

นิธินันท์ วิศเวศวร (2552) ได้กล่าวถึงนิยามความเป็นเมืองไว้ว่าเป็นหน้าที่ขององค์กรที่ทำหน้าที่จัดการเมืองในแต่ละประเทศซึ่งแม้จะไม่มีกฎเกณฑ์ใดที่ตายตัวในการนิยามพื้นที่เมือง แต่ความเป็นเมืองตามหลักการสากล แล้วนั้น คือกระบวนการเปลี่ยนผ่านจากสังคมชนบทไปสู่สังคมที่เจริญขึ้น พัฒนาไปสู่ความเป็นสังคม เมือง และความเป็นเมืองสามารถวัดได้จากสัดส่วนของประชากรเมืองที่เพิ่มมากขึ้น แต่ในกรณีการวัดความเป็นเมืองในบางแห่งก็ไม่สามารถพิจารณาเพียงจำนวนประชากร ในเมืองได้เท่านั้น เนื่องจากจำนวนประชากรในเมืองที่จดทะเบียนนั้นไม่ตรงกับความเป็นจริง ดังนั้น แล้วการวัดความเป็นเมืองอาจจำเป็นต้องพิจารณาปัจจัยอื่น ๆ ประกอบกันด้วย เช่น

การเติบโตทาง เศรษฐกิจของเมือง โครงสร้างสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ที่อยู่อาศัย งบประมาณและการ บริหารจัดการของรัฐ รวมถึงคุณภาพชีวิตของประชากรในเมือง หากพิจารณา "เมือง" ตามความหมายทางสังคมวิทยาจะพบว่า ได้มีนักวิชาการได้ให้ ความหมายและเสนอหลักการไว้ต่าง ๆ มากมาย ดังนี้

ปรีชา คุวินทร์พันธุ์ (2547) ได้เขียนสรุปแนวคิดของ Ferdinand Tonnies ได้แยกความแตกต่างระหว่างชุมชนชนบท (Gemeinschaft) กับชุมชนเมือง (Gesellschaft) โดย "ชุมชนชนบท (Gemeinschaft)" เป็นชุมชนที่มีขนาดเล็ก ความสัมพันธ์ในชุมชนเป็นความสัมพันธ์ที่มีรูปแบบส่วนตัวหรือเป็นกันเอง มีความเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกันในชุมชนค่อนข้างสูง (integration) โดยบุคคลในชุมชนจะถูกกลืนกันเป็นหนึ่งเดียวกันโดยง่าย มีความรู้สึกร่วมในการเป็นสมาชิกในกลุ่มเดียวกัน ขณะที่ "ชุมชนเมือง (Gesellschaft)" นั้นจะมี ลักษณะที่ตรงกันข้ามกับชุมชนชนบท เป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่ ภายในชุมชนเมืองจะมีความแตกต่าง หลากหลายค่อนข้างสูง ผู้คนจะมีความรู้สึกแปลกแยกแตกต่างกันมาก เป็นสังคมที่ขาดความสัมพันธ์ที่ แนบแน่น และมักจะมีรูปแบบความสัมพันธ์ที่เป็นทางการ

จากแนวคิดของ Tonnies ข้างต้นนี้ ได้มองว่าในสังคมชนบทนั้นจะมีพื้นที่ขนาดเล็กหรืออยู่ รวมกันเป็นชุมชน ผู้คนจะมีความรู้สึกที่ผูกพันกันอย่างเหนียวแน่น มีความสนิทสนมกลมกลืนกัน แต่ ขณะที่สังคมเมืองนั้น จะมีพื้นที่ขนาดใหญ่จึงทำให้เกิดการจัดระเบียบสังคมที่มีความซับซ้อนขึ้นมาเพื่อควบคุมสังคมให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีการจัดลำดับชั้นทางสังคม นอกจากนี้ในชนบทจะ มีการติดต่อสัมพันธ์กันแบบไม่เป็นทางการ มีการแสดงออกที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การติดต่อสื่อสารระหว่างกันเป็นไปในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการมากนัก ขณะที่สังคมเมืองนั้นการติดต่อสัมพันธ์กันเป็นไปด้วยผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจและค่อนข้างมีความเป็นทางการสูง ดังนั้นภาพของสังคมเมืองและสังคมชนบทตามแนวคิดของ Ferdinand Tonnies จึงเป็น ลักษณะการฉายภาพแบบคู่ตรงข้ามที่มีความแตกต่างกัน

นอกจากนี้ ไพโรจน์ คงทวรศักดิ์ (2552) ยังได้กล่าวถึงแนวคิดที่ศึกษาเกี่ยวกับเมืองของ Wirth (1983) นักคิดของสำนักชิคาโก ว่าได้ศึกษาเรื่องเมืองในอเมริกาในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 โดยพยายามชี้ให้เห็นว่าเมืองเป็นพื้นที่ที่ผู้คนมีวิถีชีวิตที่เฉพาะพิเศษแบบหนึ่ง ซึ่งรูปแบบที่มีความเฉพาะนี้เกิดขึ้นโดยมีปัจจัยทางด้าน ประชากรเป็นปัจจัยสำคัญ เนื่องจาก Wirth มองว่าการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรในพื้นที่ของเมือง จะส่งผลให้เกิดการจำแนกความแตกต่างทางศักยภาพที่อยู่บนฐานของลักษณะเด่นส่วนตัว อาชีพ และวัฒนธรรม อีกทั้งความหนาแน่นของประชากรยังเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการจำแนกความแตกต่างและการแบ่งงานกันทำตามความชำนาญที่ส่งผลให้เกิดย่านต่าง ๆ ของเมืองที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันไป และการเข้ามาปฏิสัมพันธ์กันของผู้คนในพื้นที่เมืองได้ส่งผลให้สังคมเมืองเกิดโครงสร้างทางชน ชั้นที่มีความซับซ้อน

Wirth (1938) “เมือง” ในความคิดของ Wirth จึงเป็นพื้นที่ที่จำกัดและมีประชากรจำนวนมากเข้ามาอยู่อาศัยกันอย่างหนาแน่น อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่มีความ แตกต่างหลากหลายทางสังคม ซึ่งคุณลักษณะทางประชากร ทั้ง 3 ประการคือ ขนาด ความหนาแน่นของประชากรและความหลากหลายของประชากร จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่มีอิทธิพลต่อชีวิตในเมือง โดยมีรายละเอียดดังนี้ 1) ขนาด (Size) กล่าวคือ หากในเมืองยิ่งมีขนาดของประชากรมากขึ้นก็ยิ่งส่งผลให้เกิดความหลากหลายทางประชากรสูง ทำให้เกิดการแบ่งแยกให้เห็นความแตกต่างทางกายภาพของเมือง นอกจากนี้เมืองที่มีความแตกต่างหลากหลายมากยังทำให้เมืองไม่มีเอกลักษณ์ร่วม ไม่มีวัฒนธรรมที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความสัมพันธ์ในเมืองจึงเป็นแบบทุติภูมิหรือการติดต่อสัมพันธ์กันแบบเป็นทางการมากกว่าการติดต่อสื่อสารกันที่เป็นกันเองอย่างในชนบท 2) ความหนาแน่นของประชากร (Density) กล่าวคือ เมื่อคนมาอยู่อาศัยร่วมกันในพื้นที่เมือง เป็นจำนวนมากย่อมนำมาซึ่งความหนาแน่นของประชากรที่สูงขึ้น เมื่อจำนวนของประชากรมีมากขึ้นก็ ส่งผลให้การทำความรู้จักปฏิสัมพันธ์กันจะเป็นแบบผิวเผินหรือไม่มีปฏิสัมพันธ์กันเลย อีกทั้งพื้นที่ใน เมืองก็จะถูกใช้เพื่อประโยชน์ที่แตกต่างกันและเกิดเป็นชุมชนที่มีความเป็นเอกเทศกัน ทั้งนี้ Wirth ยัง มองว่าคนในเมืองจำเป็นต้องอาศัยเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์บางอย่างเพื่อให้ง่ายต่อการติดต่อสัมพันธ์กัน โดยสัญลักษณ์หรือเครื่องหมายที่ว่านี้คือ รูปแบบสัญลักษณ์หรือเครื่องหมายที่บ่งบอก สถานภาพและบทบาทหน้าที่ของผู้คนในเมือง ดังนั้นแล้วความหนาแน่นของประชากรในเมืองจึงส่งผลต่อการจัดรูปแบบโครงสร้างทางสังคมและการจัดรูปแบบโครงสร้างพื้นที่ของเมือง 3) ความหลากหลายของประชากร (Heterogeneity) เนื่องจากขนาดของประชากรที่มีขนาด ใหญ่จึงนำมาสู่ความหลากหลายของประชากรในเมือง และความหนาแน่นของประชากรในเมืองยังทำ ให้เกิดการแบ่งงานกันทำที่มีความซับซ้อน เกิดรูปแบบโครงสร้างทางสังคมและรูปแบบทางกายภาพ ของพื้นที่เมืองผลของความหลากหลายอีกประการคือประชากรในเมืองมีการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน ทำให้สามารถสร้างโอกาสในการพัฒนาความสนใจ การมองโลก การเข้าเป็นสมาชิกและความภักดีระหว่างบุคคลขึ้นมา ซึ่งความภักดีและการเข้าไปเป็นสมาชิกก็มีความแตกต่างกันไปตามความสนใจของแต่ละกลุ่ม นอกจากนี้ Wirth ยังได้สะท้อนให้เห็นจุดเริ่มต้นของการเกิดขึ้นของสังคมมวลชน (mass society) แทนที่จะทำให้มนุษย์สามารถแสวงหาความหมายในชีวิต แต่กลับทำให้การเข้าเป็น สมาชิกของกลุ่มได้กลายเป็นสิ่งชั่วคราว อาจนำไปสู่ความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ ตลอดเวลา (ปรีชา คุวินทร์พันธุ์, 2547)

ดังนั้นแล้ว “เมือง” ในความคิดของ Wirth จึงมองว่าคุณลักษณะทางประชากรทั้ง 3 ประการ ข้างต้นนี้เป็นเงื่อนไขที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อชีวิตในเมืองอย่างมาก ชีวิตในเมืองทำให้คนรู้สึกแปลก แยก เมืองมีมิติที่หลากหลายทั้งมิติที่เหมือนกันและขัดแย้งกัน ซึ่งความหลากหลายที่เกิดขึ้นในเมืองนั้นมาจากประชากรที่มีจำนวนมาก ทำให้ความสัมพันธ์ในเมืองไม่ได้เป็นความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้ง

หรือเป็น อันหนึ่งอันเดียวกันมากนักเมืองในความคิดของ Wirth จึงไม่ใช่การมองว่า “มีประชากรเท่าไหร่จึงจะ เป็นเมือง?” แต่เป็นการมองว่า “พื้นที่นั้นมีความเป็นเมืองมากน้อยแค่ไหน?”

สำนักผังเมือง (2555) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “เมือง” คือบริเวณที่มีการใช้ที่ดินอย่างหนาแน่นมากกว่าบริเวณอื่น ๆ ที่อยู่โดยรอบซึ่งเป็นการรวมตัวกันใน พื้นที่ที่มีความเกี่ยวโยงกับกิจกรรมที่มีความหลากหลายของเมือง นอกจากนี้ยังได้มีนักวิชาการให้ความหมายของคำว่า “เมือง” ที่แตกต่างกันไป ซึ่งสามารถสรุปประเด็นได้ดังนี้ 1) เมืองเป็นพื้นที่และลักษณะการตั้งถิ่นฐานของประชากรที่มาอยู่รวมกันอย่างหนาแน่นจน เกิดเป็นชุมชนขึ้นมา 2) อาชีพของประชากรที่อยู่อาศัยในเมืองโดยส่วนใหญ่แล้วเกี่ยวข้องกับการค้า การบริการ และอุตสาหกรรมซึ่งไม่ใช่อาชีพที่เป็นเกษตรกรรม 3) เมืองเป็นพื้นที่ที่มีสถานที่ทำงานและที่พักอาศัยมักจะอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันเพื่อความสะดวกในการติดต่อและการใช้บริการต่าง ๆ

สำหรับประเทศไทยนั้น การนิยามความเป็นเมืองที่ใช้อย่างเป็นทางการจะพิจารณาจากเขต เทศบาลในการกำหนดความเป็นเมือง โดย “เมือง” ตามความหมายของการปกครองและการบริหาร ประเทศ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “เมือง” คือเขตเทศบาล ซึ่งเป็นพื้นที่ชุมชนที่มีประชากรอยู่อาศัย รวมกันอย่างหนาแน่น มีการปกครองส่วนท้องถิ่นสนองความต้องการของประชาชน ตาม พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 ได้มีการจำแนกเทศบาลออกเป็น 3 ประเภท คือ เทศบาลนคร เทศบาลเมือง และเทศบาลตำบล ซึ่งการกำหนดว่าเป็นเทศบาลประเภทใดนั้นจะขึ้นอยู่กับจำนวนของ ประชากรในพื้นที่ ความหนาแน่นของประชากร และรายได้ของเทศบาลนั้น ๆ ซึ่งหลักเกณฑ์ในการ แบ่งประเภทของเทศบาล มีรายละเอียดดังนี้

มาตรา 9 เทศบาลตำบล ได้แก่ ท้องถิ่นซึ่งมีประกาศกระทรวงมหาดไทยยกฐานะขึ้นเป็น เทศบาลตำบล ประกาศกระทรวงมหาดไทยนั้นให้ระบุชื่อและเทศบาลไว้ด้วย

มาตรา 10 เทศบาลเมือง ได้แก่ ท้องถิ่นอันเป็นที่ตั้งศาลากลางจังหวัด หรือท้องถิ่นชุมนุมชน ที่มีราษฎรตั้งแต่ 10,000 คนขึ้นไป ทั้งมีรายได้พอควรแก่การที่จะปฏิบัติหน้าที่อันต้องทำตาม พระราชบัญญัติ และซึ่งมีประกาศกระทรวงมหาดไทยยกฐานะเป็นเทศบาลเมือง ประกาศกระทรวงมหาดไทยนั้นให้ระบุชื่อเขตของเทศบาลไว้ด้วย

มาตรา 11 เทศบาลนคร ได้แก่ ท้องถิ่นชุมนุมชนที่มีราษฎรตั้งแต่ 50,000 คนขึ้นไป ทั้งมีรายได้พอควรแก่การที่จะปฏิบัติหน้าที่อันต้องทำตามพระราชบัญญัติ และซึ่งมีประกาศกระทรวงมหาดไทยยกฐานะเป็นเทศบาลนคร ประกาศกระทรวงมหาดไทยนั้นให้ระบุชื่อและเขตของเทศบาลไว้ด้วย

Smith (1975) กล่าวว่าการพิจารณาความเป็นเมืองควรพิจารณาจากหลักเกณฑ์และองค์ประกอบ ดังนี้ (Smith, 1975) 1) จำนวนประชากร (Size and political status) มองว่าพื้นที่ที่มีความเป็นเมืองจำเป็น จะต้องมีจำนวนประชากรมากพอ ซึ่งหลักเกณฑ์ในการกำหนดจำนวน

ประชากรในแต่ละประเทศก็ แตกต่างกันไป เช่น ในสหรัฐอเมริกา คำว่า ชุมชนเมือง ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2453 หมายถึงเขตที่มีจำนวน ประชากร ตั้งแต่ 8,000 คนขึ้นไป แต่หลังจากปี พ.ศ. 2453 ชุมชนเมือง หมายถึงเขตที่มีจำนวน ประชากร ตั้งแต่ 2,500 คนขึ้นไป สำหรับประเทศไทยนั้น การกำหนดพื้นที่เมืองคือ เขตเทศบาล โดยที่ประชากรในเทศบาลนครต้องไม่ต่ำกว่า 50,000 คน ขณะที่เทศบาลเมืองต้องมีประชากรไม่ต่ำกว่า 10,000 คน และเทศบาลตำบลนั้นต้องมีประชากรตั้งแต่ 7,000 คนเป็นต้นไป อย่างไรก็ตาม การใช้จำนวนประชากรกำหนดความเป็นเมืองได้พบข้อจำกัด กล่าวคือในบางพื้นที่มีจำนวนประชากรมาก แต่มีความเป็นเมืองต่ำ หรือบางพื้นที่มีจำนวนประชากรที่น้อย แต่มีความเป็นเมืองสูง ทั้งนี้เป็นผลมาจากจำนวนประชากรที่ได้มีการจดทะเบียนในท้องที่นั้น ๆ ไม่ตรงกับจำนวนประชากรที่อาศัยอยู่จริงในพื้นที่ ดังนั้นการพิจารณาความเป็นเมืองโดยใช้จำนวนประชากรจึงทำให้เห็นภาพของเมืองคร่าว ๆ เท่านั้น 2) ความหนาแน่น (Density of population) ในประเทศไทยได้มีการกำหนดความ หนาแน่นของประชากรในแต่ละพื้นที่ด้วยเขตเทศบาล ตาม พ.ร.บ.เทศบาล พ.ศ. 2496 กำหนดไว้ว่า เทศบาลนครและเทศบาลเมืองจะต้องมีความหนาแน่นของประชากรอาศัยอยู่เฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 3,000 คนต่อ 1 ตารางกิโลเมตร ขณะที่เทศบาลตำบลมีความหนาแน่นของประชากรไม่ต่ำกว่า 1,500 คนต่อ 1 ตารางกิโลเมตร 3) รายได้ของท้องถิ่น ในประเทศไทยได้มีการพิจารณารายได้จริงของท้องถิ่นโดยไม่รวมเงิน อุดหนุน โดยเทศบาลตำบลนั้นจะต้องมีรายได้จริงไม่รวมเงินอุดหนุนตั้งแต่ 12,000,000 บาทขึ้นไปขณะที่เทศบาลเมืองและเทศบาลนคร จะต้องมีรายได้เพียงพอปฏิบัติหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนด 4) ลักษณะการประกอบอาชีพ (Occupations) โดยการประกอบอาชีพของประชากรที่อยู่ อาศัยในเมืองจะเชื่อมโยงกับโครงสร้างเศรษฐกิจของเมือง ส่วนใหญ่แล้วเกี่ยวข้องกับการค้า การบริการ และอุตสาหกรรม ซึ่งไม่ใช่อาชีพที่เป็นเกษตรกรรม ขณะที่พื้นที่ชนบทนั้นจะ ที่พื้นที่ชนบทนั้นจะมีลักษณะการประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยส่วนใหญ่ 5) โครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) เมื่อประชากรจำนวนมากมาอาศัยร่วมกันในพื้นที่ หนึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐบาลท้องถิ่นจะต้องจัดหาบริการและโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เพื่อรองรับความเป็นเมือง เช่น ถนน น้ำประปา ระบบบำบัดน้ำาเสีย โรงเรียน โรงพยาบาล เป็นต้น ซึ่งโครงสร้าง พื้นฐานเหล่านี้จะนำไปสู่การเชื่อมโยงกันของระบบชุมชนที่มีขนาดใหญ่ขึ้น 6) สัญลักษณ์ของความมั่งคั่ง (A symbol of wealth) เมืองจะต้องมีสัญลักษณ์ที่แสดงถึง ความมั่งคั่งและความทันสมัย เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงฐานะทางเศรษฐกิจของเมือง เช่น สะพานโกล เด้นท์เกท ที่ซาน ฟรานซิสโก หรือหอไอเฟล ที่ปารีส เป็นต้น นอกจากนี้ในบางเมืองจะมีร่องรอยของ อารยธรรมความรุ่งเรืองในอดีต ซึ่งอาจสะท้อนผ่านซากโบราณของเมือง วัด กำแพงเมือง หรือ บ้านเรือน ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถสะท้อนให้เห็นพฤติกรรม/วิถีชีวิต การบริโภค ตลอดจนรูปแบบการ ผลิตของผู้คนในเมือง 7) วิถีชีวิต (Life style) วิถีชีวิตของผู้คนในเมืองมีความหลากหลาย ซึ่งใกล้เคียงกับการให้ นิยามลักษณะความเป็นเมืองของ Loius Wirth ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า สังคมเมืองมีความ หลากหลายของประชากร มีการติดต่อสื่อสารระหว่าง

กัน ซึ่งนำไปสู่การสร้างโอกาสในการพัฒนา ความสนใจ การมองโลก การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มตามความสนใจ

สินาด ตรีวรรณไชย (2566, น. 1) การวัดความเป็นเมือง (Measuring Urbanization) ตัวชี้วัดพื้นฐานที่ สำคัญอาจมีอยู่ประมาณ 3 ตัวชี้วัด ดังนี้

1. ความหนาแน่นของประชากร (population density) ความหนาแน่นของประชากร ที่สูง แสดงถึงการที่ประชากรมีการพักอาศัยอยู่ใกล้ชิดกันเป็นจำนวนมากในหนึ่งหน่วยพื้นที่ (มักวัด เป็นตารางกิโลเมตร) แสดงถึงโอกาสของการเป็นเมืองที่สูง

2. สัดส่วนของประชากรในเขตเทศบาล (proportion of population in municipal areas) สัดส่วนของประชากรในเขตเทศบาลที่สูง แสดงถึงการกระจุกตัวของประชากรว่าอยู่อาศัยใน เขตเมือง (ตามนิยามของรัฐ) โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ยกระดับเป็นเทศบาล จำเป็นต้องมี จำนวนประชากร ความหนาแน่นของประชากร และรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสูงระดับ หนึ่ง เช่น กรณีเทศบาลตำบล ต้องมีรายได้จริงโดยไม่รวมเงินอุดหนุนในปีงบประมาณที่แล้วไม่ต่ำกว่า 5 ล้านบาท มีประชากรตั้งแต่ 7,000 คนขึ้นไป และมีความหนาแน่นของประชากร ตั้งแต่ 1,500 คน ต่อ 1 ตารางกิโลเมตร

3. ลักษณะการใช้ที่ดิน (land use) ในส่วนของการใช้ที่ดิน พื้นที่ที่มีความเป็นเมืองสูง จะมีการใช้ที่ดินด้านการเกษตรน้อย แต่มีการใช้ประโยชน์ด้านอื่น เช่น ที่พักอาศัย กิจกรรมนอกภาค การเกษตร เช่น การพาณิชย์ อุตสาหกรรม และภาคบริการ มากกว่าพื้นที่ที่มีความเป็นเมืองน้อย

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2566, น. 1) นักวิชาการอาวุโส มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ประธาน สถาบันอนาคตศึกษาเพื่อการพัฒนา (IFD), ได้กล่าวถึง ความเป็นเมือง (urbanization) ไว้ว่า เป็นผล จากความเติบโตทางเศรษฐกิจ และความเจริญที่กระจุกตัวที่เขตเมือง ทำให้เกิดการย้ายถิ่นฐานจาก ชนบทเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองมากขึ้น เพื่อแสวงหาโอกาสที่ดีกว่า และรายได้ที่สูงกว่ายิ่งเศรษฐกิจ เติบโตก็ยิ่งมีการย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ในเมืองมากขึ้น ความเป็นเมืองจึงขยายตัวมากขึ้น อัตราความ เป็นเมือง (urbanization rate) ทั่วโลกมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากธนาคารโลก (World bank) ที่ระบุว่าประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกมีแนวโน้มที่อัตราความเป็นเมืองเพิ่มมากขึ้นจากสัดส่วน ประชากรที่อาศัยอยู่ในเมืองประมาณร้อยละ 50 ของประชากรโลกในปัจจุบัน เพิ่มเป็นร้อยละ 70 ในอนาคต ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาเมือง (Urban Development) จึงกลายเป็นยุทธศาสตร์สำคัญประการหนึ่งของการก้าวสู่ประเทศพัฒนาแล้วเพราะมีส่วนช่วยขับเคลื่อนการขยายตัวทางเศรษฐกิจเพิ่มผลิตภาพและเร่งการสร้างนวัตกรรม ขจัดความยากจนสนับสนุนการบริโภคและการพัฒนา คุณภาพชีวิต รวมถึงดึงดูดการลงทุน และในอนาคต อัตราความเป็นเมืองจะเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในทวีป เอเชียที่จะมีประชากรอาศัยอยู่เมืองประมาณครึ่งหนึ่งของประชากรโลกที่อาศัยในเมืองทั้งหมด อย่างไรก็ดี การพัฒนาเมืองย่อมมีอุปสรรคและข้อจำกัด และนำมาซึ่งผลกระทบเชิงลบอื่น ๆ อาทิ ปัญหาประชากรหนาแน่นมากเกินไป การจราจรติดขัดปัญหามลภาวะ

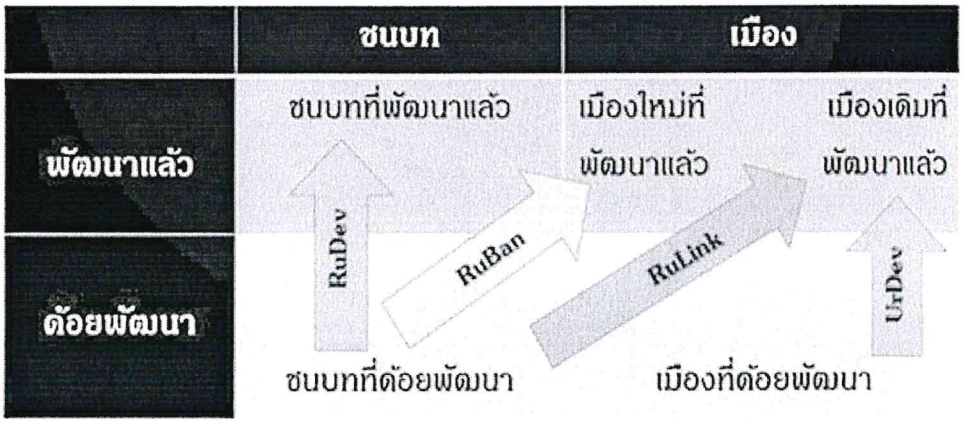
ปัญหาขยะการขยายตัวออกของเมืองในแนวราบอย่างไม่เป็นระเบียบ การใช้ที่ดินไม่เกิดประสิทธิภาพสูงสุด อันทำให้เกิดความเสี่ยงต่อระบบเศรษฐกิจ ภาคธุรกิจและภาคครัวเรือนตามมา โดยแบ่งกรอบแนวคิดการพัฒนาเมืองและชนบท เรียกว่า "RUUR Models: DanRural and Urban Development Models" ที่จำแนกเมืองและชนบทตามระดับการพัฒนา จำนวนประชากรและความหนาแน่นของประชากร ได้เป็น 4 พื้นที่ ได้แก่

1. ชนบทที่ด้อยพัฒนา (Underdeveloped rural area) คือ พื้นที่ที่มีจำนวนและความหนาแน่นประชากรต่ำและยังไม่ได้รับการพัฒนาหรือเรียกว่าเป็นพื้นที่ปฏิบัติการของการพัฒนาชนบท

2. ชนบทที่พัฒนาแล้ว (Developed rural area) คือ พื้นที่ที่มีจำนวนและความหนาแน่น ประชากรต่ำ และได้รับการพัฒนาแล้วหรือเรียกว่า เป็นเป้าหมายหนึ่งของการพัฒนาชนบท

3. เมืองที่ด้อยพัฒนา (Underdeveloped urban area) คือ พื้นที่ที่มีจำนวนและความหนาแน่นประชากรสูง และยังไม่ได้รับการพัฒนา เช่น สลัม หรือเรียกว่าเป็นพื้นที่ปฏิบัติการของการพัฒนาเมือง

4. เมืองที่พัฒนาแล้ว (Developed urban area) คือ พื้นที่ที่มีจำนวนและความหนาแน่น ประชากรสูง และได้รับการพัฒนาแล้วหรือเรียกว่า เป็นเป้าหมายของการพัฒนาเมืองและชนบท

ภาพที่ 2.2 กรอบแนวคิดการพัฒนาเมืองและชนบท "RUUR Models"

โดยมีทางเลือกยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองและชนบท เป็นดังต่อไปนี้

ทางเลือกที่ 1 การพัฒนาชนบทที่ด้อยพัฒนาเป็นชนบทที่พัฒนาแล้ว หรือ RuDev (Rural Development) เป็นยุทธศาสตร์แห่งการเปลี่ยนแปลงให้ชนบทมีความน่าอยู่ทันสมัย โดยการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้ทันสมัยมีประสิทธิภาพมีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้นทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีที่ขึ้น

ทางเลือกที่ 2 การพัฒนาชนบทที่ด้อยพัฒนาให้เป็นเมืองใหม่ที่พัฒนาแล้ว หรือ RuBan (Rural to Urban) เป็นยุทธศาสตร์การสร้างความเติบโต โดยการเพิ่มขั้วความเติบโต (growth pole) หรือ จุดที่เป็นเสาหลักการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ และลดพื้นที่ที่ด้อยพัฒนาลงดังตัวอย่าง รัฐบาลจีนประกาศสร้างคลัสเตอร์ (cluster) อภิมหาเมือง 11 เมือง ที่เชื่อมเมืองย่อยต่าง ๆ ด้วยรถไฟฟ้าความเร็วสูง มุ่งพัฒนาชนบทที่อยู่กลางคลัสเตอร์ให้กลายเป็นเมืองใหม่ พร้อมทั้งกระจายความเจริญและลดความหนาแน่นของเมืองใหญ่ เป็นต้น

ทางเลือกที่ 3 การพัฒนาชนบทที่ด้อยพัฒนาให้เป็นเมืองเดิมที่พัฒนาแล้ว หรือ RuLink (Rural Link Urban) เป็นการเชื่อมโยงและหลอมรวมชนบทเข้ากับเมืองที่มีอยู่แล้ว โดยการพัฒนาชนบทอาจมีบทบาทในการพัฒนาเมือง อาทิ เป็นแหล่งผลิตสินค้าและบริการตอบสนองความต้องการในเมือง เป็นฐานทรัพยากรและพลังงานเพื่อการพัฒนาเมืองและภาคเศรษฐกิจอื่น เป็นแหล่งจัดหาแรงงาน ให้กับภาคเศรษฐกิจอื่น ๆ เป็นตลาดรองรับผลผลิตของเมือง เป็นต้น

ทางเลือกที่ 4 การพัฒนาเมืองที่ด้อยพัฒนาให้เป็นเมืองเดิมที่พัฒนาแล้ว UrDev (Urban Development) เป็นการทำให้เมืองมีความน่าอยู่ น่าท่องเที่ยว เน้นความยั่งยืน ดังยุทธศาสตร์เมือง 10 ส. อันได้แก่ สะดวก สงบสุข สะอาด สุขสบาย สุขอนามัย สำราญ สวยงาม สมองสร้างสรรค์ สีขาว สืบสานวัฒนธรรม โดยอาจทำได้ด้วยวางผังเมืองอย่างดี มีมาตรการควบคุมมลพิษที่มี ประสิทธิภาพ มีการจัดการอาชญากรรมที่เข้มงวด และมีการจัดการระบบจราจรที่ดี เป็นต้น

ทั้งนี้ การพัฒนาชนบทไม่ควรถูกจำกัดว่า ต้องเป็นการพัฒนาชนบทให้เป็นเมืองเท่านั้นแต่ผลสุดท้ายของการพัฒนาชนบท คือ ระดับการพัฒนาของพื้นที่จะต้องถูกยกระดับขึ้น และประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ไม่ว่าพื้นที่ชนบทจะยังคงเป็นชนบทอยู่หรือไม่ก็ตาม ในทำนองเดียวกันแม้การพัฒนาเมืองจะเกิดขึ้นและขยายตัวอย่างรวดเร็ว แต่ต้องเป็นการเติบโตอย่างมีคุณภาพไม่ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมทางทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และส่งผลเสียต่อคุณภาพชีวิตของประชากรในเมือง การพัฒนาเมืองและชนบทควรดำเนินการอย่างชาญฉลาด หลายข้อจำกัดและเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ของการพัฒนาให้ได้ พร้อมทั้งสร้างประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน สังคม และประเทศ เพื่อมุ่งสู่การเป็นประเทศพัฒนาแล้วอย่างยั่งยืน

2.4.2 หน้าที่ของเมือง

หน้าที่ของเมืองนั้นมีความหลากหลายขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของเมืองนั้น ๆ อีกทั้งหน้าที่ของเมืองยังมีความสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์การใช้ประโยชน์ที่ดิน เช่น ที่อยู่อาศัย กิจกรรมนันทนาการ อุตสาหกรรม เป็นต้น โดยหน้าที่หลัก ๆ ของเมืองก็แตกต่างกันไป ดังเช่น เมืองลอนดอนมีหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางด้านการเงิน ขณะที่นิวคาสเซิลเป็นเมืองด้านการศึกษาคิดค้นทางด้านวิทยาศาสตร์ อย่างไรก็ตามหน้าที่ของเมืองสามารถปรับเปลี่ยนได้ตลอดขึ้นอยู่กับนโยบายของเมืองนั้นว่าจะมีการกำหนดทิศทางการพัฒนาเมืองไปในทิศทางใด เช่น เมืองนิวคาสเซิลนั้นแต่เดิมเป็นเมือง

ด้านอุตสาหกรรมหนัก ทำเหมืองแร่และถ่านหินของภูมิภาค จนกระทั่งได้มีการปรับเปลี่ยนทิศทางการพัฒนาเมืองมาสู่การเป็นเมืองท่าขนส่งและกระจายสินค้า ปัจจุบันเมืองนิวคาสเซิลได้กลายเป็นเมืองที่ มีชื่อเสียงทางด้านการศึกษาและเป็นเมืองที่มีการผลิตเทคโนโลยีขั้นสูง ดังนั้นแล้วหน้าที่ของเมืองจึงขึ้นอยู่กับการวางวัตถุประสงค์ในการใช้ประโยชน์ที่ดินและนโยบายที่จะมาเป็นตัวกำหนดทิศทางของ เมืองนั้นๆ โดยจำแนกหน้าที่ของเมืองไว้ ดังนี้ (Capello and Camagni, 2000)

1. เมืองมีหน้าที่ขายสินค้าและให้บริการแก่ประชาชนในเมือง
2. เมืองมีหน้าที่จัดหาแหล่งงานอุตสาหกรรมหรืองานบริการ
3. เมืองมีหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการบริหารจัดการเมืองและพื้นที่โดยรอบ
4. เมืองเป็นศูนย์กลางความบันเทิงและกิจกรรมสันทนาการต่างๆ เช่น ห้างสรรพสินค้า ศูนย์ กีฬา ร้านอาหาร ศูนย์การแสดงทางวัฒนธรรม เป็นต้น
5. เมืองเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและสถานที่แสวงบุญ เช่น กรุงเมกกะในประเทศอียิปต์
6. เมืองจะมีระบบการคมนาคมขนส่งและเป็นศูนย์กลางของเส้นทางเดินรถ เรือ เครื่องบิน
7. เมืองจะมีการจัดพื้นที่สำหรับที่อยู่อาศัยของประชาชนในเมือง
8. เมืองมีหน้าที่สนับสนุนและจัดหาบริการสาธารณะ เช่น โรงเรียน มหาวิทยาลัย โรงพยาบาล

Rondinelli (1990) กล่าวถึงหน้าที่ของเมืองจะพบว่าได้มีองค์กรในหลายภาคส่วนที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกันตั้งแต่องค์กรภาครัฐส่วนกลาง ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ประชาชน จนถึงองค์กรส่วนท้องถิ่น ที่มีหน้าที่ในการพัฒนาเมือง โดย Rondinelli ได้มองว่าเมืองจำเป็นจะต้องมีบทบาทหน้าที่หลัก ๆ คือ

1. การจัดหาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นในการพัฒนาเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ
2. การจัดหาบริการที่จะช่วยในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพิ่มศักยภาพในการผลิตและการพัฒนาคุณภาพชีวิตและที่อยู่อาศัยขั้นพื้นฐานของเมือง
3. การกำกับควบคุมกิจการบางอย่างที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน สวัสดิการ สุขภาพ และความ ปลอดภัยของประชากรในเมือง
4. การจัดหาบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ทั้งในด้านของกิจกรรมการผลิตและกิจกรรมทางเศรษฐกิจของเมือง

Davey (1996) ได้จัดกลุ่มสิ่งที่ควรจะทำในการบริหารจัดการเมืองออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ การจัดหาบริการ การกำกับควบคุมสาธารณะ และการวางแผนการพัฒนาเมือง มีรายละเอียดดังนี้

1. การจัดหาบริการของรัฐ ในการบริหารจัดการ
บริการต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อมในการเอื้อให้เกิดกิจกรรมของ

1.1 ถนน แสงสว่าง และน้ำสะอาด

1.2 การบำรุงรักษาระบบน้ำประปาในเมือง เช
หรือตามบ้านเรือน

1.3 การกำจัดสิ่งปฏิกูล ของเสีย โดยผ่านการร

1.4 การจัดเก็บขยะตามบ้านเรือน

1.5 การจัดการศึกษาในระดับต่างๆ เช่น ส
มัธยมศึกษา และ การศึกษาในระดับชั้นที่สูงขึ้นไป

1.6 การจัดบริการเพื่อสุขภาพ ประกอบด้วย
สถานให้บริการ สุขภาพอื่น ๆ รวมถึงการจัดหารถพยาบาลเพื่อให้บ

1.7 การจัดการที่อยู่อาศัยทั้งที่พักชั่วคราวและ

1.8 การบำรุงรักษาและจัดให้มีสวนสาธารณะ
เปิดโล่งอื่นๆเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจในเมือง

1.9 การจัดบริการสันทนาการและอำนวยคว
สาธารณะพิพิธภัณฑ์และแกลลอรี่ สนามกีฬา รวมถึงการจัดรวบรวม

1.10 การจัดให้มีระบบป้องกันอัคคีภัย

1.11 การสร้างกำแพงหรือแนวป้องกันการกัดเซาะ
บริเวณที่ที่ติดกับชายทะเล

1.12 การจัดบริการรถโดยสารสาธารณะ ประก

1.13 การจัดสวัสดิการทางสังคม เช่น การจัดบ
และคนยากจนในเมือง

1.14 การจัดให้มีบริการอื่น ๆ ที่อำนวยความ
โทรคมนาคม ที่ทำการไปรษณีย์ ไฟฟ้า รวมถึงศูนย์บริการอื่น ๆ ที่อำ

อย่างไรก็ตามแม้ว่าการจัดบริการข้างต้นนี้เป็นห
ให้กับเมือง เพื่อให้เกิดความสะดวกสบายและเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน
อย่างเท่าเทียม กันแต่กลับพบว่าการจัดบริการของรัฐกลับไม่เพีย
จัดบริการได้อย่าง ครอบคลุม อันเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของจำนว
สามารถให้บริการ สาธารณะได้อย่างเพียงพอ อีกทั้งยังนำมาสู่ปัญ
แออัด ปัญหา สิ่งแวดล้อม ปัญหาการคมนาคมแออัด เป็นต้น
กระบวนการในการกำกับ ควบคุมเมืองเพื่อให้การบริหารจัดการเมือง

2. การกำกับควบคุม จากการบริหารจัดการข้างต้นนี้ ได้นำมาสู่กระบวนการในการ กำกับควบคุม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการเมือง ซึ่งประกอบด้วย

2.1 การกำกับควบคุมโดยอาศัยกฎหมาย การออกนโยบายควบคุมการจัดการพื้นที่เมือง

2.2 การจัดการจราจรในเมือง ประกอบด้วยการจัดบริการสถานที่จอดรถการจัดสัญญาณไฟฟ้า จราจร การกำหนดเส้นทางรถยนต์ รวมถึงการออกกฎหมายห้ามรถยนต์บางประเภท

2.3 การพัฒนาและการควบคุม ประกอบด้วยการออกกฎหมายควบคุมการใช้ที่ดินการออกกฎ ควบคุมความสูงอาคาร การกำหนดความหนาแน่นในเมือง รวมถึงการออกแบบอาคารและผังเมือง

2.4 การออกใบอนุญาตประกอบกิจการค้าขายและธุรกิจต่าง ๆ ในเมือง รวมถึงอุตสาหกรรม

2.5 การคุ้มครองสิทธิผู้บริโภคและคุ้มครองสิทธิให้แก่ประชาชนในเมือง

2.6 การควบคุมสุขภาพและสิ่งแวดล้อมในเมือง เช่น การควบคุมโรคติดต่อ การตรวจสอบ คุณภาพร้านค้าร้านอาหาร การควบคุมสัตว์ เป็นต้น

2.7 การควบคุมมลพิษ เช่น การควบคุมมลพิษจากรถยนต์ การควบคุมมลพิษจากอุตสาหกรรม รวมถึงการควบคุมระดับเสียงในเมือง

2.8 การควบคุมระบบคมนาคม เช่น การมีระบบขนส่งมวลชนที่ปลอดภัย การควบคุมค่า โดยสารที่เป็นธรรม และการควบคุมเส้นทางการคมนาคม

2.9 การออกกฎควบคุมและการออกใบอนุญาตในการขับขี่รถยนต์

2.10 การควบคุมแรงงาน เช่น การควบคุมค่าจ้างขั้นต่ำ การคุ้มครองสิทธิแรงงาน การออก กฎหมายควบคุมชั่วโมงการทำงาน รวมถึงการควบคุมการจ้างงานในเมือง

3. การวางแผนและการพัฒนาเมือง ซึ่งเกี่ยวข้องกับการออกนโยบายในการพัฒนาเมือง ซึ่งประกอบด้วย 4 ส่วนด้วยกันคือ

3.1 การพัฒนาทางกายภาพของเมือง เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบและการใช้ประโยชน์ที่ดิน ซึ่งจะต้องมีความสัมพันธ์กับระบบโครงสร้างพื้นฐานของเมือง รวมถึงการเริ่มวางผังเส้นทางการคมนาคม เพื่อให้เส้นทางการคมนาคมเป็นตัวนำการพัฒนาเมือง จึงจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

3.2 การลงทุน เป็นการสร้างความร่วมมือกันในการจัดบริการสาธารณะรวมถึงการดึงเอาภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการลงทุนในเมือง หรือการพัฒนาพื้นที่พิเศษในเมือง

3.3 การพัฒนาสิ่งแวดล้อมเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์กันระหว่างการปรับปรุงพัฒนาสิ่งแวดล้อมในเมือง การลงทุนพัฒนาเมือง และการออกกฎกำกับควบคุม การพัฒนาเศรษฐกิจและการจ้างงานในเมือง

2.4.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการกำเนิดและพัฒนาการของเมือง

เมืองในยุคปัจจุบันมีหน้าที่ที่หลากหลายขึ้นอยู่กับการจัดวางวัตถุประสงค์ในการใช้ประโยชน์ที่ดินและนโยบายของรัฐที่จะมาเป็นตัวกำหนดทิศทางของเมือง ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าการเกิดเมืองนั้นได้มีคำอธิบายผ่าน 2 แนวคิดคือ 1) เมืองที่เกิดและเติบโตตามธรรมชาติหรือ “Location theory” 2) เมืองที่เกิดและเติบโตจากนโยบายรัฐ หรือรัฐเป็นผู้สร้างเมือง

แนวคิดแรก เมืองที่เกิดและเติบโตตามธรรมชาติ หรือ “Location theory” กล่าวคือ การ เกิดขึ้นของเมืองในแนวคิดนี้ได้มีทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์อธิบายความสัมพันธ์ของการเกิดเมืองกับ แหล่งที่ตั้งของเมือง นั่นคือ ทฤษฎีทำเลที่ตั้ง (location theory) เป็นทฤษฎีที่เริ่มขึ้นในราวศตวรรษที่ 19 เป็นทฤษฎีที่ได้วางกรอบการศึกษาตามประเภทของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น การเกษตร การ อุตสาหกรรม และที่อยู่อาศัย โดยเน้นบทบาทต้นทุนการขนส่งเป็นหลัก ต่อมาราวศตวรรษที่ 21 ทฤษฎีเริ่มหันมาสนใจกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่มากขึ้น (spatial economics) โดยมุ่งเน้นบทบาทของผลประโยชน์จากการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กันทาง เศรษฐกิจและสังคมอันนำมาสู่การเกิดขึ้นของพื้นที่ทางเศรษฐกิจ (economic space) นอกจากนี้การ อยู่รวมกันเป็นกลุ่มทำให้เกิดผลกระทบภายนอกในเชิงบวกและเชิงลบ เกิดการรวมตัวกันเป็นชุมชนและนำไปสู่การเกิดขึ้นของเมืองในที่สุด

Thunen ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับแหล่งที่ตั้ง โดยการทดลองศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างค่าขนส่ง (Transportation cost) กับต้นทุนการใช้ที่ดิน (Land cost) โดยแนวคิดของ Von Thunen ได้มีสมมติฐานไว้ว่า ที่จุดศูนย์กลางของที่ดินแห่งหนึ่ง จะมีเมืองขนาดใหญ่ตั้งอยู่ในอาณาเขตที่ดินดังกล่าว ในพื้นที่ห่างไกลและไม่สามารถติดต่อกับโลกภายนอกได้ ถ้าเมืองนั้นมีลักษณะทางกายภาพที่เท่ากัน ความสมบูรณ์ของพื้นที่เท่ากัน โดยพื้นที่ส่วนกลางของเมืองเป็นแหล่งที่อุตสาหกรรมที่ทำหน้าที่ในการผลิตและจัดหาสินค้าและบริการให้แก่เมือง ขณะที่พื้นที่รอบนอกของเมืองนั้นทำหน้าที่ในการผลิตทางด้านเกษตรกรรมและจัดหาอาหารเพื่อการอุปโภค ซึ่ง Von Thunen เห็นว่า ผลผลิตทางการเกษตรที่มีน้ำหนักมาก เน่าเสียง่าย จะทำการเพาะปลูกใกล้ตัวเมือง เพื่อลดต้นทุนค่าขนส่ง ขณะเดียวกันผลผลิตที่สามารถเก็บไว้ได้นานและมีน้ำหนักเบากว่าจะทำการผลิตในพื้นที่ห่างไกลจากศูนย์กลางของเมือง ซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้นำมาสู่รูปแบบการขยายตัวของเมืองที่มีลักษณะเป็นรูปวงกลม (concentric rings) โดยกิจกรรมทางเศรษฐกิจของวงกลมที่ล้อมรอบตัวเมืองแต่ละวง จะมีลักษณะของกิจกรรมที่แตกต่างกันออกไป อย่างไรก็ตามทฤษฎีแหล่งที่ตั้งในยุคแรกนั้นมีข้อจำกัดที่เด่นชัดคือ การละเลยการพิจารณา เรื่องของอุปสงค์ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางด้านอุปสงค์

อาจทำให้หน่วยผลิตไม่ได้รับผลกำไรสูงสุดก็ได้หรือหน่วยผลิตอาจเปลี่ยนแปลงที่ตั้งแห่งใหม่โดยที่ค่าผลิตต่อหน่วยสูงขึ้นกว่าแหล่งที่ตั้งเดิม แต่ก็ยังดังนั้นแล้วด้วยข้อจำกัดของแนวคิดในยุคแรกจึงนำมาสู่การพัฒนาแนวความคิดได้รับผลกำไรสูงสุดอยู่ ใหม่ของทฤษฎีทำเลที่ตั้งในยุคต่อมา Losch ได้มองเห็นข้อบกพร่องของแนวคิดในยุคแรกจึงได้เสนอแนวคิดใหม่ โดยใช้ หลักการทางเศรษฐศาสตร์มาอธิบายและพยายามชี้ให้เห็นว่า แหล่งที่ตั้งจะเป็นพื้นฐานของกิจกรรม ทางเศรษฐกิจ มีสมมติฐานที่ว่าพื้นที่มีลักษณะการกระจายตัวของวัตถุดิบที่เหมือนกัน ไม่มีความ แตกต่างกันทางภูมิศาสตร์ ค่าขนส่งจึงเท่ากันไม่ว่าจะมาจากเส้นทางใด การกระจายตัวของประชากร ก็เป็นไปอย่างสม่ำเสมอและมีรสนิยมแบบเดียวกัน ทำให้ผู้บริโภคมีอุปสงค์เหมือนกัน โดยหน่วยผลิตจะตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ผู้ผลิตได้รับผลกำไรมากที่สุดและผู้บริโภคก็จะได้รับผลประโยชน์มากที่สุดเช่นกัน โดย Losch มองว่าในพื้นที่มีตลาด 2 แห่ง ผู้บริโภคพอใจสินค้าจากทั้งสองแห่งเท่าๆ กัน พื้นที่ตลาดจึง มีลักษณะเป็นวงกลม แต่ก็มีตลาดบางส่วนที่อยู่นอกวงกลมออกไป จึงต้องปรับพื้นที่เป็นรูปหกเหลี่ยม เช่น ผู้ผลิตรายหนึ่งผลิตสินค้าขายในตลาดโดยมีปริมาณส่วนเกิน อาณาบริเวณตลาดก็จะเป็นรูป วงกลม ถ้าหากมีผู้ผลิตรายอื่นสามารถผลิตสินค้าส่วนเกินได้และเข้าสู่ตลาดสินค้านั้นเหมือนกัน ก็จะทำให้ปริมาณขายของผู้ผลิตเดิมลดลง จนกระทั่งอาณาเขตแบบวงกลมเปลี่ยนเป็นรูปหกเหลี่ยม (เอกจิต วงศ์ศุภชาติกุล, 2553)

จากแนวคิดของ Losch ได้นำมาสู่การอธิบายที่ตั้งของเมืองที่ว่าจุดเริ่มต้นของเมืองจะเริ่มที่ จุดศูนย์กลาง มีอาณาบริเวณตลาดเป็นรูปหกเหลี่ยมที่ซ้อนกัน ซึ่งลักษณะที่ตั้งดังกล่าวนี้จะมีคุณสมบัติ ที่ว่า จะมีสินค้าที่ผลิตขึ้นที่ศูนย์กลางเมืองอย่างน้อยสองชนิดขึ้นไป ถ้าหากตลาดรูปหกเหลี่ยมมา ประกบกันโดยยึดศูนย์กลางหนึ่งเป็นหลัก โดยที่ศูนย์กลางที่เป็นหลักคือ ศูนย์รวมของตัวเมืองจะพบว่าโครงสร้างของเมืองจะประกอบด้วยหน่วยผลิตจำนวนมากที่รวมตัวกันจนเป็นโครงสร้างขนาด ใหญ่ มีสินค้าให้เลือกมากขึ้น ค่าขนส่งก็จะมีราคาถูกลง และนำไปสู่สภาวะดุลยภาพอย่างถาวร

ในทางเศรษฐศาสตร์นั้นคำว่า “ทำเลที่ตั้ง (Location)” ค่อนข้างมีความหมายที่หลากหลาย เช่น ความหมายในแง่ของระยะทางกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ หรือความหมายในแง่ของการกระจุกตัว และการกระจายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งหากพิจารณาในระดับความหมายที่กว้าง คือ ทำเล ที่ตั้งในระดับภูมิภาค หรือหากพิจารณาในระดับความหมายที่แคบ คือ ทำเลที่ตั้งของเขตเมือง ก็ สามารถพิจาณาทำเลที่ตั้งได้จากปัจจัย 3 ประการคือ (นิธินันท์ วิศเวศวร, 2552)

1. ที่ดิน ในแต่ละพื้นที่มีทรัพยากรที่แตกต่างกัน ทำให้มีความได้เปรียบเสียเปรียบที่แตกต่าง กันไป และยังส่งผลให้เกิดการจูงใจการใช้ทรัพยากรที่ดินในแต่ละพื้นที่ที่แตกต่างกันไปด้วย

2. กิจกรรม เนื่องจากการที่กิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งหรือหลาย ๆ กิจกรรมมารวมตัวกันใน พื้นที่หนึ่ง ๆ ทำให้เกิดการรวมตัวกันของกิจกรรมนั้นในพื้นที่ อีกทั้งยังทำให้สามารถประหยัดต้นทุนจากการใช้ทรัพยากรร่วมกันได้

3. การคมนาคมขนส่ง สินค้าและบริการต่าง ๆ ไม่สามารถเคลื่อนย้ายเองได้ จึงทำให้มีความ จำเป็นต้องเกี่ยวโยงกับการคมนาคมขนส่ง ดังนั้นต้นทุนการคมนาคมขนส่งจึงมีบทบาทที่ส่งผลให้หน่วยกิจกรรมต่าง ๆ จำเป็นต้องเลือกพื้นที่ที่มีความเหมาะสม

หน่วยกิจกรรมที่มีความจำเป็นจะต้องตัดสินใจเลือกทำเลที่ตั้งมีอยู่ด้วยกัน 3 ประเภทคือ

1. ภาคธุรกิจ ได้แก่ หน่วยผลิต หน่วยบริการ และหน่วยการค้า ซึ่งจะต้องพิจารณาต้นทุนและกำไรเป็นหลัก

2. ภาคครัวเรือน จะต้องเลือกทำเลที่อยู่อาศัยอันจะนำมาสู่ประโยชน์สูงสุดที่ได้จากที่อยู่ อาศัยนั้นภายใต้เงื่อนไขงบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัด

3. ภาครัฐ จะต้องเลือกทำเลที่ตั้งในการจัดบริการของรัฐ เช่น สาธารณูปโภคและการ คมนาคมจะต้องพิจารณาที่ตั้งเป็นหลัก เพื่อให้ภาครัฐสามารถจัดสรรทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเลือกทำเลที่มีประสิทธิภาพจะต้องคำนึงถึงต้นทุนค่าเสียโอกาสและผลประโยชน์ต่อสังคมด้วย เช่น ปัจจัยภายในหน่วยผลิตจะต้องคำนึงถึงแบบแผนการเดินทางต้นทุนการขนส่ง โครงสร้าง ต้นทุนการผลิต ขณะที่ด้านปัจจัยภายนอกนั้นจะต้องคำนึงถึงการอุดหนุนจากภาครัฐ ระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะสร้างประโยชน์ต่อหน่วยครัวเรือนที่แตกต่างกัน

จากข้างต้นนี้ เมื่อเชื่อมโยงไปสู่การก่อกำเนิดของเมือง ไม่ว่าจะเป็นชุมชน หมู่บ้าน ตัวเมือง ล้วนถูกกำหนดด้วยหลักเกณฑ์ของแหล่งที่ตั้งทางเศรษฐกิจ เช่น การผลิต ตลาด รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ซึ่งได้ก่อให้เกิดระบบความสัมพันธ์ภายในเมือง เกิดศูนย์กลางของเมืองแต่ละแห่งที่ทำหน้าที่ใน การผลิตและการกระจายสินค้าที่แตกต่างกันไป อีกทั้งยังก่อให้เกิดรูปแบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของเมืองอีกด้วย อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเมืองในช่วงหลังมานี้ไม่ได้เกิดจากปัจจัยด้านที่ตั้งเพียงอย่างเดียวอีก ต่อไป เนื่องจากการตั้งเมืองตามแหล่งที่ตั้งนั้นอาจก่อให้เกิดการขาดความสมดุลของการใช้พื้นที่ทั้งใน ด้านเศรษฐกิจ สังคม และการบริหารจัดการพื้นที่ที่เหมาะสมเมืองที่เกิดขึ้นอาจเกิดการขยายตัวที่ไม่ เป็นระเบียบ และนำไปสู่ปัญหาอื่น ๆ ตามมาทำให้ต้องใช้ต้นทุนมากขึ้นในการพัฒนาเมือง ด้วยเหตุนี้ จึงนำมาสู่รูปแบบการสร้างเมืองแบบที่สองคือ “เมืองที่เกิดขึ้นจากการที่รัฐเข้าไปบริหารจัดการและวางแผนอย่างเป็นระบบ

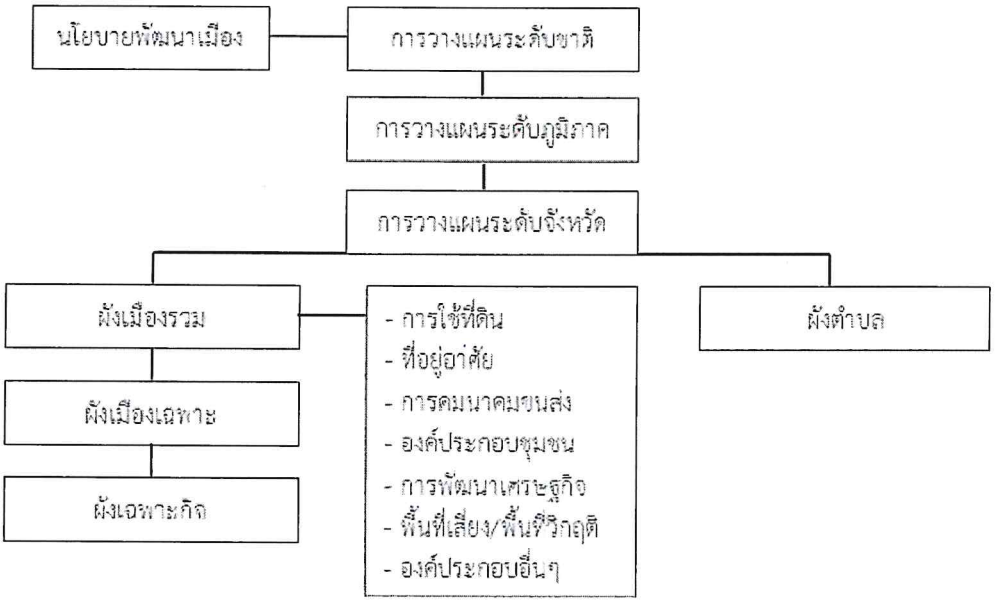
แนวคิดที่สอง เมืองที่เกิดและเติบโตจากนโยบายรัฐหรือรัฐเป็นผู้สร้างเมืองกล่าวคือเป็นเมืองที่เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการและวางแผนอย่างเป็นระบบ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาของภาครัฐ ซึ่งการเกิดเมืองในลักษณะนี้จะอาศัยการจัดการและการวางแผนพัฒนาเมือง มีการระบุพื้นที่เป้าหมายสำหรับการสร้างเมืองที่แน่นอน มีการจัดตั้งหน่วยงานรับผิดชอบดำเนินการและมีกระบวนการในการสร้างเมือง ซึ่งเมืองในลักษณะนี้เริ่มมีความซับซ้อนมากขึ้น อาศัยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารจัดการเมืองที่มีความเป็นรูปธรรมมากขึ้นหากย้อนพิจารณาในอดีตจะพบว่า การสร้างเมืองที่เกิดจากรัฐเป็นผู้สร้างนั้นมีมานานแล้วเช่น เมืองในยุคแรกนั้นรัฐได้สร้างเมือง

ขึ้นมาเพื่อประโยชน์ทางด้านการปกครองและการป้องกัน ตนเอง มีการเลือกพื้นที่เพื่อสร้างเมืองหลวง และเมืองท่าติดต่อค้าขาย ยุคต่อมารัฐได้อาศัยหลักการบริหารและหลักการวางผังเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องกับการสร้างเมืองที่เป็นระบบมากขึ้น ตลอดจนมีการ ระบุพื้นที่ การวางแนวนโยบายและยุทธศาสตร์ที่มีความเป็นรูปธรรม ซึ่งเริ่มปรากฏเด่นชัดตั้งแต่ประกาศใช้แผนพัฒนาฯ ฉบับแรกเป็นต้นมาการพัฒนาเมืองของไทยเริ่มผูกโยงกับแผนชาติที่ได้กลาย มาเป็นกรอบในการพัฒนาในแต่ละระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับบนจนถึงระดับล่างทำให้การพัฒนาทุก ส่วนเกิดความเชื่อมโยงกัน ดังนี้ (ฉวีวรรณ เด่นไพบูลย์, 2554)

1. การวางแผนระดับชาติ (national plan) การวางแผนในระดับนี้จะเป็นลักษณะการ วางแผนในเชิงนโยบาย เพื่อเป็นกรอบการพัฒนาประเทศในภาพรวม ซึ่งยังไม่ได้มีรายละเอียดที่เฉพาะเจาะจงมากนัก เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

2. การวางแผนระดับภาค (Regional plan) เริ่มเป็นการวางแผนที่มีความเฉพาะเจาะจงใน ระดับภาค เป็นการกำหนดแนวทางและชี้นำการพัฒนาเมืองในระดับภาคซึ่งการวางแผนระดับภาค นั้นจะพิจารณาพื้นที่เมืองย่อย ๆ ที่มีบทบาทหน้าที่ต่อเนื่องกัน มีความสัมพันธ์ทางบทบาทหน้าที่ระหว่างกัน อีกทั้งยังมีความเหมาะสมในทางภูมิศาสตร์การพัฒนา

3. การวางแผนระดับจังหวัด (Provincial plan) เป็นการวางแผนและกำหนดทิศทางการพัฒนาเมืองของแต่ละจังหวัดให้สอดคล้องกับแผนระดับภาคและแผนชาติ โดยอาศัยมาตรการในการกำกับควบคุมต่าง ๆ เช่น การใช้ประโยชน์ที่ดิน การคมนาคมขนส่ง การกำหนดบทบาทชุมชน เป็นต้น การวางแผนระดับท้องถิ่น (Local plan) จะเป็นการวางแผนในเชิงกายภาพที่ครอบคลุมพื้นที่เมือง รวมถึงพื้นที่ชนบทโดยรอบ เพื่อควบคุมการเติบโตและการขยายตัวของเมืองให้เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสม

ภาพที่ 2.3 ความเชื่อมโยงของเมืองที่เกิดจากการจัดการและวางแผนอย่างเป็นระบบ

การพัฒนาเมืองนั้นจะเกี่ยวข้องกับการวางแผนพัฒนาในหลายมิติด้วยกัน เช่น การวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน การวางระบบคมนาคมขนส่ง การวางโครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การวางแผนพัฒนาที่อยู่อาศัย รวมไปถึงการระบบป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในเมือง สำหรับการสร้างเมืองของรัฐไทยในยุคปัจจุบันนี้ ได้มุ่งเน้นการลงทุนขนาดใหญ่ที่ศูนย์กลาง หรือตัวเมืองที่เป็นแกนกลางในภูมิภาคให้สามารถกระจายความเจริญไปสู่ส่วนอื่นๆ กล่าวคือ รัฐได้ เล็งเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค จึงเข้าไปพัฒนาตัวเมืองที่เป็น ศูนย์กลางในภูมิภาค เร่งพัฒนาเมืองในด้านต่าง ๆ เพื่อที่จะทำให้เมืองที่อยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันเกิด การพัฒนาตามไปด้วย ซึ่งวิธีคิดดังกล่าวได้สอดคล้องกับแนวคิดของ Francois Perroux ได้เสนอทฤษฎี Growth pole ที่อธิบายเกี่ยวกับการสร้างศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในภูมิภาคและการพัฒนา เมืองในภูมิภาคให้มีศักยภาพสูงขึ้น จนทำให้เกิดชุมชนหรือพื้นที่ข้างเคียงที่พัฒนาและเติบโตไปด้วยโดยเน้นการเติบโตของอุตสาหกรรมในเขตเมืองที่จะนำไปสู่การพัฒนาในภาพรวม ซึ่งการสร้างเมือง ดังกล่าวได้กลายเป็นเครื่องมือในการพัฒนาของรัฐเพื่อลดช่องว่างระหว่างเมืองในภูมิภาค จึงได้รับความสนใจในการนำไปใช้เป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาภูมิภาค อย่างไรก็ตาม แนวคิด เมืองที่เกิดและเติบโตจากนโยบายรัฐ หรือรัฐเป็นผู้สร้างเมือง ก็ได้ ชี้ให้เห็นว่า ทฤษฎีทำเลที่ตั้ง (location theory) มีส่วนสำคัญในการกำหนดอาณาบริเวณหรือแหล่งที่ตั้งในการพัฒนา เนื่องจากทฤษฎีแหล่งที่ตั้งเกี่ยวข้องกับวิวัฒนาการโครงสร้างของเมือง นอกจากนี้ แหล่งที่ตั้งยังเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการรวมตัวกันในการเป็น

แหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรมและเชื่อมโยง อุตสาหกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกัน หากรัฐเลือกที่จะสร้างเมือง ในภูมิภาคก็จะต้องพิจารณาถึงพื้นที่ที่มีความเหมาะสมและคุ้มค่า สามารถเชื่อมโยงกิจกรรมในพื้นที่ร่วมกันได้ ดังนั้นแล้วแนวคิดทั้งสองจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างมากกับการสร้างเมืองในภูมิภาค (เอกจิต วงศ์ศุภชาติกุล, 2553)

2.4.4 เป้าหมายของการพัฒนาเมือง

กรมโยธาธิการและผังเมือง (2551, น. a) ได้อธิบายการพัฒนาเมืองในแต่ละยุคสมัยนั้นมีจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายของการพัฒนาเมืองที่แตกต่างกันไป โดยการพัฒนาเมืองสมัยใหม่นั้นเป็นกระบวนการที่มีการวางแผนและการจัดการอย่างเป็น ระบบ ไม่ใช่เพียงการปล่อยให้เมืองเกิดขึ้นเองและเติบโตไปโดยปราศจากการบริหารจัดการซึ่งในกระบวนการในการพัฒนาเมืองนั้นเป็นกระบวนการที่ค่อย ๆ เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน เมืองในยุคเริ่มแรกนั้นเป็นยุคการเกษตรเริ่มมีการหาอาหาร สร้างระบบชลประทาน เพื่อการเพาะปลูก จึงนำมาสู่การอพยพเคลื่อนที่ของผู้คนเข้าสู่ชุมชนเกษตรกรรม และต่อมาเมื่อชุมชนเกษตรกรรมเริ่มมีความหนาแน่นมากขึ้น จึงเริ่มมีการพัฒนาไปสู่การสร้างเมืองที่มีการค้าขาย แลกเปลี่ยน เกิดระบบคมนาคมจากชุมชนเกษตรกรรมขนาดเล็กก็เริ่มขยายชุมชนใหญ่ขึ้น มีกิจกรรม ของเมืองและจำนวนประชากรในเมืองเพิ่มมากขึ้น จึงอาจกล่าวได้ว่า เหตุผลหลักในการสร้างเมืองใน อดีตคือ การเลือกทำเลที่ตั้งเพื่อการตั้งถิ่นฐานและเกษตรกรรม แต่ในยุคหลังจนถึงปัจจุบันนี้ การสร้าง เมืองเป็นไปเพื่อเป้าหมายบางอย่างมีการวางแผน มีการกำหนดเป้าหมายในการสร้างเมือง ซึ่งเหตุผลหลัก ๆ ก็เพื่อการค้าและอุตสาหกรรมนั่นเองในส่วนต่อไปจะเป็นการอธิบายให้เห็นจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายของการพัฒนาเมืองในแต่ละยุคสมัย ซึ่งมีรายละเอียดคร่าว ๆ ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาเมืองในยุคโบราณหรือยุคคลาสสิค เกิดขึ้นจากการเป็นนครรัฐในของอาณาจักรกรีก มีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งเมืองในยุคนี้ได้รับอิทธิพลทางความคิดและปรัชญาของเพลโตและอริสโตเติล จะเห็นได้จากการออกแบบเมืองตามหลักปรัชญาความเชื่อและการคำนึงถึงคุณภาพชีวิตของผู้คนในเมือง มีสถานที่พบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมือง มีศูนย์กลางกิจกรรมหรือตลาดชุมชน มีย่านธุรกิจเรียงรายตลอดสองข้างทาง ตลอดจนมีพื้นที่ว่างสำหรับการใช้สอยร่วมกัน ประมาณร้อยละ 5 ของพื้นที่เมือง โดยกำหนดจำนวนประชากรที่พอเหมาะไม่เกิน 5,000 คน เพื่อให้คนในเมืองมีความสัมพันธ์ที่เชื่อมแน่นต่อกัน ต่อมาการขยายตัวของเมืองเป็นรูปตารางแทนรูปทรงตามธรรมชาติเดิม เมืองในยุคนี้ได้รับอิทธิพลแนวคิดการสร้างเมืองแบบ “ยูโทเปีย” และยังนำเอาแนวคิดการ สร้างเมืองดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการบริหารจัดการเมืองด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ทุกคนในเมือง จะต้องได้รับความเท่าเทียมกัน ได้รับสิทธิประโยชน์ภายในเมืองอย่างเท่าเทียม เช่น อาหาร เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ตลอดจนบริการสาธารณะ การศึกษา และพยาบาลอย่างทั่วถึง ประชาชนในเมืองไม่มี ทรัพย์สินส่วนตัว ไม่มีปัจจัยการผลิตเป็นของตนเองทุกคนในเมืองทั้งชาย

และหญิงจะต้องทำงานร่วมกัน จากนั้นผลผลิตที่ได้จะถูกนำมาเก็บรวบรวมและแบ่งสรรไปตามความต้องการ ดังนั้นแล้วเมือง ในยุคนี้จึงมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน พลเมืองในยูโทเปียจะมีความเท่าเทียมกัน ไม่มีการแบ่งชนชั้น วรรณะ หรืออาจกล่าวได้ว่า ความเป็นอยู่ของพลเมืองในยูโทเปียมีความอุดมสมบูรณ์ เพราะเมืองแบบ ยูโทเปียสามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ได้โดยไม่ได้คำนึงถึงความต้องการทาง ร่างกายที่นอกเหนือกว่านี้ แต่มุ่งเน้นไปที่จิตใจและคุณธรรม

ดังจะเห็นได้จากอาณาจักรโรมันได้แผ่ขยายอิทธิพลของเมืองไปทั่วยุโรป เอเชีย ตะวันออก กลาง และแอฟริกาเหนือ โดยที่มีกรุงโรมเป็นเมืองหลวงที่ใหญ่ที่สุด และเมืองสามารถดำรงอยู่ได้ด้วย ทรัพยากรที่นำมาจากดินแดนที่ขยายอิทธิพลไปถึง กรุงโรมได้พยายามออกแบบสร้างและพัฒนาเมือง โดยคำนึงถึงคุณภาพชีวิตของประชาชนในเมืองเป็นสำคัญ การเลือกที่ตั้งของเมืองจะต้องคำนึงถึง สุขภาพและความปลอดภัย มีเทวสถานของเมือง และสถานที่ชุมชนทางสังคม ระบบถนนมีลักษณะ เป็นถนนเรียบปูด้วยหิน เพื่อให้เกิดความสะดวกสบายในการสัญจร ดังนั้นแล้วการสร้างเมืองในยุคนี้จึง มีเป้าหมายหลักเพื่อทำให้คุณภาพชีวิตของชาวเมืองมีความสุข สะดวกสบาย และปลอดภัย

2. การพัฒนาเมืองในยุคอุตสาหกรรม ต่อมาในราวศตวรรษที่ 19 ถือเป็นยุคการปฏิวัติ อุตสาหกรรม โดยกระบวนการปฏิวัติอุตสาหกรรมนั้นได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการกลายเป็นเมือง อย่างมาก เมืองที่มีรูปแบบการผลิตแบบเกษตรกรรมได้ถูกเปลี่ยนให้เป็นเมืองที่มีความเป็น อุตสาหกรรมเฉพาะด้านมากขึ้น โดยเริ่มเกิดปรากฏการณ์ที่ชัดเจนขึ้นในประเทศอังกฤษ เช่น เมืองนอร์ธแฮมตันได้กลายเป็นเมืองที่ผลิตเครื่องฟอกหนัง เมืองเบอร์มิงแฮมเป็นเมืองที่ผลิตโลหะ เมืองโค เวนตรีมีการผลิตอุตสาหกรรมทอผ้าและหลอมเหล็ก เป็นต้น นอกจากนี้จำนวนประชากรในช่วงของ การปฏิวัติอุตสาหกรรมได้เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างมากอุตสาหกรรมได้ก่อให้เกิดการแบ่งงานกันทำตามความชำนาญเฉพาะด้านเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีทางการผลิต ด้วยเหตุนี้จึงนำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่เมืองและพื้นที่ชนบท

จากการที่ผู้คนในชนบทอพยพเข้าสู่เมืองมากขึ้นทำให้ประชากรในชนบทลดลง ราคาที่ดินในเมืองขยับสูงขึ้น จึงได้เกิดระบบการแบ่งพื้นที่ใช้สอยของเมือง หรือการจัดโซนนิ่ง เพื่อควบคุมการใช้ ประโยชน์ที่ดินและจัดสรรสวัสดิการความเป็นอยู่ให้แก่ประชาชนในเมือง นอกจากนี้ยังเกิดระบบ บริการสาธารณะขั้นพื้นฐาน เช่น ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ตลอดจนการจัดตั้งหน่วยงานขึ้นมาดูแลและอำนวยการบริการในเมือง อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงในยุคอุตสาหกรรม ได้นำมาสู่รูปแบบการพัฒนาเมืองแบบ ใหม่ คือ “Fordist City” หรือเมืองแบบฟอร์ด ซึ่งในยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรมได้เกิดรูปแบบการ ผลิตแบบใหม่ขึ้นมา โดย Ford ได้นำการผลิตแบบสายพานมาใช้ผลิตรถยนต์ ทำให้เกิดการปฏิวัติการผลิตในระบบอุตสาหกรรมอย่างมาก อีกทั้งรูปแบบดังกล่าวยังมีอิทธิพลมากต่อ การพัฒนาเมืองสมัยใหม่ กล่าวคือ การผลิตแบบฟอร์ดได้นำมาสู่การเกิดขึ้นของเมือง

และการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว เกิดการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่เมืองและพื้นที่ชนบท ผู้คนในเมืองเป็นเจ้าของ รถยนต์เพิ่มมากขึ้น และเมื่อผู้คนในเมืองมีความต้องการใช้รถยนต์มากขึ้นก็ย่อมนำมาสู่ความต้องการ ใช้ถนนที่มากขึ้นเช่นกัน และนำมาสู่การสร้างถนนในเมืองในระยะต่อมาอีกทั้งการเกิดขึ้นของถนนใน เมืองเพื่อรองรับความต้องการของประชาชนได้ทำให้พื้นที่ในเมืองเกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจขึ้นเรียงรายตลอดสองข้างทาง เกิดความแออัดด้วยรถยนต์จำนวนมากและเกิดการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจออกไปนอกเมือง เนื่องจากราคาที่ดินที่สูงขึ้น จนกระทั่งในที่สุดก็นำไปสู่การเติบโตของเมือง และการขยายตัวของเมืองที่เพิ่มมากขึ้น

3. การพัฒนาเมืองยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปัจจุบัน ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมืองต่างๆ ทั่วโลกได้เกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็ว การขยายตัวของเมืองไม่ได้เกิดเพียงในประเทศ แถบยุโรปและอเมริกาอีกต่อไป แต่ได้เคลื่อนย้ายมาสู่ประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งการที่ประเทศกำลังพัฒนาเกิดการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็วในระยะหลังนั้น เนื่องมาจากการขยายตัวของระบบ อุตสาหกรรมและการอพยพของผู้คนในชนบทเข้าสู่พื้นที่เมือง จึงเป็นปรากฏการณ์ของกระบวนการ กลายเป็นเมืองของประเทศกำลังพัฒนาในภูมิภาคเอเชีย (กรมโยธาธิการและผังเมือง, 2551, น. b)

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเมืองในช่วงหลังมานี้ ได้มีการคำนึงถึง “ความน่าอยู่ของเมืองและ ความยั่งยืนของเมือง” มากขึ้น จึงมุ่งเน้นการสร้างความสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมสังคม และ เศรษฐกิจ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในอนาคตการพัฒนาเมืองของไทยในช่วงที่ผ่านมาได้มีการวางเป้าหมายการพัฒนาเมืองที่มีความ ชัดเจนและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในปัจจุบันมากขึ้น การพัฒนาเมืองจึงไม่ใช่เพียงการปล่อยให้ เมืองเกิดขึ้นเองและเติบโตไปโดยไม่มีการจัดการใดๆ แต่รัฐจะเข้าไปจัดการและวางแผนการพัฒนาอย่างเป็นระบบเพื่อให้การพัฒนาเมืองมุ่งไปสู่เป้าหมายตามที่ต้องการซึ่งตัวอย่างการพัฒนาเมืองของไทยโดยรัฐเข้าไปจัดการและวางเป้าหมายการพัฒนาจะเห็นได้จากรูปแบบการผลักดันการพัฒนา ดังนี้ 1) การสร้างเมืองแบบ Smart City หรือเมืองอัจฉริยะเมื่อโลกยุคปัจจุบันได้ ก้าวเข้าสู่ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากขึ้น เป็นรูปแบบการพัฒนาเมืองที่ได้เปลี่ยนมาสู่การใช้ เทคโนโลยีหรือสารสนเทศมาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เมืองกำลังเผชิญอยู่และเพิ่มประสิทธิภาพในการ บริหารจัดการเมือง สิ่งแวดล้อม สาธารณูปโภค สาธารณูปการ รวมถึงระบบโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ของเมือง เพื่อช่วยลดต้นทุนและเพิ่มคุณภาพชีวิตในการอาศัยอยู่ในเมืองให้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้การ พัฒนาเมืองแบบสมาร์ทซิตี้ได้อาศัยความร่วมมือของหลายภาคส่วนทั้งหน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน และภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดการเมืองและชุมชนให้สามารถตอบสนองได้ทันท่วงทีซึ่งเมืองตัวอย่างที่ได้ประยุกต์เอาแนวคิดการสร้างเมืองแบบสมาร์ทซิตี้มาใช้ เช่น เมืองอัมสเตอร์ดัม บาเซโลนา เซาธ์แธมป์ตัน และสตอกโฮล์ม (ม.ป.ป., อ้างถึงใน วุฒิพงศ์ พงศ์สุวรรณ, 2559) สำหรับในประเทศไทยได้นำเอาแนวคิดสมาร์ทซิตี้มาใช้ในการพัฒนาเมืองนั้น

โดยการผลักดัน จากภาครัฐผ่านโครงการ “Smart Thailand” ให้มีการนำเอาเทคโนโลยีเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเมือง เพื่อการพัฒนาประเทศไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างพื้นฐาน ระบบราชการตลอดจนการเปิดโอกาสให้ ประชาชนสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีได้มากขึ้น เช่น โครงการฟรีอินเตอร์เน็ตไร้สายที่ได้จัดให้บริการ ตามสถานที่ราชการและแหล่งท่องเที่ยว, โครงการ Green Bangkok Wi-Fi, รวมถึงโครงการ ICT Free Wi-Fi เป็นต้น นอกจากนี้ภาครัฐยังได้มีการวางแผนการพัฒนาแบบสมาร์ทซิตี้ในระยะยาว คือการนำเอารูปแบบระบบ Cloud มาใช้ในหน่วยงานราชการ หรือที่เรียกว่าระบบ Government Cloud Service ซึ่งมีสำนักงานรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน) ทำหน้าที่ในการสานต่อ นโยบายด้านเทคโนโลยี ขณะเดียวกันนั้นกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารยังได้มีการ วางกรอบนโยบาย Smart Thailand 2020 ในระยะเวลา 10 ปี (พ.ศ. 2554-2563) ซึ่งนโยบาย ดังกล่าวมีเป้าหมายหลักในการมุ่งเน้นการให้ความสำคัญกับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจบนฐานความรู้ การมีโครงสร้างพื้นฐานระบบอินเตอร์เน็ตความเร็วสูงกระจายอยู่ทั่วประเทศ รวมถึงการ ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและสร้างโอกาสให้ประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งการพัฒนาไปสู่เมืองอัจฉริยะ หรือสมาร์ทซิตี้ได้นั้นจะต้องกระจายการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีจากพื้นที่เมืองไปสู่พื้นที่ ต่างจังหวัด (วุฒิพงศ์ พงศ์สุวรรณ, 2559) สำหรับกรณีศึกษาของเมืองที่ควรยกระดับเป็นสมาร์ทซิตี้ในประเทศไทยนั้น จะต้องเป็นเมือง ที่มีความพร้อมขององค์ประกอบหลายด้าน เช่น นโยบายชัดเจน ความพร้อมด้านเทคโนโลยี ความ ตื่นตัว การสนับสนุนจากภาครัฐทั้งรัฐบาลกลาง รัฐบาลท้องถิ่น เอกชน และประชาชนในพื้นที่ โดย จังหวัดที่ได้มีการดำเนินการนำร่องโครงการสมาร์ทซิตี้ไปแล้ว คือ นครนายก เป็นจังหวัดแรกใน ประเทศไทยที่ได้เข้าร่วมโครงการ เนื่องจากจังหวัดนครนายกมีพื้นที่ไม่ใหญ่เกินไป มี 4 อำเภอมี ลักษณะภูมิประเทศที่แตกต่างกันชัดเจน ทำให้สามารถทดสอบระบบในสภาวะที่หลากหลายได้ อีกทั้ง ยังเป็นจังหวัดที่มีความพร้อมด้านเทคโนโลยีอยู่ในระดับที่ดี จึงสามารถพัฒนาเป็นจังหวัดนำร่องได้ นอกจากนี้ยังมีจังหวัดอื่นๆ ได้แก่ ภูเก็ต เชียงใหม่ และขอนแก่น ซึ่งได้มีแนวคิดของภาครัฐที่จะพัฒนา พื้นที่เป็นสมาร์ทซิตี้ เนื่องจากมีศักยภาพในหลายด้านทั้งการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวและการดึงดูดนัก ลงทุนต่างชาติ 2) การสร้างเมืองแบบคลัสเตอร์ (Cluster City) เป็นแนวคิดในการพัฒนาขีด ความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมริเริ่มแนวคิดโดย Porter ซึ่งได้เสนอ แนวคิดเรื่องคลัสเตอร์ไว้ว่า “เป็นกลุ่มของธุรกิจและสถาบันที่เกี่ยวข้องมารวมตัวกันดำเนินกิจการอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน มีความร่วมมือเกื้อหนุนกัน เชื่อมโยงและเสริมกิจการซึ่งกันและกันอย่างครบวงจร ทั้งในแนวตั้งและแนวนอน โดยความเชื่อมโยงในแนวตั้งนั้นเป็นความเชื่อมโยงของผู้ประกอบการธุรกิจ ตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ ขณะที่ความเชื่อมโยงในแนวนอนเป็นความเชื่อมโยงอุตสาหกรรมที่ สนับสนุนภาคส่วนต่าง ๆ เช่น ภาคธุรกิจสมาคม สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ เป็นต้น เพื่อให้ สามารถบรรลุเป้าหมายร่วมกันคือ การเพิ่มผลิตภาพ ซึ่งถือเป็นปัจจัยหลักในการเพิ่มขีดความสามารถ ในการแข่งขันที่ยั่งยืน โดยจุดมุ่งหมายหลักของ

การพัฒนาคลัสเตอร์คือ การสร้างความร่วมมือบนพื้นฐานของการ แข่งขัน จะต้องกำหนดทิศทาง เป้าหมาย กลยุทธ์การพัฒนา รวมถึงการแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ซึ่งกัน และกัน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ โดยรวมของคลัสเตอร์นั้น สำหรับรูปแบบการพัฒนาอุตสาหกรรมของ ไทยนั้น ได้พิจารณาเลือกใช้ 3 แบบคือ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2558) 2.1) Facilitating Cluster เป็นการรวมตัวกันของผู้นำในอุตสาหกรรมมารวมตัวกัน เพื่อกำหนดนโยบายในการพัฒนาอุตสาหกรรมและเป็นตัวแทนของภาคเอกชนในการเจรจาต่อรองกับภาครัฐ 2.2) Geographic Cluster เป็นการรวมตัวกันของผู้ประกอบการที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน เพื่อมุ่ง บรรลุผลประโยชน์เรื่องประสิทธิภาพในการผลิตเป็นหลัก 2.3) Commercial Cluster เป็นการรวมตัวกันของผู้ประกอบการในอุตสาหกรรม โดยที่อุตสาหกรรมนั้นไม่จำเป็นต้องอยู่ในภูมิภาค/พื้นที่เดียวกันก็ได้ เป็นการรวมกันเพื่อมุ่งบรรลุเป้าหมายในการสร้างมูลค่าเพิ่ม ถ่ายทอดองค์ความรู้ และขยายช่องทางการตลาด สำหรับประเทศไทยได้นำเอารูปแบบคลัสเตอร์มาใช้ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ รัฐบาลได้ออก นโยบายในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน ซึ่งรัฐมีมติเห็นชอบนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษในรูปแบบคลัสเตอร์และมอบหมายให้หน่วยงานที่ เกี่ยวข้องดูแล สำหรับวัตถุประสงค์ของการพัฒนาคลัสเตอร์ก็เพื่อสร้างความเข้มแข็งของห่วงโซ่มูลค่าและนำไปสู่การสร้างอุตสาหกรรมในอนาคต ตลอดจนเกิดการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค 3) เมืองสีเขียว (Green City) การพัฒนาเมืองในยุคปัจจุบันและต่อเนื่องไปสู่การพัฒนา เมืองในอนาคตข้างหน้านั้น ได้มีแนวความคิดมุ่งเน้นการพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้นการออกแบบและการพัฒนาเมืองจะต้องสอดคล้องและคำนึงถึงผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ลดการใช้ ทรัพยากร พลังงาน และน้ำ รวมถึงลดการปล่อยของเสียสู่ชั้นบรรยากาศ โดยได้มีการกำหนดดัชนีชี้วัด เมืองสีเขียว ซึ่งมีองค์ประกอบ 8 ด้านด้วยกัน คือ (มูลนิธิสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย, 2558) 3.1) ด้านพลังงานและการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ พิจารณาจาก ปริมาณการปล่อย คาร์บอน ปริมาณการใช้พลังงาน นโยบายด้านพลังงาน 3.2) ด้านการใช้ที่ดินและอาคาร พิจารณาจาก สัดส่วนพื้นที่สีเขียว ความหนาแน่นของประชากร นโยบายอาคารสีเขียว นโยบายการใช้ประโยชน์ที่ดิน 3.3) ด้านการขนส่งและจราจร พิจารณาจากเครือข่ายการให้บริการขนส่งสาธารณะ นโยบาย การลดปัญหาจราจร นโยบายการให้บริการขนส่งสาธารณะ 3.4) ด้านการจัดการของเสีย พิจารณาจาก อัตราการเกิดขยะมูลฝอย สัดส่วนของขยะมูลฝอย นโยบายการลดของเสียและการกำจัดของเสีย 3.5) ด้านการจัดการน้ำพิจารณาจากอัตราการใช้น้ำต่อคน สัดส่วนปริมาณน้ำสูญเสียของระบบจ่ายน้ำประปานโยบายการจัดการแหล่งน้ำ 3.6) ด้านสุขาภิบาล พิจารณาจาก สัดส่วนของประชากรที่เข้าถึงระบบสุขาภิบาล สัดส่วน ปริมาณน้ำเสีย นโยบายด้านสุขาภิบาลของเมือง 3.5) ด้านคุณภาพอากาศ พิจารณาจาก ระดับความเข้มข้นของก๊าซไนโตรเจน ก๊าซซัลเฟอร์ ออกไซด์ และฝุ่นละอองขนาดเล็ก 3.6) ด้านธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อม พิจารณาจาก นโยบายการจัดการสิ่งแวดล้อม แนวทางการติดตามตรวจสอบสิ่งแวดล้อมและการมี

ส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม จะเห็นว่าการสร้างเมืองสีเขียวนั้นเป็นแนวทางการพัฒนาและวางแผนจัดการเมือง ที่คำนึงถึง มิติด้านสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก โดยอาศัยประบวนการมีส่วนร่วมการบริหารจัดการตามหลัก ธรรมาภิบาลเพื่อนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในเมือง (มูลนิธิสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย, 2558) 4) เมืองน่าอยู่ (Livable City) การพัฒนาในยุคหลังมานี้ได้มีแนวคิดเรื่องเมืองน่าอยู่ เป็น แนวคิดที่ริเริ่มโดยองค์การอนามัยโลก ที่ได้พัฒนาต่อเนื่องมาจากแนวคิดสาธารณสุขมูลฐาน โดยได้ เล็งเห็นถึงสภาพปัญหาของระบบนิเวศน์เมืองที่ได้รับผลกระทบจากการเติบโตของเมือง รวมถึงการใช้ ทรัพยากรและการบริโภคที่ไม่เหมาะสม ทำให้สูญเสียทรัพยากรไปเป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้ในศตวรรษที่ 21 จึงได้เริ่มหันมาให้ความสำคัญกับแนวคิดการพัฒนาเมืองแนวใหม่ มุ่งเน้นการพัฒนา เมืองให้มีความน่าอยู่ ซึ่งจะต้องมีการวางยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบเป็นองค์รวม มีความสอดคล้องกัน ทั้งด้านความยั่งยืนของเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

การสร้างเมืองน่าอยู่ในประเทศไทยนั้น ได้มีการกำหนดบทบาทให้ท้องถิ่นดำเนินการอย่าง ชัดเจนตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 จนกระทั่งแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบ หลักการเรื่องเมืองน่าอยู่ และได้กำหนดให้การพัฒนาเมืองน่าอยู่เป็นวาระแห่งชาติ โดยมีสาระสำคัญ คือ ประชาชนจะต้องอาศัยอยู่ในเมืองด้วยความผาสุก มีสุขภาพกายและใจที่ดี มีความปลอดภัยใน ชีวิตและทรัพย์สิน ตลอดจนเมืองนั้นจะต้องมีบริการขั้นพื้นฐานที่สะดวกสบาย เพียงพอและทั่วถึง ให้บริการแก่ประชาชน (คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2547)

สำหรับทิศทางการพัฒนาเมืองน่าอยู่ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 นั้นได้ให้ความสำคัญต่อการ ปรับกระบวนทัศน์การพัฒนาไปสู่การเป็นสังคมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ซึ่งการพัฒนาเมืองน่าอยู่นั้นกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมได้ร่วมมือกับสมาคมสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทยและสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย จัดทำเครื่องมือชี้วัดเมืองน่าอยู่และความสำเร็จของการพัฒนาเมืองต่าง ๆ ขึ้นมา โดยได้กำหนดกรอบแนวคิด “เทศบาลน่า อยู่” มีเป้าหมายเพื่อให้แต่ละเมืองเป็นเมืองน่าอยู่ในทุก ๆ ด้าน พร้อมกันนั้นก็ได้คำนึงถึงศักยภาพของ เทศบาลที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเมือง จึงมีการกำหนดองค์ประกอบเมืองน่าอยู่ใน 5 ด้าน ดังนี้ (มูลนิธิสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย, 2558) 1) เมืองอยู่ดี พิจารณาจากด้านกายภาพและเศรษฐกิจของเมือง ได้แก่ ความมีระเบียบ-ความมีวินัยของเมือง โครงสร้างพื้นฐานที่ได้มาตรฐาน ความปลอดภัยในเมือง ความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย และเศรษฐกิจที่มั่นคง 2) คนมีสุขพิจารณาจากด้านสังคม ได้แก่ ประชาชนมีสุขภาพที่ดี การศึกษาที่เท่าเทียม สวัสดิการสังคมทั่วถึง เมืองปลอดอบายมุขรวมถึงประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของเมือง 3) สิ่งแวดล้อมยั่งยืน พิจารณาจากด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความ หลากหลายทางชีวภาพ ระบบจัดการของเสียและมลพิษของเมืองวิถีชีวิตและการบริโภคที่เป็นมิตร กับสิ่งแวดล้อม 4) การเรียนรู้และพัฒนา พิจารณาจากด้านศักยภาพขององค์กรที่ทำหน้าที่ขับเคลื่อนเมือง ได้แก่ ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานมีความรู้ วิสัยทัศน์การทำงานมี

ความชัดเจน มีการบูรณาการการ ทำงานอย่างเป็นระบบ รวมถึงการพัฒนาองค์ความรู้และการทำงานอย่างต่อเนื่อง 5) การบริหารจัดการที่ดี พิจารณาจากการบริหารจัดการเมือง ได้แก่ การยึดหลักนิติธรรมในการทำงาน ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานมีคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบ มีความโปร่งใส ยึดหลักการมีส่วนร่วม

สำหรับการกำหนดมาตรฐาน “เมืองคุณภาพ หรือเมืองที่ดี” ตามวัตถุประสงค์ของการผัง เมือง ซึ่งจะต้องมีคุณสมบัติสอดคล้องกับมาตรการทางผังเมืองที่จะใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการพัฒนา ป้องกัน และแก้ไขปัญหาของเมือง หรือบริเวณชุมชนโดยรอบตามเกณฑ์ของกรมโยธาธิการและผังเมือง กระทรวงมหาดไทย (2566) ได้มีการกำหนดเกณฑ์ 3 ด้านคือ ด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน ด้านการ คมนาคมขนส่ง และด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. ด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน ประกอบด้วย 3 ตัวชี้วัดย่อย ได้แก่

1.1 มาตรการด้านการผังเมือง ได้แก่ การวางผังการใช้ประโยชน์ที่ดินและการจัดทำข้อกำหนด การใช้ประโยชน์ที่ดิน เนื่องจากการวางผังเมืองเป็นการวางแผนเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาเมืองในการใช้ประโยชน์ที่ดินให้มีความเหมาะสมกับลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมของเมือง อีก ทั้งเพื่อรองรับการพัฒนาในอนาคต ดังนั้น เมืองที่ดี จะต้องมีการวางผังการใช้ประโยชน์ที่ดิน ได้แก่ ผัง เมืองรวม ผังชุมชน หรือผังชุมชนของเทศบาล หรือผังชุมชนของ อบต.

1.2 การพัฒนาตามผัง เมืองที่ดีจะต้องมีการนำผังไปปฏิบัติให้เกิดผลโดยมีการพัฒนาตามที่ กำหนดไว้ในแผนผังแสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในอนาคต เช่น พื้นที่สีเขียว ประเภทที่ดินเพื่อ นันทนาการและการจัดทำสวนสาธารณะ, พื้นที่สีน้ำตาล ประเภทที่ดินเพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม

1.3 โครงการพัฒนาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เมืองที่ดีควรมีโครงการพัฒนาการใช้ประโยชน์ที่ดิน นอกเหนือจากการกำหนดไว้ตามแผนผัง เช่น โรงการพัฒนาการใช้ประโยชน์ที่ดินของเทศบาลที่ไม่ได้กำหนดไว้ในผัง

2. ด้านการคมนาคมขนส่ง ประกอบด้วย 3 ตัวชี้วัดย่อย ได้แก่

2.1 มาตรการด้านการผังเมือง ได้แก่ การวางผังการคมนาคมและขนส่งเพื่อการกำหนดแนว ทางการพัฒนาเมืองด้านการขนส่งให้มีความเหมาะสมกับลักษณะกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมของ เมือง ทั้งรองรับการพัฒนาเมืองในอนาคต ดังนั้นแล้วเมืองที่ดีจะต้องมีการวางผังโครงการคมนาคม และขนส่ง

2.2 การพัฒนาตามผัง เมืองที่ดีจะต้องมีการนำผังไปปฏิบัติให้เกิดผลโดยมีการพัฒนาตามที่ กำหนดไว้ในแผนผังแสดงโครงการคมนาคมขนส่ง เช่น การก่อสร้างถนนตามที่กำหนดไว้ในผังโครงการ

2.3 โครงการพัฒนาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เมืองที่ดีควรมีโครงการพัฒนาด้านการคมนาคมขนส่ง นอกเหนือจากการกำหนดไว้ตามแผนผัง เช่น การทำทางจักรยาน การปรับปรุงซ่อมแซมถนน ทางเท้า

3. ด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ พิจารณาตามเกณฑ์และมาตรฐานผังเมืองรวม พ.ศ. 2549 ของกรมโยธาธิการและผังเมืองและมีการปรับหลักเกณฑ์ให้มีความสอดคล้องเหมาะสมกับภารกิจของหน่วยงานและท้องถิ่น โดยได้มีการตั้งสมมติฐานว่าทุกตัวชี้วัดด้านสาธารณูปโภคและ สาธารณูปการมีความเท่าเทียมกัน เนื่องจากทุกตัวชี้วัดมีความเกี่ยวข้องและส่งเสริมให้เกิดเมืองที่ดี หรือเมืองที่มีคุณภาพ มีดังนี้ (สำนักวิเคราะห์และประเมินผล กรมโยธาธิการและผังเมือง กระทรวงมหาดไทย, 2566) 1) ประปาเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์แต่ในปัจจุบันไม่สามารถนำน้ำจาก แหล่งน้ำมาบริโภคได้โดยตรง จึงจะต้องมีการผลิตน้ำประปาสำหรับบริการประชาชน หากท้องถิ่นใดมี ปริมาณน้ำเพียงพอกับความต้องการของประชาชนก็จะไม่ต้องแสวงหาน้ำจากแหล่งอื่น เช่น น้ำ บาดาล น้ำคลอง น้ำบ่อ ซึ่งอาจจะมีคุณภาพไม่เพียงพอสำหรับใช้ในการบริโภค 2) สถานีบำบัดน้ำเสีย ความต้องการในการใช้น้ำของประชาชนมากขึ้น ส่งผลให้มีปริมาณน้ำเสียมากขึ้น จึงจำเป็นต้องมีพื้นที่สำหรับการบำบัดน้ำเสีย 1) พื้นที่กำจัดขยะมูลฝอย ตามมาตรา 18 พ.ร.บ.การสาธารณสุข พ.ศ. 2535 กำหนดว่าการ กำจัดสิ่งปฏิกูลและมูลฝอยในเขตราชการส่วนท้องถิ่นใด ให้อำนาจหน้าที่ของราชการส่วนท้องถิ่นนั้น ดังนั้นท้องถิ่นแต่ละแห่งจะต้องมีหน้าที่ในการจัดเก็บ รวบรวม และกำจัดขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นภายใน ท้องถิ่นของตน พร้อมทั้งจัดหาสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยด้วย 4) ไฟฟ้า เป็นปัจจัยพื้นฐานที่มีความจำเป็นสำหรับประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามถนนหรือ พื้นที่สาธารณะต่าง ๆ ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องไปถึงความปลอดภัยตามถนนหนทางของประชาชนใน ท้องถิ่นด้วย 5) โทรศัพท์ การให้บริการโทรศัพท์ในปัจจุบันไม่ใช่หน้าที่ของท้องถิ่นโดยตรง โดยการ ให้บริการพื้นฐาน ได้แก่ บริษัท ทีโอที จำกัด (มหาชน) และบริษัท ทีทีแอนด์ที จำกัด (มหาชน) เป็นผู้ ให้บริการ นอกจากนี้ยังมีบริษัทเอกชนต่างๆ ให้บริการโทรศัพท์เคลื่อนที่อีกหลายเครือข่าย 6) โรงฆ่าสัตว์ ภายในท้องถิ่นจำเป็นจะต้องมีโรงฆ่าสัตว์ที่เป็นของท้องถิ่นเองหรือของเอกชนแต่อยู่ในความควบคุมดูแลของท้องถิ่นให้เป็นไปตามหลักสุขาภิบาล เพื่อให้ได้เนื้อสัตว์ที่มีความปลอดภัยและสะอาดออกจำหน่ายให้แก่ประชาชน 7) ตลาดสด ภายในท้องถิ่นจำเป็นต้องมีลาดสดเพียงพอสำหรับบริการประชาชน เพื่ออำนวยความสะดวกในการจับจ่ายซื้อของและสินค้าต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตประจำวัน 8) การศึกษา เนื่องจากการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การประกอบอาชีพในอนาคต และเป็นกระบวนการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ซึ่งหากท้องถิ่นมีการจัดบริการด้านการศึกษาที่ เพียงพอย่อมมีส่วนช่วยในการพัฒนาท้องถิ่นนั้นได้ การเดินทางไปสถานศึกษาจะต้องมีระยะการ เดินทางที่เหมาะสม ไม่ไกล 9) การแพทย์และสาธารณสุข ท้องถิ่นจะต้องมีการจัดบริการการแพทย์และสาธารณสุขที่ เหมาะสมและเพียงพอสำหรับประชาชนในท้องถิ่นนั้น 10) สวนสาธารณะ

ท้องถิ่นจะต้องมีการจัดสวนสาธารณะเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนในการพักผ่อนหย่อนใจ นอกจากนี้ภายในสวนสาธารณะควรมีการปลูกต้นไม้เพื่อเพิ่มความร่มรื่นให้กับเมือง 11) สนามกีฬา ท้องถิ่นจะต้องมีการจัดสนามกีฬาเพื่อให้ประชาชนในเมืองเกิดความผ่อนคลายจากการทำงานและช่วยส่งเสริมสุขภาพของประชาชนในเมืองด้วย 12) สถานที่ราชการ ประชาชนในท้องถิ่นมีความจำเป็นจะต้องติดต่อหน่วยงานราชการ เช่น การแจ้งเกิด การทำบัตรประชาชน การยื่นจดทะเบียนต่าง ๆ ดังนั้นจึงควรมีการจัดสรรพื้นที่สำหรับ การจัดตั้งหน่วยงานราชการที่เหมาะสมเพียงพอในการให้บริการประชาชน และอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน 13) สถานีตำรวจการจัดให้มีการดูแลรักษาความปลอดภัยในเมืองเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ท้องถิ่นมี กำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจดูแลความปลอดภัยที่เพียงพอ 14) สถานีขนส่ง มีพื้นที่กว้างเพียงพอที่จะรองรับและให้บริการประชาชน เพื่อให้เกิดความ สะดวกสบาย ไม่แออัดในการเดินทางของประชาชน 15) สถานีดับเพลิง มีความจำเป็นในกรณีเกิดอัคคีภัย โดยท้องถิ่นจะต้องจัดหาอุปกรณ์ดับเพลิง เพียงพอที่จะให้บริการได้ 16) ที่จอดรถ ท้องถิ่นควรมีสถานที่สำหรับให้บริการจอดรถสำหรับประชาชนเพื่อให้เกิดความ สะดวกสบาย ควรมีการจัดสรรสถานที่จอดรถอย่างเพียงพอ 17) การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ท้องถิ่นควรตระหนักถึงการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยการ ออกเทศบัญญัติที่ชัดเจน ซึ่งจะช่วยให้เกิดการรักษาสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นมีประสิทธิภาพมากขึ้น

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาเมืองน่าอยู่เป็นแนวทางในการพัฒนาให้ประชาชนในเมืองมีคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งครอบคลุมมิติที่สำคัญคือ ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งนับว่าเป็นแนวทางการพัฒนาเมืองที่สอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การพัฒนาเมืองในแต่ละรูปแบบที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้มีเป้าหมายหรือทิศทางการพัฒนาที่แตกต่างกันไปการสร้างเมืองจึงไม่ใช่เพียงการปล่อยให้เมืองเกิดขึ้นเองและเติบโตไปตามยถากรรมโดยที่ไม่มีการจัดการใด ๆ แต่การสร้างเมืองเป็นการวางกรอบและเป้าหมายของการพัฒนาว่าจะมุ่งสร้างเมืองไปสู่การเป็นเมืองในรูปแบบใด ตลอดจนการสร้างเมืองในรูปแบบต่าง ๆ ที่จะ สามารถตอบสนองต่อปัญหาของเมืองนั้นๆ ให้ดียิ่งขึ้น

2.4.5 องค์กรที่มีบทบาทในการกำหนดนโยบายการพัฒนาเมือง

การพัฒนาเมืองของไทยที่ผ่านมานั้นได้ยึดโยงการพัฒนาเข้ากับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รวมถึงกรอบด้านกฎหมายต่าง ๆ เข้าด้วยกัน แต่สถานการณ์ปัญหาของเมืองในปัจจุบันนี้ได้มีความซับซ้อนเกินกรอบของกฎหมายและแผนชาติ อีกทั้งยังมีองค์กรหลายภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองมากยิ่งขึ้น จึงนำมาสู่รูปแบบการขับเคลื่อนและการพัฒนาเมืองแบบใหม่ที่เริ่มท้าทายการพัฒนาเมืองแบบเดิมมากขึ้น ดังเช่น ในงานศึกษาของ ปิยะพงษ์ บุษบงก์ (2557) เรื่อง นโยบายพัฒนาเมืองในประเทศไทยในทศวรรษที่ผ่านมา ได้มองว่านโยบายพัฒนาเมืองภายหลังปี 2540 เป็นต้นมาได้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ โดยหันมาเน้นการพัฒนาเมืองในรูปแบบภาคีทั้งในส่วนของ

ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ซึ่งทุกภาคส่วนได้เข้ามามีบทบาทในการกำหนดแนวทางการพัฒนาเมืองร่วมกันมากขึ้น (ปิยะพงษ์ บุษบงก์, 2557)

สำหรับการพัฒนาเมืองนั้นได้มีกลไกหลายระดับที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายการพัฒนาเมือง โดยอาศัยระบบราชการ" เป็นกลไกในการขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองใน ภูมิภาค (Pierre, 2011) นอกจากนี้รัฐได้มีการจัดตั้งองค์กรในรูปแบบต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ สามารถแยกวิเคราะห์หน่วยงานราชการได้ 3 ระดับ ดังนี้ 1) หน่วยงานราชการส่วนกลาง ประกอบด้วยรัฐบาลหรือคณะรัฐมนตรี ทำหน้าที่ในการบริหาร และกำหนดนโยบายในการบริหารประเทศ ซึ่งจะมีหน่วยงานราชการที่เป็นกลไกของรัฐในการนำเอา นโยบายไปสู่การปฏิบัติ ได้แก่ กระทรวง ทบวง กรม สำหรับหน่วยงานราชการส่วนกลางที่มีบทบาทหลักในด้านการพัฒนาเมือง ได้แก่ 1.1) กรมโยธาธิการและผังเมือง กระทรวงมหาดไทย ทำหน้าที่รับผิดชอบงานด้านการผัง เมือง การออกแบบก่อสร้างและการควบคุมการก่อสร้างอาคาร ดำเนินการและสนับสนุนองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นในด้านพัฒนาเมืองและชนบท โดยการกำหนดและกำกับดูแลนโยบายการใช้ประโยชน์ที่ดิน ระบบการตั้งถิ่นฐานและโครงสร้างพื้นฐาน รวมถึงการกำหนดคุณภาพและมาตรฐาน การก่อสร้างด้านสถาปัตยกรรม วิศวกรรม และการผังเมือง เพื่อให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ดีเกิด มาตรฐานความปลอดภัย ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของเมืองและสิ่งปลูกสร้างตามระบบผังเมืองที่ดี อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้ (กรมโยธาธิการและผังเมือง, 2558, น. a) 1.1.1) ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยการผังเมือง กฎหมายว่าด้วยการควบคุมอาคาร กฎหมายว่า ด้วยการขุดดินและถมดิน กฎหมายว่าด้วยการจัดรูปที่ดิน และกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง 1.1.2) วางและจัดทำผังเมืองประเภทอื่น ๆ ตามที่รัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมายหรือตามที่ส่วนราชการอื่นร้องขอ และดำเนินการให้เป็นไปตามผังเมืองนั้น ๆ 1.1.3) ดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวางผัง การวิจัย การติดตาม ประเมินผลและพัฒนามาตรฐานด้านการผังเมืองและโยธาธิการ รวมถึงการจัดทำเกณฑ์มาตรฐานและคู่มือผังเมือง 1.1.4) ดำเนินการเกี่ยวกับการวางผัง ออกแบบ ควบคุมการก่อสร้างบูรณะเมืองหรืออาคารสิ่งก่อสร้างของหน่วยงานรัฐ 1.1.5) ให้บริการและคำปรึกษาเกี่ยวกับงานออกแบบ งานก่อสร้าง และงานที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของกรมแก่หน่วยงานต่าง ๆ 1.1.6) ดำเนินการออกแบบ ก่อสร้าง และควบคุมอาคารและโครงสร้างพื้นฐานรวมถึงการบูรณะและบำรุงรักษา 1.1.7) ดำเนินการประสาน กำกับดูแล สนับสนุนและพัฒนาการดำเนินงานของหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องเพื่อให้เป็นไปตามผังเมือง รวมถึงกำกับตรวจสอบการใช้อำนาจตามกฎหมายว่าด้วยการผัง เมืองของเจ้าพนักงานท้องถิ่น 1.1.8) ดำเนินการพัฒนาระบบและบริหารข้อมูลการผังเมืองและโยธาธิการ 1.1.9) ดำเนินการพัฒนาขีดความสามารถบุคลากรของกรม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึง หน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในด้านผังเมืองและโยธาธิการ 1.1.10) ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นไปตามอำนาจหน้าที่ของกรมหรือตามที่

รัฐมนต
องค์กร
โครงสร้
บริษัท
น้ำประ
การกำ
ครอบค
ผังเมือง
การวางผ
และเมือ
เศรษฐกิ
พัฒนา
เศรษฐกิ
ผังเมือง
ประสิทธิ
เศรษฐกิ
รวมถึงก
ความเห็
ระหว่าง
และการ
2) หน่วย
กรมนั้น
มอบนโย
ส่วนภูมิภ
ซึ่งมีอำนา
จัดตั้งอยู่
จังหวัด ห
ผังเมืองแ
ที่ดิน และ
สถาปัตยก
การสำรว

ที่ กค ๐๔๑๔.๓/ว ๔๔๑

กรมบัญชีกลาง
ถนนพระรามที่ ๖ กทม. ๑๐๔๐๐

๑๑ กรกฎาคม ๒๕๖๗

เรื่อง แนวปฏิบัติในการสร้างข้อมูลหลักผู้ขายและการเปลี่ยนแปลงข้อมูลหลักผู้ขายในระบบบริหารการเงินการคลังภาครัฐแบบอิเล็กทรอนิกส์ใหม่ (New GFMIS Thai)

เรียน ปลัดกระทรวง อธิบดี เลขาธิการ ผู้อำนวยการ ผู้บัญชาการ ผู้ว่าราชการจังหวัด หัวหน้าส่วนราชการของหน่วยงานอิสระตามรัฐธรรมนูญ หัวหน้าหน่วยงานอิสระตามกฎหมายเฉพาะ ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร นายกเมืองพัทยา นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด นายกเทศมนตรีนคร นายกเทศมนตรีเมือง

อ้างถึง หนังสือกรมบัญชีกลาง ด่วนที่สุด ที่ กค ๐๔๒๗/ว ๓๗๔ ลงวันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๗

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แนวปฏิบัติในการสร้างข้อมูลหลักผู้ขายและการเปลี่ยนแปลงข้อมูลหลักผู้ขายในระบบบริหารการเงินการคลังภาครัฐแบบอิเล็กทรอนิกส์ใหม่ (New GFMIS Thai) จำนวน ๑ ฉบับ
๒. แบบขออนุมัติข้อมูลหลักผู้ขาย จำนวน ๑ ฉบับ
๓. แบบขอเปลี่ยนแปลงข้อมูลหลักผู้ขาย จำนวน ๑ ฉบับ

ตามหนังสือที่อ้างถึง กรมบัญชีกลางได้กำหนดวิธีปฏิบัติในการสร้างและการเปลี่ยนแปลงข้อมูลหลักผู้ขาย ในระบบ GFMIS และต่อมากระทรวงการคลังได้พัฒนาระบบบริหารการเงินการคลังภาครัฐแบบอิเล็กทรอนิกส์ใหม่ (New GFMIS Thai) เพื่อทดแทนระบบบริหารการเงินการคลังภาครัฐแบบอิเล็กทรอนิกส์ (GFMIS) โดยให้หน่วยงานของรัฐดำเนินการเบิกเงินจากคลัง รับเงิน จ่ายเงิน และนำเงินส่งคลังในระบบ New GFMIS Thai ตั้งแต่วันที่ ๔ เมษายน ๒๕๖๕ เป็นต้นไป ความละเอียดแจ้งแล้ว นั้น

กรมบัญชีกลางพิจารณาแล้ว ขอเรียนว่า เพื่อให้หน่วยงานของรัฐมีแนวปฏิบัติในการสร้างและการเปลี่ยนแปลงข้อมูลหลักผู้ขายที่เป็นปัจจุบันและสอดคล้องกับระบบ New GFMIS Thai ดังนั้น จึงขอยกเลิกแนวปฏิบัติในการสร้างและการเปลี่ยนแปลงข้อมูลหลักผู้ขายในระบบ GFMIS ตามหนังสือที่อ้างถึง และกำหนดแนวปฏิบัติในการสร้างข้อมูลหลักผู้ขายและการเปลี่ยนแปลงข้อมูลหลักผู้ขายในระบบ New GFMIS Thai รายละเอียดปรากฏตามสิ่งที่ส่งมาด้วย ๑ ทั้งนี้ ในการสร้างข้อมูลหลักผู้ขาย หน่วยงานของรัฐต้องจัดทำแบบขออนุมัติข้อมูลหลักผู้ขายรายละเอียดปรากฏตามสิ่งที่ส่งมาด้วย ๒ หรือแบบขอเปลี่ยนแปลงข้อมูลหลักผู้ขายรายละเอียดปรากฏตามสิ่งที่ส่งมาด้วย ๓ แล้วแต่กรณี พร้อมทั้งรวบรวมเอกสารประกอบการพิจารณาอนุมัติข้อมูลหลักผู้ขายหรือเปลี่ยนแปลงข้อมูลหลักผู้ขาย ส่งให้กรมบัญชีกลางหรือสำนักงานคลังจังหวัด เพื่อดำเนินการตรวจสอบและอนุมัติข้อมูลหลักผู้ขายหรือเปลี่ยนแปลงข้อมูลหลักผู้ขายในระบบ New GFMIS Thai

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ และแจ้งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทราบเพื่อถือเป็นแนวปฏิบัติต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(นายกุลเศขร์ ลิมปิยากร)
รองอธิบดีกรมบัญชีกลาง
ปฏิบัติราชการแทนอธิบดีกรมบัญชีกลาง

กองระบบการคลังภาครัฐ
กลุ่มงานกำกับและพัฒนาระบบงาน
โทร. ๐ ๒๑๒๗ ๗๐๐๐ ต่อ ๔๒๘๙ และ ๖๙๒๖
ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ saraban@cgd.go.th

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑ - ๓

ประกันชีวิต เป็นต้น 3) ความต้องการทางสังคม (Social Needs) เป็นแรงปรารถนาที่สะท้อนการเป็นสัตว์สังคมของมนุษย์ที่ต้องการมีเพื่อน และได้รับการยอมรับขั้นพื้นฐานจากบุคคลอื่นในฐานะที่ตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ตนเองสังกัดอยู่คุณภาพชีวิตนั้นมีอยู่มากมาย สิ่งหนึ่งที่เราไม่สามารถละเลยที่จะนึกถึงนั่นคือ ปัจจัย 4 อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่มยารักษาโรคและที่อยู่อาศัย ซึ่งการขับเคลื่อนนโยบายบัตร สวัสดิการแห่งรัฐแก่ประชาชนผู้มีรายได้น้อย นับเป็นการสนับสนุนปัจจัยพื้นฐานเบื้องต้นในการดำรงชีวิต ดังนั้นหัวใจสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตการทำงานให้ประสบความสำเร็จเริ่มต้นจากเราจะต้องศึกษาและเข้าใจความหมายของคุณภาพชีวิต ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตมีอะไรบ้าง และต้องฝึกฝนทักษะที่จำเป็นต่อการทำงานในอนาคตก่อน หลังจากนั้นต้องเข้าใจกระบวนการดำเนินการโดยอาศัยเทคนิคในการพัฒนาตนเองเพื่อให้สามารถพัฒนาตนเองให้สามารถรับมือ กับสถานการณ์ในอนาคตได้เพื่อให้เกิดพัฒนาอย่างต่อเนื่องจึงจะประสบความสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างจริงจัง พร้อมรับมือกับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างมั่นคง โดยมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของคำว่าคุณภาพชีวิตไว้ดังนี้

อรทัย ใจทหาร (2552, น. 15) กล่าวว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง การที่บุคคลสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขทั้งด้านร่างกายและจิตใจตามความสามารถที่มีอยู่รวมไปถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สามารถพึ่งพาตนเองได้โดยไม่เป็นภาระของผู้อื่นและสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและบริบทของสังคมได้ตามสภาวการณ์

ปราณี จตุพล (2553, น. 11) คุณภาพชีวิต หมายถึง คุณภาพในด้านสุขภาพ สังคม เศรษฐกิจ การเมืองและศาสนา ซึ่งเป็นค่าเทียบเคียงไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวแน่นอน กล่าวคือ ทุกคนหรือทุกประเทศอาจจะกำหนดมาตรฐานต่าง ๆ กันไปตามความต้องการ และความต้องการคุณภาพชีวิตนี้ย่อมจะเปลี่ยนแปลง ไปได้ตามกาลเวลาและกาลเทศะ

กรรณทิพย์ คำบรรจง (2553, น. 21) กล่าวว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง เป็นการมองมนุษย์โดยภาพรวมเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบทั้งภายในและภายนอกการที่บุคคลจะสามารถ ดำรงชีวิตอยู่ได้จะต้องได้รับความปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สิน สามารถพึ่งพาตนเองได้โดยไม่เป็นภาระของผู้อื่น สามารถทำคุณประโยชน์ให้กับผู้อื่นได้เป็นบุคคลที่รู้จักรักตนเองมองโลกในแง่ดี

กิรติกา ต่อพันธ์ (2553, น. 16) กล่าวว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง การที่บุคคลสามารถมีชีวิตได้อย่างมีความสุข ปรับตัวให้สมดุลกับสังคมและธรรมชาติสิ่งแวดล้อมรอบตัวพึ่งพาตนเองได้โดยไม่เป็นภาระของผู้อื่นทำประโยชน์ให้ผู้อื่นได้ รวมทั้งมีสุขภาพที่ดีทางด้านร่างกายและจิตใจ รวมถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยได้รับการยอมรับจากสังคมที่ตนเป็นสมาชิก

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) ให้ความหมายของคำว่าคุณภาพชีวิตว่าประกอบด้วยคำสองคำ คือ คุณภาพ หมายถึง ลักษณะที่ดีเด่นของบุคคลหรือสิ่งของ และให้ความหมายของคำว่า ชีวิต ว่าหมายถึง ความเป็นอยู่

กิตยา โนยะราช (2555, น. 28) กล่าวว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง องค์ประกอบทั้งภายในและภายนอกของมนุษย์ได้แก่ ด้านจิตใจ คือ สติปัญญา ความรู้ความสามารถ อารมณ์และความรู้สึก ด้านร่างกาย ความมีสุขภาพกายที่ดี สภาพความเป็นอยู่และสภาพการดำรงชีวิตที่ดีในสังคม ดังนั้น คุณภาพชีวิตที่ดีจึงเป็นชีวิตที่มีความสุขกาย สุขใจและสามารถดำรงชีวิตด้วย การปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและบริบทของสังคมได้ตามสภาวะและกาลเวลา

ปภัสสิริ ไชยวุฒิ (2556, น. 10) คุณภาพชีวิต หมายถึง ลักษณะความเป็นอยู่ที่ดีของบุคคล สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ให้ความหมายของ คุณภาพชีวิตวา หมายถึง ชีวิตที่ดีมีคุณภาพ สามารถดำรงอยู่ ได้ในสังคมโดยปกติสุข และชีวิตที่มีคุณภาพนั้นจะรู้ได้โดยการที่คนหรือในชุมชนนั้นได้บรรลุเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) หรือความต้องการพื้นฐานที่คนหรือชุมชนควรจะมีหรือควรจะเป็น เพื่อให้ชีวิตอยู่ได้ปกติพอสมควรในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

ศิรินันท์ กิตติสุขสถิต และคณะ (2557, น. 1) ได้สรุปนิยามของคุณภาพชีวิตไว้ว่าไม่ได้หมายถึงเกณฑ์ของแต่ละบุคคลเท่านั้น แต่ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ความจำเป็นความต้องการและความปรารถนาของทั้งคนในท้องถิ่นและสังคม

พวงทอง ไกรพิบูลย์ (2560) กล่าวว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง ภาวะความเป็นอยู่ที่ดีในด้านร่างกายและจิตใจของตนเองและสังคม รวมถึงความปลอดภัย สิทธิและเสรีภาพด้วย

Liu (1975, p. 1) กล่าวว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง การเป็นอยู่ที่ดีของคนและสิ่งแวดล้อมตามสภาพทั่ว ๆ ไปในส่วนของบุคคลแสดงออกในรูปของความต้องการและเมื่อได้รับการตอบสนองจะทำให้บุคคลนั้น ๆ มีความสุขหรือความพึงพอใจ

Campbell and Roger (1976, p. 117) กล่าวว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง ความพึงพอใจและความหวังของแต่ละบุคคลที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่

Dean (1985; อ้างถึงใน ภูมิจิตร วงศ์สถิต, 2554, น. 12) ได้ให้ความหมายของคุณภาพชีวิตไว้ว่าความรู้สึกพึงพอใจในชีวิต การมีคุณค่าในตนเอง การมีสุขภาวะที่ดี สามารถปรับตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความสุขทั้งด้านร่างกายและจิตใจ

Orem (2001, p. 179) กล่าวถึงความหมายของคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุไว้ว่า หมายถึงการรับรู้ของบุคคลต่อการมีชีวิตอยู่ตามประสบการณ์ของความพึงพอใจ ความรู้สึกเป็นสุขทั้งทางกายและทางใจ

Fradier (1976, p. 30) กล่าวว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง ความสัมพันธ์ทุกด้านระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่แต่ละด้านจะมีความเฉพาะในลักษณะของการตอบสนองของบุคคล

George and Berson (1990, p. 24) กล่าวว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง มิติของการมีชีวิตที่ดีประกอบด้วยความสุข ความพอใจในชีวิตความนับถือของตนสุขภาพสภาพการทำงานของร่างกายและสภาวะเศรษฐกิจที่ดี

UNESCO (1978) ได้ให้ความหมายของคำว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง ความรู้สึกของการอยู่อย่างพอใจ มีความสุข ความพอใจต่อองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีส่วนสำคัญต่อบุคคลนั้น ๆ ได้แก่ อาหาร สุขภาพอนามัย โภชนาการ การศึกษา สิ่งแวดล้อม รายได้ ที่อยู่อาศัยและทรัพยากร

กล่าวโดยสรุป คุณภาพชีวิต หมายถึง สภาพความเป็นอยู่ที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจความปลอดภัย การมีสิทธิเสรีภาพ ความพึงพอใจต่อปัจจัยพื้นฐาน ความต้องการและความจำเป็นของแต่ละบุคคลโดยสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขทั้งด้านจิตใจ สติปัญญา ความรู้ความสามารถ อารมณ์และความรู้สึก สภาพความเป็นอยู่และสภาพการดำรงชีวิตที่ดีในสังคม รวมทั้งสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและบริบทของสังคมได้ตามสภาวะและกาลเวลา

2.5.2 องค์ประกอบของคุณภาพชีวิต

อุมาพร ผลดี (2545, น. 22-23) ได้กล่าวถึง คุณภาพชีวิตไว้ดังนี้นโยบายตามพระราชบัญญัติการกระจายอำนาจ มุ่งหวังให้องค์กรท้องถิ่นสามารถพัฒนาชุมชนเพื่อให้ประชาชนมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นหรือไม่ต่ำกว่าเดิม ซึ่งเมื่อกล่าวถึง การพัฒนาที่แท้จริงควรหมายถึงการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมและจิตใจ และความสงบสันติ ซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับการได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อตอบสนองความต้องการของร่างกายแล้ว ประชาชนยังต้องการพัฒนาการ ทางด้านการศึกษา สิ่งแวดล้อมที่ดี การพักผ่อนหย่อนใจ และการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรมและ จิตใจทางด้านต่าง ๆ ความต้องการทั้งหมดนี้จึงเรียกรวมกันว่า “คุณภาพชีวิต” เพื่อให้เห็นว่าการ พัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับการเพิ่มปริมาณของวัตถุรายได้ หากอยู่ที่ความพึงพอใจความสุขของประชาชนมากกว่า ซึ่งคุณภาพชีวิตของมนุษย์สามารถสรุปความหมายได้ว่าคุณภาพชีวิต คือ ความ พึงพอใจของมนุษย์ โดยทั่วไปที่ได้รับการตอบสนองตามความต้องการของตนภายในระยะเวลา หนึ่ง คำว่า “คุณภาพชีวิต” จึงหมายถึง ระดับความเป็นอยู่ที่ดี และระดับความพึงพอใจในความ ต้องการส่วนหนึ่งของมนุษย์ที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข และคือความพึงพอใจของ บุคคลที่เกิดจากการได้รับการตอบสนองต่อสิ่งที่ต้องการทั้งร่างกายและจิตใจ รวมทั้งการมีส่วนร่วม ในการพัฒนาสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมอย่างเพียงพอให้เกิดการมีสุขภาพกายและสุขภาพใจที่ดี ดังนั้นจึงได้มีการอธิบายถึงขอบเขตโดยทั่วไปของคุณภาพชีวิตเพื่อให้ครอบคลุมถึงบทบาท หน้าที่ขององค์กรท้องถิ่น มีองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตได้ 4 ลักษณะ คือ

1. คุณภาพชีวิตอันเกิดจากความพึงพอใจในแง่เศรษฐกิจ ได้แก่ ความพึงพอใจอันเกิดจาก การได้รับการบำบัดความต้องการในสินค้าและบริการต่าง ๆ โดยทั่วไปเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการอยู่ดีกินดี ในรายละเอียดอย่างเช่น ที่ทำกิน การออม ความมั่นคงในสถาบันการเงิน บริการด้านขนส่ง

ด้านการศึกษา ด้านการสาธารณสุข และบริการสาธารณูปโภคต่าง ๆ ซึ่งมีข้อสำคัญที่ต้องเน้น คือ คุณภาพชีวิตดังกล่าวต้องเป็นเรื่องหรือสิ่งที่ประชาชนทุกคนได้รับโดยทั่วถึงไม่ใช่เป็นเรื่องสำหรับคนบางกลุ่มเท่านั้น

2. คุณภาพชีวิตอันเกิดจากความพึงพอใจในแง่สังคม ความพึงพอใจในลักษณะนี้เป็นความพึงพอใจในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับด้านสังคม ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมเป็นส่วนใหญ่ เช่น การมีอิสรเสรี ความเป็นประชาธิปไตย ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความปลอดภัย ในการจราจรและอุบัติภัยต่าง ๆ ความได้รับสุนทรียทางวรรณกรรมและวัฒนธรรมอันดีงาม ความชื่นชมและรื่นรมย์กับทัศนศิลป์ต่าง ๆ ความเสรีต่อศรัทธาและการปฏิบัติตามทางศาสนาและ ความเชื่อของตน เสรีภาพในวิถีการดำรงชีพ และการดำเนินตามขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น การพักผ่อนหย่อนใจความบันเทิง การกีฬาต่าง ๆ เป็นต้น ความพึงพอใจในสิ่งเหล่านี้เป็นการ เสริมสร้างคุณภาพชีวิตของคนเราในแง่สังคม ซึ่งต้องเป็นการสร้างความพึงพอใจให้กับประชาชน ทุกคน ทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัย ทุกเชื้อชาติ สัญชาติ และศาสนา เป็นสำคัญ

3. คุณภาพชีวิตอันเกิดจากความพึงพอใจในแง่ของภาวะแวดล้อม สิ่งที่จะบ่งชี้ถึงคุณภาพ ชีวิตในเรื่องนี้อาจ ได้แก่ ภาวะแวดล้อมที่จะกระทบกระเทือนต่อสวัสดิภาพของมนุษย์จึงต้องตั้ง เกณฑ์ปานกลางขึ้นเป็นเป้าหมายแล้วต้องดำเนินทุกวิถีทางเพื่อฟื้นฟู และธำรงรักษาสภาวะแวดล้อม ต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับความพึงพอใจของคนอยู่เสมอและอย่างทั่วถึงแก่ประชาชนทั่วไป ซึ่งเป็นเกณฑ์ที่ใช้วัดสำรวจคุณภาพชีวิตของประเทศ ได้แก่

3.1 ด้านกายภาพ การมุ่งเน้นการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาให้แก่ท้องถิ่นทางด้านกายภาพ ได้แก่ ถนนทางน้ำ ทางระบายน้ำ ลานกีฬา ไฟฟ้าแสงสว่าง โดยสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปมี ความสัมพันธ์กับความพึงพอใจของประชาชน

3.2 ด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ส่งเสริมกลุ่มเกษตรและกิจการสหกรณ์การส่งเสริมอุตสาหกรรมในครอบครัว ตลาด กิจการเกี่ยวกับการพาณิชย์ หาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของท้องถิ่นและควบคุมกิจการพาณิชย์ที่เป็นอันตรายต่อชุมชนโดยอาจออกกฎข้อบังคับขึ้นใช้ภายในชุมชนเพื่อควบคุมกิจการที่เกิดขึ้นโดยไม่ขัดต่อกฎหมาย ซึ่งจะมีการกำหนดประเภทของกิจการตามประกาศของกระทรวงสาธารณสุข และกำหนดหลักเกณฑ์และเงื่อนไขสำหรับให้ผู้ดำเนินกิจการข้างต้นปฏิบัติตาม ทั้งนี้ต้องให้ประชาชนรับรู้กฎระเบียบที่กำหนดขึ้นด้วย

3.3 ด้านสังคมและวัฒนธรรม ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่มุ่งเน้นทางด้านสังคมโดยต้องพัฒนาทางด้านสาธารณสุข ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การพัฒนาทางด้านการศึกษาที่มีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปะวิทยาการต่าง ๆ ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ

คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน (2560, น. 29-70) ได้แบ่งองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตออกเป็น 5 ด้าน ดังนี้

1. ด้านสุขภาพ คือ การมีสุขภาพดีเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำรงชีวิตให้มีความสุขเนื่องจากสุขภาพเป็นพื้นฐานสำคัญในการประกอบอาชีพหรือทำกิจกรรมอื่นใดเพื่อให้ชีวิตมีความสุขได้

2. ด้านสภาพแวดล้อม คือ ที่อยู่อาศัยเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่สำคัญและจำเป็นในการดำรงชีวิตเชื่อว่าคนจะมีคุณภาพที่ดีได้นอกจากต้องมีสุขภาพที่ดีแล้ว ควรต้องมีสภาพแวดล้อมที่ดี ได้แก่ ที่อยู่ อาศัยมั่นคงแข็งแรง สะอาดเรียบร้อยเพื่อเป็นแหล่งพักพิงสำหรับการสร้างความอบอุ่นในครอบครัวการมีน้ำสะอาดสำหรับอุปโภคบริโภค มีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

3. ด้านการศึกษาคือ การพัฒนาให้คนมีคุณภาพจำเป็นต้องได้รับการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ สร้างคนให้มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะพื้นฐานที่จำเป็น มีลักษณะนิสัยจิตใจที่ดีงาม พร้อมที่จะต่อสู้เพื่อตนเองและสังคม การศึกษาช่วยให้เกิดความเจริญงอกงาม ทั้งทางปัญญาจิตใจ ร่างกาย และสังคม

4. ด้านการมีงานทำและรายได้ คือ ภาวะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนของคนวัยแรงงานและคนสูงอายุรวมถึงการออมเงินของครัวเรือนด้วย

5. ด้านค่านิยม คือ กรอบแนวความคิดเพื่อประโยชน์สุขของตนเองและส่วนรวม เป็นสิ่งที่สังคมยอมรับว่ามีคุณค่า การปลูกฝังค่านิยมในสังคมไทยเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ซึ่งเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของบุคคลในการดำเนินชีวิตระหว่างสมาชิกในสังคมให้สอดคล้องสัมพันธ์กันช่วยเสริมสร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่สังคม

กรมสุขภาพจิต (2563) กล่าวว่าองค์การอนามัยโลก ได้แบ่งองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตไว้ 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1. ด้านร่างกาย (Physical Domain) หมายถึง การรับรู้ถึงสภาพทางด้านร่างกายของบุคคลซึ่งมีผลต่อชีวิตประจำวัน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุการมีสุขภาพร่างกายที่ดีเป็นที่ปรารถนาของทุกคนซึ่งทำให้บุคคลรับรู้ว่าตนเองมีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยเฉพาะผู้สูงอายุซึ่งเป็นบุคคลที่เกิดโรคได้ง่ายกว่าบุกคลในวัยอื่นเนื่องจากสมรรถภาพในการทำหน้าที่ของอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายเสื่อมถอยลงตามอายุที่เพิ่มมากขึ้น การที่ผู้สูงอายุสามารถยอมรับในการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย ยอมรับข้อจำกัดต่าง ๆ ของร่างกายและปรับตัวให้เหมาะสมกับภาวะสุขภาพได้รวมถึงสามารถประเมินภาวะสุขภาพตนเองได้จะเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุได้ดีที่สุด เช่น ความสมบูรณ์ของร่างกาย พละกำลังในการดำเนินชีวิตประจำวัน ความเป็นอิสระไม่พึ่งพาผู้อื่น ความสามารถในการเคลื่อนไหวร่างกาย ความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของตน ความสามารถในการทำงาน ความรู้สึกสุขสบายไม่เจ็บปวด การจัดการกับความเจ็บปวดทางร่างกายได้ เป็นต้น

2. ด้านจิตใจ (Psychological Domain) หมายถึง การรับรู้สภาพจิตใจของตนเองที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการประเมินคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เพราะจิตใจมีความเกี่ยวข้องผูกพันกับร่างกายอย่างใกล้ชิด การรับรู้ความรู้สึกทางลบที่บุคคลมีต่อตนเอง สิ่งเหล่านี้อาจรบกวนจิตใจและอารมณ์ที่ทำให้เกิดความตึงเครียดจนขาดความสุขได้ เช่น การสูญเสียบทบาทหน้าที่การงาน การสูญเสียภาพลักษณ์ ความภูมิใจในตนเอง การสูญเสียบทบาททางสังคมจนทำให้ผู้สูงอายุมีการเข้าร่วมกิจกรรมน้อยลง ขาดการติดต่อสมาคมกับเพื่อนฝูง การสูญเสียรายได้ประจำอาจทำให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกมีคุณค่าในตัวเองลดลง ในขณะเดียวกันการรับรู้ความรู้สึก สภาพจิตใจในทางบวกที่บุคคลมีต่อตนเอง อาจทำให้เกิดผลในทางบวกที่ดี เช่น ความรู้สึกภาคภูมิใจทางใจในตนเอง ความมั่นใจในตนเอง การรับรู้ความคิด ความจำ สมาธิ การตัดสินใจ และความสามารถในการเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของตน การรับรู้เกี่ยวกับความเชื่อที่มีผลในทางที่ดีต่อการดำเนินชีวิตรวมถึงที่มีผลต่อการเอาชนะอุปสรรค เช่น ด้านวิญญาณ ศาสนา และการให้ความหมายของชีวิต เป็นต้น

3. ด้านสังคม (Social Relationships) หมายถึง การรับรู้เรื่องความสัมพันธ์ของตนกับบุคคลอื่นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของคุณภาพชีวิตเช่นกัน เพราะมนุษย์ทุกคนไม่สามารถมีชีวิตอยู่คนเดียวในโลกได้ จะต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคม เช่น ครอบครัว ชุมชน การมีความความสัมพันธ์กับคนในสังคมทำให้ชีวิตมีความหมายยิ่งขึ้น ผู้สูงอายุที่มีความสัมพันธ์อันดีกับบุคคลกลุ่มใด กลุ่มหนึ่งจะเป็นผู้สูงอายุที่มีความสุขและความพอใจในชีวิตมากกว่าผู้สูงอายุ ที่ไม่มีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ถึงแม้จะมีบทบาททางสังคมลดน้อยลงแต่ก็สามารถแสวงหาแหล่งสนับสนุนทั้งภายในภายนอกครอบครัวได้ เช่น การเข้าร่วมชมรมหรือสมาคมต่าง ๆ เปิดโอกาสให้ได้แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น ประสบการณ์ การรับรู้ถึงการได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นในสังคม การรับรู้ว่าตนได้เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นในสังคม ทำให้รู้สึกมีคุณค่าต่อสังคม เป็นต้น

4. ด้านสิ่งแวดล้อม (Environment) หมายถึง การรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เป็นการรับรู้เกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งแวดล้อม เช่น ระบบการปกครอง การคมนาคม สวัสดิการ การศึกษา และบริการทางสังคม ตลอดจนความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในสังคมตั้งแต่เกิดจนตายไม่ทางตรงก็ทางอ้อม การรับรู้ว่าตนดำเนินชีวิตอยู่อย่างอิสระไม่ถูกกักขังมีความปลอดภัยและมั่นคงในชีวิต การอยู่ในสภาพเวคล้อมทางกายภาพที่ดี การมีโอกาสที่จะได้รับข่าวสาร ได้มีกิจกรรมสันทนาการ การมีกิจกรรมในเวลาว่างนอกจากนี้ยังหมายรวมถึงสภาพที่อยู่อาศัยความปลอดภัยในชีวิต สาธารณูปโภคและมลภาวะอีกด้วย

Bruckhardt (1982, p. 56) กล่าวว่า องค์ประกอบคุณภาพชีวิตสามมารถวัดจาก 5 ด้าน คือ

1. ความรู้สึกสนุกสนานในการดำรงชีวิต (Zest of life) คือ การมีความสุขความพึงพอใจในสิ่งที่เป็นกิจกรรมของชีวิตประจำวัน

2. ความตั้งใจและอดทนในการดำเนินชีวิต (Resolution and Fortitude) คือ การคิดว่าชีวิตมีความหมายและยอมรับอย่างเด็ดเดี่ยวในสิ่งที่ชีวิตเป็นอยู่

3. ความสมดุลระหว่างความปรารถนา และการได้รับความสำเร็จตามเป้าหมาย (Congruence between desired and archived goals) คือ ความรู้สึกประสบความสำเร็จในเป้าหมายสำคัญที่ตั้งใจว่าจะทำ

4. อัตมโนทัศน์ (Self Concept) คือ การยึดถือความนึกคิดทางด้านบวกของตนเอง

5. อารมณ์ที่เป็นสุข (Mood tone) คือ การมีความสุข อารมณ์อิ่มใจเบิกบานหรือมองโลกในแง่ดี

Sharma (1988, p. 147) กล่าวว่าองค์ประกอบของคุณภาพชีวิต แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. องค์ประกอบทางกายภาพ โดยพิจารณาทั้งทางด้านปริมาณและคุณภาพอันมีปัจจัยทางด้านอาหาร น้ำที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ

2. องค์ประกอบทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นปริมาณและคุณภาพอันมีปัจจัยทางด้านการศึกษารายได้ เพื่อนบ้านการมีงานทำการบริการทางด้านการแพทย์การสาธารณสุขและสภาพแวดล้อมในการทำงาน

Campbell and Roger (1976, p. 117) กล่าวถึงองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตไว้ 3 ด้าน ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านกายภาพ ได้แก่ ปัจจัยด้านมลภาระ ความหนาแน่นของประชากรและสภาพที่อยู่อาศัย

2. องค์ประกอบด้านสังคม ได้แก่ ปัจจัยด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย และความมั่นคงของครอบครัว

3. องค์ประกอบด้านจิตวิทยา ได้แก่ ปัจจัยด้านความพึงพอใจ ความสำเร็จ ความผิดหวังและความคับข้องใจในชีวิต

Flanagan (1978, p. 138) กล่าวถึงองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตว่าเป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งสามารถจำแนกได้ 5 ประการ ได้แก่

1. ด้านร่างกายและวัตถุ หมายถึง การมีสุขภาพกายที่ดี แข็งแรง สมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ สามารถพึ่งพาตนเองได้จากการรับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะ และการมีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง มีความมั่นคงปลอดภัย มีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับใช้สอยในชีวิตประจำวัน

2. ด้านสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น หมายถึง ความสัมพันธ์ที่ดีกับสมาชิกในครอบครัวเพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน สามารถเรียนรู้วิธีการพัฒนาสัมพันธภาพกับบุคคลอื่นและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

3. ด้านกิจกรรมสังคมและชุมชน หมายถึง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมทำให้รู้สึกถึงความสำคัญและรู้คุณค่าในตนเอง รวมถึงการได้รับการยอมรับ ยกย่อง เคารพนับถือจากบุคคลในสังคม

4. ด้านพัฒนาการบุคลิกภาพและมีความสำเร็จอย่างสมบูรณ์ตามพัฒนาการ หมายถึง การมีพัฒนาการทางสติปัญญา สนใจการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ สามารถเข้าใจตนเอง รู้จุดเด่นและจุดด้อยของตนเอง สามารถแสดงออกในเชิงสร้างสรรค์ รวมถึงพัฒนาและดึงศักยภาพที่มีอยู่ในตัวให้มีความก้าวหน้า และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

5. ด้านสันทนาการ หมายถึง การทำกิจกรรมเพื่อความเพลิดเพลินและผ่อนคลายความเครียด การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ รวมถึงการทำกิจกรรมเคลื่อนไหวร่างกายทำให้อารมณ์แจ่มใส และขังได้พบปะกับเพื่อน ๆ ในกิจกรรมสันทนาการอีกด้วย

UNESCO (1980, p. 312) กล่าวถึงองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตว่ามีความเกี่ยวข้องกับอาหาร โภชนาการ สุขภาพ สิ่งแวดล้อม ทรัพยากร ที่อยู่อาศัย ความมั่นคงในชีวิต การศึกษา รวมถึงค่านิยม ศาสนา จริยธรรม และองค์ประกอบทางจิตวิทยาด้วยโดยได้กำหนดองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตไว้ 5 ประการ ได้แก่

1. มาตรฐานการดำรงชีวิต (Standard of living) หมายถึง มาตรฐานความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของประชากร เกี่ยวข้องกบรายได้ต่อบุคคล สุขภาพ การศึกษา ที่อยู่อาศัยและการสังคมสงเคราะห์สิ่งต่าง ๆ นี้ เป็นส่วนสำคัญทำให้มาตรฐานการครองชีพของมนุษย์เปลี่ยนแปลงได้

2. การเปลี่ยนแปลงของประชากร (Population Dynamics) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงประชากรอันเป็นผลมาจากการเกิดการตาย และการย้ายถิ่นที่อยู่อาศัย มีผลให้ประชากรเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เพิ่มจำนวนหรือลดลง การเปลี่ยนแปลงประชากรมีผลกระทบต่อสถานการณ์หลายด้าน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนการจัดบริการสาธารณูปโภค ปัจจัยต่าง ๆ ล้วนมีผลต่อคุณภาพชีวิต

3. ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม (Socio-cultural factors) มนุษย์เมื่อรวมกันมากจำเป็นต้อง มีระบบ มีกฎเกณฑ์ที่เรียกว่า รูปแบบการปกครอง กฎหมาย และมีแนวปฏิบัติอันเกิดจากความเชื่อ และศรัทธาในลักษณะเดียวกัน เพื่อให้การดำรงชีวิตร่วมกันมีความสงบสุขซึ่งจะนำไปสู่การมี คุณภาพชีวิตที่ดี

4. กระบวนการพัฒนา (Process of development) การพัฒนาเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น โดยจะต้องกระทำอย่างต่อเนื่องกนและสัมพันธ์กับปัจจัยทางสังคม สภาพแวดล้อมและทรัพยากร ด้านคุณภาพชีวิตทั้งระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และประเทศนั้น ประชากรแต่ละกลุ่มจะต้องมีการพัฒนาอยู่เสมอ เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายการมี คุณภาพชีวิตที่ดี

5. ทรัพยากร (Resources) เป็นองค์ประกอบที่ สำคัญ อีกประการหนึ่งประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติสมบูรณ์จะมีทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ จะมีผลทำให้มาตรฐานการดำรงชีวิตอยู่ในระดับสูงประเทศใดมีสภาพตรงกนข้ามก็จะมีมาตรฐานในการดำรงชีวิตอยู่ในระดับต่ำ ดังนั้นทรัพยากรจึงเป็นเครื่องกำหนดลักษณะประเทศที่ร่ำรวยและประเทศที่ยากจนได้

Berghorn, et al. (1981, p. 335) กล่าวว่าองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุได้แก่ สภาพทางเศรษฐกิจ สุขภาพ สภาพแวดล้อม การพึ่งพาตนเอง และการทำกิจกรรม

Padilla and Grant (1985, p. 45) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตไว้ว่าความสามารถในการทำกิจวัตรประจำวัน การรับรู้ความสุขด้านร่างกายและจิตใจ ความรู้สึกเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของตนเอง การตอบสนองต่อการวินิจฉัยและการรักษา รวมทั้งความรู้สึกต่อสังคมรอบตัว

Peace (1990, p. 48) กล่าวว่า องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตประกอบด้วยปัจจัย 7 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยด้านกายภาพ ปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยด้านเศรษฐกิจสังคม ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ปัจจัยด้านอำนาจ บุคคล ปัจจัยด้านวัตถุวิสัย และปัจจัยด้านบุคลิกภาพ

Denham (1991, p. 48) กล่าวว่า องค์ประกอบคุณภาพชีวิตประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ สุขภาพกาย สุขภาพจิต สิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์ทางสังคม รวมถึงบุคลิกภาพและประวัติในอดีต

Zhan (1992, p. 759) กล่าวถึงองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตไว้ 4 ด้าน ดังนี้

1. ด้านความพึงพอใจในชีวิต (Life Satisfaction) คือ การที่บุคคลรับรู้ถึงสิ่งที่ตนมีอยู่สิ่งที่ต้องการและความสำเร็จในสิ่งที่ได้รับซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงไปตามอิทธิพลของปัจจัยภายนอก

2. ด้านอัตมโนทัศน์ (Self Concept) คือ ความเชื่อและความรู้สึกของตนเองในช่วงเวลาหนึ่งซึ่งสามารถรับรู้ได้จากความรู้สึกของบุคคลอื่นที่มีต่อตนเอง รวมถึงการรับรู้ในคุณค่าและภาพลักษณ์ของบุคคลด้วย

3. ด้านสุขภาพและการทำงานของร่างกาย (Health and Functioning) สุขภาพเป็นสิ่งที่สะท้อนคุณภาพชีวิตได้ทั้งเชิงวัตถุวิสัยและจิตวิสัย เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสิ่งแวดล้อม โดยสามารถประเมินได้จากการวินิจฉัยของบุคลากรทางการแพทย์ รวมถึงความสัมพันธ์ของครอบครัว สังคม และภาวะด้านร่างกาย

4. ด้านสังคมและเศรษฐกิจ (Social Economic Factors) ถือเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินคุณภาพชีวิตเชิงวัตถุวิสัย และถูกกำหนดว่าเป็นมาตรฐานทางสังคมได้ 3 ประการ คือ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้

Cooley (1998, p. 151) ได้ให้ความหมายของแนวคิดคุณภาพชีวิตไว้ 4 ด้าน ดังนี้

1. ด้านการกระทำหน้าที่ หมายถึง การทำกิจกรรมพื้นฐานในการดำรงชีวิดประจำวัน การดำรงบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ

2. ด้านอาการทางกาย หมายถึง อาการที่สัมพันธ์กับความเจ็บไข้ได้ป่วยโรคที่เกิดขึ้นและการรักษาโรค

3. ด้านอารมณ์ หมายถึง ความแปรปรวนด้านอารมณ์ทั้งทางบวกและทางลบ

4. ด้านสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคมและเพื่อนฝูง

Campbleell (1976, อ้างถึงใน สายพิน จันทร์มา, 2555, น. 48) จำแนกองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตได้ 3 ประการ คือ

1. องค์ประกอบด้านกายภาพ ได้แก่ องค์ประกอบทางมลภาวะ ความหนาแน่นของประชากร สภาพที่อยู่อาศัย

2. องค์ประกอบด้านสังคม ได้แก่ องค์ประกอบทางการศึกษา สุขภาพอนามัยความมั่นคงของครอบครัว

3. องค์ประกอบด้านจิตวิทยา ได้แก่ องค์ระกอบด้านความพึงพอใจ ความสำเร็จความผิดหวัง และความคับข้องในชีวิต

Ferrans and Powers (1985, อ้างถึงใน สายพิน จันทร์มา, 2555, น. 48) ได้นำองค์ประกอบย่อยทาง กาย ใจ อารมณ์ และสังคม และนำมาสร้างเครื่องมือวัด คุณภาพชีวิต โดยแบ่งออกเป็น 4 องค์ประกอบ คือ

1. ด้านสุขภาพและหน้าที่ (Healtha and functioning) ประกอบด้วย 13 ข้อความ คือวิธีการรักษาสุขภาพ การได้รับบริการทางสุขภาพ การพึ่งตนเองทางด้านร่างกาย การผ่าตัดเปลี่ยนไตการเลิกรักษาด้วยไดอะไลซิส ชีวิตที่ยาวนาน เพศสัมพันธ์ ความรับผิดชอบต่อครอบครัว ความเป็นประโยชน์ต่อบุคคลอื่น ความเครียด กิจกรรมในเวลาว่าง การเดินทาง และการเกษียณอายุ

2. ด้านสังคมและเศรษฐกิจ (Socio economic) ประกอบด้วย 10 ข้อความ คือ เพื่อน การสนับสนุนค้ำจุนด้านจิตใจ บ้าน เพื่อนบ้าน มาตรฐานของชีวิต สภาพของบ้างเมือง การทำงานหรือการไม่ได้ทำงานการศึกษา และการเงินที่ไม่ต้องพึ่งผู้อื่น

3. ด้านจิตใจ (Psychological spiriatual) ประกอบด้วย 7 ข้อความ คือ ความสงบสุขของ จิตใจ ความศรัทธาในศาสนา จุดมุ่งหมายในชีวิต ความสุข ความพึงพอใจในชีวิต รูปร่างหน้าตาและตนเอง

4. ด้านครอบครัว (Family) ประกอบด้วย 4 ข้อความ คือ สุขภาพของสมาชิกในครอบครัว บุตร ความสุขในครอบครัว และคู่สมรส

2.5.3 การประเมินและตัวชี้วัดคุณภาพชีวิต

ผ่องพรรณ อรุณแสง (2554, น. 173) ได้กล่าวถึงการประเมินภาวะสุขภาพเพื่อคุณภาพชีวิต ดังนี้

1. การประเมินปัญหาสุขภาพทางกาย (Evaluation of Physical of Status) เป็นการประเมินความสมดุลของระบบต่าง ๆ และประเมินความทนในการทำหน้าที่ของร่างกาย

2. การประเมินสภาพกระบวนการคิดและจิตใจ (Evaluation of Cognitive and Mental status) โดยพิจารณาจากความไม่เรียบร้อย หลงลืม ร่างกายผอมหรือมีพฤติกรรมเปลี่ยนไป

3. การประเมินสถานภาพทางสังคม (Evaluation of Social Support Status) เป็นการประเมินจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่าง ๆ และบทบาทหน้าที่ของบุคคลเหล่านั้น

4. การประเมินความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ (Evaluation of Functional Status) แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ประเมินความสามารถในการจัดการกับสิ่งแวดล้อมเพื่อดูแลตนเอง และประเมินสภาพร่างกายและจิตใจในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของความสามารถในการปฏิบัติงาน

UNESCO (1980, p. 312) ได้แบ่งการประเมินคุณภาพชีวิตไว้ 2 ด้าน คือ

1. ด้านวัตถุวิสัย (Objective) สามารถวัดโดยอาศัยข้อมูลด้านรูปธรรมที่สามารถมองเห็นได้นับได้ เช่น ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

2. ด้านจิตพิสัย (Subjective) สามารถวัดได้โดยอาศัยการสอบถามถึงความรู้สึกเจตคติประสบการณ์ ความเป็นอยู่ รวมถึงความพึงพอใจในชีวิต

องค์กรความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจและการพัฒนา (Organization for Economic Cooperation and Development, OECD) (1978, p. 89; อ้างถึงใน จันทนา สารแสง, 2561, น. 20) วัดความเป็นอยู่ที่ดีของประเทศต่าง ๆ โดยใช้ดัชนีชี้วัด 8 ด้าน คือ

1. สุขภาพ
2. การพัฒนาของตัวบุคคลในการเรียนรู้
3. การจ้างงานและคุณภาพชีวิตในการทำงาน
4. เวลาและการใช้เวลาว่าง
5. ความต้องการ ในเรื่องสินค้าและบริการ
6. สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (ประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดการสิ่งแวดล้อม)
7. ความปลอดภัยของบุคคลและการบริการกระบวนยุติธรรม
8. โอกาสทางสังคมและความไม่เสมอภาค

ESCAP (1990, p. 12) ได้ปรับปรุงแนวคิดในการวัดคุณภาพชีวิตโดยกำหนดตัวแปรในการวัดคุณภาพชีวิตไว้ดังนี้

1. ความมั่นคงปลอดภัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้ การใช้จ่าย การออม และความยากจน

2. สุขภาพ ได้แก่ อายุขัยเฉลี่ย การเป็นโรค การตาย โภชนาการ ภัยพิบัติหรือความหายนะ

3. ชีวิตด้านการใช้สติปัญญา ได้แก่ การอ่านออกเขียนได้ การ ได้รับการศึกษานอกโรงเรียน การเรียนรู้ตลอดชีวิต ชีวิตเชิงวัฒนธรรมและชีวิตด้านการใช้หลักเหตุผล

4. ชีวิตการทำงาน ได้แค่ การว่างงาน อุบัติเหตุจากการทำงาน ความขัดแย้งทางอุตสาหกรรมและสภาพการทำงาน

5. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ ที่อยู่อาศัย โครงสร้างพื้นฐานในการคมนาคมและการติดต่อสื่อสาร สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

6. ชีวิตครอบครัว ได้แก่ เด็ก วัยรุ่น ผู้ใหญ่ และความแตกแยกในครอบครัว

7. ชีวิตในชุมชน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในสังคม การมีส่วนร่วมทางการเมืองความวุ่นวายในชุมชน และอัตราการเกิดอาชญากรรม

United Nations (1990, p. 15) ได้จัดทำเครื่องชี้วัดเป็นแนวทางในการประเมินคุณภาพชีวิตไว้ดังนี้

1. ประชากร
2. การตั้งครอบครัว
3. การเรียนรู้และการบริการสังคม
4. กิจกรรมเพื่อการมีรายได้และกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
5. การกระจายรายได้ การบริโภคและการออม
6. ความมั่นคงทางสังคมและการบริการทางด้านสวัสดิการ
7. สุขภาพ บริการด้านสุขภาพ และการใช้บริการสุขภาพ
8. ที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม
9. ระเบียบสังคมและความปลอดภัย

Butler and Ciarrochi (2007, p. 607) กล่าวว่าคุณภาพชีวิตจำเป็นต้องวัดได้ทั้งด้านวัตถุวิสัยและอัตวิสัย โดยการประเมินจะเน้นเกี่ยวกับสภาพต่าง ๆ ของชีวิต ได้แก่ สุขภาพ รายได้ อายุ สถานภาพการสมรส การรับรู้และจดจำเรื่องราวต่าง ๆ กิจกรรมที่ปฏิบัติโดยสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการประเมินคุณภาพชีวิต

Julie, et al. (2008, p. 381; อ้างถึงใน ชวน ถิ บุ่ย, 2561, น. 42-43) ได้สรุปการวัดคุณภาพชีวิตไว้ 8 ด้าน ดังนี้

1. ด้านการรวมกลุ่มทางสังคม (Social Inclusion) ได้แก่ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มทางสังคม การมีส่วนร่วมในกลุ่มของสังคม สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยที่อิทธิพลต่อการรวมกลุ่มทางสังคม บทบาทในการดำเนินชีวิต และการช่วยเหลือสนับสนุนต่าง ๆ

2. ด้านความเป็นอยู่ทางกายภาพ (Physical Well-being) ได้แก่ ลักษณะทางสุขภาพซึ่งมีความปลอดภัย สุขภาพดี การพักผ่อนหย่อนใจ กิจกรรมสันทนาการต่าง ๆ อาหารและโภชนาการความสามารถในการเคลื่อนไหวและการดูแลสุขภาพ

3. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Relations) ได้แก่ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและมิตรภาพ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ที่ทำงาน รวมถึงความใกล้ชิดและความรัก

4. ด้านปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ที่ดี (Material Well-being) ได้แก่ ปัจจัยด้านอาชีพการงาน สภาพทางการเงิน การเป็นเจ้าของความปลอดภัย สภาพเศรษฐกิจ ลักษณะที่อยู่อาศัยและการคมนาคมขนส่ง

5. ด้านลักษณะทางอารมณ์ (Emotional Well-being) ได้แก่ ความพึงพอใจในด้านต่าง ๆ เช่น หน้าที่การงาน ที่อยู่อาศัย สุขภาพจิต รวมถึงการไร้ความเครียดและความสุขในการดำเนินชีวิต

6. ด้านความสามารถในการตัดสินใจด้วยตนเอง (Self-Determination) เกี่ยวข้องกับความมีอิสรภาพในการตัดสินใจ การควบคุมตนเอง การกำหนดทิศทางการดำเนินชีวิตด้วนตนเอง

7. ด้านการพัฒนาตนเอง (Personal Development) ได้แก่ ทักษะในการปฏิบัติตนความสามารถส่วนตัว การบรรลุสิ่งที่พึงปรารถนา ความก้าวหน้าและพัฒนาการในด้านต่าง ๆ

8. ด้านสิทธิเสรีภาพ (Rights) ได้แก่ การเคารพในสิทธิส่วนบุคคล สิทธิมนุษยชน สิทธิในความเป็นพลเมือง ความรับผิดชอบในฐานะความเป็นพลเมือง และกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและสังคม

Newman (1975) อธิบายว่าการวัดคุณภาพชีวิต ควรมีองค์ประกอบของดัชนี คุณภาพชีวิตซึ่งเป็นตัวชี้วัดทางสังคมที่สำคัญ สามารถจำแนกได้เป็นสองประเภทหลัก ได้แก่ ตัวชี้วัดทางสังคมเชิงภาวะวิสัย (Objective Well-being) และตัวชี้วัดทางสังคมเชิงอัตวิสัย

1. ตัวชี้วัดทางสังคมเชิงภาวะวิสัย ตัวชี้วัดทางสังคมเชิงภาวะวิสัย (Objective Well-being) เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ มุ่งไปที่วัตถุรายได้ของชาติหรือครัวเรือนและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ โดยรายได้ของชาติและข้อมูลทางเศรษฐกิจ เป็นสิ่งที่เข้าใจได้โดยทั่วไปและนำมาใช้อย่าง กว้างขวาง

2. ตัวชี้วัดทางสังคมเชิงอัตวิสัย ตัวชี้วัดทางสังคมเชิงอัตวิสัย (Subjective Well-being) เกี่ยวข้องกับการวัดความพึงพอใจ ความรู้สึก ทัศนคติและความเข้าใจในระดับบุคคล ซึ่งดูเหมือนเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ เนื่องจากมีความยากในการกำหนดและวัด ตัวชี้วัดนี้ถูกออกแบบมาเพื่อวัดความสุขและความพึงพอใจของมนุษย์ แนวคิดของตัวชี้วัดทางสังคมเชิงอัตวิสัยสัมพันธ์กับความเข้าใจและทัศนคติในเรื่องของชีวิตที่เป็นสุขทั้งด้านครอบครัว เพื่อนฝูงและมาตรฐานความเป็นอยู่

Baster (1985) อธิบายว่าแท้ที่จริงแล้วการทำความเข้าใจตัวชี้วัดทางสังคมเชิงภาวะวิสัยไม่ใช่เรื่องซับซ้อน ตัวอย่างของตัวชี้วัดทางสังคมเชิงภาวะวิสัย ได้แก่ อัตราการอ่านออกเขียนได้ อายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด ประเภทของที่อยู่อาศัยและค่าครองชีพ ผู้วางนโยบายมักใช้ตัวชี้วัดทางสังคมเชิงภาวะวิสัย นำมาวัดคุณภาพชีวิตในระดับครัวเรือน ชุมชน เมืองและประเทศ ซึ่งการประเมินตัวชี้วัดทางสังคมเชิงภาวะวิสัย มักจะเกี่ยวพันกับการใช้สถิติ อย่างไรก็ตามตัวชี้วัดทางสังคมเชิงภาวะวิสัย สามารถนำเป็นตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น ยังไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทางสังคมได้อย่างครอบคลุม

Campbell (1980) ชี้ให้เห็นว่าการประเมินเชิงอัตวิสัยอยู่บนพื้นฐานของการรายงานความเข้าใจ ความรู้สึกและการตอบสนองของบุคคล โดยทั่วไปตัวชี้วัดทางสังคมเชิงอัตวิสัย ได้แก่ ความรู้สึกที่ดีคุณภาพชีวิตที่ดีและความรู้สึกผาสุก เป็นตัวชี้วัดที่สำคัญและขึ้นอยู่กับว่านักวิจัยต้องการศึกษาอะไร ดังนั้น ตัวชี้วัดเชิงอัตวิสัยจึงอยู่บนพื้นฐานของแบบสอบถามที่อยู่ในรูปของการให้คะแนนความพึงพอใจการประเมินความพึงพอใจและสภาพชีวิต

Haas (1999) ได้กล่าวไว้ว่า คุณภาพชีวิตควรเป็นการวัดในด้านอัตวิสัย (Subjective) ซึ่งครอบคลุมมิติด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต สังคมและปัญญา นอกจากนี้เพื่อให้ครอบคลุมคุณภาพชีวิต ควรนำการวัดในด้านภาวะวิสัย (Objective) มาใช้ร่วมกันในการวัด คุณภาพชีวิตในกรณีที่การวัดเชิงอัตวิสัยไม่สามารถดำเนินการวัดคุณภาพชีวิตได้อย่างครบถ้วน

UNESCO (1978) ได้กล่าวว่า คุณภาพชีวิต จะแบ่งประเด็นการศึกษาเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ การศึกษาด้านภาวะวิสัย ซึ่งเป็นการวัดข้อมูลที่สามารถนับได้หรือวัดได้ เช่น ข้อมูลทางประชากรและเศรษฐกิจและ การศึกษาด้านอัตวิสัยเป็นการสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับความรู้สึกและเจตคติในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นการวัดโดยใช้การตอบตามความรู้สึกความนิยม ความคิดเห็น การตัดสินและความเชื่อต่อสิ่งที่ถามในแบบสอบถาม นอกจากนี้ UNESCO ยังได้กล่าวว่าพื้นฐานคุณภาพชีวิตของประชากรดูได้จาก

1. รายได้ครอบครัวที่พอเพียงแก่การเลี้ยงชีพ
2. การมีงานทำ
3. การศึกษาและอัตราการรู้หนังสือของประชาชน
4. โอกาสในการมีส่วนร่วมทางการเมือง
5. การมีเอกราชของประเทศโดยปราศจากการแทรกแซงจากรัฐบาลอื่น

The WHOQOL Group (1995) กล่าวว่าคุณภาพชีวิตของแต่ละบุคคลขึ้นอยู่กับบริบททางสังคม วัฒนธรรมและค่านิยมในเวลานั้น ๆ และมีความสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมาย ความคาดหวังและมาตรฐานที่แต่ละคนกำหนดขึ้น ซึ่งประกอบด้วย 4 มิติ ดังนี้

1. มิติด้านสุขภาพกาย (Physical)

2. มิติด้านสุขภาพจิต (Psychological)

3. มิติด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (Social relationships)

4. มิติด้านสภาพแวดล้อม (Environmental)

United Nations (2009) ได้เริ่มโครงการพัฒนาดัชนีการพัฒนามนุษย์ (Human Development Index, p. HDI) โดยมีแนวคิดในการวัดคุณภาพชีวิตหรือความอยู่ดีมีสุขว่าไม่ควรเน้นในการให้ความสำคัญในเชิงปริมาณเพียงอย่างเดียว เช่น รายได้ หรือผลผลิต เป็นต้น แต่ควรวัดด้วยตัวชี้วัดทางสังคมที่เป็นปัจจัยพื้นฐานในการพัฒนามนุษย์ที่ควรประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่ การมีชีวิตที่ยืนยาวความรู้และมาตรฐานความเป็นอยู่นอกจากนี้ European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions ได้ทำการสำรวจคุณภาพชีวิตใน 28 ประเทศในแถบทวีปยุโรป ในช่วงปี พ.ศ. 2547 โดยมีแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องคุณภาพชีวิตดังนี้ ทัศนคติและการรับรู้ต่อเรื่องคุณภาพชีวิตของแต่ละบุคคลเป็นเรื่องที่แต่ละคนต้องประเมินด้วยตนเอง อย่างไรก็ตามมิติแต่ละมิติของคุณภาพชีวิตไม่ได้ แสดงบทบาทแยกจากกันแต่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีได้ ดังนั้นการจะวัดคุณภาพชีวิตให้ได้อย่างสมบูรณ์ ควรต้องทำการวัดทั้งในด้านอัตวิสัยและภาวะวิสัย โดยมิติเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตตามที่ European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions ได้กำหนดไว้ 6 ประการดังนี้คือ

1. มิติด้านเศรษฐกิจ

2. มิติด้านครอบครัว

3. มิติด้านการทำงาน

4. มิติด้านสังคมและการมีส่วนร่วม

5. มิติด้านสุขภาพและการดูแลสุขภาพ

6. มิติด้านการพัฒนาตนเอง

จากการศึกษาคุณภาพชีวิตที่กล่าวมาข้างต้นนี้ได้ทำการวัดคุณภาพชีวิต โดยกำหนดระยะเวลาอย่างชัดเจนคือเวลาที่ถูกถามในขณะนั้น ด้งนั้นระดับคุณภาพชีวิตจะสูงหรือต่ำจึงขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม ณ เวลานั้น ซึ่งคุณภาพชีวิตควรถูกวัด ณ เวลาใดเวลาหนึ่งซึ่งแต่ละคนย่อมมีคุณภาพชีวิตที่แตกต่างกันในแต่ละระดับ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเป้าหมายของแต่ละบุคคลที่มีความพึงพอใจในระดับต่างกัน

Spiter, et al., (1981, อ้างถึงใน สายพิน จันทร์มา, 2555, น. 55-56) ได้สรุปเครื่องมือในการวัดคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าควรจะประกอบด้วยหลักการ 10 ประการ ดังนี้

1. ข้อความสั้น เข้าใจง่าย และนำไปใช้ได้สะดวก

2. ครอบคลุมองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตแต่ละด้าน

3. เนื้อหาสอดคล้องกับกลุ่มชนชั้นต่าง ๆ

4. ควรเป็นปริมาณที่วัดได้

5. ควรจะสามารถนำไปใช้ได้ในหลายสถานการณ์ โดยไม่มีข้อจำกัดเกี่ยวกับ อายุ เพศ

6. อาชีพ และชนิดของโรคที่เจ็บป่วย

7. ควรได้รับการตรวจสอบความเชื่อมั่นก่อนนำไปใช้

8. ต้องเป็นที่ยอมรับของผู้ทรงคุณวุฒิ

9. ควรไวต่อการเปลี่ยนในภาวะต่าง ๆ ของผู้ถูกวัด

10. ควรจะแสดงให้เห็นความแตกต่างอย่างเด่นชัดในกลุ่มผู้ถูกวัด

11. มีเหตุผลที่ดี

อนรรฆ อิสเฮาะ (2561) ได้นำเสนอเครื่องมือชี้วัดแต่ละชนิดมีทั้งหมด 3 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

1. เครื่องมือชี้วัดทางด้านเศรษฐกิจการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้เกิดการเจริญเติบโต อย่างเหมาะสมและมีเสถียรภาพส่งผลให้รายได้ที่แท้จริงเฉลี่ยต่อบุคคลเพิ่มสูงขึ้น และท้ายที่สุด ทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้น โดยสามารถวัดการพัฒนาเศรษฐกิจจากความเจริญเติบโตทาง เศรษฐกิจควบคู่ไปกับความอยู่ ดีกินดีของประชาชน ดังนี้

1.1 ดัชนีวัดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แสดงให้เห็นถึงการขยายตัวทางเศรษฐกิจเช่น ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติรายได้ประชาชาติเป็นต้น

1.2 ดัชนีวัดความอยู่ดีกินดีของประชาชน แสดงให้เห็นถึง ระดับความเป็นอยู่ของประชาชน เช่น อัตราการอ่านออกเขียนได้อายุเฉลี่ยของประชากร อัตราการตายของทารก อัตราส่วนของแพทย์ต่อจำนวนประชากรเป็นต้น ทั้งนี้ดัชนีชีวัดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็น ดัชนีพื้นฐานเบื้องต้นที่จะสะท้อนภาพการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ ดังนี้ ผลิตภัณฑ์ในประเทศ (Gross Domestic Product: GDP) หมายถึง มูลค่า ของสินค้าและบริการขั้นสุดท้ายที่ผลิตขึ้นภายในประเทศในระยะเวลาหนึ่งโดยไม่คำนึงถึงว่า ทรัพยากรที่ใช้ในการผลิตสินค้าและบริการจะเป็นทรัพยากรของพลเมืองในประเทศ หรือเป็นของ ต่างประเทศในทางตรงข้าม ทรัพยากรของพลเมืองในประเทศแต่ไปทำการผลิตในต่างประเทศก็ไม่นับรวมไว้ในผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ ผลิตภัณฑ์ในประเทศมีการจัดทำทั้งตามราคา ปัจจุบันและราคาคงที่โดย GDP ณ ราคาปัจจุบันคิดมูลค่าผลผลิตเป็นเงินตามราคาตลาดของสินค้า และบริการเหล่านั้น ขณะที่ GDP ณ ราคาคงที่คิดมูลค่าผลผลิตเป็นเงินตามราคาปีที่กำหนดเป็นปี ฐาน การวัดผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ถือหลักทางภูมิศาสตร์เป็นหลัก (ผลิตใน ประเทศเหมารวมทั้งหมด) GDP วัดได้จาก 3 ด้าน คือ 1) ด้านรายได้ 2) ด้านรายจ่าย 3) ด้านผลผลิต ตัวอย่างเช่น สมมติระบบเศรษฐกิจมีการผลิตสินค้าเพียงชนิดเดียว สินค้าที่ทำการผลิตขึ้นใน ประเทศนั้น มี10 หน่วย และแต่ละหน่วยราคาขายเท่ากับ 4 บาท GDP ในระบบเศรษฐกิจที่ผลิต สินค้าชนิดเดียวเท่ากับ 40 บาท GDP=ราคาต่อหน่วยของสินค้าx ปริมาณของสินค้าที่ผลิตได้ ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (Gross National Product,

p. GNP) แสดงถึง ความสามารถในการผลิต การบริโภคของคนไทยทั้งประเทศโดยผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ เป็นมูลค่าของสินค้าและบริการขั้นสุดท้าย ซึ่งผลิตขึ้นโดยคนไทยในประเทศและคนไทยในต่างประเทศ GNP, p. GDP+รายได้สุทธิจากปัจจัยการผลิตต่างประเทศ

2. เครื่องมือชี้วัดทางสังคมที่เป็นวัตถุวิสัย ประกอบด้วย สุขภาพ โภชนาการ การศึกษาการเรียนรู้ที่อยู่อาศัย สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ชีวิตการทำงาน หลักประกันทางสังคม ความปลอดภัยส่วนบุคคลความยุติธรรม การมีส่วนร่วมทางสังคม และเสรีภาพของมนุษย์

3. เครื่องมือชี้วัดทางสังคมที่เป็นจิตวิสัย ประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับปฏิกริยาของบุคคลและการรับรู้ซึ่งถือเป็นคุณภาพชีวิต ระดับการเรียนรู้เกี่ยวกับความสุข ความพึงพอใจในชีวิตเกี่ยวกับสุขภาพสิ่งแวดล้อมการทำงานรายได้ที่อยู่อาศัย การใช้เวลาว่าง ซึ่งตัวอย่างของเครื่องมือชี้วัดทางสังคมที่เป็นจิตวิสัย มีดังนี้

3.1 เครื่องมือวัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลก(WHO-QOL) เครื่องมือวัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลก (WHO-QOL) เป็นเครื่องมือวัดคุณภาพชีวิตที่มีทั้งหมด 6 องค์ประกอบ 100 ตัวชี้วัด ถูกพัฒนาโดยทีมงานพัฒนาคุณภาพชีวิตองค์การอนามัยโลก (WHOQOL Group) โดยมี Orley นายแพทย์ใหญ่เป็นผู้นำในการพัฒนาเครื่องมือวัดคุณภาพชีวิตขึ้นมาทีมงานจะประกอบด้วยศูนย์ปฏิบัติการภาคสนาม จำนวน 15 ประเทศ ในการพยายามสร้างเครื่องมือวัดคุณภาพชีวิตที่สามารถนำไปใช้อย่างสากลไม่ว่าวัฒนธรรมแต่ละท้องถิ่นที่จะแตกต่างกันอย่างไรเหตุผลที่WHO พัฒนาเครื่องมือวัดคุณภาพชีวิต มีสาเหตุดังต่อไปนี้ 1) หลายปีที่ผ่านมา การประเมินคุณภาพชีวิตมุ่งไปที่การวัดคุณภาพ มักใช้ตัวบ่งชี้ ทางสุขภาพที่เคยใช้กันมาก่อน เช่น อัตราการตายอัตราการ WHO (1991, อ้างถึงใน สุวัฒน์ มหัตนิรันดร์กุล และคณะ, ม.ป.ป.) มีการนับรวมไปถึงผลกระทบที่เกิดจากโรคภัยและความเสื่อมถอย ในความสามารถที่จะดำเนินชีวิตประจำวันและพฤติกรรมการวัดการรับรู้ในเรื่องสุขภาพ และการ ประเมินสถานภาพที่สามารถทางานได้/ทำงานไม่ได้เครื่องมือเหล่านี้เริ่มต้นด้วย การแยกวัดผล กระทบที่เกิดจากการเจ็บป่วยไม่ได้ใช้วัดคุณภาพชีวิตโดยตรง ซึ่งถูกกล่าวว่าเป็นการวัดที่ผิดเป้าหมายในเรื่องสุขภาพ (Fallowfield, 1990, อ้างถึงใน อนรรฆ อิสเฮาะ, 2561) 2) เครื่องมือวัดสถานะสุขภาพ ส่วนใหญ่ถูกพัฒนามาจากทางอเมริกาเหนือและอังกฤษและการแปลภาษาเหล่านี้ไปใช้ในประเทศอื่น ๆ เป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลาและไม่เป็นที่พอใจ ด้วยหลาย ๆ เหตุผล Satorius and Kuyken (1994), Orley, Hudelson and Satorius (1994, อ้างถึงใน สุวัฒน์ มหัตนิรันดร์กุล และคณะ, 2540, น. 19) 3) การรักษาทางการแพทย์มีการใช้เครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นเครื่องจักรกลมากขึ้นจะให้ความสำคัญเฉพาะการกำจัดโรคและอาการเป็นแรงผลักดันให้เกิดความต้องการที่จะนำเอารากเหง้าของความเป็นมนุษย์เข้ามาสู่กระบวนการดูแลสุขภาพ จากการเรียกร้องหาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตสำหรับใช้ในกระบวนการดูแลสุขภาพ ความสนใจจึงมุ่งไปเรื่องของสุขภาพและผลของวิธีการรักษาจะเพิ่มความสนใจไปในเรื่องของความเป็นอยู่ที่ดี (Well-Being) ของผู้ป่วย

การเริ่มต้นพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตเกิดขึ้นจากความต้องการที่จะวัดคุณภาพชีวิต อย่างแท้จริง และจากข้อผูกมัดที่ต้องส่งเสริมสุขภาพและการดูแลรักษาสุขภาพอย่างองค์รวมให้ ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

3.2 การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพ ชีวิตฉบับย่อ (WHOQOL-BREF) เครื่องมือชี้วัด WHOQOL-100 จะให้รายละเอียดของการวัดในแต่ละหัวข้อย่อย (Fact) ได้มากเพื่อทำการหาข้อมูลให้ได้โดยเร็ว WHOQOL-BREF ฉบับทดลองใช้จึงถูกพัฒนาขึ้นมาเป็นเครื่องชี้วัด คุณภาพชีวิตที่มีขนาดสั้นๆ โดยอาศัยข้อมูลจากการใช้เครื่องชี้วัด WHOQOL นำร่องในครั้งแรกและ ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการใช้ WHOQOL-100 ฉบับทดสอบภาคสนามที่รวบรวมมาจากศูนย์ ภาคสนาม 20 ศูนย์จาก 18 ประเทศเพื่อใช้ในครั้งนี้เครื่องมือ WHOQOL-BREF จะประกอบด้วย ข้อคำถามมาเพียง 1 ข้อจากแต่ละหมวดใน 24 หมวด ที่อยู่ในเครื่องชี้วัด WHOQOL-100และรวบ กับหมวดที่เป็นคุณภาพชีวิตและสุขภาพทั่วไปโดยรวมอีก 2 ข้อคำถามเครื่องชี้วัด WHOQOLBREF มีการจัดทำไว้19 ภาษาที่แตกต่างกัน

การนำเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิต WHOQOL-100 และ WHOQOL-BREF ไปใช้ เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตทั้งสองชนิดสามารถนำไปใช้ในการทดลองทางคลินิกใช้หาค่าคะแนนพื้นฐาน (Baseline Score) ในพื้นที่ ๆ ต้องการและสามารถใช้วัดการเปลี่ยนแปลงระดับคุณภาพ เมื่อสิ้นสุดระยะเวลาที่ใช้มาตรการอย่างหนึ่งอย่างใด ทั้งยังคาดหวังว่าเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิต WHOQOL จะมีประโยชน์อย่างยิ่งในกรณีที่การดำเนินของโรคนั้น ๆ ดูเหมือนว่าอาการจะดีขึ้นหรือรุนแรงขึ้นเพียงบางส่วน และในกรณีที่การรักษาอาจจะเป็นแค่การบรรเทาอาการให้ดีขึ้นมากกว่าจะ เป็นการรักษาให้หายขาดเครื่องมือวัดคุณภาพชีวิต WHOQOL-100 ประกอบด้วยข้อคำถาม 2 ชนิด คือ แบบภาวะวิสัย (Preceded Objective) และอัตวิสัย (Self-report Subjective) จะประกอบด้วย องค์ประกอบของคุณภาพชีวิต 6 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านสุขภาพกาย (Physical Domain)คือการรับรู้สภาพด้านร่างกายของบุคคลซึ่งมีผลต่อชีวิตประจำวัน เช่น การรับรู้สภาพความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกายการรับรู้ถึงความรู้สึกสุขสบาย ไม่มีความเจ็บปวด การรับรู้ถึงความสามารถที่จะจัดการกับความเจ็บปวดทางร่างกายได้การรับรู้ถึงพละกาลังในการดำเนินชีวิตประจำวัน การรับรู้เรื่องการนอนหลับ และพักผ่อน รวมถึงการรับรู้เรื่องการมีเพศสัมพันธ์ซึ่งการรับรู้เหล่านี้มีผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน 2) ด้านจิตใจ (Psychological Domain)คือ การรับรู้สภาพทางจิตใจของ ตนเอง เช่น การรับรู้ความรู้สึกทางบวกที่บุคคลมีต่อตนเองการรับรู้ภาพลักษณ์ของตนเองการรับรู้ ถึงความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง การรับรู้ถึงความมันใจไนตนเอง การรับรู้ถึงความคิด ความจำสมาธิการตัดสินใจและความสามารถในการเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของตน และการรับรู้ถึง ความสามารถในการจัดการกับความเศร้าหรือกังวล เป็นต้น 3) ด้านระดับความเป็นอิสระของบุคคล (Level of Independence) คือการรับรู้ถึงความเป็นอิสระที่ไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น การรับรู้ถึงความสามารถในการเคลื่อนไหวของตน การ รับรู้ถึงความสามารถใน

การปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของตน การรับรู้ถึงความสามารถในการทำงาน การรับรู้ว่าตนไม่ต้องพึ่งพายาต่าง ๆ หรือการรักษาทางการแพทย์อื่น ๆ เป็นต้น 4) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relationship) คือ การรับรู้เรื่อง ความสัมพันธ์ของตนกับบุคคลอื่น การรับรู้ถึงการที่ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นในสังคม การรับรู้วาตนได้เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือบุคคลอื่นในสังคมด้วยรวมทั้งการรับรู้ในเรื่องอารมณ์ทาง เพศ หรืออารมีเพศสัมพันธ์ 5) ด้านสิ่งแวดล้อม (Environment) คือ การรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีผล ต่อการดำเนินชีวิต เช่น การรับรู้ว่าตนมีชีวิตอยู่อย่างอิสระไม่ถูกกักขัง มีความปลอดภัยและมั่นคง ในชีวิตการรับรู้ว่าได้อยู่ ในสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ดีปราศจากมลพิษต่าง ๆ การคมนาคมสะดวก มีแหล่งประโยชน์ด้านการเงิน สถานบริการทางสุขภาพ และสังคมสงเคราะห์ การรับรู้ว่าตนมีโอกาสที่จะได้รับข่าวสาร หรือฝึกฝนทักษะต่าง ๆ การรับรู้ว่าตนได้มีกิจกรรมสันทนาการและมี กิจกรรมในเวลาว่างเป็นต้น 6) ด้านความเชื่อส่วนบุคคล (Spirituality Religion/Personal Beliefs) คือ รวมไปถึงการรับรู้เกี่ยวกบความเชื่อมั่นต่างๆ ของคน ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น การรับรู้ถึงความเชื่อด้านจิตวิญญาณ ศาสนาการให้ความหมายของชีวิต และความเชื่ออื่น ๆ ที่มีผลในทางที่ดี ต่อการดำเนินชีวิตมีผลต่อการเอาชนะอุปสรรคเป็นต้น ในปี 1996 กลุ่มองค์การอนามัยโลก (The WHO Group) ได้นำเสนอ WHOQOL-100 เป็นเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตที่เป็นสากล สามารถนำไปใช้ในประเทศต่าง ๆ ได้ไม่ จำกัดในด้านภาษาและวัฒนธรรมซึ่งในประเทศไทย กรมสุขภาพจิต โดยได้นำมาแปลเป็นภาษาไทยและหาความถูกต้อง ทางด้านเนื้อหา (Content Validity) โดยการให้ผู้เชี่ยวชาญภาษาไทยและภาษาอังกฤษแปลกลับไป เป็นภาษาอังกฤษอีกครั้งและเยาวลักษณ์ กลิ่นหอม (2540, น. 21) ได้นำเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิต WHOQOL-100 ฉบับภาษาไทยที่แปลไว้นั้นมาใช้หาคุณภาพชีวิตของสมาชิกครอบครัวผู้ป่วยจิต เภทที่พาผู้ป่วยมารับการรักษาที่แผนกผู้ป่วยนอก โรงพยาบาลสวนปรุง จังหวัดเชียงใหม่ และในปีเดียวกันกลุ่มองค์การอนามัยโลก (The WHO Group) ได้พัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตฉบับย่อโดยใช้วิธีการทางสถิติวิเคราะห์ องค์ประกอบ (Factor Analysis) เหลือเพียงตัวชี้วัด โดยข้อคำถามในฉบับย่อเป็นคำถามที่มีอยู่ในฉบับ 100 ตัวชี้วัด ซึ่งให้นิยามคุณภาพชีวิตว่า เป็นสถานะความเป็นอยู่ที่ดีของร่างกาย จิตใจและสังคม การรับรู้คุณภาพชีวิตของบุคคลนั้น วัฒนธรรมและค่านิยมจะส่งผลกบเป้าหมายและความคาดหวังเกี่ยวกับมาตรฐานคุณภาพชีวิตที่เกี่ยวข้อง ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ 1) ด้านสุขภาพกาย (Physical Domain) คือการรับรู้สภาพทางด้านร่างกาย ของบุคคล ซึ่งมีผลต่อชีวิตประจาวัน เช่น การรับรู้สภาพความสมบูรณ์ของร่างกาย การรับรู้ถึง ความสามารถในการทำงานของตน เป็นต้น 2) ด้านจิตใจ (Psychological Domain) คือ การรับรู้ทางสภาพจิตใจของ ตนเอง เช่น การรับรู้ความรู้สึกทางบวกและทางลบที่บุคคลมีต่อตนเอง การรับรู้ภาพลักษณ์ของ ตนเองการรับรู้ถึงความคิดการตัดสินใจและความสามารถในการเรียนรู้ของตน เป็นต้น 3) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relationships) คือการรับรู้เรื่อง ความสัมพันธ์ของตนกับบุคคลอื่น การรับรู้ถึงการที่ได้รับความ

ช่วยเหลือและได้เป็นผู้ให้ความ ช่วยเหลือบุคคลอื่นในสังคม 4) ด้านสิ่งแวดล้อม (Environment) คือ การรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีผล ต่อการดำเนินชีวิต การรับรู้การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสภาพแวดล้อม การรับรู้ว่าตนมีชีวิต อยู่อย่างอิสระมีความปลอดภัยและมั่นคงในชีวิต เป็นต้น ส่วนแนวคิดของ Power, Bullinger and Group (2002, p. 21, อ้างถึงใน ขุมพร ฉ่าแสง และคณะ, 2555, น. 18) เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกชุดย่อฉบับภาษาไทย (WHOQOL-BREF-THAI) โดยใช้เครื่องมือวัด คุณภาพชีวิต WHOQOL-BREF-THAI ประกอบด้วย ข้อคำถาม 2 ชนิด คือแบบภาวะวิสัย (Perceived Objective) และอัตวิสัย (Self-Report Subjective) จะประกอบด้วยองค์ประกอบของ คุณภาพชีวิต 4 ด้าน

3.3 เครื่องมือวัดคุณภาพชีวิตของ RAND-36 Item Health Survey (SF-36) เครื่องมือวัดคุณภาพชีวิตของ RAND-36 Item Health Survey (SF-36) เป็นหนึ่ง ในเครื่องมือวัดคุณภาพชีวิตที่ได้รับการทดสอบแล้วว่าได้มาตรฐาน แบบสอบถามนี้ได้รับการ พัฒนาขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกา และมีผู้นำไปแปลและใช้เป็นเครื่องมือในการวัดคุณภาพชีวิต ด้านสุขภาพในประเทศต่าง ๆ มากกว่า 10 ประเทศเครื่องมือวัดนี้เป็นแบบสอบถามที่มีขนาดสั้น กระชับและสามารถเข้าใจได้ง่าย สามารถวัดระดับสุขภาพกาย (Physical Health) จิตใจ (Mental Health) รวมถึงความสามารถในการปฏิบัติกิจกรรมด้านสังคม (Social Functioning) ของกลุ่มคนถูกสร้างและพัฒนาโดย The Medical Outcome Trust ของประเทศสหรัฐอเมริกา ประกอบด้วยคำถาม 35 ข้อ เกี่ยวกบสุขภาพ มีจำนวนทั้งหมด 36 ข้อ โดยแบ่งเป็น 8 มิติ (Dimension) ได้แก่ 1) ด้านบทบาทที่ถูกจำกัดเนื่องจากสุขภาพทางกาย (Role Limitations due to Physical Problems) 2) ด้านความเจ็บปวด (Bodily Pain) 3) ด้านสุขภาพทั่วไป (General Perception) 4) ด้านการทำหน้าที่ทางสังคม (Social Functioning) 5) ด้านพลังงาน (Vitality) 6) ด้านบทบาทที่ถูกจำกัดเนื่องจากปัญหาทางด้านอารมณ์ (Role Limitations due to Emotional Problems) 7) ด้านสุขภาพจิตทั่วไป (General Mental Health) 8) การเปรียบเทียบสุขภาพ (Reported Transition) 2) การพัฒนาเครื่องมือวัดคุณภาพชีวิตของ RAND-36 Item Health Survey (SF-36) ในประเทศไทยได้มีการพัฒนาเครื่องมือวัดคุณภาพชีวิตของ RAND-36 Item Health Survey (SF-36) จากการศึกษาองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตสามารถจำแนกเป็น 2 ด้าน คือ ประกอบด้วยข้อคำถาม 2 ชนิด คือแบบภาวะวิสัยและอัตวิสัย มีองค์ประกอบได้เป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านสุขภาพกายการรับรู้สภาพทางร่างกาย 2) ด้านจิตใจการรับรู้สภาพทางจิตใจของตนเอง 3) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม การรับรู้เรื่องความสัมพันธ์ของตนกับบุคคลอื่น 4) ด้านสิ่งแวดล้อม การรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต

2.5.4 ความสำคัญของคุณภาพชีวิต

ปราณี จตุพล (2553, น. 12) กล่าวไว้ว่า คุณภาพชีวิตเป็นเรื่องสำคัญมากของบุคคลและสังคมในปัจจุบัน ดังนี้

1. ความสำคัญระดับตนเองและครอบครัว คือ การมีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์สุขภาพอนามัยดี ไม่เจ็บป่วย ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายส่วนตน และสามารถประกอบอาชีพการงานได้อย่างมีประสิทธิภาพทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดี ครอบครัวอบอุ่น มีปัญหา

2. ความสำคัญระดับสังคม และประเทศชาติ เมื่อประชากรในสังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดี ย่อมทำให้คุณภาพชีวิตในสังคมและประเทศดีขึ้นด้วย แต่ทั้งนี้รัฐต้องมีนโยบายที่จะเอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากร เช่น สภาพแวดล้อม การศึกษา การประกอบอาชีพ รายได้ของประชากร เป็นต้น

สำราญ จูช่วย (2554, น. 35-36) ได้ให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิตระดับบุคคลไว้ว่า เพื่อให้ความสามารถพัฒนาตนเองและสังคมไปสู่เป้าหมายที่พึ่งปรารถนาบุคคลแต่ละคนแต่ละครอบครัวจึงต้องมีการพัฒนาตนเอง ในด้านการศึกษา การมีแนวคิดเจตคติที่ดีการรู้จักบริหารตนเอง การมีความเอื้ออาทรต่อบุคคลอื่น มีอาชีพ มีรายได้ที่เพียงพอต่อการดำเนินชีวิตมีคุณธรรมและมีศีลธรรม ทุกคนในสังคมสามารถปฏิบัติได้ตามเช่นนี้ก็เท่ากับว่า สามารถช่วยยกระดับทั้งตนเองและสังคมให้มีคุณค่า มีความเจริญงอกงามพัฒนาไปสู่สังคมในอุดมคติ ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมจะลดลงหมดไปได้ เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาโสเภณี ปัญหา อาชญากรรม ปัญหามลภาวะเป็นพิษฯลฯ ดังนั้น ประเทศต่าง ๆ จึงใช้ความพยายามอย่างเต็มที่ ในการที่จะพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่สูงขึ้น จนถึงระดับมาตรฐานที่สังคมต้องการ เพื่อช่วยให้สมาชิกทุกคนในสังคมมีความกินดีอยู่ดีมีความสุขสมบูรณ์

2.6 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับปัจจัยด้านบุคคล

ปัจจัยส่วนบุคคลมีความสำคัญในการพิจารณาว่าบุคคลนั้นมีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างไรโดยได้มีนักวิชาการได้อธิบายไว้ดังต่อไปนี้

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2553, น. 146-147) ได้กล่าวถึงปัจจัยด้านบุคคล สรุปได้ ดังนี้

1. ประสบการณ์ คือ การที่บุคคลได้ทำงานนานจนเกิดความรู้ความชำนาญมากขึ้นทำให้เกิด ความพึงพอใจในการทำงาน

2. เพศ มีส่วนเกี่ยวข้องกับลักษณะงานที่ทำว่าเป็นงานลักษณะใดจึงจะเหมาะสม

3. จำนวนสมาชิกในความรับผิดชอบจะมีผลต่อความพึงพอใจในการทำงานซึ่งงานจะต้องใช้ บุคคลมีความสามารถแตกต่างกัน และต้องทำงานร่วมกัน โดยความสามัคคีจึงจะช่วยให้งานบรรลุเป้าหมาย

4. อายุจะมีความเกี่ยวข้องในการทำงานและประสบการณ์ในการทำงานด้วย

5. เวลาในการทำงาน งานที่ทำในเวลาปกติจะสร้างความพึงพอใจ

6. เชาว์ปัญญา ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และลักษณะงานที่ทำจึงจะก่อให้เกิดความพึงพอใจ

7. การศึกษาจะไม่แสดงถึงความแตกต่างระหว่างความพึงพอใจในการทำงานแต่จะขึ้นอยู่กับว่างานที่ทำนั้นเหมาะสมกับความรู้ของเขาหรือไม่

8. บุคลิกภาพกับความพึงพอใจขึ้นอยู่กับ เครื่องมือที่วัดนั้นเที่ยงตรงหรือไม่จึงจะเห็นบุคลิกภาพได้ชัดเจน

9. ระดับเงินเดือนจะมีส่วนในการสร้าง ความพึงพอใจในการท างานมาก

10. แรงจูงใจในการทำงานเป็นการแสดงออกถึงความต้องการของบุคคล

11. ความสนใจ ในงานถ้าได้ทำงานที่ตนต้องการทำจะก่อให้เกิดความพึงพอใจในการทำงานมาก

พรทิพย์ วรกิจโภคาทร (2554, น. 312) ประชากรศาสตร์ หมายถึง ลักษณะของแต่ละบุคคลแตกต่างกันไป โดยความแตกต่างทางประชากรศาสตร์จะมีอิทธิพลต่อการสื่อสารลักษณะประชากรศาสตร์ คือ

1. เพศ (Sex) มีงานวิจัยที่พิสูจน์ว่าคุณลักษณะบางอยางของเพศชายและเพศหญิงที่ต่างกันส่งผลให้การสื่อสารของชายและหญิงต่างกัน เช่นการวิจัยการชมภาพยนตร์โทรทัศน์ของเด็กวัยรุ่น พบว่าเด็กวัยรุ่นชายสนใจภาพยนตร์สงครามและจารกรรมมากที่สุด ส่วนเด็กวัยรุ่นหญิงมีความสนใจ ภาพยนตร์วิทยาศาสตร์มากที่สุดแต่ก็มีงานวิจัยหลายชิ้นที่แสดงว่าชายและหญิงมีสื่อสารและรับสื่อไม่ตางกัน

2. อายุ (Age) การจะสอนผู้ที่อายุต่างกันให้เชื่อฟังหรือเปลี่ยนทัศนคติหรือเปลี่ยนพฤติกรรมนั้นมีความยากง่ายต่างกันยิ่งมีอายุมากกวาที่จะสอนให้เชื่อฟัง ให้เปลี่ยนพฤติกรรม ก็ยิ่งยากขึ้นอีกทั้งมีการวิจัยโดย Maple, Janis and Rife ได้สรุปว่าการชักจูงจิตใจหรือโน้มน้าวจิตใจของคนจะยากขึ้นตามอายุของคนที่เพิ่มขึ้นอายุยังมีความสัมพันธ์ของข่าวสารและสื่ออีกด้วยเช่นภาษาที่ใช้ในวัยต่างกันก็ยังมีความต่างกันโดยพบว่าภาษาใหม่ ๆ แปลก ๆ จะพบในคนหนุ่มสาวสูงกว่าผู้สูงอายุเป็นต้น

3. การศึกษา (Education) การศึกษาเป็นตัวแปรที่สำคัญมากที่มีผลต่อประสิทธิภาพของการสื่อสารของผู้รับสาร ดังงานวิจัยหลายชิ้นที่ชี้ว่าการศึกษาของผู้รับสารนั้นทำให้ผู้รับสารมีพฤติกรรม การสื่อสารต่างกันไป เช่น บุคคลที่มีการศึกษาสูงจะสนใจข่าวสารไม่ค่อยเชื่ออะไรง่าย ๆ และมักรับสื่อสิ่งพิมพ์มาก

4. ฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจ (Social and Economic Status) หมายถึงอาชีพ รายได้ เชื้อชาติตลอดจนภูมิหลังของครอบครัว เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคลโดยมีรายงานหลายเรื่องที่ได้พิสูจน์ว่าฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจนั้น มีอิทธิพลต่อทัศนคติและพฤติกรรมของคน

ปรมะ สตะเวทิน (2553, น. 112) ได้กล่าวถึงคนมีลักษณะประชากรศาสตร์ต่างกันจะมีลักษณะทางจิตวิทยาต่างกัน โดยวิเคราะห์ปัจจัย ดังนี้

1. เพศ ความแตกต่างทางเพศ ทำให้บุคคลมีพฤติกรรมของการติดตอสื่อสารตางกัน คือ เพศหญิงมีแนวโน้มที่มีความต้องการที่จะส่งและรับข่าวสารมากกว่าชาย ในขณะที่เพศชายไม่ได้มีความต้องการที่จะส่งและรับข่าวสารเพียงอย่างเดียวเท่านั้นแต่มีความต้องการจะสร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นมากกว่าการรับและสงข่าวสารนั้นด้วย นอกจากนี้เพศหญิงและเพศชายมีความแตกต่างกันอย่างมากในเรื่องความคิด ค่านิยมและทัศนคติทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมและสังคมกำหนดบทบาทและกิจกรรมของคนสองเพศไว้ต่างกัน

2. อายุ เป็นปัจจัยที่ทำให้คนมีความแตกตางกันในเรื่องของความคิดและพฤติกรรมคนที่อายุน้อยมักจะมีความคิดเสรีนิยมยึดถืออุดมการณ์และมองโลกในแง่ดีมากกว่าคนที่อายุมากในขณะที่อายุมากมักจะมีความคิดที่อนุรักษ์นิยมยึดถือการปฏิบัติระมัดระวัง มองโลกในแง่ร้ายกว่าคนที่มีอายุน้อยเนื่องมาจากผ่านประสบการณ์ชีวิตที่แตกตางกัน

3. การศึกษาเป็นปัจจัยที่ทำให้คนมีความคิด ค่านิยม ทัศนคติและพฤติกรรมแตกต่างกัน คนที่มีการศึกษาสูงจะได้เปรียบอย่างมากในการเป็นผู้รับสารที่ดีเพราะเป็นผู้มีความกว้างขวางและเข้าใจสารได้ดีแต่จะเป็นคนที่ไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ ถ้าไม่มีหลักฐานหรือเหตุผลเพียงพอในขณะที่คนมีการศึกษา ต่างกันมักจะใช้สื่อประเภทวิทยุโทรทัศน์และภาพยนตร์หากผู้มีการศึกษาสูงมีเวลาว่างพอก็จะใช้สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุโทรทัศน์และภาพยนตร์แต่หากมีเวลาจำกัดก็มักจะแสวงหาข่าวสารจากสื่อสิ่งพิมพ์มากกว่าประเภทอื่น

4. สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ หมายถึง อาชีพ รายได้และสถานภาพทางสังคมของบุคคลมีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อปฏิกิริยาของผู้รับสารที่มีต่อผู้สงสารเพราะแต่ละคนมีวัฒนธรรม ประสบการณ์ทัศนคติค่านิยมและเป้าหมายที่ต่างกัน 2 มุมมองแบบ "แนวทางภายใน" (Internal Approach) มุมมองนี้ให้ความสำคัญกับกระบวนการภายในองค์การซึ่งครอบคลุมถึงเรื่องผลผลิต (Productivity) และความพึงพอใจของลูกจางแนวทางนี้ให้ความสำคัญกับการจัดระบบและกระบวนการภายในอย่างดีระบบและกระบวนการที่จัดการได้ดีและตรวจสอบได้จากลักษณะต่าง ๆ ได้แก่สมาชิกองค์การมีเอกภาพหรือประสานงานกันได้เป็นอย่างดีขอมูลในองค์การไหลเวียนได้ดี ลูกจ้างมี ผลงานดีมีความพึงพอใจในงานที่ทำและมีความผูกพันกับความสำเร็จขององค์การ องค์การที่มีระบบและกระบวนการที่จัดการที่ดีจะเป็นที่น่าทำงาน ขณะที่แนวทางตามมุมมองแรกซึ่งเป็นเรื่องของการกำหนดเป้าหมาย แนวทางนี้อยู่ที่การกำหนดระบบและกระบวนการที่เกี่ยวของการวัดประสิทธิภาพ ที่นิยมตามแนวทางนี้คือการมุ่งวัดความพึงพอใจในการทำงานรวมถึงความพึงพอใจสวนบุคคลของลูกจ้างโดยความพึงพอใจในการทำงานจะสะท้อนประสิทธิภาพการทำงานขณะที่ความพึงพอใจสวนบุคคลของลูกจ้างสะท้อนประสิทธิภาพส่วนบุคคล

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ (2553, น. 12) กล่าวว่า ปัจจัยส่วนบุคคลเป็นลักษณะทาง ประชากรศาสตร์ อาทิอายุ เพศ สถานภาพทางครอบครัว รายได้ระดับการศึกษา เป็นข้อมูลที่ใช้ใน การคัดเลือกบุคคลากรเข้ามาทำงานในองค์การ โดยคุณสมบัติทางด้านประชากรศาสตร์จะเป็นตัววัด ถึงระดับความรู้ความสามารถของพนักงาน ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะมีอิทธิพลและส่งผลต่อการปฏิบัติงาน โดยมีตัวแปรด้านปัจจัยส่วนบุคคล ดังนี้

1. เพศ มีความสำคัญในเรื่องของหน้าที่การปฏิบัติงาน ตามตำแหน่งงานที่รับผิดชอบ เนื่องจากงานบางตำแหน่งต้องใช้เพศที่มีความเหมาะสมเพื่อการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิผล

2. อายุ องค์การใดที่มีบุคลากรที่มีอายุน้อยก็จะทำให้องค์การนั้นมีความคิดริเริ่ม สิ่งใหม่ เนื่องจากพนักงานที่อายุน้อยจะมีความคิดริเริ่มและกล้าทำสิ่งใหม่ให้กับองค์การ

3. สถานภาพเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงคุณสมบัติของบุคลากรที่ปฏิบัติงาน ความมุ่งมั่น ความรับผิดชอบที่พร้อมในการปฏิบัติงาน ผู้ที่มีสถานะโสดจะมีความพร้อมและความทุ่มให้กับการทำงานมากกว่าผู้ที่สมรสแล้ว

4. การศึกษาเป็นความรู้ความสามารถของบุคลากรในองค์การว่ามีความรู้ ความสามารถตรงตามหน้าที่ความรับผิดชอบของตำแหน่งงานเพราะการปฏิบัติงานต้องมีความรู้ ความสามารถตรงตามสิ่งที่บุคลากรได้ศึกษามาจะช่วยให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด

สุพานี สฤษฎ์วานิช (2552, น. 22) กล่าวว่าคุณลักษณะพื้นฐานของบุคคลเป็น ปัจจัยระดับบุคคลที่ควรจะทำการวิเคราะห์ซึ่งได้แก่ เพศในการศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลพบว่า ไม่มีความแตกต่างระหว่างเพศชายและเพศหญิง ในเรื่องความสามารถในการวิเคราะห์ความสามารถในการแก้ปัญหาความสามารถในการเข้าสังคม แรงจูงใจในการทำงาน ความสามารถในการเรียนรู้และความเป็นผู้นำ แต่ทางด้านจิตวิทยาพบว่าเพศหญิง มีความยอมรับและเต็มใจในอำนาจหน้าที่มากกว่าผู้ชายแต่ในอีกทางหนึ่งพบว่าเพศชายมีความมุ่งมั่นและคาดหวังในความสำเร็จมากกว่าเพียงเล็กน้อย อายุ อายุของบุคคลจะมีส่วนในการกำหนดรูปแบบความคิดและการมองปัญหาจะเห็นได้ว่าวัยผู้ใหญ่ วัยกลางคน วัยรุ่น จะมีรูปแบบความอ่านและความคิดที่แตกต่างกัน กล่าวคือผู้ที่มีวุฒิภาวะปฏิบัติงานในองค์การมานาน ก็จะมีหน้าที่และตำแหน่งในองค์การที่สูง ได้รับผลตอบแทนและสวัสดิการที่สูงตามไปด้วยแต่ในทางกลับกันผู้ที่คุณวุฒิภาวะต่ำ ซึ่งได้แก่พนักงานที่มีอายุต่ำกว่า 30 ปี จะมีการเปลี่ยนงานทุก ๆ 2-3 ปีเพราะทางเลือกในการหางานใหม่มากกกว่า ระดับการศึกษา ระดับการศึกษาที่ต่างกันส่งผลให้พนักงานมีความรู้ความสามารถ ความพร้อมในการฝึกอบรมและพัฒนาและทัศนคติในการทำงานแตกต่างกันออกไป อาทิพนักงานที่มี คุณวุฒิทางการศึกษาที่สูงจะมีโอกาสในทำงานและมีหน้าที่การงานที่สูงกว่า สถานภาพ มีผลจากงานวิจัยที่มีความสอดคล้องกัน พบว่าพนักงานที่แต่งงานและมีครอบครัวมักจะมีการขาดงานที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้แต่จะมีความพอใจในงานมากกว่าเนื่องจากมีความรับผิดชอบมากขึ้น ทำให้การทำงานที่มั่งคงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมีค่าต่อตัวพนักงานและ

ครอบครัว อายุงาน ผู้ที่มีอายุงานในองค์การที่ยาวนาน มักมีความพอใจในงานสูงกว่าเนื่องจากมีตำแหน่งงานและผลตอบแทนที่สูงกว่า ในแง่ของการปฏิบัติงานก็จะมีความรับผิดชอบในงานมากขึ้นตามไปด้วย รายได้ เป็นตัวบ่งชี้ถึงความเต็มใจในการปฏิบัติงานของพนักงาน เมื่อพิจารณาในด้านความเสมอภาค ปริมาณค่าจ้างและความยุติธรรม เพราะความพอใจในการปฏิบัติงานมีผลมาจากรายได้ที่มากกว่าผลตอบแทนอื่นๆ สรุปได้ว่า ปัจจัยพื้นฐาน โดยหมายถึงคุณลักษณะส่วนตัวของบุคคลที่เป็นลักษณะที่ช่วยให้เห็นถึงภูมิหลังของบุคคล ประกอบด้วยเพศ อายุ เชื้อชาติ สถานะทางเศรษฐกิจและสังคมประสบการณ์ในอดีต ตลอดจนสิ่งอื่น ๆ ที่คล้ายคลึงกัน ที่จะแสดงถึงผลการปฏิบัติงาน

2.7 แนวความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน

2.7.1 ความหมายของชุมชน

นักวิชาการหลายท่านทั้งนักวิชาการชาวไทยและชาวต่างประเทศได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความหมายของคำว่า “ชุมชน” ไว้ในแนวทางเดียวกัน ดังต่อไปนี้

นักวิชาการชาวต่างประเทศในราย Warren (1963, อ้างถึงใน ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์, 2553, น. 59) ได้อธิบายความหมายของชุมชนว่า พิจารณาได้ 3 ลักษณะ คือ 1) พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ (Geographically) ชุมชน หมายถึง อาณาบริเวณที่มีขอบเขตโดยเฉพาะและมีกลุ่มคนที่อยู่ในอาณาบริเวณนั้น 2) ความผูกพันหรือความรู้สึกทางจิตใจ (Psychologically) ชุมชนหมายถึงความรู้สึกผูกพันทางด้านจิตใจของกลุ่มคนซึ่งมีการติดต่อซึ่งกันและกัน มีความสนใจหรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน 3) ด้านสังคมวิทยา (Sociologically) ชุมชนหมายถึง พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่มีกลุ่มคนอยู่ในอาณาบริเวณนั้น และหมายความรวมถึง พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่มีกลุ่มคนอยู่ในอาณาบริเวณนั้น และหมายความรวมถึงแนวพฤติกรรมและการสัมพันธ์ติดต่อกันและกันของกลุ่มบุคคลที่รวมกันอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน นอกจากนั้น ได้มีนักวิชาการชาวไทยหลายท่านได้ให้ทัศนะในเรื่องความหมายของชุมชนดังนี้

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546, น. 35) อธิบายว่า คำว่า “Community” มีความหมายในภาษาไทยว่า “ชุมชน” ซึ่งบางครั้งให้เข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับ “การรวมตัวของคน” ถ้าพิจารณาจากภาษาอังกฤษคำว่า “Com” มีความหมายที่ลึกซึ้งโดยหมายถึง “Together” คือการ (เดินทาง) ร่วมกัน และจะเห็นว่ามีคำที่เกี่ยวข้องใกล้เคียงอีกหลายคำ เช่น Communal หมายถึง ของชุมชน, เพื่อชุมชน Common หมายถึง ร่วมเป็นสมาชิกอยู่ด้วย Commune หมายถึง ความรู้สึกผูกพันใกล้ชิด

สนธยา พลศรี (2547, น. 22) ได้สรุปความหมายของคำว่า ชุมชนจากความหมายโดยสามัญ สำนึก ความหมายโดยรูปศัพท์และความหมายทางวิชาการไว้ว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มทางสังคมที่อยู่ อาศัยร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน เช่น ครอบครัว ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบลหรือเรียกเป็นอย่าง อื่นมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกัน มีความผูกพันเอื้ออาทรกัน ภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และ เป้าหมายร่วมกัน

เฉลียว บุรีภักดี และคนอื่น ๆ (2545, น. 44) ได้ให้ความหมายของ ชุมชน หมายถึง กลุ่มบุคคล หรือ บริเวณที่กลุ่มบุคคลอยู่รวมกันโดยไม่ได้แบ่งแยก ความแตกต่างทั้งเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ศิลปวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณี

วรรณลดา กันต์โฉม (2558, น. 4) ได้ให้นิยามของชุมชน หมายถึง กลุ่มทางสังคมที่อาศัยอยู่รวมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดมีฐานะและอาชีพที่คล้ายคลึงกัน มีลักษณะของการใช้ชีวิตร่วมกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับชุมชน เพื่ออาศัยทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณนั้นในการดำรงชีวิตภายในชุมชน จึงได้มีการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันโดยมีองค์กรหรือสถาบันของชุมชน อาทิ ครอบครัว การศึกษา การเมือง เป็นต้น เป็นแนวทางในการกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของชุมชน

ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์ (2553, น. 68) ได้สรุปความหมายของชุมชนไว้ 2 ลักษณะคือ ในอดีตมีลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของชุมชนที่ชัดเจน มีกลุ่มคนที่มาอาศัยอยู่รวมกัน มีการปฏิสัมพันธ์กลายเป็นความผูกพัน และสร้างกิจกรรมเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตร่วมกันขึ้นแต่ในปัจจุบันยังหมายถึง อุดมการณ์ อำนาจ และความสัมพันธ์ทางสังคม ที่มีทั้งความกลมกลืน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความขัดแย้ง เคลื่อนไว้ เปลี่ยนแปลง และผลิตใหม่ได้ และที่สำคัญสามารถปรากฏอยู่ในหน่วยที่มีขอบเขตหลายระดับ ตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน หมู่บ้าน ท้องถิ่น และระดับเครือข่ายที่กว้างขวาง ซึ่งอาจซ้อนทับกันอยู่ เช่น ชุมชนกลางอากาศ หรือ ชุมชนโลกเป็นต้น

ธีราพร ทวีธรรมเจริญ (2553, น. 106) ได้สรุปความหมายของชุมชนว่า ชุมชนเป็นกลุ่มคนซึ่งอาจมีขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ก็ได้ โดยอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่หนึ่ง ซึ่งสมาชิกของกลุ่มต่างมีความสัมพันธ์กัน มีการเรียนรู้ และการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน โดยมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายร่วมกันในการดำเนินชีวิต ภายใต้ระเบียบทางสังคมที่คอยควบคุมพฤติกรรมหรือความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม

จากความหมายที่นักวิชาการต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นให้ทัศนะไว้ สามารถสรุปได้ว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มบุคคลที่อาศัยอยู่รวมกันในพื้นที่บริเวณที่ใกล้เคียงกัน และมีระบบความสัมพันธ์ตั้งแต่ระดับครอบครัว เครือญาติ หมู่บ้าน ไปจนถึงระดับที่มากขึ้น โดยมีความเชื่อมโยงกันทั้งระบบความสัมพันธ์ของบุคคล ความเชื่อ ลัทธิ ศาสนา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี อาชีพ เศรษฐกิจ ระบบการศึกษา ระบบการเมืองการปกครอง ระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

2.7.2 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเสมือนจริง (Virtual Community)

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนในรูปแบบใหม่ (Virtual Community) หรือชุมชนเสมือนจริง เกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาเทคโนโลยี และปัญหาของสังคมสมัยใหม่ที่ทวีความซับซ้อนและรุนแรงขึ้นการพิจารณาปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหาไม่อาจจำกัดอยู่ในปริมณฑลของชุมชนที่มีอาณาเขตภูมิศาสตร์เล็ก ๆ ได้เพียงลำพังอีกต่อไปเพราะบางปัญหาก็เกิดจากอิทธิพลภายนอกชุมชน ซึ่งบางครั้งการแก้ไขต้องการรวมพลัง ความร่วมมือ และทรัพยากรภายนอกชุมชน ชุมชนอาจจอยู่บนพื้นฐานหรืออยู่ในรูปแบบขององค์กรรัฐบาลท้องถิ่น และองค์กรเอกชน ที่สามารถสร้างและส่งเสริมโดยวางแผนร่วมกัน มีเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศ และคอมพิวเตอร์เป็นพื้นฐาน การพัฒนาจะอยู่ในลักษณะกิจกรรมความร่วมมือทางเทคนิคและการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น

Schuler (1996, อ้างถึงใน ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์, 2553, น. 115-121) ได้สรุปคุณลักษณะของชุมชนเสมือนจริงไว้ดังนี้ 1) จิตสำนึก (Conscious)เป็นลักษณะที่สำคัญที่สุดเพราะในชุมชนรูปแบบนี้สมาชิกในชุมชนมีความตื่นตัวและตระหนักสูง (High Degree of Awareness) ต่อประเด็นและปัญหาต่าง ๆ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และสังคมโดยรวม เช่น สังคม เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม 2) หลักการและจุดมุ่งหมาย (Principle and Purpose) ตั้งอยู่บนหลักของความเสมอภาค (equity) และยั่งยืน และ 3) การปฏิบัติการ (Action) ที่สามารถยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยน (Adjustment) ได้ตามสถานการณ์

ชุมชนในรูปแบบใหม่ ก็อาจมีลักษณะเป็น"ชุมชนทางอากาศ" หรือผู้สนใจจะมีส่วนร่วมในรายการวิทยุชุมชน หรือบนเครือข่ายอินเตอร์เน็ต เป็นต้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นชุมชนที่ไม่จำเป็นต้องมีพื้นที่ทางกายภาพ ไม่จำเป็นว่าสมาชิกต้องพบปะหน้าตากันโดยตรง แต่เป็นชุมชนที่อาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เป็นเครื่องสารความสัมพันธ์ และจิตสำนึกร่วมกันของสมาชิกในชุมชน คือ สายใย (Web) ของความสัมพันธ์ทางสังคมมีความเป็นเอกภาพ มีพลังความยึดโยง (Cohesive) การสนับสนุนเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ในทำนองเดียงกันเทคโนโลยีคือ สายใย (Web) ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ และการสื่อสารของผู้คนผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ วิทยุ โทรทัศน์ และโทรศัพท์ เทคโนโลยีเหล่านี้ล้วนมีบทบาทในการสร้างชุมชนในรูปแบบใหม่โดยสมาชิกไม่จำกัดเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ เพศ วัย ศาสนา และฐานะทางเศรษฐกิจเป็นต้น

ชุมชนในรูปแบบใหม่นี้อาจเรียกได้ว่าเป็น "ชุมชนเสมือนจริง" (Virtual Community') เป็นชุมชนที่กลุ่มคนอาจจะได้พบกันโดยตรงหรือไม่ก็ตาม แต่มีโอกาสสื่อสารกันด้วยถ้อยคำภาษาและความคิดผ่านเครือข่ายอินเตอร์เน็ต ชุมชนแบบนี้มีข้อดีกว่าชุมชนแบบอื่นตรงที่ว่าไม่มีอคติเกี่ยวกับCommunityคือเครื่องมือที่เชื่อมโยงผู้ที่มีความสนใจร่วมกันเข้าด้วยกันในชุมชนแบบเดิมเราอาจจะรู้จักผู้คนก็ต่อเมื่อได้พบปะเห็นน่าค่าตากัน และต้องคบหาสมาคมกับผู้คนจำนวนไม่น้อยกว่าที่จะพบผู้ที่มีความสนใจเรื่องบางเรื่องเหมือนกับเรา แต่ในชุมชนประเภทนี้เราสามารถเข้าถึงแหล่งที่เราสนใจได้อย่าง

ทันที นอกจากนี้ยังมีข้อดีคือช่วยคัดสรรกลั่นกรองข้อมูลที่เป็นประโยชน์ และทันสมัยโดยไม่รวมข้อมูลมากมายเช่นแต่ก่อน

อย่างไรก็ดี ชุมชนในรูปแบบใหม่นี้ ยังคงต้องมีการอาศัยความเป็นชุมชนเดิม คือ พื้นที่หมู่บ้านแต่ลักษณะความสัมพันธ์มีความเปลี่ยนแปลง เนื่องจากผู้เกี่ยวข้องไม่มีพันธะผูกใด ๆ กับชุมชนมีอิสระที่จะเลือกเข้าร่วมเมื่อใดก็ได้ อีกทั้งข้อมูลข่าวสารที่สื่อถึงกันไม่สามารถที่จะเชื่อถือได้ทั้งหมดสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมที่ซับซ้อน โดยผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีรูปแบบกว้างขวางขึ้น ทั้งในระดับชาติและระดับโลกกล่าวคือ สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นถ้าเป็นปัญหา หรือสิ่งนั้น ๆ ก็เชื่อมโยงในระดับที่กว้างขึ้นได้ และในทางตรงกันข้ามก็เป็นประโยชน์ หรือมีผลต่อความรับผิดชอบร่วมกันในฐานะเป็นชุมชนในรูปแบบใหม่ที่มีจิตใต้สำนึกร่วมกัน มีหลักการและจุกมุ่งหมายร่วมกัน

นอกจากนี้ Schuler กล่าวถึงปัจจัยและทิศทางของชุมชนในรูปแบบใหม่ คือความเป็นปัจเจกบุคคลแต่ละบุคคล ระบบเศรษฐกิจ และการแพร่กระจายของเทคโนโลยีสารสนเทศอันไร้ขอบเขตที่สร้างวัฒนธรรมมวลชนแบบใหม่

ลักษณะของชุมชนในรูปแบบใหม่ที่อาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศนี้ ถ้ามองถึงด้านของพื้นที่แล้ว จะเห็นว่าเป็นชุมชนที่ไร้พรมแดน จะอาศัยเพียงจิตวิญญาณ หรือสัมพันธ์อย่างง่ายที่ผู้เข้ามาหรือผ่านมาได้มีความรู้สึกผูกพันกันอย่างมีหลักการและเป้าหมายเท่านั้นถ้าได้ย้อนถึงการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมแบบส่วนตัว เริ่มจากการเน้น"ชุมชน" ขนาดเล็กหรือวัฒนธรรมชุมชนซึ่งมีความสัมพันธ์ทางสังคมแบบส่วนตัวรู้จักกัน ช่วยเหลือภายในกลุ่มเล็กๆมาสู่การขยายมาเป็น เครือข่าย การช่วยเหลือที่มีความสัมพันธ์ที่กว้างขึ้น และมาสู่ชุมชนรูปแบบใหม่

อริยา เศวตามร์ (2542, น. 205) กล่าวว่า ชุมชนในรูปแบบใหม่สำหรับผู้นำชุมชนและนักพัฒนาความเป็นชุมชนหมายถึง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชนและเครือข่ายที่กว้างขวาง กิจกรรมที่สร้างขึ้นเป็นการสร้างความเป็นชุมชนในรูปแบบใหม่ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่ยุติธรรม และเครือข่ายที่กว้างขวางมากกว่าในอดีต เพื่อสอดคล้องกับกระแสการพัฒนาในปัจจุบันที่ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่ายหรือเพื่อรู้เท่าทันการเชื่อมโยงเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นสำคัญ

แนวความคิดชุมชนเสมือนจริงนั้น มีความหมายใกล้เคียงกับความหมายของชุมชนประชาสังคมซึ่ง อนุชาติ พวงสำลี และวีรบูรณ์ วิสารทสกุล (2541, น. 9-10) ให้ความหมายชุมชนประชาสังคมว่า หมายถึง ชุมชนแห่งจิตสำนึก (Conscious Community) ที่สมาชิกต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของระบบโดยรวมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างหนาแน่น อาจจะด้วยพื้นฐานของระบบคุณค่าเก่าหรือเป้าประสงค์ใหม่ของการทำงานร่วมกัน

ประช

ไปและมีความเป็นท

โดยมีพันธะเชื่อมโย

สังคม-ประชาคม แ

การประสานกลุ่มค

มีกิจกรรมร่วมกันใ

โดยมีความเอื้ออาทร

1.

สนใจ หรือปัญหา แ

2.

ใดทางหนึ่ง หรือคว

หรือผลประโยชน์

3.

สังคมแห่งการเรียนรู้

4.

เรียนรู้เพื่อให้กลุ่มปร

ดังนั้นจึงสรุป

เกิดขึ้นในสังคมสมัย

สารสนเทศที่จะเชื่อ

เป็นศูนย์การสื่อสาร

ประสบการณ์ร่วมกัน

โลกแต่ในขณะเดีย

ข้อด้อยคือ ไม่มีข้อ

วัตถุประสงค์และค

จากนั้นจะนำไปสู่กา

2.7.3 ลักษณ

จากความหม

(ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง

2553, น. 106) 1) ก

หรือเป็นร้อย เป็นพั

โครงสร้างของประ

ขนบธรรมเนียม ประเพณี สิ่งเหล่านี้จะมีความแตกต่างกันออกไปตามลักษณะกิจกรรมส่วนรวมที่สนใจร่วมกัน ชุมชนในระดับท้องถิ่นต้องมีโครงสร้างที่ไม่ใหญ่มากเกินไป 2) การเป็นสมาชิกของชุมชนในความเป็นชุมชนสมาชิกของชุมชนจะแสดงถึงความมีตัวตน และความรู้สึกเป็นเจ้าของแฝงอยู่ มีการยอมรับและเห็นคุณค่าร่วมกันภายในกลุ่ม มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการดำรงชีวิตร่วมกันด้วยความเต็มใจ ซึ่งความรู้สึกเป็นสมาชิกของชุมชนนั้นแทรกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นตัวตนในปัจเจกบุคคลที่สร้างความรู้สึกว่าบุคคลนั้น เป็นใคร อาศัยอยู่ที่ไหนในอดีตสถาบันชุมชนที่บ่งบอกถึงตัวตนของบุคคลจะอยู่ในรูป ตระกูล เผ่า หมู่บ้าน โบสถ์ หรือวัดแต่ปัจจุบัน กลายเป็นสถานที่ทำงาน สถาบันการศึกษา ลักษณะการศึกษา และลักษณะอาชีพ ที่สร้างความรู้สึกร่วมกันในฐานะแหล่งกำหนดสถานภาพและบทบาทของบุคคลในชุมชนอย่างเป็นทางการ 3) สถานภาพและบทบาท บุคคลในชุมชนต้องมีภาระหน้าที่ที่ตนต้องกระทำให้แก่ชุมชนที่สังกัดอยู่ โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งหรือทุกกิจกรรมในชุมชน เพื่อการสร้างเสริม และการดำรงวิถีชีวิตของชุมชน 4) สมาชิกมีความสัมพันธ์ทางสังคม ชุมชนต้องมีโครงสร้างที่ก่อให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดในหมู่สมาชิกหลาย ๆ บทบาทและเปิดกว้างสำหรับทุกคนที่มีความสนใจทางสังคมหรือผลประโยชน์ร่วมกันโดยไม่จำกัดเฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมีการส่งเสริมศักยภาพของบุคคล ในการแสดงออกถึงความสามารถในด้านต่าง ๆ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่กลุ่มคนในชุมชน 5) วัฒนธรรมชุมชนเป็นแหล่งกำเนิดของระบบคุณค่า การสร้างสรรค์และการแสดงออกวิถีวัฒนธรรมของชุมชน ของแต่ละท้องถิ่น จะมีคุณลักษณะเฉพาะตัวที่เป็นกลไกลการเสริมสร้างให้สมาชิกในชุมชนเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภควัฒนธรรมใช้เองซึ่งปัจจัยดังกล่าวมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนให้ชุมชนแต่ละแห่งเกิดความแตกต่างหลากหลาย และเกิดการมีส่วนร่วมที่กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

ดังนั้น จึงสามารถสรุปได้ว่า องค์ประกอบของชุมชน คือ การรวมตัวกันของคนมากกว่าหนึ่งคนขึ้นไป ในความเป็นชุมชนสมาชิกของชุมชนจะแสดงถึงความมีตัวตน และความรู้สึกเป็นเจ้าของแฝงอยู่มีการยอมรับและเห็นคุณค่าร่วมกันภายในกลุ่ม มีภาระหน้าที่ที่ตนต้องกระทำให้แก่ชุมชนที่สังกัดอยู่โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง หรือทุกกิจกรรมในชุมชน มีความสัมพันธ์ทางสังคม ชุมชน

2.8 แนวคิดเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

ปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศได้เข้ามามีบทบาทสำคัญอย่างกว้างขวางในทุกวงการก็เพราะเทคโนโลยีสารสนเทศกลายเป็นเครื่องมือสำคัญของการทำงานทุกด้าน นับตั้งแต่ทางด้านการศึกษา การพาณิชย์ธุรกิจ ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรม ด้านสาธารณสุข ด้านการวิจัยและพัฒนาต่าง ๆ ตลอดจนด้านการเมืองและงานการบริหารราชการ ซึ่งเทคโนโลยีสารสนเทศเข้าไป ช่วยให้การทำงาน

นั้น ๆ มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สารสนเทศจึงนับได้ว่ามีประโยชน์ต่อการนำไปใช้บริหารงานด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการวางแผน สามารถนำเทคโนโลยีสารสนเทศไปใช้ในการวางแผนเกี่ยวกับการจัดการองค์การการบริหารงานทรัพยากรมนุษย์กระบวนการผลิตสินค้า การตลาดเป็นต้น ด้านการตัดสินใจ สามารถ นำสารสนเทศไปใช้ในการตัดสินใจเพื่อเลือกแนวทางหรือทางเลือกที่มีปัญหาน้อยที่สุดในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งการที่มีสารสนเทศที่สมบูรณ์ทันสมัยและครบถ้วนจะช่วยให้การตัดสินใจถูกต้องรวดเร็วและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นหรือแม้กระทั่งด้านการดำเนินงานสามารถนำสารสนเทศไปใช้ในการดำเนินงานต่าง ๆ เช่นใช้เพื่อควบคุมหรือติดตามผล การปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับกฎระเบียบวัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์การ

การพัฒนาเทคโนโลยีเพื่ออำนวยความสะดวกสบายในเชิงกายภาพเพื่อสร้างคุณค่าในระดับบุคคลเป็นหลัก แม้ว่ามีผู้ประกอบการเริ่มขยายการพัฒนาเทคโนโลยีไปเพื่อสร้างเครือข่าย เช่น การสร้างสังคมออนไลน์ในกลุ่มผู้อาศัย การเชื่อมโยงกับเครือข่ายโรงพยาบาล แต่ยังเป็นไปเพื่อประโยชน์หรือคุณค่าส่วนตนในระดับบุคคลเท่านั้น และใช้กับโครงการที่เพิ่งพัฒนาใหม่ในระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมา ผู้บริโภค ผู้ประกอบการ และทุกภาคส่วนควรพิจารณา คือการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาชุมชนและสังคมให้น่าอยู่อย่างยั่งยืนได้อย่างไรทั้งชุมชนที่มีอยู่และชุมชน จากแนวคิดที่ต้องพิจารณาเติมเต็มให้กับการพัฒนาเทคโนโลยีให้ตอบโจทย์นั้นจะต้องได้ทั้งมุมมองเชิงความสะดวกสบาย (Convenience) และการสร้างและรักษาความสัมพันธ์ (Relationship) สำหรับผู้ประกอบการทุกราย ท่านสามารถเริ่มต้นจากสิ่งที่มีจึงจะเป็นการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อประโยชน์ไม่เฉพาะของตนแต่เพื่อชุมชนด้วยเนื่องจากเทคโนโลยีไม่ได้หมายความถึงแอพพลิเคชั่นระบบอัตโนมัติ การติดต่อกับนิติบุคคลนั้นมีหัวใจสำคัญคือการได้พบปะพูดคุยสื่อสารและสอบถามความเป็นอยู่ของเจ้าของร่วมและผู้อยู่อาศัย พร้อมตรวจสอบความปลอดภัยอันอาจเกิดจากบุคคลแปลกหน้า และยังเป็นการสร้างความผูกพันในชุมชนด้วยเทคโนโลยีที่ควรเสริมขึ้นนอกจากการชำระเงินอัตโนมัติแล้วคือ การแจ้งเตือนล่วงหน้า การระบุและจัดเวลาของเจ้าหน้าที่ให้เหมาะสม และระบบติดตามและแจ้งความคืบหน้าเรื่องที่เจ้าของร่วมได้ขอความช่วยเหลือไว้ ระบบและศูนย์รับแจ้งเหตุความปลอดภัย 24 ชั่วโมงที่ใช้ได้ครอบคลุมทุกโครงการทั้งใหม่และเก่า ระบบการดูแลผู้สูงอายุและผู้ที่ต้องดูแลเป็นพิเศษ จึงจะสะท้อนถึงความ “ใส่ใจ” ในเจ้าของร่วมและผู้อยู่อาศัย (Human Centric) และช่วยให้ชุมชนเกิดความเชื่อมั่น วางใจและไว้ใจ ในสินค้าและบริการของผู้ประกอบการ อันจะนำไปสู่ชุมชนน่าอยู่อย่างแท้จริง (กรุงเทพธุรกิจ, 2562, น. 1)

2.8.1 ความหมายของเทคโนโลยีสารสนเทศ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546, น. 534) ได้ให้นิยามไว้ ดังนี้ เทคโนโลยี หมายถึง วิทยาการที่นำเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติและอุตสาหกรรม

กมลรัฐ อินทรทัศน์ (2550) ได้ให้ความหมายว่าเทคโนโลยีสารสนเทศ หมายถึง "การนำเทคโนโลยีมาใช้สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสารสนเทศทำให้สารสนเทศมีประโยชน์และใช้งานได้กว้างขวางมากขึ้นเทคโนโลยีสารสนเทศยังเอื้อประโยชน์ทำให้การสื่อสารกันและกันของมนุษย์ได้อย่างไร้ขีดจำกัดมากขึ้นทั้งนี้อาจแบ่งประเภทของเทคโนโลยสีารสนเทศและการสื่อสารออกเป็น ประเภทหลัก ๆ ได้ 3 ประเภทคืออินเทอร์เน็ต อินทราเน็ตและเวิร์ลไวด์เว็บ"

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต (2550, น. 2) ได้ให้ความหมายว่า เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology-IT) หรือเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information and Communication Technologies-ICT) ก็คือเทคโนโลยีสองด้านหลัก ๆ ที่ประกอบด้วยเทคโนโลยีระบบคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสื่อสารโทรคมนาคมที่ผนวกเข้าด้วยกันเพื่อใช้ในกระบวนการจัดหาจัดเก็บสร้างและเผยแพร่สารสนเทศในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเสียงภาพภาพเคลื่อนไหวข้อความหรือตัวอักษรและตัวเลขเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพความถูกต้องความแม่นยำและความรวดเร็วให้ทันต่อการนำไปใช้ประโยชน์

Turban, et al. (2006, p. 21) ได้ให้นิยามไว้ว่า เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) หมายถึง ชุดของระบบคอมพิวเตอร์ ที่นามาใช้ภายในองค์การ หรืออีกนัยหนึ่งคือเทคโนโลยีพื้นฐานของระบบสารสนเทศที่ประกอบด้วย ฮาร์ดแวร์ ซอฟต์แวร์ ฐานข้อมูล เครือข่ายและโทรคมนาคม รวมทั้งอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์อื่น ๆ โดยถูกนำมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลและสารสนเทศ

2.8.2 ความหมายของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

เทคโนโลยี (Technology) หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างทีเกี่ยวข้องกับการผลิต การสร้าง การใช้สิ่งของกระบวนการหรือวิธีการดำเนินงานรวมไปถึงอุปกรณ์ที่ไม่มีในธรรมชาติ

ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (2545) ได้ให้คำจัดกัดความถึงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ว่าเป็นเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับข่าวสารข้อมูลและการสื่อสารนับตั้งแต่การสร้าง การนำมาวิเคราะห์หรือประมวลผล การรับและส่วนข้อมูล การจัดเก็บและการนำไปใช้งานใหม่ เทคโนโลยีเหล่านี้มักจะหมายถึงคอมพิวเตอร์ซึ่งประกอบด้วยส่วนฮาร์ดแวร์ซอฟต์แวร์และส่วนข้อมูล (Data) และระบบการสื่อสารต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นโทรศัพท์ ระบบสื่อสารข้อมูล ดาวเทียมหรือเครื่องมือสื่อสารใด ๆ ทั้งมีสายและไร้สาย (Wireless)

กิดานันท์ มลิทอง (2548, น. 12) กล่าวว่าเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นส่วนผสมผสานระหว่างเทคโนโลยี 2 ประเภทคือ1) เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology: IT) คือ การทำงานร่วมกันระหว่าง Hardware and Software ในการประมวล จัดเก็บ เข้าถึง ค้นคืน นำเสนอ และเผยแพร่สารสนเทศด้วยอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ สำหรับคอมพิวเตอร์ที่มีสมรรถนะสูงมาก สามารถทำงานนอกเหนือจากการประมวลผลและจัดเก็บข้อมูลธรรมด้านมาเป็นสื่อ

ในการสร้างภาพ 3 มิติ การตัดต่อภาพยนตร์ การผสมเสียงและเป็นตัวกลางในการนำเสนอสารสนเทศรูปลักษณ์ต่าง ๆ ตัวอย่างของฮาร์ดแวร์ ได้แก่ อุปกรณ์ใด ๆ ที่มีชิพคอมพิวเตอร์เป็นส่วนประกอบ เช่น คอมพิวเตอร์ กล้องถ่ายดิจิตอล โทรศัพท์เซลลูลาร์และรวมถึงวัสดุ เช่น สมาร์ทการ์ด ตัวอย่างของซอฟต์แวร์ เช่น โปรแกรมประมวลคำ โปรแกรมกราฟิก โปรแกรมตัดต่อภาพเคลื่อนไหว เป็นต้น 2) เทคโนโลยีการสื่อสาร (Communication Technology: CT) คือ อุปกรณ์และวิธีการในการสื่อสารโทรคมนาคมเพื่อการเข้าถึง ค้นหาและรับส่งสารสนเทศด้วยความรวดเร็ว ตัวอย่าง เช่น โมเด็ม การส่งสัญญาณผ่านดาวเทียม การประชุมทางไกล เป็นต้น เมื่อนำคำ IT and CT มารวมกันเป็น Information and Communications Technoloty: ICT จึงหมายถึง “การใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เพื่อการประมวลข้อมูลให้เป็นสารสนเทศเพื่อจัดเก็บอย่างเป็นระบบ สามารถเข้าถึงและสืบค้นนำมาใช้ได้โดยสะดวก เป็นสื่อกลางนำเสนอสารสนเทศ รวมถึงการรับส่งสารสนเทศด้วยเทคโนโลยีการสื่อสารความเร็วสูงเพื่อส่งผ่านสารสนเทศได้อย่างรวดเร็ว”

กระทรวงศึกษาธิการ (2554, น. 2) ได้ให้ได้ให้คำจัดกัดความถึงระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information and Communications Technoloty: ICT)ว่าเป็นเทคโนโลยีที่เกี่ยวกับระบบคอมพิวเตอร์ ระบบซอฟต์แวร์ ระบบข้อมูลสารสนเทศ ระบบเครือข่าย ระบบโทรคมนาคม วิทยุและโทรทัศน์

ครรชิต มาลัยวงศ์ (2540, น. 77) ได้กล่าวไว้ว่า เทคโนโลยีสารสนเทศ คือ เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการจัดเก็บ ประมวลผลและเผยแพร่สารสนเทศ ซึ่งรวมแล้วก็คือเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสื่อสาร โทรคมนาคมหรือ Computer and Communication C&C ที่เกี่ยวเนื่องเข้ามาเป็นเทคโนโลยีสารสนเทศด้วย เช่น เทคโนโลยีไมโครอิเล็กทรอนิกส์ เทคโนโลยีระบบอัตโนมัติ เทคโนโลยีการพิมพ์ เทคโนโลยีสำนักงานอัตโนมัติ เทคโนโลยีการศึกษา

ชฎาภรณ์ สงวนแก้ว (2547, น. 18) ได้ให้ความหมายของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร คือการผสมผสานเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ากับระบบสื่อสารโทรคมนาคม ที่ครอบคลุมระบบสื่อสาร ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ โทรสาร โทรศัพท์ เครื่องมือสื่อสารอื่นๆกับระบบคอมพิวเตอร์ ซอฟต์แวร์ ฐานข้อมูลและบริหารสารสนเทศ ตลอดจนระบบเครือข่ายโทรคมนาคมจำนวนมากที่เชื่อมโยงติดต่อและใช้ร่วมกัน

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information and Communications Technology: ICT) คือเทคโนโลยีเพื่อการจัดการเกี่ยวกับสารสนเทศและการสื่อสารในกระบวนการจัดหา จัดเก็บ การสร้าง ประมวลผล รับ-ส่งข้อมูล เผยแพร่สารสนเทศในรูปแบบสื่อต่าง ๆ เช่น สื่อผสมหรือเสียง ภาพ ภาพเคลื่อนไหว ข้อความหรือตัวอักษรและตัวเลข เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเข้าถึงสารสนเทศ ความถูกต้อง แม่นยำ และรวดเร็ว ตามาความต้องการได้ทันต่อการนำไปใช้ประโยชน์ เทคโนโลยีเหล่านี้จะหมายถึง คอมพิวเตอร์ซึ่งประกอบด้วย Hardware, Software, Data และ

เทคโนโลยีเพื่อใช้สำหรับติดต่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร โดยใช้ระบบการสื่อสารโทรคมนาคม ระบบสื่อสารข้อมูลดาวเทียมหรือเครื่องมือสื่อสารทั้งมีสายและไร้สาย

2.8.3 ความสำคัญของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นสิ่งที่จำเป็นและเป็นที่ยอมรับในยุคปัจจุบันและเป็นยุคที่หน่วยงานต่าง ๆ เห็นความจำเป็นและใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการดำเนินงาน การบริหารงานและการตัดสินใจ ซึ่งในหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนทั้งในวงการธุรกิจ อุตสาหกรรมและการศึกษาต้องมีข้อมูลสารสนเทศที่ดีโดยมีกระบวนการจัดการผ่านคอมพิวเตอร์ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพนับตั้งแต่การผลิต การจัดเก็บ การประมวลผล การเรียกใช้และการสื่อสารสารสนเทศ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนและการใช้ทรัพยากรสารสนเทศร่วมกันให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ ซึ่งความสำคัญของเทคโนโลยีสารสนเทศมีนักการศึกษาได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความสำคัญของเทคโนโลยีสารสนเทศไว้ ดังนี้

สุริยา นทีศิริกุล (2546, น. 17) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความสำคัญของเทคโนโลยีสารสนเทศสรุปได้ดังนี้

1. ช่วยในการจัดระบบข่าวสารจำนวนมหาศาลของแต่ละวัน

2. ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสารสนเทศ เช่น การคำนวณตัวเลขที่ยุ่งยากซับซ้อน การจัดเรียงลำดับสารสนเทศ ฯลฯ

3. ช่วยให้สามารถเก็บสารสนเทศไว้ในรูปที่สามารถเรียกใช้ได้ทุกครั้งอย่างสะอาด

4. ช่วยให้สามารถจัดระบบอัตโนมัติ เพื่อการจัดเก็บประมวลผลและเรียกใช้สารสนเทศ

5. ช่วยในการเข้าถึงสารสนเทศได้อย่างรวดเร็วมีประสิทธิภาพมากขึ้น

6. ช่วยในการสื่อสารระหว่างกันได้อย่างสะดวกรวดเร็ว ลดอุปสรรคเกี่ยวกับเวลาและระยะทางโดยการใช้ระบบโทรศัพท์และอื่น ๆ

จำนง ภูมิพันธ์ (2543, น. 47) ได้กล่าวถึงความสำคัญของเทคโนโลยีสารสนเทศ สรุปได้ดังนี้

1. สารสนเทศและเทคโนโลยีสารสนเทศถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญต่อความสำเร็จของกิจกรรมหลายประเภทจำเป็นต้องมีวิธีการจัดการที่มีประสิทธิภาพเช่นเดียวกับการจัดการทรัพยากรอื่น ๆ

2. เทคโนโลยีสารสนเทศมีผลกระทบต่อความสำเร็จของการดำเนินงานขององค์กรเป็นอย่างมาก จึงต้องมีวิธีการที่เหมาะสมสำหรับการจัดทำระบบสารสนเทศและการใช้เทคโนโลยีเกี่ยวข้อง

3. เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์เพื่อความได้เปรียบในการแข่งขัน

4. ผู้บริหารควรมีความรู้ ความเข้าใจเรื่องเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อจะได้มีส่วนร่วมและสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศให้ได้ประโยชน์

5. ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้มีทางเลือกหลายทาง จำเป็นต้องมีการศึกษานโยบาย วัตถุประสงค์และข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานและองค์การเพื่อช่วยในการตัดสินใจ

6. เทคโนโลยีสารสนเทศในปัจจุบันถือเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งขององค์กร ซึ่งมีผลกระทบต่อการจัดองค์กร

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547, น. 11-17) ได้กล่าวถึงความสำคัญของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารต่อการศึกษาไว้ว่า เทคโนโลยีที่ก้าวหน้าและรวดเร็วที่สุดในยุคนี้ คือ เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ซึ่งเข้ามาเป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวกเกือบทุกอย่างและที่สำคัญคือการสื่อสาร (Communication) ซึ่งการบริหารในยุคปัจจุบันมีการแข่งขันกันสูง การบริหารจัดการและการตัดสินใจที่ดีคือการตัดสินใจอยู่บนฐานข้อมูลที่ถูกต้องเป็นปัจจุบันและเพียงพอซึ่งจะถือว่าเป็นการตัดสินใจที่ถูกต้องหรือเป็นการตัดสินใจที่ผิดพลาดน้อยที่สุด จึงจำเป็นที่จะต้องแสวงหาข้อมูลที่ถูกต้อง เพื่อการตัดสินใจในการพัฒนากระบวนการต่าง ๆ ของระบบสื่อสาร (Communication System) เพื่อให้ได้มาซึ่ง Information มากมายและมีประสิทธิภาพสูง กระบวนการให้ได้มาซึ่งสารสนเทศและการนำไปใช้ โดยอาศัยเทคโนโลยีต่าง ๆ (Information and Communications Technoloty: ICT) นั่นเอง ดังนั้น คนในยุดใหม่ที่จะอยู่ในสังคมโลกเทคโนโลยีเหล่านี้ได้อย่างกลมกลืน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีทักษะพื้นฐานที่เพียงพอในด้าน ICT การเริ่มต้นพัฒนาตนในเวลาที่เหมาะสม ควรจะเริ่มต้นในวัยเรียน โรงเรียนจึงจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมให้แก่นักเรียนให้มีทักษะพื้นฐานเพียงพอที่จะเรียนรู้พัฒนาความรู้และทักษะได้ด้วยตนเอง ในการจัดการศึกษามุ่งหวังให้การจัดการศึกษาให้แก่นักเรียนที่จบการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีคุณสมบัติอย่างชัดเจน ดังนี้

1. เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้และมีทักษะกระบวนการเรียนรู้

2. เป็นผู้มีทักษะกระบวนการคิดหรือคิดเป็น คิดวิเคราะห์ สร้างองค์ความรู้ใหม่ด้วยตนเอง

3. เป็นผู้มีทักษะการดำรงชีวิตในสังคมยุคใหม่ที่ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ เพื่อสร้างงาน สร้างอาชีพ

ดังนั้นเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร จึงมีบทบาทที่สำคัญในการจัดการศึกษา อาจแบ่งเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ ดังนี้

1. ด้านการบริหารจัดการ สามารถนำ ICT มาเป็นเครื่องมือช่วยการทำงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในระบบบริหาร เช่น

1.1 ทำงานได้เร็วขึ้น ลดเวลาทำงานให้น้อยลง

1.2 ทำงานได้งานเพิ่มขึ้น ใช้คนน้อยลง

1.3 คุณภาพงานดีขึ้น

2. ด้านการเรียนการสอน สามารถใช้ ICT เป็นเครื่องมือสำหรับครูและนักเรียน เช่น

2.1 สร้างสื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ ของครู

2.2 ฝึกทักษะพื้นฐานให้แก่นักเรียนเพื่อให้นักเรียนเรียนรู้เกี่ยวกับวิชาคอมพิวเตอร์ให้มีทักษะเพียงพอ

2.3 ใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้วิชาอื่น ๆ เช่น ห้องทดลองเสมือนทางวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และภาษาต่างประเทศ เป็นต้น

2.4 ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้เสมือนห้องสมุดที่เข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้ทั่วโลก เช่น องค์กรวิทยาศาสตร์โลกและดาราศาสตร์ เป็นต้น

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มีความสำคัญต่อการจัดการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิรูปการศึกษาที่เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเข้ามามีบทบาทสำคัญ ทั้งในด้านการปฏิรูปการบริหารจัดการ ที่มีการนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ การปฏิรูปการเรียนรู้ ที่ต้องจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญา ไม่ใช่การเรียนรู้เพื่อจำข้อมูล การจำมีความจำเป็นในส่วนที่เป็นพื้นฐานสำคัญ ส่วนข้อมูลควรจะอยู่ในแหล่งเรียนรู้ใด ๆ และสามารถเรียกใช้ได้ทันท่วงทีเมื่อจำเป็น และสามารถแสวงหาข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยเทคโนโลยีที่เหมาะสม ทักษะทางด้าน ICT จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการขยายขีดความสามารถในการเรียนรู้ต่อไป

2.8.4 คุณลักษณะของเทคโนโลยีสารสนเทศ

Shelly, et al. (2002) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของสารสนเทศที่ดีมีคุณภาพควรจะมีลักษณะดังต่อไปนี้ 1) ถูกต้องแม่นยำ (Accurate) สารสนเทศที่มีความถูกต้องจะต้องปราศจากข้อผิดพลาด (Error) ใด ๆ อย่างไรก็ตามถ้าข้อมูลที่ป้อนเข้าสู่กระบวนการประมวลผลไม่ถูกต้องก็อาจก่อให้เกิดสารสนเทศที่ไม่ถูกต้องได้ 2) สมบูรณ์ครบถ้วน (Complete) สารสนเทศที่มีความสมบูรณ์จะต้องประกอบด้วยข้อเท็จจริง (Fact) ที่สำคัญอย่างครบถ้วน 3) เข้าใจง่าย (Simple) สารสนเทศที่มีคุณภาพจะต้องเข้าใจง่าย ไม่ซ้ำซ้อนต่อความเข้าใจ กล่าวคือต้องไม่แสดงรายละเอียดที่ลึกมากเกินไป เพราะจะทาให้ผู้ที่ใช้ในการตัดสินใจสับสนและไม่สามารถตัดสินได้ว่าข้อมูลหรือสารสนเทศใดมีความจำเป็นจริง ๆ 4) ทันต่อเวลา (Timely) สารสนเทศที่ดีนอกจากจะมีความถูกต้องแล้วข้อมูลต้องทันสมัยและรวดเร็ว ทันต่อเวลาและความต้องการของผู้ใช้ในการตัดสินใจ 5) เชื่อถือได้ (Reliable) สารสนเทศที่เชื่อถือได้ขึ้นอยู่กับความน่าเชื่อถือของวิธีการรวบรวมข้อมูลที่นาเข้าสู่ระบบ 6) คุ้มราคา (Economical) สารสนเทศที่ผลิตควรจะต้องมีความประหยัด เหมาะสมคุ้มค่ากับราคา ผู้บริหารมักจะพิจารณาถึงคุณค่าของสารสนเทศกับราคาที่จะต้องจ่ายเพื่อการได้มาซึ่งสารสนเทศนั้น ๆ 7) ตรวจสอบได้ (Verifiable) สารสนเทศจะต้องตรวจสอบความถูกต้องได้ กล่าวคือผู้ใช้สามารถตรวจสอบข้อมูลเพื่อความมั่นใจว่ามี

ความถูกต้องต่อการนำไปตัดสินใจได้ ซึ่งอาจมีการตรวจสอบข้อมูลโดยการเปรียบเทียบกับข้อมูลลักษณะเดียวกันจากแหล่งข้อมูลหลาย ๆ แหล่ง 8) ยืดหยุ่น (Flexible) สารสนเทศที่มีคุณภาพนั้นควรจะสามารถนำไปใช้ได้ในวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันหลาย ๆ ด้าน 9) สอดคล้องกับความต้องการ (Relevant) สารสนเทศที่มีคุณภาพจะต้องมีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์และสนองต่อความต้องการของผู้ใช้เพื่อการตัดสินใจ 10) สะดวกในการเข้าถึง (Accessible) สารสนเทศจะต้องง่ายและสะดวกต่อการเข้าถึงข้อมูลตามระดับสิทธิของผู้ใช้ เพื่อจะได้ข้อมูลหรือสารสนเทศที่ถูกต้องตามรูปแบบและทันต่อความต้องการของผู้ใช้ 11) ปลอดภัย (Secure) สารสนเทศจะต้องถูกออกแบบและจัดการให้มีความปลอดภัยจากผู้ที่ไม่มีสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลหรือสารสนเทศนั้น

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (2552) กล่าวไว้ว่าความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทำให้มีการพัฒนาคิดค้นสิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่อการดำชีวิตเป็นอันมากเทคโนโลยีได้เข้ามาเสริมปัจจัยพื้นฐานการดำรงชีวิตได้เป็นอย่างดีเทคโนโลยีทำให้การสร้างที่พักอาศัยมีคุณภาพมาตรฐานสามารถผลิตสินค้าและให้บริการต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์มากขึ้นเทคโนโลยีทำให้ระบบการผลิตสามารถผลิตสินค้าได้เป็นจำนวนมากมีราคาถูกลงสินค้าได้คุณภาพเทคโนโลยีทำให้มีการติดต่อสื่อสารกันได้สะดวกการเดินทางเชื่อมโยง ถึงกันทำให้ประชากรในโลกติดต่อรับฟังข่าวสารกันได้ตลอดเวลาพัฒนาการของเทคโนโลยีทำให้ชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนไปมากลองย้อนไปในอดีตโลกมีกำเนิดมาประมาณ 4600 ล้านปีเชื่อกันว่าพัฒนาการตามธรรมชาติทำให้เกิดสิ่งมีชีวิตถือกำเนิดบนโลกประมาณ 500 ล้านปี ที่แล้วยุคไดโนเสาร์ มีอายุอยู่ในช่วง 200 ล้านปีสิ่งมีชีวิตที่เป็นเผ่าพันธุ์มนุษย์ค่อยๆพัฒนามาคาดคะเนว่าเมื่อห้าแสนปีที่แล้วมนุษย์สามารถส่งสัญญาณท่าทางสื่อสารระหว่างกันและพัฒนามาเป็นภาษามนุษย์สามารถสร้างตัวหนังสือและจารึกไว้ตามผนังถ้าเมื่อประมาณ 5000 ปี ที่แล้ว กล่าวได้ว่าหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบวามนุษย์สามารถจัดพิมพ์หนังสือได้เมื่อประมาณ 500 ถึง 800 ปี ที่แล้วเทคโนโลยีเริ่มเข้ามาช่วยในการพิมพ์ทำให้การสื่อสารด้วยข้อความและภาษาเพิ่มขึ้นมากเทคโนโลยีพัฒนามาจนถึงการสื่อสารกันโดยส่งข้อความเป็นเสียงทางสายโทรศัพท์ได้ประมาณร้อยกว่าปีที่แล้วและเมื่อประมาณห้าสิบปีที่แล้วก็มีการส่งภาพโทรทัศน์และคอมพิวเตอร์ทำให้มีการใช้สารสนเทศในรูปแบบข่าวสารมากขึ้นในปัจจุบันมีสถานีวิทยุและโทรทัศน์หนังสือพิมพ์และสื่อต่าง ๆ ที่ใช้ในการกระจ่ายข่าวสารมีการแพร่ภาพทางโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมเพื่อรายงานเหตุการณ์สดซึ่งทำให้เห็นได้ชัดว่าเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากบทบาทของการพัฒนาเทคโนโลยีรวดเร็วขึ้นเมื่อมีการพัฒนาอุปกรณ์ทางด้านคอมพิวเตอร์และส่วนประกอบจะเห็นได้ว่าในช่วงสี่ห้าปีที่ผ่านมาจะมีผลิตภัณฑ์ ใหม่ซึ่งมีคอมพิวเตอร์เข้าไปเกี่ยวข้องให้เห็นอยู่ตลอดเวลาเทคโนโลยีสารสนเทศได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันของแต่ละคน

พูนศักดิ์ สักกทัตติยกุล (2544, น. 21) กล่าวว่าเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับวิธีความเป็นอยู่ของบุคคลในสังคมสมัยใหม่จึงมีลักษณะเด่นที่สำคัญดังนี้

1. เทคโนโลยีสารสนเทศช่วยเพิ่มผลผลิตลดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานในการประกอบการทางค้านเศรษฐกิจการค้าและการอุตสาหกรรมจำเป็นต้องหาวิธีในการเพิ่มผลผลิตลดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานคอมพิวเตอร์และระบบสื่อสารเข้ามาช่วยทำให้เกิดระบบอัตโนมัติเราสามารถฝาก-ถอนเงินสดผ่านเครื่องเอทีเอ็มได้ตลอดเวลาธนาคารสามารถให้บริการโดยรวมมีประสิทธิภาพในระบบการจัดการทุกแห่งต้องใช้ข้อมูลเพื่อการดำเนินการและการตัดสินใจระบบธุรกิจจึงใช้เครื่องมือเหล่านี้ช่วยในการทำงานเช่นใช้ในระบบจัดเก็บเงินสดจองตั๋วเครื่องบินเป็นต้น

2. เทคโนโลยีสารสนเทศเปลี่ยนรูปแบบการบริการเป็นแบบกระจายเมื่อมีการพัฒนาระบบข้อมูลและการใช้ข้อมูลได้ดีการบริการต่างๆจึงเน้นรูปแบบการบริการแบบกระจายผู้ใช้สามารถสั่งซื้อสินค้าจากที่บ้านสามารถสอบถามข้อมูลผ่านทางโทรศัพท์นิสิตนักศึกษาบางมหาวิทยาลัยสามารถใช้คอมพิวเตอร์สอบถามผลสอบจากที่บ้านได้

3. เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นสิ่งจำเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการคำเนินการในหน่วยงานต่าง ๆ ปัจจุบันทุกหน่วยงานต่างพัฒนาระบบรวบรวมจัดเก็บข้อมูลเพื่อใช้ในองค์กรประเทศไทยมีระบบทะเบียนราษฎร์ที่จัดทำด้วยระบบคอมพิวเตอร์ระบบเวชระเบียนภายในโรงพยาบาลระบบการจัดเก็บข้อมูลภาษีในองค์กรทุกระดับเห็นความสำคัญที่จะนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้

4. เทคโนโลยีสารสนเทศเกี่ยวข้องกับคนทุกระดับพัฒนาการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีดังจะเห็นได้จากการพิมพ์ด้วยคอมพิวเตอร์การใช้ตารางคำนวณและใช้อุปกรณ์สื่อสารโทรคมนาคมแบบต่าง ๆ เป็นต้น

ยืน ภู่วรวรรณ (2552) อธิบายความสำคัญของเทคโนโลยีสารสนเทศในด้านที่มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านต่างๆของผู้คนไว้หลายประการเช่นเดียวกันนั่นก็คือ

ประการที่หนึ่ง เทคโนโลยีสารสนเทศทำให้สังคมเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม

ประการที่สอง เทคโนโลยีสารสนเทศทำให้ระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนจากระบบแห่งชาติไปเป็นเศรษฐกิจ โลกที่ทำให้ระบบเศรษฐกิจของโลกผูกพันกับทุกประเทศความเชื่อมโยงของเครือข่ายสารสนเทศทำให้เกิดสังคมโลกาภิวัฒน์

ประการที่สาม เทคโนโลยีสารสนเทศทำให้องค์กรมีลักษณะผูกพันมีการบังคับบัญชาแบบแนวราบมากขึ้นหน่วยธุรกิจมีขนาดเล็กลงและเชื่อมโยงกันกับหน่วยธุรกิจอื่นเป็นเครือข่ายการดำเนินธุรกิจมีการแข่งขันกันในด้านความเร็วโดยอาศัยการใช้ระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์และการสื่อสารโทรคมนาคมเป็นตัวสนับสนุนเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลได้ง่ายและรวดเร็ว

ประการที่สี่ เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเทคโนโลยีแบบสุนทรียะสัมผัสและสามารถตอบสนองตามความต้องการการใช้เทคโนโลยีในรูปแบบใหม่ที่เลือกได้เอง

ประการที่ห้า เทคโนโลยีสารสนเทศทำให้เกิดสภาพทางการทำงานแบบทุกสถานที่และทุกเวลา

ประการที่หกเทคโนโลยีสารสนเทศก่อให้เกิดการวางแผนการดำเนินการระชะขาวขึ้นอีกทั้งยังทำให้วิถีการตัดสินใจหรือเลือกทางเลือกได้ละเอียดขึ้น

กล่าวโดยสรุปแล้วเทคโนโลยีสารสนเทศมีบทบาทที่สำกัญในทุกวงการมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโลกด้านความเป็นอยู่สังคมเศรษฐกิจการศึกบาการแพทย์เกษตรกรรมอุตสาหกรรมการเมืองตลอดจนการพัฒนาต่าง ๆ

2.8.5 องค์ประกอบของเทคโนโลยีสารสนเทศ

Turban, et al. (2006, p. 21) ได้ให้อธิบายไว้ว่าเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) มีประกอบดังนี้ 1) Hardware คือ ชุดของอุปกรณ์ เช่น จอมอนิเตอร์ (Monitor) หน่วยประมวลผล (Processor) แผงแป้นอักขระ (Keyboard) และเครื่องพิมพ์ (Printer) ที่ถูกนำมาใช้ร่วมกันเพื่อการรับเข้าข้อมูลและสารสนเทศ การประมวลผล และการส่งผลลัพธ์ออกทางจอมอนิเตอร์หรือเครื่องพิมพ์ 2) Software คือ ชุดคำสั่งสาหรับการประมวลผลของฮาร์ดแวร์ 3) ฐานข้อมูล (Database) คือ ชุดของแฟ้มข้อมูล และตารางความสัมพันธ์ที่ใช้จัดเก็บข้อมูลซึ่งมีความหมายเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน 4) เครือข่ายและโทรคมนาคม (Network and Telecommunication) คือ ชุดของอุปกรณ์เชื่อมต่อระบบที่มีการใช้ทรัพยากรสารสนเทศร่วมกันโดยเครื่องคอมพิวเตอร์ที่แตกต่างกันซึ่งอาจมีการสื่อสารข้อมูลทางไกลและในบางครั้งอาจใช้ระบบไร้สาย (Wireless System) 5) อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Devices) คือ อุปกรณ์วงจรไฟฟ้าบนเครือข่ายทั้งในรูปแบบใช้สายและไร้สาย ที่ถูกนำมาใช้ร่วมส่วนประกอบข้างต้นเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลของระบบสารสนเทศที่ใช้คอมพิวเตอร์ประมวลผล

นอกจากนั้นระบบเทคโนโลยีสารสนเทศอาจกล่าวได้ว่าประกอบขึ้นจากเทคโนโลยีสองสาขาหลักคือเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสื่อสารโทรคมนาคมโดยมีรายละเอียดดังนี้

1. เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ คอมพิวเตอร์เป็นเครื่องอิเล็กทรอนิกส์ที่สามารถจดจำข้อมูลต่าง ๆ และปฏิบัติตามคำสั่งที่บอกเพื่อให้คอมพิวเตอร์ทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งให้คอมพิวเตอร์นั้นประกอบด้วยอุปกรณ์ต่างๆ ต่อเชื่อมกันเรียกว่า Hardware และอุปกรณ์ฮาร์ดแวร์นี้จะต้องทำงานร่วมกับโปรแกรมคอมพิวเตอร์หรือที่เรียกกันว่า Software (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2552) ซึ่งฮาร์ดแวร์ประกอบด้วย 5 ส่วนคือ

ส่วนที่ 1 อุปกรณ์รับข้อมูล (input) เช่นแผงแป้นอักขระ (Keyboard), เมาส์, เครื่องตรวจ

ส่วนที่ 2 อุปกรณ์ส่งข้อมูล (Output) เช่นจอภาพ (Monitor), เครื่องพิมพ์ (Pinter), และเทอร์มินัล

ส่วนที่ 3 หน่วยประมวลผลกลางจะทำงานร่วมกับหน่วยความจำหลักในขณะคำนวณหรือประมวลผล โดยปฏิบัติหน้าที่ตามคำสั่งของโปรแกรมคอมพิวเตอร์ โดยการดึงข้อมูลและคำสั่งที่เก็บไว้ในหน่วยความจำหลักมาประมวลผล

ส่วนที่ 4 หน่วยความจำหลักมีหน้าที่เก็บข้อมูลที่มาจากอุปกรณ์รับข้อมูลเพื่อใช้ในการคำนวณและผลลัพธ์ของการคำนวณก่อนที่จะส่งไปยังอุปกรณ์ส่งข้อมูลรวมทั้งการเก็บคำสั่งขณะกำลังประมวลผล

ส่วนที่ 5 หน่วยความจำสำของทำหน้าที่จัดเก็บข้อมูลและโปรแกรมขณะยังไม่ได้ใช้งานเพื่อการใช้ในอนาคตซอฟต์แวร์เป็นองค์ประกอบที่สำคัญและจำเป็นมากในการควบคุมการทำงานของเครื่องคอมพิวเตอร์ซอฟต์แวร์สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือประเภทที่หนึ่งซอฟต์แวร์ระบบมีหน้าที่ควบคุมอุปกรณ์ต่าง ๆ ภายในระบบคอมพิวเตอร์และเป็นตัวกลางระหว่างผู้ใช้กับคอมพิวเตอร์หรือฮาร์ดแวร์ซอฟต์แวร์ระบบสามารถแบ่งเป็น 3 ชนิดใหญ่คือ 1) โปรแกรมระบบปฏิบัติการใช้ควบคุมการทำงานของคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์พ่วงต่อกับเครื่องคอมพิวเตอร์ตัวอย่างโปรแกรมที่นิชมใช้กันในปัจจุบันเช่น UNIX DOS, Microsoft Windows 2) โปรแกรมอรรถประโยชน์ใช้ช่วยอำนวยความสะดวกแก่ผู้ใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ในระหว่างการประมวลผลข้อมูลหรือในระหว่างที่ใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ตัวอย่างโปรแกรมที่นิยมใช้กันในปัจจุบันเช่นโปรแกรม Editor 3) โปรแกรมแปลภาษาใช้ในการแปลความหมายของคำสั่งที่เป็นภาษาคอมพิวเตอร์ให้อยู่ในรูปแบบที่เครื่องคอมพิวเตอร์เข้าใจและทำงานตามที่ผู้ใช้ต้องการประเภทที่สองซอฟต์แวร์ประยุกต์เป็นโปรแกรมที่เขียนขึ้นเพื่อทำงานเฉพาะด้านตามความต้องการซึ่งซอฟต์แวร์ประยุกต์นี้สามารถแบ่งเป็น 3 ชนิดคือสามารถแบ่งเป็น 3 ชนิดคือ 3.1) ซอฟต์แวร์ประยุกต์เพื่องานทั่วไปเป็นซอฟต์แวร์ที่สร้างขึ้นเพื่อใช้งานทั่วไปประเภทของธุรกิจตัวอย่างเช่น Word Processing, Spreadsheet, Database Management เหล่านี้เป็นต้น 3.2) ซอฟต์แวร์ประยุกต์เฉพาะงานเป็นซอฟต์แวร์ที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในธุรก็จเฉพาะตามแต่ความต้องการ 3.3) ซอฟต์แวร์ประยุกต์อื่นๆ เป็นซอฟต์แวร์ที่เขียนขึ้นเพื่อความบันเทิงและอื่น ๆ นอกเหนือจากซอฟต์แวร์ประยุกต์สองชนิดข้างต้นตัวอย่างเช่น Hypertext, Personal Information Management และซอฟต์แวร์เกมต่างๆ เป็นต้น (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2552)

2. เทคโนโลยีสื่อสารโทรคมนาคม ใช้ในการติดต่อสื่อสารรับ/ส่งข้อมูลจากที่ไกล ๆ เป็นการส่งของข้อมูลระหว่างคอมพิวเตอร์หรือเครื่องมือที่อยู่ห่างไกลกันซึ่งจะช่วยให้การเผยแพร่ข้อมูลหรือสารสนเทศไปยังผู้ใช้ในแหล่งต่างๆเป็นไปอย่างสะดวกรวดเร็วถูกต้องครบถ้วนและทันการณ์ ซึ่งรูปแบบของข้อมูลที่รับ/ส่งอาจเป็นตัวเลข (Numeric Data) ตัวอักษร (Text) ภาพ (Image) และเสียง (Voice) เทคโนโลยีที่ใช้ในการสื่อสารหรือเผยแพร่สารสนเทศได้แก่เทคโนโลยีที่ใช้ในระบบ

โทรคมนาคมทั้งชนิดมีสายและไร้สายเช่นระบบโทรศัพท์, โมเด็ม, แฟกซ์, โทรเลข,วิทยุกระจายเสียง, วิทยุโทรทัศน์เคเบิ้ลใแก้วนำแสงคลื่นไมโครเวฟและดาวเทียมเป็นต้น ข้อมูลหรือสารสนเทศที่ใช้กันอยู่ทั่วไปในระบบสื่อสารเช่นระบบโทรศัพท์จะมีลักษณะของสัญญาณเป็นคลื่นแบบต่อเนื่องที่เราเรียกว่า "สัญญาณอนาลอก" แต่ในระบบคอมพิวเตอร์จะแตกต่างไปเพราะระบบคอมพิวเตอร์ใช้ระบบสัญญาณไฟฟ้าสูงต่ำสลับกันเป็นสัญญาณที่ไม่ต่อเนื่องเรียกว่า "สัญญาณดิจิตอล" ซึ่งข้อมูลเหล่านั้นจะส่งผ่านสายโทรศัพท์เมื่อเราต้องการส่งข้อมูลจากคอมพิวเตอร์เครื่องหนึ่งไปยังเครื่องอื่น ๆ ผ่านระบบโทรศัพท์ก็ต้องอาศัยอุปกรณ์ช่วยแปลงสัญญาณเสมอซึ่งมีชื่อเรียกว่า "โมเด็ม" (Modem)ดังนั้นกระบวนการหรือขั้นตอนการประมวลผลข้อมูลให้เป็นสารสนเทศจะต้องประกอบด้วยฮาร์ดแวร์ ซอฟท์แวร์ ข้อมูล บุคลากร และขั้นตอนดำเนินการ

ข้อมูลข่าวสารเป็นหัวใจหลักของการดำเนินงานในทุก ๆ องค์กรไม่ว่าจะเป็นองค์กรที่ดำเนินธุรกิจการศึกษาหรือการบริการประชาชนซึ่งบุคลากรของแต่ละองค์กรก็มีความต้องการใช้สารสนเทศที่แตกต่างกัน ได้แก่ ผู้บริหารระดับสูง (Top Manager) เช่นปลัดกระทรวงอธิบดีประธานบริษัทมีหน้าที่กำหนดทิศทางวิสัยทัศน์นโยบายขององค์กรรวมทั้งการวางแผนในระยะยาวมักมีความต้องการสารสนเทศทั้งภายในและภายนอกองค์กร โดยสรุปของสภาพในอดีตปัจจุบันตลอดจนแนวโน้มในอนาคต ผู้บริหารระดับกลาง (Middle Manager) เช่นผู้อำนวยการอธิการบดีมีหน้าที่รับนโยบายจากผู้บริหารระดับสูงมาวางแผนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์มักมีความต้องการสารสนเทศที่ค่อนข้างละเอียดของสภาพในอดีตปัจจุบันและแนวโน้นในอนาคตผู้บริหารระดับปฏิบัติการ (Operation Manager) เช่นเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆมีหน้าที่ดูแลควบคุมค้านการปฏิบัติงานมักมีความต้องการสารสนเทศเฉพาะด้านที่ทำงานอยู่ในปัจจุบัน (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2552)

2.8.6 ประเภทของระบบสารสนเทศและโครงสร้างของระบบสารสนเทศ

การจำแนกประเภทของระบบสารสนเทศและโครงสร้างของระบบสารสนเทศสามารถแบ่งตามลักษณะการใช้งานได้เป็น 6 ประเภทใหญ่ ได้แก่ (ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศกองบัญชาการศึกษา, 2551) 1) ระบบประมวลผลรายการ (Transaction Processing System) ช่วยให้ผู้บริหารทำการตัดสินใจในการปฏิบัติงานซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงข้อมูลในกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กร โดยจะใช้ระบบคอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือช่วยในการประมวลผลเพื่อความรวดเร็วในการปฏิบัติงานเช่นการคำนวณการจัดหมวดหมู่การเรียงลำดับข้อมูลการจัดเก็บและการค้นคว้าข้อมูล เป็นต้น 2) ระบบสำนักงานอัตโนมัติ (Office Automation System) เป็นระบบที่ออกแบบขึ้นมาเพื่อช่วยให้การทำงานในสำนักงานมีประสิทธิภาพมากขึ้นส่วนใหญ่เป็นการนำคอมพิวเตอร์มาเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายกับอุปกรณ์ต่าง ๆ ของสำนักงานเพื่อประโยชน์ในการใช้งานระบบสำนักงานอัตโนมัติประกอบด้วยระบบจัดการเอกสารระบบจัดการค้านข่าวสารระบบประชุมทางไกลระบบสนับสนุนสำนักงาน 3) ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ (Management Information System) เป็นระบบที่

สนับสนุนให้การทำงานที่สำนักงานของผู้บริหารทั้ง 3 ระดับโดยเน้นการเตรียมรายงานสรุปให้กับผู้บริหารระดับต่าง ๆ สารสนเทศที่ได้รับมันมาจากระบบ TPS นำมาสรุปให้อยู่ในรูปของรายงานกราฟในรูปแบบที่ง่ายต่อการวิเคราะห์พิจารณาเพื่อให้ผู้บริหารใช้วางแผนและกำหนดนโยบายต่อไปเช่น การรายงานยอดขายรายงานสินค้าคงคลังเป็นต้น 4) ระบบสารสนเทศเพื่อการสนับสนุนการตัดสินใจ (Decision Support System) เป็นระบบที่อำนวยความสะดวกในการจำรูปแบบของข้อมูล การนำมาใช้และการรายงานข้อมูลเพื่อจะให้ผู้บริหารในระดับต่าง ๆ ใช้ในการตัดสินใจซึ่งจะมีความสามารถใบการใช้งานได้ดีกว่าระบบประมวลผลรายงานและ ระบบการรายงานเพื่อการจัดการเนื่องจากสามารถปรับเปลี่ยนตัวแปรที่แตกต่างกันและนำมาคำนวณเพื่อวิเคราะห์ผลลัพธ์ใหม่ได้ 5) ระบบสารสนเทศเพื่อผู้บริหารระดับสูง (Exceutive Information System) เป็นระบบ DSS ที่ออกแบบให้ใช้เฉพาะ กับผู้บริหารระดับสูงเป็นระบบที่เข้ามาช่วยให้ข้อมูลข่าวสารการนำเสนอ สารสนเทศระบบสามารถโต้ตอบกันระหว่างผู้ใช้กับระบบทำให้ใช้งานได้สะดวกข้อมูลที่ดีจากภายในและภายนอกองค์กรนำมาสรุปให้อยู่ในรูปแบบที่สามารถตรวจสอบได้ 6) ระบบผู้เชี่ยวชาญและปัญญาประดิษฐ์ (Expert System and Artificial Intelligence) เป็นระบบที่รวบรวมความรู้ในสาขาต่าง ๆ ของผู้เชี่ยวชาญไว้ในอุปกรณ์คอมพิวเตอร์เพื่อจุดมุ่งหมายในการวิเคราะห์หาเหตุผลของผู้เชี่ยวชาญเช่นระบบวินิจฉัยโรคด้วยคอมพิวเตอร์ (ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศกองบัญชาการศึกษา, 2551)

นอกจากนี้เราสามารถจำแนกประเภทของระบบสารสนเทศได้ตามความเกี่ยวพันของผู้ใช้งานระดับต่าง ๆ ได้เป็น 4 ระดับ (มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2550) ดังนี้ 1) ระบบสารสนเทศส่วนบุคคล (Personal Information System) 2) ระบบสารสนเทศกลุ่ม (Workgroup Information System) 3) ระบบสารสนเทศระดับองค์กร (Enterprise Information System) 4) ระบบสารสนเทศระหว่างองค์กร (Globalize Information System)

ในการพัฒนาระบบสารสนเทศต้องคำนึงคุณสมบัติสำคัญดังต่อไปนี้ 1) ความสามารถในการจัดการข้อมูลต้องสามารถปรับปรุงแก้ไขและจัดการข้อมูลเพื่อให้เป็นสารสนเทศที่พร้อมสำหรับการนำไปใช้งานอย่างมีประสิทธิภาพ 2) ความปลอดภัยของข้อมูลมีระบบป้องกันมิยอมให้ผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องหรือไม่มีหน้าที่ โดยตรงเกี่ยวกับการจัดการข้อมูลเข้าถึงฐานข้อมูลที่สำคัญขององค์กรได้ 3) ความยืดหยุ่นต้องมีความสามารถในการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับการใช้งานหรือปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งปัจจุบันสภาพแวดล้อมทั้งภายในภายนอกองค์กรมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว 4) ความพอใจของผู้ใช้ต้องพัฒนาระบบให้ตรงกับความต้องการของผู้ใช้ให้ผู้ใช้สามารถนำไปประยุกต์ในการปฏิบัติงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานได้ตามความ

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับข่าวสารข้อมูลและการสื่อสาร นับตั้งแต่การสร้างการนำมาวิเคราะห์หรือประมวลผล การรับและส่วนข้อมูล การจัดเก็บและการนำไปใช้งานใหม่ไม่ว่าจะเป็นโทรศัพท์ ระบบสื่อสารข้อมูล ดาวเทียมหรือเครื่องมือสื่อสารใด ๆ ทั้งมีสายและไร้สาย

(Wireless) ซึ่งสารสนเทศที่ดีมีคุณภาพควรจะมีลักษณะดังต่อไปนี้ 1) ถูกต้องแม่นยำ 2) สมบูรณ์ครบถ้วน 3) เข้าใจง่าย 4) ทันต่อเวลา 5) เชื่อถือได้ 6) คุ้มราคา 7) ตรวจสอบได้ 8) ยืดหยุ่น 9) สอดคล้องกับความต้องการ 10) สะดวกในการเข้าถึง 11) ปลอดภัย

2.9 แนวคิดเกี่ยวกับกฎหมาย

2.9.1 ความหมายของกฎหมาย

การมีกฎหมายคู่สังคมทำให้การแสดงความคิดเห็นแตกต่างกันแล้วแต่มุมของบุคคล ดังนั้นการให้คำจำกัดความของกฎหมายจึงแตกต่างกันแต่เพื่อให้เข้าใจได้ง่าย อาจเริ่มต้นมองว่า “กฎหมาย” คือกฎที่คนในสังคมยอมรับเป็นกติกาเพื่อเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติระหว่างกันกฎหมายจึงเป็นกฎเพื่อให้คาดหมายพฤติกรรมในอนาคตได้อาจแยกความหมายตามลักษณะดังนี้ (ความหมายของกฎหมาย, 2566) 1) กฎหมายเป็นกฎเกณฑ์สำหรับใช้เป็นมาตรฐาน คือ แนวทางในการปฏิบัติตามในขณะเดียวกันก็เป็นมาตราชี้วัดและตัดสินความถูกผิด 2) กฎหมายมีผูกพันเนื่องจากเป็นการยอมรับร่วมกันโดยคนส่วนใหญ่ในสังคม เมื่อสมาชิกในสังคมเห็นว่าแนวปฏิบัติมีความสำคัญจำเป็นต่อการอยู่ร่วมกัน จะต้องปฏิบัติตามโดยหลีกเลี่ยงไม่ได้ มิฉะนั้นต้องถูก ลงโทษในระดับที่รุนแรงปัจจุบันการยอมรับกฎหมายทำโดยผ่านกระบวนการนิติบัญญัติประกอบด้วยผู้แทนที่ ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนและประกาศใช้บังคับแก่ประชาชน 3) กฎหมายเป็นแนวปฏิบัติสำคัญสำหรับความประพฤติของสมาชิกในสังคม ความประพฤติคือการกระทำเป็นแนวทางการประพฤติด้านควบคุมและด้านคุ้มครองแก่คนในสังคมซึ่งเป็นการให้สิทธิเสรีภาพ โดยผู้อื่นต้องมีหน้าที่เคารพด้วย 4) ผู้ฝ่าฝืนกฎหมายโดยไม่เคารพสิทธิของผู้อื่นหรือไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ของตนอาจถูกบังคับโดยสถาบันและตามกระบวนการที่สังคมยอมรับการบังคับให้เป็นไปตามกฎหมายเป็นมาตรการที่มีเพื่อให้กฎหมายมีประสิทธิภาพ

จุลกิจ รัตนมาศทิพย์ (2551, น. 21) กฎหมายเป็นเรื่องคู่กับสังคมตลอดมาคือมีสังคมที่ไหนมีกฎหมายที่นั่นเป็นเพราะมนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคม โดยรวมตัวแบบชุมชนและรวมตัวแบบสมาคมผูกพันอยู่ติดกับดินแดนส่วนใดส่วนหนึ่งของโลกและมนุษย์ปรารถนาที่จะสนองตอบความต้องการของตนและปกปักรักษาตน การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันและมีความปรารถนาดังกล่าว นั้นเพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุข จึงจำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์หรือที่เรียกง่าย ๆ ว่า “กติกา” 5 ถ้าไม่มีกฎเกณฑ์หรือกติกา คนในสังคมก็จะทำอะไรตามอำเภอใจของตนเกิดความสับสน วุ่นวาย สังคมก็ไม่อาจอยู่เป็นสุขได้จึงต้องมีการกำหนดกฎเกณฑ์หรือกติกาขึ้นมาเพื่อให้สังคมนั้นเป็นระเบียบเรียบร้อย

วิกิตำราเสรี (2566, น. 1) กฎหมาย หมายถึง กฎเกณฑ์ คำสั่งหรือข้อบังคับที่บัญญัติถึงสิทธิและหน้าที่ความสัมพันธ์ระหว่างกันเพื่อควบคุมความประพฤติของมนุษย์ในสังคม ๆ ซึ่งผู้มีอำนาจสูงสุดหรือรัฏฐาธิปัตย์เป็นผู้บัญญัติขึ้นผู้ใดฝ่าฝืนมีสภาพบังคับ

บ้านจอมยุทธ์ (2566, น. 1) กฎหมายเป็นเครื่องมือของรัฐในการใช้เพื่อควบคุมความประพฤติหรือการปฏิบัติของคนในสังคมที่จะก่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความยุติธรรม และกฎหมายคือตัวกำหนดให้ประชาชนมีสิทธิหน้าที่และเสรีภาพในสังคมตลอดถึงการป้องกันสิทธิผลประโยชน์ของประชาชนนั้นได้รวบรวมความหมายของกฎหมายไว้เป็นหลายท่านคือ หยุด แสงอุทัย อธิบายว่า กฎหมาย ได้แก่ ข้อบังคับของรัฐ ซึ่งกำหนดความประพฤติของมนุษย์ ถ้าฝ่าฝืนจะได้รับผลร้ายหรือถูกลงโทษ

Aristotle (n.d.) ได้อธิบายไว้ว่า “กฎหมายคือข้อบังคับ (Rule) ซึ่งประกอบด้วยเหตุผล (Reason) ของชุมชน โดยมีลักษณะที่จะทำให้สิ่งต่าง ๆ ที่มีความขัดแย้งอยู่รวมกันได้และก่อให้เกิดสันติสุขขึ้นในสังคมนั้น”

พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์พระบิดาแห่งกฎหมายไทยทรงอธิบายไว้ว่า “กฎหมายนั้น คือ คำสั่งทั้งหลายของผู้ปกครองแผ่นดินต่อราษฎรทั้งมวล เมื่อไม่ทำตามแล้วตามธรรมดาต้องได้รับโทษ”

Austin (n.d.) ปรัชญาเมธีชาวอังกฤษ ได้ให้คำจำกัดความว่า กฎหมายคือคำสั่งคำบัญชาของรัฐาธิปัตย์ ซึ่งบังคับใช้กับกฎหมายทั้งหลาย ถ้าผู้ใดไม่ปฏิบัติตาม โดยปกติแล้วผู้นั้นต้องได้รับโทษ

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า กฎหมาย คือ กฎเกณฑ์หรือกติกาที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อใช้ควบคุมพฤติกรรมของบุคคล องค์การ หน่วยงาน และสถาบันต่าง ๆ ที่มีอยู่ภายในรัฐ หากมีการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามจะได้รับโทษตามที่บัญญัติไว้ในตัวบทกฎหมายนั้น ๆ

2.9.2 ลักษณะและความสำคัญของกฎหมาย

วิกิตำราเสรี (2566, น. 1) ลักษณะของกฎหมายต้องมี 5 ประการดังนี้

1. กฎหมายต้องเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับ หมายความว่า กฎหมายนั้นต้องอยู่ในรูปของคำสั่ง คำบัญชา อันเป็นการแสดงออกซึ่งความประสงค์ของผู้มีอำนาจในลักษณะเป็นการบังคับเพื่อให้บุคคลอีกคนหนึ่งปฏิบัติหรืองดเว้นการปฏิบัติ มิใช่เป็นการประกาศชวนเชิญเฉย ๆ เช่น ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลได้ประกาศเชิญชวนคนไทยให้สวมหมวกเลิกกินหมากและให้นุ่งผ้าซิ่นแทนผ้าโจงกระเบน ประกาศนี้แจ้งให้ประชาชนทราบว่ารัฐบาลนิยมให้ประชาชนปฏิบัติอย่างไร มิได้บังคับจึงไม่เป็นกฎหมาย

2. กฎหมายต้องเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับที่มาจากรัฏฐาธิปัตย์ โดยรัฏฐาธิปัตย์คือผู้ที่ประชาชนส่วนมากยอมรับนับถือว่าเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในแผ่นดิน โดยที่ไม่ต้องฟังอำนาจจากผู้ใดอีก ดังนี้รัฏฐาธิปัตย์จึงไม่ต้องพิจารณาถึงที่มาหรือลักษณะการได้อำนาจว่าจะได้อย่างไร แม้จะเป็นการปฏิวัติหรือรัฐประหารก็ตามถ้าหากคณะปฏิวัติหรือคณะรัฐประหารเป็นรัฏฐาธิปัตย์ที่สามารถออกคำสั่ง คำบัญชาในฐานะเป็นกฎหมายของประเทศได้

3. กฎหมายต้องเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับที่ใช้ได้ทั่วไป หมายความว่า กฎหมายต้องเป็นเรื่องที่เมื่อประกาศใช้แล้วจะมีผลบังคับเป็นการทั่วไป ไม่ใช่กำหนดขึ้นเพื่อประโยชน์ของบุคคลหนึ่ง หรือให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดปฏิบัติตามเท่านั้น ไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีอายุ เพศ หรือฐานะอย่างไรก็ตกอยู่ภายใต้ของการใช้บังคับกฎของกฎหมายอันเดียวกัน (โดยไม่เลือกปฏิบัติ) เพราะบุคคลทุกคนมีความเสมอภาคที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน แม้กฎหมายบางอย่างอาจจะมีวัตถุประสงค์ที่จะให้ประโยชน์แก่บุคคล หรือวางความรับผิดชอบให้แก่คนบางหมู่เหล่าแต่ก็ยังอยู่ในความหมายที่ว่าใช้บังคับทั่วไปอยู่เหมือนกันเพราะคนทั่ว ๆ ไปที่เข้ามาเกี่ยวข้องในกฎหมายนั้นก็ยังต้องปฏิบัติตามอยู่เสมอ

4. กฎหมายบัญญัติขึ้นเพื่อให้บุคคลปฏิบัติตามแม้การปฏิบัติบางครั้งอาจจะเกิดจากความไม่เต็มใจที่จะปฏิบัติ แต่หากเป็นคำสั่ง คำบัญชาแล้ว ผู้รับคำสั่ง คำบัญชา ต้องปฏิบัติตาม หากขัดขืนไม่ปฏิบัติตามก็จะเกิดสภาพบังคับของกฎหมาย อันเป็นผลร้ายต่อผู้ฝ่าฝืนคำสั่งนั้น และเป็นที่พึงเข้าใจด้วยว่าผู้ที่อยู่ในฐานะที่จะรับคำสั่งและปฏิบัติตามกฎหมายได้นั้นต้องเป็นบุคคลตามกฎหมาย อย่างไรก็ดีแม้กฎหมายจะไม่ใช้บังคับแก่สัตว์ แต่ก็มีความจำเป็นที่จะต้องควบคุมมิให้สัตว์ก่อความเสียหายหรือความเดือดร้อนรำคาญแก่มนุษย์ ดังนี้กฎหมายจึงกำหนดความรับผิดไว้กับบุคคลผู้เป็นเจ้าของที่ปล่อยปะละเลยไม่ควบคุมดูแลสัตว์เลี้ยงของตนตามสมควร จึงมิใช่เป็นการออกคำสั่งคำบัญชาแก่สัตว์ แต่เป็นการควบคุมโดยผ่านทางผู้เป็นเจ้าของเท่านั้น ตัวอย่างเช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 433 บัญญัติว่า “ถ้าความเสียหายเกิดขึ้นเพราะสัตว์ ท่านว่าเจ้าของสัตว์หรือบุคคลผู้รับเลี้ยงรับรักษาไว้แทนเจ้าของ จำต้องใช้คำเสียหายทดแทนให้แก่ฝ่ายที่ต้องเสียหาย”

5. กฎหมายต้องมีสภาพบังคับ กฎหมายนั้นเป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่เชื่อมโยงกับอำนาจบังคับฝ่ายเดียวของรัฐ กล่าวคือ กฎหมายนั้นมีสิ่งที่เรียกว่า "สภาพบังคับ" (SANCTION) สภาพบังคับของกฎหมายนั้นแบ่งเป็นสภาพบังคับในทางอาญาและทางแพ่ง สภาพบังคับให้ทางอาญาโดยทั่วไปแล้วคล้ายคลึงกัน คือ หากเป็นโทษสูงสุดจะใช้วิธีประหารชีวิต ซึ่งบางประเทศใช้วิธีการนั่งเก้าอี้ไฟฟ้า แขวนคอ แต่ประเทศไทยในปัจจุบันให้นำไปฉีดยาให้ตายใช้วิธีประหารด้วยวิธีอื่นไม่ได้ นอกจากนั้นก็เป็นการจำคุก เป็นการเอาตัวนักโทษควบคุมในเรือนจำ ซึ่งต่างกับกักขังเป็นการเอาตัวไปกักไว้ที่อื่นที่มิใช่เรือนจำ เช่นที่อยู่ของผู้นั้นเอง หรือสถานที่อื่นที่ผู้ต้องกักขังมีสิทธิดีกว่าผู้ต้องจำคุก สำหรับกฎหมายไทยโทษกักขังจะใช้เฉพาะผู้ซึ่งกระทำผิดครั้งแรก และความผิดนั้นมีโทษจำคุกไม่เกิน

สามเดือนศาลจึงจะลงโทษกักขังแทนจำคุกได้ ส่วนการปรับคือ ให้ชำระเงินตามที่กฎหมายกำหนดไว้ในคำพิพากษาต่อศาล การริบทรัพย์สิน คือ การริบเอาทรัพย์นั้นตกเป็นของแผ่นดิน เช่น ปืนที่เตรียมไว้ยิงคน หรือเงินที่ไปปล้นเขามา นอกจากการริบแล้วอาจสั่งทำลายทรัพย์สินนั้นเสียก็ได้ สภาพบังคับในทางแพ่งก็ได้แก่ การกำหนดให้การกระทำที่ฝ่าฝืนกฎหมายตกเป็นโมฆะ ตัวอย่างเช่น การซื้อขายที่ดินโดยมิได้ทำเป็นหนังสือ และจดทะเบียนต่อเจ้าพนักงานตกเป็นโมฆะ การทำนิติกรรมซึ่งมีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมายก็ดี เป็นการพ้นวิสัยก็ดี เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชนหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนก็ดี ตกเป็นโมฆะ การให้ชดใช้ค่าเสียหายแก่อีกฝ่ายหนึ่งจากการไม่ชำระหนี้ การให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้ถูกละเมิดเป็นต้น

บ้านจอมยุทธ์ (2566, น. 1) กล่าวถึงความสำคัญของกฎหมายว่ากฎหมายก่อให้เกิดสิทธิประโยชน์แก่ประชาชนในสังคม เช่น ทำให้ประชาชนมีสิทธิทางด้านเศรษฐกิจ คือ สามารถที่จะรับมรดกตกทอดจากบิดามารดาหรือบุพการีได้ สิทธิในการที่จะแสวงหาทรัพย์สินสมบัติตามความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคลได้ ทำให้เกิดสิทธิทางสังคม คือ ประชาชนมีสิทธิที่จะเลือกนับถือศาสนาและประกอบกิจประเพณีตามความเชื่อถือ ความเลื่อมใสของตนในแต่ละสังคมได้ และทำให้เกิดสิทธิทางการเมือง คือ มีสิทธิโอกาสที่จะเข้าร่วมทางการเมืองโดยวิธีการต่าง ๆ เช่น การลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นตัวแทนทางการเมืองทั้งการเมืองระดับชาติ และการเมืองระดับท้องถิ่น การมีสิทธิที่จะใช้สิทธิเลือกตัวแทนเข้าไปปฏิบัติงานในสภาทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น มีสิทธิที่จะวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์ทางด้านการเมืองอันจะก่อให้เกิดผลไปในทางสร้างสรรค์ประเทศชาติ ส่วนประโยชน์ที่จะได้รับอันเกิดจากกฎหมายมีมากมาย เช่น ประโยชน์ในทางประกอบอาชีพ อาชีพทุกอาชีพจะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของกฎหมาย ฉะนั้นคนที่รู้กฎหมายจะประกอบอาชีพการงานในทางที่ถูกต้องอันจะเป็นผลดีต่อความเจริญก้าวหน้าของตน ประโยชน์ในการอยู่ร่วมกับสังคม คือ ผู้รู้กฎหมายย่อมจะรู้จักสิทธิหน้าที่ของตนที่จะปฏิบัติต่อกันและปกป้องรักษาสิทธิของตนไม่ให้ใครละเมิดได้ ในทำนองเดียวกันกฎหมายเป็นตัวกำหนดสิทธิผลประโยชน์ของประชาชนในสังคมทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน “ประโยชน์ในทางการเมืองการปกครองคือ เมื่อประชาชนได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนครบถ้วนและใช้สิทธิต่าง ๆ ตามกฎหมายแล้วก็จะเป็นการเสริมสร้างความมั่งคงของการเมืองการปกครองในประเทศ” จึงสรุปความสำคัญของกฎหมายได้ดังนี้

1. กฎหมายเป็นเครื่องมือในการสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับประเทศชาติ
2. กฎหมายก่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสงบสุขและความยุติธรรมในประเทศ
3. กฎหมายก่อให้เกิดสิทธิเสรีภาพและผลประโยชน์ของประชาชนในประเทศ
4. กฎหมายเป็นเครื่องประกันสิทธิเสรีภาพและผลประโยชน์ของประชาชนในประเทศ

5. กฎหมายเป็นหลักที่จะให้รัฐบาลยึดถือเป็นแนวทางในการบริหารประเทศ

6. กฎหมายเป็นกรอบแห่งความประพฤติปฏิบัติของคนในสังคม

นอกจากนั้นได้อธิบายถึงลักษณะที่สำคัญของกฎหมายดังนี้คือ

1. กฎหมายเป็นคำสั่ง ข้อห้าม หรือข้อบังคับของรัฐ

2. กฎหมายเป็นบทกำหนดความประพฤติและการงดเว้นการกระทำ

3. กฎหมายเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับที่ใช้ทั่วไปกับทุกคน ทุกหน่วยงาน ทุกองค์การ

4. กฎหมายจะตราขึ้นโดยหน่วยอำนาจทางนิติบัญญัติ

5. กฎหมายทุกฉบับมีผลใช้บังคับได้อย่างสมบูรณ์หลังจากประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว

6. กฎหมายเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับที่ใช้ควบคุมเสมอเหมือนกันหมดทุกคนทุกหน่วยงานและทุกองค์การ

7. กฎหมายเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับที่ทำให้คนในสังคมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยและเกิดความยุติธรรม

8. กฎหมายเป็นเครื่องมือบริหารรัฐ

9. กฎหมายมีบทลงโทษแก่ผู้กระทำผิด

2.9.3 บทบาทของกฎหมาย

ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศานต์ (2562, น. 1-2) ได้กล่าวถึงบทบาทของกฎหมายที่มีต่อสังคมไว้ว่า "ที่ใดมีสังคม ที่นั่นมีกฎหมาย" (Ubi Societas Ibi Jus) เพราะเมื่อคนมาอยู่รวมเป็นสังคม ประโยชน์และความต้องการของแต่ละคนอาจขัดแย้งกันได้ซึ่งกฎหมายจะเป็นมาตรการ อย่างหนึ่งในการควบคุมสังคม (Social Controls) โดยเป็นกติกาเพื่อชี้ขาดความถูกต้องที่ สังคมยอมรับในการใฝ่หาความเป็นธรรมอันเป็นจุดสมดุล (Equilibrium) ระหว่างประโยชน์ ของเอกชนแต่ละคนในแต่ละเรื่องหรือระหว่างเอกชนกับส่วนรวม กฎหมายจะก่อตั้งขึ้นใน สังคมในรูปของกฎต่าง ๆ (Social norm) ตั้งแต่ธรรมเนียมปฏิบัติทั้งในทางโลก (Customs) และทางธรรม (morals) อันเป็นทั้งกฎหมายที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร (Unwritten law) ไปจนถึง กฎหมายลายลักษณ์อักษร (Written Law) ซึ่งจะเกิดมีขึ้นเมื่อสังคมมีระบอบการปกครอง (Government) ซึ่งทุกสังคมจะมีกฎหมายที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรและที่เป็นลายลักษณ์อักษรใช้ ควบคู่กันมากบ้างน้อยบ้างตามแต่เรื่องที่เกี่ยวข้อง สำหรับการพัฒนาของกฎหมายลายลักษณ์อักษรนั้น หากจะพิเคราะห์กฎหมาย ของสังคมโบราณแล้วจะพบว่าในระยะแรก ๆ จะมีกฎหมายควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์น้อยและเกี่ยวข้องกับกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญาสามัญเป็นส่วนใหญ่ แต่ต่อมาเมื่อสังคมพัฒนาไป ซับซ้อนยิ่งขึ้นกฎหมายก็มีมากขึ้นเป็นเงาตามตัวและขยายสาขามากขึ้นไปตามลำดับ เช่น กฎหมายพาณิชย์ กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา กฎหมายภาษีอากร กฎหมายปกครอง กฎหมายแรงงาน กฎหมายจำกัดการผูกขาด กฎหมายคุ้มครองสิทธิส่วนบุคคล กฎหมายควบคุม

การก่อสร้างและผัง เมือง กฎหมายประกันสังคม กฎหมายควบคุมและส่งเสริมการเกษตร กฎหมายควบคุมและ จัดการที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติกฎหมายรักษาสิ่งแวดล้อม กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค กฎหมายควบคุมกิจการโทรคมนาคม กฎหมายอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ และยังจะมีขอบเขตใหม่ ๆ ตามมาอีกมาก เช่น กฎหมายเกี่ยวกับสิทธิที่จะรู้กฎหมายควบคุมการใช้ข้อมูลส่วนบุคคล ในคอมพิวเตอร์ กฎหมายเกี่ยวกับสิทธิที่จะตาย ฯลฯ การที่กฎหมายขยายตัวตามภาระของรัฐและความซับซ้อนของสังคมเช่นนี้ในประเทศระบบประมวลกฎหมาย (Code Law) เนื่องจากมีการปรับตัวครั้งใหญ่ในศตวรรษที่ 18 และ 19 โดยจัดทำประมวลกฎหมายที่สำคัญต่าง ๆ ขึ้นใช้ปัญหาต่าง ๆ จึงบรรเทาอยู่ระยะหนึ่งส่วนประเทศในระบบ Common Law นั้น เหตุการณ์ปรากฏชัดว่าไม่อาจพึ่งการ พัฒนากฎหมายโดยอาศัยศาลตีความเป็นรายคดี (Case By Case) ได้อีกต่อไปจนปรากฏว่าประเทศในระบบคอมมอนลอว์มีกฎหมายลายลักษณ์อักษรเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก และยากที่จะถือ ว่าเป็นระบบกฎหมายที่พัฒนาขึ้นโดยศาลโดยไม่มีกฎหมายลายลักษณ์อักษรได้อีก (David, 1984, pp. 98-101) และอาจกล่าวได้ว่าคำว่าระบบคอมมอนลอว์คงเหลือแต่เพียงลักษณะในทางนิติวิธี (Juristic Method) ของการใช้กฎหมายในศาลเท่านั้น ที่ศาลในระบบคอมมอนลอว์จะยึดถือแนวบรรทัดฐานเป็นหลักในการ ตัดสินคดีต่อมา (Stare Decisis) อย่างหนักแน่นและเป็นทางการมากกว่า (Degree) ศาลในระบบ ประมวลกฎหมาย (Chloros, 1956, pp. 66-78)

ในการพัฒนากฎหมายจะส่งผลต่อบทบาททางสังคม 2 ประการ คือ 1) ชักนำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม (Cause) และ 2) เป็นผล (Effect) ที่ต้องบัญญัติขึ้นในสอดคล้องหรือมิให้ขัดขวางกับการเปลี่ยนแปลงที่ เกิดขึ้นแล้วในสังคม ในช่วง ค.ศ. 1960-1970 ได้มีวรรณกรรมเกี่ยวกับ “กฎหมายและการ พัฒนา” (Law and Development) เกิดขึ้นมากมายโดยมีแรงดลใจในการจะเข้าไปช่วยประเทศที่กำลังพัฒนาซึ่งพบว่ากฎหมายอันเป็นสถาบันที่สำคัญของสังคมในประเทศนั้น ๆ อยู่ในสภาพที่ไม่ก้าวหน้าและประสงค์จะนำระบบกฎหมายของประเทศที่พัฒนาแล้วไปใช้ในประเทศกำลังพัฒนาแต่พบว่าไม่เกิดความสำเร็จเท่าที่ควร ซึ่งความจริงแนวคิดที่เกิดขึ้นดังกล่าวนำจะเป็นเพียงการตระหนักในความจริงของนักกฎหมายบางคนที่เพิ่งเริ่มจะเข้าใจว่ากฎหมายมีความสัมพันธ์กับสังคมอย่างใกล้ชิดโดยกฎหมายมิใช่เป็นเนื้อหาของศาสตร์ที่แยกเป็นเอกเทศออกไปจากศาสตร์ทางสังคม การพูดถึง “กฎหมายกับการพัฒนา” จึงเป็นคลื่นทางวิชาการที่รุนแรงชั่วขณะที่อยากจะ ได้ผลสรุปที่ง่ายภายในเวลาอันสั้น เพื่อเป็นเครื่องมือในการไปช่วยพัฒนาหรือมีอิทธิพลใน ประเทศโลกที่สาม บางประเทศที่ได้จัดการศึกษาเฉพาะเพื่อเป็นแนวทางในการเข้าใจถึงปัญหา หลักในการพัฒนาสังคมต่าง ๆ และกลไกขององค์การระหว่างประเทศต่าง ๆ ที่มีไว้เพื่อการช่วยเหลือประเทศที่กำลังพัฒนา ซึ่งเป็นการดีที่พยายามจัดทำให้เป็นจริงเป็นจังขึ้น แต่ถ้าเป็นนัก กฎหมายที่เข้าใจถึง “กฎหมาย” โดยลึกซึ้งแล้วจะทราบว่าสังคมแต่ละสังคมไม่เหมือนกันทุก องค์ประกอบ และมีความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอทั้งโดยปัจจัยภายในของสังคมและอิทธิพลจากปัจจัยภายนอกสังคมด้วย ดังนั้น “การพัฒนากฎหมายให้สอดคล้องกับสังคม

หรือการพัฒนา กฎหมายเพื่อชักนำการพัฒนาสังคม จึงเป็นเรื่องที่ต้องพัฒนาเรื่อยไปตลอดเวลาโดยมากบ้าง น้อยบ้างตามความจำเป็นแห่งสภาพของสังคม" ซึ่งการพัฒนากฎหมายของแต่ละสังคมนั้นจำเป็นต้องอาศัยศาสตร์ต่าง ๆ เข้าช่วยในการวิเคราะห์หาข้อยุติเช่น เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา แม้กระทั่งวิทยาศาสตร์สถิติและคณิตศาสตร์ก็เริ่มมีผู้นำเอามาใช้ในการวิเคราะห์ กฎหมายเพราะตามความจริงแล้วกฎหมายมีฐานเป็นศาสตร์ต่าง ๆ เหล่านั้น (Jones, 1966) ซึ่งทัศนะต่อกฎหมายเช่นนี้ความจริงนักกฎหมายทั่วไปในต่างประเทศเข้าใจกันเช่นนี้อยู่แล้วจนเป็นเรื่องปกติที่ ไม่มีผู้ใดพูดซ้ำกันอีก แต่ในประเทศไทยหากเป็นบุคคลที่ไม่อยู่ในวงการจัดทำกฎหมายก็คงมิได้ตระหนักในความจริงนี้มากนัก โดยเฉพาะการสอนวิชานิติปรัชญาของไทยมักเน้นในทาง กว้างให้รู้ ให้มากที่สุดในประวัติศาสตร์ของนิติปรัชญา ชื่อนักปราชญ์และศัพท์เฉพาะของแต่ละแนวคิดมากกว่าที่จะวิเคราะห์แนวคิดหรือทฤษฎีใดที่สมควรยึดถือว่าถูกต้องในการพัฒนากฎหมายนั้น เมื่อเป็นที่เข้าใจแน่ชัดแล้วว่ากฎหมายเกี่ยวข้องอยู่กับศาสตร์ด้านต่าง ๆ ทั้งหมดการพัฒนากฎหมายจึงจะอาศัยแต่นักกฎหมายไม่ได้และต้องมีนักวิชาการฝ่ายอื่น ๆ ร่วมด้วย (Whalan, 1982, pp. 658-660)

2.9.4 องค์ประกอบและประเภทของกฎหมาย

สิทธิกร ศักดิ์แสง (2557, น. 130-131) องค์ประกอบของกฎหมายเมื่อพิจารณาศึกษาถึง "กติกา" ที่มนุษย์และพัฒนามาเป็น "กฎหมาย" นั้นจะ ต้ององค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ มนุษย์ สภาพแวดล้อมและเงื่อนไขทางสังคม ดังนี้ 1) มนุษย์ "มนุษย์" (Human) เป็นบุคคลที่มีชีวิตตามธรรมชาติที่รวมตัวกันอยู่ในสังคมที่รวมตัวกันแบบชุมชนและรวมตัวแบบสมาคม ดังนี้ 1) ชุมชน (Community) เป็นสังคมมนุษย์ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ของมนุษย์ไม่ได้จงใจก่อตั้งขึ้นมาแต่ชุมชนได้ค่อย ๆ เกิดขึ้นและวิวัฒนาการผันเปลี่ยนแปลงไปในตัวเอง เช่น ครอบครัว (Family) โคตรตระกูล เผ่าหรือชาติ เป็นต้น 2) สมาคม นั้นมีที่มาและลักษณะของประเภทของมนุษย์แบบสมาคม ที่มาของสังคมมนุษย์แบบสมาคมเป็นสังคมมนุษย์ที่มีการจัดตั้งองค์กรอย่างเป็นกิจจะลักษณะ เช่น บริษัท สหภาพแรงงาน พรรคการเมือง เป็นต้น ส่วนสำคัญที่เป็นองค์ประกอบของกฎหมายที่สำคัญคือตัวมนุษย์นั้นจะพบว่า การรวมตัวกันของมนุษย์ในรูปแบบชุมชนและรูปแบบสมาคมจะทำให้ความหมาย กฎหมายลักษณะความสมบูรณ์ของกฎหมายจะมีความแตกต่างกันจะทำให้ปรัชญาแนวคิดของคนแต่ละสังคมที่แตกต่างกันส่งผลต่อการเมืองการปกครองก็จะมีความแตกต่างกัน 2) สภาพแวดล้อม สภาพแวดล้อม หมายถึง องค์ประกอบตามสภาพแวดล้อมที่ปรากฏอยู่ภายนอกตัวมนุษย์ซึ่งทำให้เกิดผลกระทบอย่างใดอย่างหนึ่งต่อมนุษย์ ได้แก่ มนุษย์คนอื่น ๆ บุคคล อื่นและนิติบุคคลตามกฎหมาย พยานหลักฐานทั้งที่เป็นพยานบุคคลและพยานวัตถุมูลเหตุและผลกระทบที่เกิดขึ้นและเกี่ยวข้องกันรวมทั้งสภาพและสถานการณ์ทางสังคมหรือเทศกาลบ้านเมืองในขณะนั้น เมื่อศึกษาถึงสภาพแวดล้อมที่เป็นสำคัญขององค์ประกอบของกฎหมายที่เกิดขึ้นจะพบว่าสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์แต่ละสังคมจะให้ความหมายลักษณะของกฎหมายต่อความ

สมบูรณ์ของกฎหมายที่จะส่งผลการเมืองการปกครองของแต่ละสังคมโดยนัยแตกต่างกัน 3) เงื่อนไขทางสังคมเมื่อมองถึงเงื่อนไขทางสังคม ได้แก่ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ กฎเกณฑ์และคำสั่งอันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปของสังคม ตลอดจนขนบธรรมเนียม (Convention) หรือจารีตประเพณี (Custom) หรือประเพณี (Tradition) ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติทางสังคมส่วนใหญ่ซึ่งย่อมมีความแตกต่างไปจากวิถีประชา (Folkway) ที่จำกัดเฉพาะชุมชนใดชุมชนหนึ่งและไม่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในสังคม ส่วนของการศึกษาเงื่อนไขทางสังคมที่เป็นสิ่งสำคัญขององค์ประกอบของกฎหมายจะพบว่าแต่ละสังคมที่มนุษย์รวมตัวกันแบบชุมชนกับแบบสมาคมในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันเงื่อนไขทางสังคมของแต่ละสังคมจึงมีความแตกต่างกัน ย่อมทำให้ความหมายลักษณะของกฎหมายที่มีต่อความสมบูรณ์ของกฎหมายแตกต่างกันออกไป ดังนั้น แนวคิดปรัชญาการให้ความหมายของกฎหมายต่อความสมบูรณ์ของกฎหมายย่อมส่งผลต่อการเมืองการปกครองของแต่ละประเทศ แต่อย่างไรก็ตามจะมีจุดร่วมกันในส่วนสำคัญขององค์ประกอบกฎหมาย ประกอบด้วย มนุษย์ สภาพแวดล้อมและ เงื่อนไขทางสังคม คือ กฎ กติกาของสังคมที่ใช้บังคับของคนในสังคม คือ “กฎหมาย (Law)”

บ้านจอมยุทธ์ (2566, น. 1) กล่าวถึงการแบ่งประเภทของกฎหมายโดยทั่วไปจะยึดหลักการแบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ

1. การแบ่งประเภทของกฎหมายโดยการคำนึงถึงการที่ก่อให้เกิดสิทธิเสรีภาพ ผลประโยชน์ของประชาชน และการคุ้มครองป้องกันสิทธิเสรีภาพ ผลประโยชน์ของประชาชน รวมทั้งการกำหนดกระบวนวิธีการในการป้องกันสิทธิเสรีภาพ ผลประโยชน์ของประชาชน โดยหลักการนี้จะแบ่งกฎหมายออกเป็น 2 ประเภท คือ

1.1 กฎหมายที่ก่อให้เกิดสิทธิ (Substantive Law) ได้แก่ กฎหมายที่รัฐได้บัญญัติขึ้นเพื่อให้เป็นหลักประกันแก่ประชาชน เพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพ รวมทั้งผลประโยชน์อันชอบธรรมของปวงชนโดยส่วนรวม

1.2 กฎหมายที่กำหนดวิธีการป้องกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน (Pocedural Law) หรือ (Adjective Law) เป็นกฎหมายที่ป้องกันรักษาและให้การคุ้มครองสิทธิที่ชอบด้วยกฎหมายของปวงชน โดยกำหนดกระบวนการวิธีพิจารณาคดีของศาลว่าผู้ที่ถูกละเมิดสิทธิเสรีภาพหรือผลประโยชน์จะเป็น “โจทก์” ส่วนผู้ที่ละเมิดเสรีภาพของโจทก์จะเป็น “จำเลย”

2. การแบ่งกฎหมายโดยพิจารณาตามขอบเขตของการใช้บังคับตามความมุ่งหมายที่จะควบคุมบังคับระหว่างเอกชนต่อเอกชน ระหว่างเอกชนต่อรัฐและระหว่างรัฐต่อรัฐนั้น คือ

2.1 กฎหมายภายในประเทศ (National Law)

2.2 กฎหมายระหว่างประเทศ (International Law)

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าด้านกฎหมาย หมายถึง การที่ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในกฎหมายที่เกี่ยวกับการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดสามารถปฏิบัติตามบทกฎหมายที่เกี่ยวกับการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม กฎหมายที่เกี่ยวกับการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดมีความสอดคล้องกันทุกฉบับเกิดกระบวนการที่สามารถปรับปรุงแก้ไขให้บทกฎหมายที่เกี่ยวกับการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด ปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมเพื่อนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน

2.10 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับนักการเมือง

2.10.1 ความหมายของนักการเมือง

ราชบัณฑิตยสถาน (2554, น. 512) กล่าวไว้ว่านักการเมือง หมายถึง ผู้ฝักใฝ่ในทางการเมือง ผู้ทำหน้าที่ทางการเมือง เช่น รัฐมนตรี สมาชิกรัฐสภา

ธวัชชัย วงศ์สังฮะ (2554, น. 65) คำว่า นักการเมือง (Politician) คือ บุคคลที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการอำนวยการปกครอง รัฐหรือเมืองในระบอบประชาธิปไตย บุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นนักการเมืองนั้น โดยปกติแล้วต้องสมัครรับ เลือกตั้งเพื่อให้ประชาชนแสดงความนิยมชมชอบและเมื่อได้รับเลือกตั้งแล้วก็อยู่ในตำแหน่งในระยะเวลาอันจำกัด เช่น 4 ปี หรือ 5 ปี เมื่อระยะเวลาที่อยู่ในตำแหน่งสิ้นสุดลง วงจรทางการเมืองก็จะเริ่มต้นใหม่อีกครั้งหนึ่งกล่าวคือจะต้องทำการเลือกตั้งกันใหม่เพื่อหาบุคคลที่จะไปดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยเหตุที่นักการเมืองต้องต่อสู้กับคู่แข่งเพื่อให้ประชาชนออกเสียงลงคะแนนหรือแสดงความนิยมผู้ที่เป็นนักการเมืองมักได้ชื่อว่าเป็นบุคคลที่แสวงหาผลประโยชน์เฉพาะหน้าเป็นคน ฉวยโอกาสและมากไปด้วยเล่ห์กล ตลอดจนใช้อุบายต่าง ๆ เพื่อจูงใจให้ประชาชนลงคะแนนเสียงแก่ตนไม่ว่าจะผิดทำนองคลองธรรมหรือไม่อย่างไรก็ดีเจตนารมณ์ของนักการเมืองที่ประกาศต่อประชาชนขณะทำการรณรงค์หาเสียงนั้น ทุกคนต่างมีความปรารถนาจะทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมือง และให้ประชาชนได้รับความผาสุก แต่เนื่องจากต้องมีการแข่งขันเพื่อเอาชนะใจประชาชนจึงมักมีการโน้มน้าวจิตใจประชาชนด้วยวิธีการต่าง ๆ และมีการโจมตี ชี้จุดอ่อนของกันและกัน ซึ่งถือว่าเป็นการปฏิบัติการทางการเมืองที่หลีกเลี่ยงมิได้

Dahl (1982, pp. 94-120) นักการเมือง คือ บุคคลทางการเมืองตามลักษณะของการเข้าไปยุ่งเกี่ยวทางการเมืองมากน้อยแตกต่างกันออกไป 4 ระดับ ดังนี้

1. ผู้ไม่สนใจทางการเมืองหรือสนใจทางการเมืองน้อย มักเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศที่กำลังพัฒนา ได้แก่ผู้ที่มีความเฉยเมยทางการเมือง ไม่สนใจที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองหรือกระบวนการทางการเมืองอาทิ ไม่สนใจไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ไม่สนใจที่จะเป็นสมาชิกพรรคการเมืองหรือลงสมัครรับเลือกตั้งหรือไม่สนใจในเรื่องราวต่าง ๆ ทางการเมืองเลย บุคคลจำนวนนี้มัก

มีสาเหตุที่ไม่อยากเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองแตกต่างกัน ออกไปแต่ส่วนใหญ่แล้วบุคคลเหล่านี้มีความเชื่อว่าพวกเขาไม่มีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองดีพอที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวได้

2. ผู้สนใจทางการเมืองเป็นบุคคลที่สนใจเรื่องราวข่าวสารทางการเมืองและอาจเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจในการดำเนินกิจการของรัฐ การเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องนี้มีอยู่หลายหนทางที่มีลักษณะแตกต่างกันออกไป เช่น บุคคลที่รู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นทางการเมืองและมีความเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของตนอย่างไร บุคคลที่รู้ถึงความสำคัญของการตัดสินใจของรัฐบาลหรือสถาบันทางการเมืองอื่น ๆ บุคคลที่สนใจเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองระดับหนึ่ง เช่น สนใจไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง สนใจสมัครเป็นสมาชิกพรรคการเมือง แต่ยังไม่ถึงระดับที่จะลงสมัครรับเลือกตั้งหรือเข้าไปเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจตกลงใจหรือการกำหนดนโยบายโดยตรง

3. ผู้แสวงหาอำนาจและผู้นำในสังคมการเมืองมีบุคคลบางคนพยายามแสวงหาอำนาจ มากกว่าคนอื่น ๆ ซึ่งทำให้เขามีอำนาจหรืออิทธิพลทางการเมืองมากกว่าบุคคลเหล่านี้จะพยายาม แสวงหาอิทธิพลเพื่อผลทางด้านนโยบาย ระเบียบข้อบังคับและการตัดสินตกลงใจในการใช้บังคับกฎหมายของรัฐและอิทธิพลทางการเมืองนี้ ไม่มีทางที่สมาชิกในระบบการเมืองจะมีได้อย่างเท่าเทียมกันการแสวงหาอำนาจก็เพื่อประโยชน์ในการยึดครองทรัพยากรทางการเมืองโดยมีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวมเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสังคมหรืออาจจะเป็นการแสวงหาอำนาจเพื่อประโยชน์ส่วนตนหรือพวกพ้อง เพียงกลุ่มน้อยก็ตาม

4. ผู้ทรงอำนาจ หมายถึง บุคคลที่มีทรัพยากรทางการเมืองหรือเป็นผู้ใช้อำนาจทางการเมือง อันเนื่องมาจากความแตกต่างของสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนายให้แก่บุคคลเหล่านี้มากกว่าบุคคลโดยทั่วไปในระบบการเมือง บุคคลเหล่านี้อาจมิได้ต้องการแสวงหาอำนาจการจำแนกบุคคลออกเป็น 4 กลุ่ม หรือ 4 ระดับ จึงทำให้พอจะมองเห็นได้ว่านักการเมืองในความหมายโดยทั่วไป คือบุคคลประเภทที่สามหรือผู้ที่แสวงหาอำนาจและผู้นำซึ่งเป็นความหมายที่มีความเข้าใจกันโดยทั่วไปมากที่สุดในปัจจุบันหรือในอีกทรรศนะหนึ่งมีความเข้าใจว่าการเมืองนั้นเกี่ยวข้องกับบุคคลประเภทที่ 3 ว่าเป็นผู้ที่ฝักใฝ่ทางการเมือง (Dahl, 1982, pp. 94-120, อ้างถึงใน ธวัชชัย วงศ์สังฮะ, 2554, น.22-23)

2.10.2 ประเภทของนักการเมือง

Silcock and Evers (1965, pp. 84-104, อ้างถึงใน ธวัชชัย วงศ์สังฮะ, 2554, น. 23) แบ่งกลุ่มนักการเมืองออกตามอาชีพเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1. กลุ่มนักการเมืองที่มาจากข้าราชการพลเรือนชั้นผู้ใหญ่ที่ปลดเกษียณแล้วหรือกำลังจะปลดเกษียณ

2. นักการเมืองที่มาจากกลุ่มพ่อค้านักธุรกิจ นายธนาคารและผู้ประกอบอาชีพอิสระต่าง ๆ เช่น นายแพทย์ ทนายความและวิศวกร เป็นต้น

3. นักการเมืองที่มาจากทหาร นายทหารที่มาเป็นนักการเมืองจะเคยดำรงตำแหน่งอยู่ในระดับสูงในกองทัพหรืออยู่หน่วยคุมกำลังรบเป็นส่วนใหญ่

ธวัชชัย วงศ์สังฮะ (2554, น. 24) ได้กล่าวไว้ว่าประเภทของนักการเมือง ตามการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง แบ่งได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. ประเภทอาสาหรืออุทิศตัวเต็มที่กลุ่มนี้จะอุทิศตัวเองจะเป็นพวกที่มีความคิดและความรู้สึกที่รุนแรง เช่น ยอมรับนับถือนโยบายพรรคและหัวหน้าพรรคอย่างลึกซึ้ง จนสามารถเอาการเมืองแทนศาสนาได้ เชื่อมั่นและหวังในระบบการเมืองพวกนักการเมืองประเภทนี้จะเป็นหัวหอกสำคัญที่เดินหน้า ได้แก่ นักการเมืองระดับหัวหน้าพรรค กรรมการบริหารพรรคหรือเลขาธิการพรรค เป็นต้น

2. ประเภทแนวร่วมหรือพันธมิตร นักการเมืองประเภทนี้มีศรัทธาและมีอุดมการณ์ทางการเมือง รองจากนักการเมืองประเภทแรกแต่จะมีระดับความเชื่อมั่นศรัทธาในระบบการเมืองลดระดับลงมาบ้างเล็กน้อย

3. ประเภทพวกมีศรัทธา สำหรับนักการเมืองประเภทนี้มีระดับความเป็นศรัทธาทางการเมืองไม่รุนแรงพอ แม้ว่าโอกาสจะอำนวยให้ก็ตาม พวกนี้จะเป็นพวกเฉื่อยชา เฉยเมยทางการเมือง แต่มีความเชื่อมั่นและมีศรัทธาในระบบการเมืองอยู่บ้างแต่เมื่อความรู้สึกเฉื่อยชาเข้าครอบงำพวกนี้มักจะโทษคนอื่นเสมอไป

2.10.3 คุณลักษณะของนักการเมือง

นักการเมืองหรือผู้ปฏิบัติงานทางการเมืองเป็นส่วน ประกอบสำคัญของการพัฒนาระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งมีความสำคัญพอ ๆ กับผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งแต่ส่วนที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งก็คือกติกาที่วางไว้ในรัฐธรรมนูญและที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันก็คือในสังคมมีการพัฒนาวัฒนธรรมการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยตั้งแต่ระดับครอบครัวโรงเรียนในที่ทำงาน จนถึงสังคมโดยรวมในกรณีของผู้ปฏิบัติงานทางการเมืองนั้น มีคำกล่าวซึ่งเป็นที่ทราบกันทั่วไปว่านักการเมืองแตกต่างจากรัฐบุรุษในแง่ที่ว่านักการเมืองคือบุคคลที่คำนึงถึงผลการเมืองในการเลือกตั้งครั้งต่อไปส่วนรัฐบุรุษคือบุคคลซึ่งคิดถึงอนาคตของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอนาคตเยาวชนรุ่น หลัง กล่าวอีกนัยหนึ่ง รัฐบุรุษนั้นถูกมองว่าจะต้องเป็นบุคคลที่มีวิสัยทัศน์และมีอุดมการณ์อย่าง เหนียวแน่นต่อผลประโยชน์ของชาติและแผ่นดิน นักการเมืองจะถูกมองว่าคือบุคคลที่ติดยึดกับตำแหน่งอำนาจแม้การดำรงตำแหน่งดังกล่าวจะส่งผลในทางลบก็ตาม นักการเมืองที่ดีน่าจะเป็นนักการเมืองที่มีคุณสมบัติ 5 ประการดังต่อไปนี้ (ลิขิต ธีรเวคิน, 2546)

ประการแรก นักการเมืองผู้นั้นต้องมีความผูกพันทางอุดมการณ์ (Ideological commitment) โดยในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นจะต้องมีความเชื่อและศรัทธาในระบบประชาธิปไตย มีจิตวิญญาณประชาธิปไตยและต้องเข้าใจว่าประชาธิปไตยนั้นเป็นกรรมวิธี

(Means) เพื่อจุดมุ่งหมายบางอย่างและขณะเดียวกันก็เป็นสิ่งที่มีเป้าหมายบั้นปลาย (End) ที่มีคุณค่าในตัวของมันเอง นักการเมืองที่ดีจึงเป็นนักการเมืองที่ปฏิบัติตามกรอบกติกาเพื่อรักษาไว้ซึ่งกระบวนการประชาธิปไตย โดยไม่ละเมิด

ประการที่สอง นักการเมืองที่ดีจะต้องมีจริยธรรมทางการเมือง (Political ethics) ในขณะที่อุดมการณ์ทางการเมืองมักจะรวมจริยธรรมอยู่ด้วย แต่จริยธรรมทางการเมืองอาจจะเป็นรายละเอียดที่อยู่นอกกรอบอุดมการณ์ทางการเมืองซึ่งเป็นกรอบใหญ่ ประเด็นเรื่องจริยธรรมทางการเมืองจะเกี่ยวข้องกับความถูกต้องตามกฎหมาย ความชอบธรรมทางการเมือง และความน่าเชื่อถือ รวมทั้งศรัทธา การกระทำอันใดก็ตามถึงแม้จะถูกต้องตามกฎหมายจะต้องพยายามหลีกเลี่ยงถ้าเกิดผลเสียตามมาจริยธรรมทางการเมืองจะเป็นเครื่องชี้แนวทางในการปฏิบัติ ในขณะที่อุดมการณ์ทางการเมืองจะทำหน้าที่เสมือนจิตวิญญาณของระบบการเมืองในภาพรวม

ประการที่สาม นักการเมืองที่ประสบความสำเร็จในฐานะนักการเมืองที่ทำประโยชน์ต่อประเทศชาติและสังคมไม่ว่าจะในฐานะสมาชิกรัฐสภาหรือรัฐมนตรีจะต้องมีความรู้ทางการเมือง (Political knowledge) ซึ่งความรู้ดังกล่าวนี้คือความรู้ทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม มีวิชาหนึ่งวิชาที่เริ่มต้นในอังกฤษเป็นที่ทราบกันว่าเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาการเมือง ความรู้เกี่ยวกับการเมืองและเศรษฐศาสตร์ หรือที่เรียกว่า PPE (Philosophy, Politics and Economic) วิชาดังกล่าวนี้มีแนวคิดที่ว่าการบริหารประเทศนั้นจะต้องกระทำโดยบุคคลที่มีความรู้ทางการเมืองอันรวมถึงความรู้ทางสังคมด้วย ขณะเดียวกันก็ต้องมีความรู้เรื่องเศรษฐกิจและธุรกิจ ทั้งเศรษฐกิจภายในประเทศและระหว่างประเทศ แต่ที่สำคัญจำเป็นต้องมีความรู้เรื่องปรัชญาทางการเมือง ซึ่ง ปรัชญาทางการเมืองนั้นจะรวมทั้งอุดมการณ์และจริยธรรมเพื่อเป็นเครื่องชี้นำในการปฏิบัติ นักการเมืองที่มีความรู้ครึ่ง ๆ กลาง ๆ จะเป็นอันตรายอย่างยิ่ง เพราะจะทำให้เกิดการตัดสินใจผิดพลาดเนื่องจากขาดข้อมูลและความรู้ ที่สำคัญขาดอุดมการณ์ที่จะเป็นเครื่องชี้นำ

ประการที่สี่ นักการเมืองที่ดีจะต้องมีประสาทสัมผัสทางการเมือง (Political sense) ความสามารถในการเข้าใจนัยสำคัญทางการเมืองอันเกิดจากเหตุการณ์ทางการเมือง ซึ่งจะส่งผลในทางลบหรือทางบวกนั้นเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะการอ่านสถานการณ์ทางการเมืองที่ผิดพลาดอาจจะนำไปสู่ความสูญเสียอย่างมหาศาลกระบวนการทางการเมืองที่เริ่มต้นจากคนเพียงคนเดียวที่ดูเหมือนไม่สำคัญเนื่องจากการอ่านสถานการณ์ที่ผิดพลาด อาจจะนำไปสู่การขยายขอบข่ายอย่างกว้างขวางเป็นผลร้ายทางการเมืองได้ ดังปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อเร็ว ๆ นี้

ประการที่ห้า นักการเมืองที่ดีคือ นักการเมืองที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับอารมณ์ทางการเมือง (Political mood) ของสังคม การขาดความเข้าใจอารมณ์ทางการเมืองของสังคมจะนำไปสู่ความเสียหายทางการเมืองอย่างหนัก อารมณ์ทางการเมืองสามารถจะกระตุ้นปลุกเร้าให้เกิดขึ้นโดยขบวนการทางการเมือง ความไม่เข้าใจอารมณ์ทางการเมืองย่อมบ่งชี้ถึงการขาดประสาทสัมผัสทาง

การเมือง เพราะทั้งสองส่วนนี้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างแน่นแฟ้น คุณสมบัติทั้งห้าประการดังกล่าวมานั้นเป็นคุณสมบัติของนักการเมืองที่ดีและประสบ ความสำเร็จ ซึ่งคุณสมบัติดังกล่าวก็เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับรัฐบุรุษด้วยเพราะการเป็นรัฐบุรุษจะต้องเริ่มต้นจากการเป็นนักการเมืองที่ดี นักการเมืองที่ดีและประสบความสำเร็จไม่จำกัดเฉพาะผู้ที่สามารถ ชนะการเลือกตั้งและดำรงตำแหน่งทางการเมืองระดับสูงเท่านั้น แต่ต้องมีคุณสมบัติพิเศษอันเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปว่าเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ เสียสละ ซื่อสัตย์ สุจริต มีความเป็นผู้นำที่ สง่างามน่าเชื่อถือ เปี่ยมด้วยบารมี มีอุดมการณ์และจริยธรรมที่ดีจนเป็นแบบอย่างสำหรับคนทั่วไปได้ ความรู้ของนักการเมืองนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นที่สุด ความรู้ในที่นี้มิได้หมายถึงเฉพาะความรู้งานในหน้าที่หากแต่รวมถึงการหาความรู้เพิ่มเติมด้วยจะเห็นได้ว่ามีนักการเมืองระดับผู้นำรัฐบาลของเราบางคนมีความรู้ไม่พอดังนั้นนักการเมืองที่ดีต้องเป็นผู้รอบรู้ยิ่งรอบรู้มากฐานะแห่งความ เป็นผู้นำก็จะยิ่งมั่นคงและคนจะให้ความเชื่อถือและเลื่อมใสเพิ่มขึ้นนักการเมืองที่ดีในยุคใหม่ต้องมความคิดที่ริเริ่ม มีความสามารถที่จะปฏิบัติสิ่งหนึ่งสิ่งใดภายในขอบเขตอำนาจหน้าที่ได้ด้วยตนเองโดย ไม่ต้องคอยคำสั่งจากใครถ้าหากนโยบายนั้นไม่สร้างความเดือดร้อนให้สังคมนอกจากนี้นักการเมือง ต้องมีความกล้าหาญและความเด็ดขาดโดยต้องไม่กลัวต่ออันตราย ความยากลำบากในการทำงานหาก เห็นว่ามีผลดีต่อชาติบ้านเมืองคุณสมบัติอีกข้อของนักการเมืองที่ดีคือความมีมนุษย์สัมพันธ์ต้องรู้จัก ประสานความคิดประสานประโยชน์สามารถทำงานร่วมกับคนทุกเพศทุกวัยทุกระดับการศึกษาได้ หมายถึงความชื่นชอบที่เขาจะได้จากประชาชนและนักการเมืองฝ่ายตรงข้ามนักการเมืองที่ดีต้องมี ความยุติธรรมและซื่อสัตย์สุจริต เขาต้องอาศัยหลักของความถูกต้องไม่ใช่หลักของความถูกใจ ต้อง ปฏิบัติงานด้วยใจที่ปราศจากอคติปราศจากความลำเอียง ไม่เล่นพรรคเล่นพวกรวมทั้งต้องมีความ อดทนและมีความตื่นตัวแต่ก็ไม่ตื่นตูมต่อเหตุการณ์มากจนเกินสมควรนักการเมืองที่ดีต้องมีความ ระมัดระวัง สุขุมรอบคอบไม่ประมาทและมีความฉับไวในการปฏิบัติงานทัน ต่อเหตุการณ์ที่ประชาชน ได้รับความเดือดร้อนรวมทั้งสามารถควบคุมตัวเองและมีดุลยพินิจต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นอย่างดี

ปานเทพ กล้าณรงคราญ (2551) กล่าวไว้ว่าคุณสมบัติของนักการเมืองที่ดีที่ควรจะนำไปปฏิบัติเพื่อเป็นแบบอย่างแก่ประชาชนต่อไป ในมุมมองส่วนตัวนักการเมืองที่ดีควรทำงานภายใต้หลักสำคัญ 8 ข้อ ประกอบด้วย

1. มีความคิดเห็นที่ซื่อสัตย์สุจริต
2. ทำในสิ่งที่ถูกต้องอย่างมีคุณธรรม
3. มีสัมมาวาจา พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ไม่กล้าให้ร้ายบุคคลอื่น
4. ปฏิบัติงานที่เป็นประโยชน์ต่อคนทั่วไป
5. ดำรงอาชีพอย่างสุจริต
6. กระตือรือร้นในการทำหน้าที่ของตน

7. ตัดสินใจทุกอย่างภายใต้เหตุผล

8. มีความตั้งใจในการทำงาน

Commis (n.d, อ้างถึงใน อมร รักษาสัตย์, 2544, น. 7) ได้กล่าวว่าลักษณะความประพฤติที่เหมาะสมของนักการเมือง 7 ประการ กล่าวคือ

1. นักการเมืองไม่ควรที่จะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว

2. นักการเมืองต้องมีความยึดมั่น มีศักดิ์ศรีและมีเกียรติยศ คำนึงถึงศักดิ์ศรีและเกียรติยศ

3. นักการเมืองที่ดีต้องมีเป้าหมายที่ดี

4. นักการเมืองที่ดีต้องมีความรับผิดชอบ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง

5. นักการเมืองต้องเป็นคนเปิดเผยโปร่งใส ไม่ใช่ ปิดบังซ่อนเร้น มีเรื่องลับลมคนในก็ไม่พูดจา

6. นักการเมืองต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต

7. นักการเมืองต้องมีความเป็นผู้นำกล้าที่จะนำในสิ่งที่ดี

สรุปได้ว่า คุณลักษณะของนักการเมืองนั้นควรต้องมีความซื่อสัตย์ มีคุณธรรม ปฏิบัติงานที่เป็นประโยชน์ต่อคนทั่วไป ประกอบอาชีพอย่างสุจริต มีความกระตือรือร้นในการปฏิบัติหน้าที่ของตนมีความตั้งใจในการทำงานและตัดสินใจทุกอย่างด้วยเหตุผล คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม มีความรับผิดชอบ โปร่งใส มีศักดิ์ศรีและมีเกียรติยศ

2.11 บริบทจังหวัดร้อยเอ็ด

2.11.1 ประวัติ

ร้อยเอ็ด เดิมสะกดว่า ร้อยเอ็จ เป็นจังหวัดบริเวณลุ่มแม่น้ำชีในภาคอีสานตอนกลางของประเทศไทย (สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ด, 2566)

ประวัติ เคยเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ โดยปรากฏชื่อในตำนานอุรังคธาตุว่า สาเกตนคร หรือ เมืองร้อยเอ็ดประตู อันเนื่องมาจากเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองโดยที่มีเมืองขึ้นจำนวนมาก การตั้งชื่อเมืองว่า "ร้อยเอ็ดประตู" นั้น น่าจะเป็นการตั้งชื่อเชิงอุปมาอุปไมยให้เป็นศิริมงคลและแสดงถึงความยิ่งใหญ่ของเมืองมากกว่าการที่เมืองจะมีประตูเมืองอยู่จริงถึงร้อยเอ็ดประตู ซึ่งการตั้งชื่อเพื่อแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองผ่านการมีประตูเมืองจำนวนมากนั้นน่าจะได้รับอิทธิพลหรือแบบอย่างมาจากเมืองหรืออาณาจักรที่เคยรุ่งเรืองในสมัยโบราณอย่างทวารวดี ซึ่งมีความหมายว่าเมืองที่มีประตูล้อมรอบเป็นกำแพง หรืออย่างเมืองหงสาวดีที่มีประตูเมืองรายล้อม

กำแพงเมืองอยู่ยี่สิบประตู ซึ่งแต่ละประตูนั้นจะตั้งชื่อตามเมืองขึ้นของตน เช่น เชียงใหม่ อโยธยา จังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น นอกจากนั้นการตั้งชื่อเมืองให้ดูยิ่งใหญ่เกินจริงเพื่อความเป็นสิริมงคลก็ถือเป็นธรรมดาของการตั้งชื่อเมืองหรืออาณาจักรในสมัยโบราณ

ส่วนข้อสันนิษฐานที่ว่าเมืองร้อยเอ็ดน่าจะมีเพียงสิบเอ็ดหัวเมือง อันเนื่องมาจากการเขียนจำนวนตามแบบภาษาลาวโบราณ โดยเลขสิบเอ็ดจะประกอบไปด้วยเลขสิบกับเลขหนึ่ง (10+1 =101) ทำให้เกิดการอ่านที่ผิดเพี้ยนเป็นคำว่าร้อยเอ็ดนั้น น่าจะเป็นสมมุติฐานที่คลาดเคลื่อน เพราะจากการตรวจสอบข้อความตัวอักษรธรรมในต้นฉบับใบลานเรื่องอุรังคธาตุไม่ปรากฏว่ามีจุดไหนที่เขียนชื่อเมืองร้อยเอ็ดเป็นตัวเลข แต่กลับมีการเขียนถึงเมืองร้อยเอ็ดเป็นตัวอักษรทุกจุด (มีทั้งหมด 59 จุด) และไม่มีข้อความตอนใดที่บรรยายแจกแจงรายชื่อหัวเมืองทั้ง 11 แห่ง (อ่านเพิ่มเติมที่ ร้อยเอ็ด คือ ร้อยเอ็ด มิใช่สิบเอ็ด หรือ 10 + 1 โดย สุวัฒน์ ลีขจร)

ประกอบกับตามธรรมดาของการตั้งชื่อต่างๆไม่ว่าจะคนหรือเมืองนั้น จะต้องมีการออกเสียงก่อนถึงจะมีการเขียนเป็นตัวอักษรหรือตัวเลข ซึ่งหากชื่อเมืองแต่เดิมชื่อว่าเมืองสิบเอ็ดประตูแล้ว จึงมีการจารึกชื่อเป็นตัวเลขอย่าง 101 นั้น คำว่าสิบเอ็ดก็ไม่น่าจะออกเสียงเพี้ยนจนมาเป็นคำว่าร้อยเอ็ดอย่างในปัจจุบันได้ ดังนั้นชื่อเมืองร้อยเอ็ดหรือเมืองร้อยเอ็ดประตูจึงน่าจะเป็นชื่อเมืองที่มีมาอยู่แต่แรกเริ่มดังปรากฏในหลักฐานสำคัญ คือ ตำนานอุรังคธาตุฉบับกรมศิลป์ฯ

สรุปความหมาย ก็คือ มีคำ 2 คำที่ต้องทำความเข้าใจ คำแรก คือคำว่า ร้อยเอ็ด แปลว่าจำนวนที่มากมายจนนับไม่ถ้วน และ อีกคำหนึ่ง ก็คือ คำว่า เมืองร้อยเอ็ดประตู ซึ่งมีนักวิชาการได้ตีความว่าน่าจะหมายถึง ทวารวดี เพราะทวาร แปลว่า ช่อง, รู, ประตู วติ หรือ วดี แปลว่า เขต หรือ รั้วทวารดีจึงแปลว่า เมืองที่มีประตูเป็นรั้ว ซึ่งเปรียบเทียบแล้วน่าจะมีความหมายที่ใกล้เคียงกับคำว่าเมืองร้อยเอ็ดประตูที่สุด

2.11.2 ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดร้อยเอ็ดตั้งอยู่ตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่างละติจูดที่ 15 องศา 24 ลิปดาเหนือ ถึง 16 องศา 19 ลิปดาเหนือ และลองจิจูดที่ 103 องศา 16 ลิปดาตะวันออก ถึง 104 องศา 21 ลิปดาตะวันออก อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร โดยทางรถยนต์ประมาณ 512 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งสิ้น 8,299.46 ตารางกิโลเมตร หรือ 5,187,156 ไร่ มีเขตแดนติดต่อกับจังหวัดอื่นดังนี้

ทิศเหนือและตะวันตกเฉียงเหนือ จรดจังหวัดกาฬสินธุ์

ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ จรดจังหวัดมุกดาหาร

ทิศตะวันออก จรดจังหวัดยโสธร

ทิศตะวันออกเฉียงใต้ จรด จังหวัดศรีสะเกษ

ทิศใต้ จรดจังหวัดสุรินทร์

ทิศตะวันตก จรดจังหวัดมหาสารคาม

2.11.3 ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งอยู่บริเวณตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 120-160 เมตร มีภูเขาทางตอนเหนือซึ่งติดต่อจากเทือกเขาภูพาน บริเวณตอนกลางของจังหวัด มีลักษณะเป็นที่ราบลูกคลื่น บริเวณตอนล่างมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำมูลและสาขา ได้แก่ ลำน้ำชี ลำน้ำพลับพลา ลำน้ำเตา เป็นต้น บริเวณที่ราบต่ำอันกว้างขวาง เรียกว่า ทุ่งกุลาร้องไห้ มีพื้นที่ประมาณ 80,000 ไร่ มีลักษณะเป็นที่ราบแอ่งกระทะ

2.11.4 ลักษณะภูมิอากาศ

จังหวัดร้อยเอ็ดได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ สภาพภูมิอากาศอยู่ในประเภทฝนเมืองร้อน ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,196.8 ลูกบาศก์มิลลิเมตร ฝนตกชุกในเดือนมิถุนายนถึงตุลาคม อากาศร้อนแห้งแล้งในเดือนมีนาคมถึงพฤษภาคม

2.11.5 การปกครองส่วนภูมิภาค

แบ่งออกเป็น 20 อำเภอ 192 ตำบล 2,446 หมู่บ้าน

อำเภอเมืองร้อยเอ็ด	อำเภอสุวรรณภูมิ
อำเภอเกษตรวิสัย	อำเภอเมืองสรวง
อำเภอปทุมรัตต์	อำเภอโพนทราย
อำเภอจตุรพักตรพิมาน	อำเภออาจสามารถ
อำเภอธวัชบุรี	อำเภอเมยวดี
อำเภอพนมไพร	อำเภอศรีสมเด็จ
อำเภอโพนทอง	อำเภอจังหาร
อำเภอโพธิ์ชัย	อำเภอเชียงขวัญ
อำเภอหนองพอก	อำเภอหนองฮี
อำเภอเสลภูมิ	อำเภอทุ่งเขาหลวง

2.11.6 ประชากรศาสตร์

จังหวัดร้อยเอ็ดมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,310,259 คน แยกเป็นชาย 654,508 คน หญิง 655,751 คน โดยมีอำเภอที่มีประชากรมากที่สุดได้แก่ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด 118,789 คน รองลงมาได้แก่ อำเภอเสลภูมิ มีจำนวน 108,063 คน และอำเภอสุวรรณภูมิ มีจำนวน 106,451 คน สำหรับอำเภอที่มีความหนาแน่นของประชากรมากที่สุด คือ อำเภอจังหาร โดยมีอัตราความหนาแน่น 295 คนต่อตารางกิโลเมตร รองลงมาได้แก่ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด มีอัตราความหนาแน่น 240 คนต่อตารางกิโลเมตร

และอำเภอเชียงขวัญมีอัตราความหนาแน่น 215 คนต่อตารางกิโลเมตร โดยอัตราความหนาแน่นโดยเฉลี่ยของจังหวัดอยู่ในระดับ 158 คนต่อตารางกิโลเมตร

2.11.7 แผนพัฒนาจังหวัดร้อยเอ็ด

พ.ศ. 2561–2564 ฉบับปี พ.ศ. 2562 ได้จัดทำบนพื้นฐานของกรอบยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560–2579) ซึ่งเป็นแผนหลักของการพัฒนาประเทศ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560–2564) ยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือและยุทธศาสตร์การจัดสรรงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 รวมทั้งการนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลสภาพทั่วไป ปัญหาและความต้องการของประชาชน ตลอดจนการประเมินผลการพัฒนาที่ผ่านมา ศักยภาพการพัฒนาในปัจจุบัน และโอกาสในการพัฒนาในอนาคตของจังหวัด โดยนำมาวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค มาจัดทำแผนพัฒนาจังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2561-2564 ฉบับปี พ.ศ. 2562 ซึ่งสรุปได้ ดังนี้ 1) เป้าหมายการพัฒนา "เป็นแหล่งผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพสูง ท่องเที่ยววัฒนธรรมอีสานและเมืองสุขภาพ ในปี พ.ศ.2564" 2) พันธกิจ 2.1) ส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยนวัตกรรมเพิ่มศักยภาพการบริหารทรัพยากรและสินค้าการเกษตรให้เป็นเกษตรปลอดภัย เกษตรอินทรีย์ เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและเป็นแหล่งผลิตอาหารปลอดภัย 2.2) พัฒนาให้จังหวัดเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว การค้า การลงทุน เชื่อมโยงการบริการ สินค้า ผลิตภัณฑ์ชุมชน รวมทั้ง วัฒนธรรมอีสาน ค่านิยม และประเพณีที่ดีงาม สามารถผสมผสานกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ได้อย่างกลมกลืน 2.3) พัฒนาคนให้มีคุณภาพ สร้างโอกาส สร้างอาชีพ รายได้ ให้ภาคประชาสังคม และส่งเสริมให้มีการดำเนินชีวิตตามแนวทางหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ยกระดับคุณภาพชีวิตให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างมีประสิทธิภาพ 2.4) อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีคุณภาพ 2.5) สร้างความมั่นคงภายในและส่งเสริมการให้บริการภาครัฐอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม 3) วัตถุประสงค์รวม ข้าวหอมมะลิและผลิตภัณฑ์ข้าวหอมมะลิมีมูลค่าสูงและได้มาตรฐาน สามารถแข่งขันได้ประชาชนมีสุขภาวะที่ดี หลุดพ้นความยากจนพึ่งตนเองได้ 4) ประเด็นการพัฒนา 4.1) เพิ่มศักยภาพการผลิตข้าวหอมมะลิและสินค้าเกษตรสู่มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และอาหารปลอดภัย 4.2) ยกระดับการท่องเที่ยว การบริการ การค้าและการลงทุน 4.3) พัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน และสังคม ให้เข้มแข็ง 4.4) สร้างความสมดุลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้มีคุณภาพและยั่งยืน 4.5) รักษาความมั่นคงภายในและการบริหารจัดการภาครัฐ 5) แผนงานตามประเด็นการพัฒนาประเด็นการพัฒนาที่ 1 เพิ่มศักยภาพการผลิตข้าวหอมมะลิและสินค้าเกษตรสู่มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และอาหารปลอดภัย วัตถุประสงค์ของประเด็นการพัฒนา เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มข้าวหอมมะลิและสินค้าเกษตร มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ อาหารปลอดภัยเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคการเกษตรของจังหวัดเติบโตเพิ่มขึ้นเป้าหมายและ

ตัวชี้วัดผลผลิตข้าวหอมมะลิเฉลี่ยต่อไร่เพิ่มขึ้น (10 กิโลกรัมต่อปี) อัตราการขยายตัวมูลค่าผลผลิตภาคการเกษตร (ร้อยละ 2 ต่อปี) ร้อยละของจำนวนแปลงฟาร์มเป้าหมายที่ปลูกข้าวหอมมะลิและสินค้าเกษตรได้รับมาตรฐานเกษตรปลอดภัย/เกษตรอินทรีย์ (ร้อยละ 60) พื้นที่การเกษตรแบบแปลงใหญ่ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาเพิ่มขึ้น 50 แปลง ร้อยละของหมู่บ้านมีตลาดสินค้าเกษตรชุมชนในปี 2564 (ร้อยละ 50) แนวทางการพัฒนา พัฒนาพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้และพื้นที่ที่มีศักยภาพของจังหวัดเป็นแหล่งผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพสูงภายใต้มาตรฐานเกษตรปลอดภัยและอินทรีย์ ส่งเสริมการปรับเปลี่ยนพื้นที่นาไม่เหมาะสมไปสู่สินค้าเกษตรชนิดใหม่ หรือเกษตรกรรมทางเลือก พัฒนาศักยภาพกระบวนการผลิตสินค้าเกษตร และแปรรูป ด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม ภายใต้เกษตรอินทรีย์สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร และสถาบันเกษตรกรให้พึ่งตนเองได้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงส่งเสริมตลาดสินค้าเกษตรในท้องถิ่นและตลาดอิเล็กทรอนิกส์อย่างทั่วถึง ประเด็นการพัฒนาที่ 2 ยกระดับการท่องเที่ยว การบริการ การค้าและการลงทุน วัตถุประสงค์ของประเด็นการพัฒนาเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว การบริการ การค้าและการลงทุนเศรษฐกิจดีและมีอัตราการขยายตัวมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของภาคนอกการเกษตรของจังหวัดเพิ่มขึ้น เป้าหมายและตัวชี้วัดมูลค่าการค้าและการลงทุนเพิ่มขึ้น (ร้อยละ 2 ต่อปี)รายได้จากการท่องเที่ยวของจังหวัดเพิ่มขึ้น (ร้อยละ 5 ต่อปี) อัตราการขยายตัวภาคบริการเพิ่มขึ้น (ร้อยละ 2 ต่อปี) รายได้จากการจำหน่ายสินค้า OTOP เพิ่มขึ้น (ร้อยละ 10 ต่อปี) แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐาน และส่งเสริมกิจกรรมท่องเที่ยวและงานประเพณี วัฒนธรรมอีสานต่อเนื่องทั้งปีพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน การคมนาคมขนส่ง และระบบโลจิสติกส์ให้ได้มาตรฐานส่งเสริมตลาดการค้า การลงทุน อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ และส่งเสริมการจัดบริการ สุขภาพ (Medical Hub) พัฒนาผู้ประกอบการและเศรษฐกิจชุมชน และพัฒนา SMEs เพื่อการค้าและส่งออกประเด็นการพัฒนาที่ 3 พัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน และสังคม ให้เข้มแข็งวัตถุประสงค์ของประเด็นการพัฒนาเพื่อให้คนได้รับการพัฒนาเหมาะสมตามวัย มีคุณภาพ เป็นคนดีคนเก่ง มีอาชีพมีรายได้คนมีสุขภาวะที่ดี สังคมเข้มแข็ง เป้าหมายและตัวชี้วัดร้อยละของเด็กและเยาวชนได้รับการเรียนรู้พัฒนาทักษะชีวิตตามเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ร้อยละ 100) ไอคิวของเด็ก เยาวชน อายุ 6–15 ปี เฉลี่ยเพิ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2564 เท่ากับ 101อัตราการตายของผู้ที่เป็นโรคหัวใจและหลอดเลือด มะเร็ง เบาหวาน และทางเดินหายใจเรื้อรังลดลง ร้อยละ 20ร้อยละของผลิตภาพแรงงานจังหวัดเพิ่มขึ้น ร้อยละ 2 ต่อปี ร้อยละของผู้สูงอายุเข้าสู่ระบบการเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (ร้อยละ 95) ร้อยละของครัวเรือนยากจนเป้าหมายที่มีรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์ จปฐ. ลดลง (ร้อยละ 80) แนวทางการพัฒนายกระดับคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ให้มีคุณภาพเท่าเทียมและทั่วถึงสร้างเสริมให้คนมีสุขภาวะที่ดีและสร้างเมืองสุขภาพสร้างความเสมอภาครองรับสังคมผู้สูงอายุ และจัดสวัสดิการสังคมให้มีคุณภาพพัฒนาและยกระดับผลิตภาพแรงงานแก้ไขปัญหาความยากจน ลดความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจ

และสังคมประเด็นการพัฒนาที่ 4 สร้างความสมดุลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีคุณภาพและยั่งยืน วัตถุประสงค์ของประเด็นการพัฒนาเกษตรกรมีน้ำใช้เพื่อการเกษตรเพียงพอตลอดทั้งปีคืนความอุดมสมบูรณ์ สร้างความสมดุลแก่ระบบนิเวศน์ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ เป้าหมายและตัวชี้วัดร้อยละของหมู่บ้านมีน้ำใช้เพื่อการเกษตรเพียงพอตลอดทั้งปี (ร้อยละ 95 ต่อปี) พื้นที่ป่าไม้เพิ่มขึ้น จำนวน 600 ไร่/ปีขยะมูลฝอยชุมชนและของเสียอันตรายชุมชนได้รับการจัดการอย่างถูกต้อง ร้อยละ 15 ครัวเรือนมีการใช้พลังงานทดแทนเพิ่มขึ้นต่อปี ร้อยละ 0.5 แนวทางการพัฒนาพัฒนาแหล่งน้ำและเพิ่มประสิทธิภาพบริหารจัดการน้ำเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนฟื้นฟูป่าไม้ให้อุดมสมบูรณ์และรักษาความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ต้นน้ำและป่าชุมชนบริหารจัดการแก้ไขปัญหาขยะอย่างเป็นระบบและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ให้มีคุณภาพพัฒนาและใช้พลังงานที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมประเด็นการพัฒนาที่ 5 รักษาความมั่นคงภายในและการบริหารจัดการภาครัฐ วัตถุประสงค์ของประเด็นการพัฒนาประชาชนมีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินได้รับบริการจากหน่วยงานภาครัฐด้วยความเสมอภาคและเป็นธรรม เป้าหมายและตัวชี้วัดร้อยละของจำนวนคดีอาชญากรรมในคดี 5 กลุ่ม จับกุมผู้กระทำผิด (ร้อยละ 85) จำนวนหมู่บ้านสีขาวปลอดยาเสพติด (ร้อยละ 95) อัตราผู้เสียชีวิตจากอุบัติเหตุจราจรทางบกลดลง 2 คนต่อประชากรหนึ่งแสนคนต่อปีร้อยละของระดับความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อหน่วยงานภาครัฐ (ร้อยละ 90) แนวทางการพัฒนาเสริมสร้างการมีส่วนร่วมด้านความมั่นคงภายในให้มีประสิทธิภาพป้องกันและปราบปรามปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติดเพิ่มศักยภาพการเตรียมความพร้อมรองรับการเกิดอุบัติภัยทางธรรมชาติ เพิ่มประสิทธิภาพและพัฒนาสมรรถนะบุคลากรและการให้บริการภาครัฐ

2.12 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นัฐมล คดสุวรรณ และคณะ (2565, น. 57-58) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา เทศบาลนครแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่าได้ศึกษาการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนโดยมีเนื้อหา ครอบคลุมทั้งหมด 5 มิติ ได้แก่ 1) ด้านมิติกายภาพ 2) ด้านมิติเศรษฐกิจ 3) ด้านมิติสิ่งแวดล้อม 4) ด้านมิติสังคม 5) ด้านการบริหารจัดการ ข้อค้นพบข้อที่ 1 ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการสำรวจระดับความคิดเห็นของประชาชนในการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรม พบว่าด้านมิติกายภาพ โดยรวมประชาชนมีระดับความคิดเห็นไม่แน่ใจ ด้านมิติเศรษฐกิจ โดยรวมประชาชนมีระดับความคิดเห็นไม่แน่ใจ ด้านมิติสิ่งแวดล้อม โดยรวมประชาชนมีระดับความคิดเห็นไม่แน่ใจ มิติด้านสังคมโดยรวมประชาชนมี ระดับความคิดเห็นไม่แน่ใจ ด้านการบริหารจัดการโดยรวมประชาชนมีระดับความคิดเห็นไม่แน่ใจ ข้อค้นพบข้อที่ 2

ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเมือง อุตสาหกรรมเชิงนิเวศ ด้านมิติกายภาพ ประเด็นเรื่องปัญหาการจราจรและธรรมชาติเสื่อมโทรมมากที่สุด ด้านมิติเศรษฐกิจ ประเด็นเรื่องชุมชนมีรายได้น้อยลงประชาชนในพื้นที่ถูกแย่งงานจากประชากรแฝงมากที่สุด ด้านมิติสิ่งแวดล้อม ประเด็นเรื่องธรรมชาติเสื่อมโทรมฝุ่นและมลพิษมากที่สุด ด้านมิติสังคม ประเด็นเรื่องประชากรแฝงมากขึ้น ปฏิสัมพันธ์ในชุมชนน้อยลงมากที่สุด ด้านมิติการบริหารจัดการ ประเด็นเรื่องการขาดการมีส่วนร่วมและความเชื่อมั่นของประชาชนลดลงมากที่สุด ข้อค้นพบข้อที่ 3 ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 แนวทางการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ ซึ่งได้กลยุทธ์ในการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนดังนี้ 1) การพัฒนาศักยภาพ ของเจ้าหน้าที่และผู้นำชุมชน 2) เสนอแนะแนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ควบคู่กับการ พัฒนามิติด้านอื่น ๆ 3) ฟื้นฟูความเชื่อมั่นของประชาชน 4) รวบรวมประเด็นปัญหาและความต้องการจากชุมชนและร่วมกันหาทางแก้ไข

สิรินทิพย์ ศรีสว่างวงศ์และปิยะนุช เงินคล้าย (2564, น. 150) ได้ทำการวิจัยเรื่องความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนในการขับเคลื่อนนโยบายขนส่งสาธารณะ ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการวิจัยพบว่า 1) ทุกภาคส่วนมีวิสัยทัศน์มุ่งประโยชน์สาธารณะ 2) มีทัศนคติที่ดีต่อความร่วมมือ 3) ภาคเอกชนสมัครใจยื่นขออนุญาตประกอบกิจการ นำไปสู่ความร่วมมือในด้านต่าง ๆ 4) ร่วมมือกันอย่างเป็นหุ้นส่วน 5) ดำเนินงานร่วมกันอย่างเปิดเผย 6) สร้างความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตร 7) การสื่อสารแบบทางการและไม่ทางการ 8) การมีผลประโยชน์ร่วมในลักษณะ win-win ด้านปัญหาและอุปสรรค พบว่า ภาครัฐแต่ละหน่วยงานเมื่อบูรณาการและขับเคลื่อนการดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกันมักเกิดอุปสรรค การแก้ปัญหาล่าช้า ขาดมาตรการที่ชัดเจนและปัญหาในด้านการจัดสรรทรัพยากร สำหรับแนวทางการพัฒนา ภาครัฐควรกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือในลักษณะเครือข่าย ให้เอกชนมีส่วนร่วมมากขึ้น, จัดให้มีการประชุมร่วมระหว่างหน่วยงานเพื่อหาสาเหตุของปัญหาและแนวทางแก้ไข รวมถึงสนับสนุนช่วยเหลือด้านเงินทุน อีกทั้งการเพิ่มความเข้มงวดในมาตรการต่าง ๆ เพื่อปราบปรามผู้ประกอบการที่ผิดกฎหมาย ในส่วนข้อเสนอแนะหน่วยงานภาครัฐควรมีการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน จัดให้มีเวทีสาธารณะ เพื่อรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากทุกภาคส่วน เพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดนโยบายเพื่อพัฒนาระบบขนส่งสาธารณะ ในลักษณะล่างขึ้นบนหรือ Bottom-up

ขวัญใจ ทองศรี (2564, น. 325) ได้ทำการวิจัยเรื่องคุณภาพชีวิตที่ดีตามแนวพุทธจิตวิทยา Best Quality of Life According to Buddhist Psychology พบว่า การพิจารณาถึงคุณภาพชีวิตที่ดีนั้น ต้องมีองค์ประกอบ 4 ประการ เครื่องมือในการวัดผลของการมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้แก่ ร่างกาย จิตใจ ความสัมพันธ์ทางสังคมและสิ่งแวดล้อม และหากสามารถนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ร่วมกับองค์ประกอบข้างต้นแล้ว ชีวิตย่อมมี คุณภาพเพิ่มขึ้น คุณภาพชีวิตที่ดีตามแนวพุทธจิตวิทยาหมายถึง คุณภาพชีวิตที่เกิดจากการ พัฒนาตนตามหลักภาวนา 4 คือ กาย ศีล จิตและปัญญา โดยทำ

ให้เกิด 1) คุณภาพกายและ สิ่งแวดล้อมจากกายภาวนา ทำให้มีร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรงปราศจากโรคภัย ไม่เบียดเบียน และไม่ก่อปัญหา รู้จักควบคุมตนไม่ให้ฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น ใช้อินทรีย์ เช่น ตา หู จมูก ลิ้น กาย เชื่อมต่อกับโลกภายนอก รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสได้อย่างมีสติ 2) คุณภาพทางจิตใจและสังคมจากศีลภาวนา ทำให้มีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม มี พฤติกรรมที่ดีงามกับเพื่อนมนุษย์ ไม่เบียดเบียน หรือสร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น แก่สังคม มีวินัย อยู่ร่วมกับผู้อื่น ปัญญาภาวนา เกิดความรู้ ความเข้าใจ รู้แจ้งเห็นจริง รู้จักพิจารณา วินิจฉัย แก้ปัญหาและดำเนินการต่าง ๆ ด้วยปัญญาบริสุทธิ์ ซึ่งรู้เข้าใจเหตุปัจจัย เห็นสิ่ง ทั้งหลายตามที่มันเป็น ปราศจากอคติ ทำให้มีจิตใจที่เข้มแข็ง เบาสบาย รู้จักพอดี พอใจใน สภาพที่เป็นอยู่ มีทัศนคติที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น มีความรัก ความอบอุ่น ความผูกพันกันใน ครอบครัวและเพื่อนมนุษย์ มีความอดทน เสียสละ สร้างสรรค์สังคม ส่งเสริมสันติสุข

พิเชฐ สุขเพสน์ (2563, น. 99) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า 1) ระดับปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดโดยรวมอยู่ในระดับมาก 2) ระดับการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับมาก 3) ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ดโดยรวม มีค่าความสัมพันธ์อยู่ในระดับปานกลาง เท่ากับ .634 และ 4) ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด โดยรวม ทั้ง 5 ตัว ได้แก่ ด้านประชาชน ด้านภาคเอกชน ด้านนักการเมือง ด้านพื้นที่หรือภูมิศาสตร์ และตัวแปรตัวสุดท้าย ที่เข้าสู่สมการที่ดีที่สุดของการวิเคราะห์ถดถอยพหุ ได้แก่ ด้านสถานที่และลักษณะชุมชน สามารถอธิบายตัวแปรตามคือ การพัฒนาเมืองร้อยเอ็ด ได้ร้อยละ 49.30 มีค่า R^2 เท่ากับ .493 และมีค่าของ F เท่ากับ 76.538 มีค่า Adjusted R^2 เท่ากับ .487 มีค่า R^2 Change เท่ากับ .010 ซึ่งมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

มณฑมาศ สวัสดิ์ธนาคูณ (2563, น. 167-168) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง 6 ทศวรรษของการพัฒนาเมืองใหม่และที่อยู่อาศัยในสิงคโปร์ พบว่าสิงคโปร์เป็นประเทศที่มีความก้าวหน้าในเรื่องการพัฒนาที่อยู่อาศัยโดยภาครัฐ โดยใช้การพัฒนาเมืองใหม่เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาประเทศโดยการพัฒนาเมืองใหม่ต่อเนื่องมาอย่างยาวนานมากกว่า 60 ปี โดยการวางผังโครงการเมืองใหม่และการพัฒนาที่อยู่อาศัยของสิงคโปร์เป็นการวางผังที่สะท้อนนโยบายของรัฐบาลที่เปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละยุคสมัย งานวิจัยนี้จะมุ่งศึกษาพัฒนาการของการวางผังเมืองใหม่และที่อยู่อาศัยในประเทศสิงคโปร์ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งประเทศจนถึงปัจจุบัน โดยเป็นการวิจัยจากเอกสาร ผังโครงการเมืองใหม่และรูปแบบหน่วยที่พักอาศัย รวมถึงการสัมภาษณ์ผู้ชำนาญการจากประเทศสิงคโปร์และไทย ผลการศึกษาพบว่า รัฐบาลสิงคโปร์มีการบรรจุแผนพัฒนาเมืองใหม่และนโยบายการพัฒนาประเทศไว้ในแผนพัฒนาชาติทุกฉบับ ตั้งแต่ฉบับที่ 1-8 (ค.ศ. 1960-2000) มีการพัฒนาเมืองใหม่ทั้งหมด 23 เมือง โดยการพัฒนาเมืองใหม่จะมีการใช้ผังประเทศที่ถูกออกแบบโดยองค์กรพัฒนาเมือง (URA) เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาเมืองใหม่ ซึ่งสามารถแบ่งยุคพัฒนาการได้เป็น 3 ยุค ได้แก่ ยุคที่ 1

(แผนฯ ฉบับที่ 1-2) ยุคของการสร้างชาติ การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยขาดแคลน และปัญหาเศรษฐกิจซบเซา สะท้อนลงมายังการวางผังที่มีสัดส่วนที่อยู่อาศัยและแหล่งงานอุตสาหกรรมภายในเมืองใหม่มากที่สุด แต่การวางผังเมืองใหม่ยังไม่พบระบบชุมชน หน่วยที่พักอาศัยในยุคนี้จึงมีความเรียบง่ายและมีตัวเลือกของหน่วยที่พักอาศัยเพียง 3 แบบเท่านั้น เพื่อการก่อสร้างที่รวดเร็วและประหยัด ยุคที่ 2 (แผนฯ ฉบับที่ 3-5) ยุคของการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ผังเมืองใหม่มีพื้นที่สีเขียวที่มากขึ้นตามแนวคิด Garden City ของรัฐบาล และมีระบบชุมชนที่ชัดเจนขึ้น หน่วยที่พักอาศัยมีความหลากหลายมีองค์ประกอบและขนาดพื้นที่ใช้สอยใหญ่ขึ้น และมีการออกแบบที่ทันสมัย ยุคที่ 3 (แผนฯ ฉบับที่ 6-8) ยุคของความทันสมัยและเทคโนโลยี เป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดจาก Garden City เป็นแนวคิด City In A Garden ซึ่งเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับความเป็นเมืองและวิถีชีวิตที่ทันสมัย โดยสะท้อนมายังการวางผังเมืองใหม่ที่มีระบบชุมชนที่ชัดเจนอย่างมาก มีการวางผังระบบขนส่งมวลชน และการใช้เทคโนโลยีใหม่ในการก่อสร้าง รวมถึงการบูรณะเมืองใหม่ในยุคก่อนหน้าด้วย หน่วยที่พักอาศัยในยุคนี้จึงมีขนาดเฉลี่ยที่ใหญ่ขึ้น มีการออกแบบอย่างหรูหราและทันสมัยจากการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ลักษณะอาคารที่พักอาศัยจึงมีความแปลกใหม่จากเดิม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในการก่อสร้าง สรุปได้ว่าการวางผังเมืองใหม่และการพัฒนาที่อยู่อาศัยในประเทศสิงคโปร์เป็นเรื่องเดียวกัน โดยมีพัฒนาการสนองต่อแนวคิดและเป้าหมายของนโยบายตามแผนพัฒนาชาติ การวางผังเมืองใหม่ในประเทศสิงคโปร์จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาชาติตามแนวคิด “Housing A Nation, Building A City” โครงการที่อยู่อาศัยของสิงคโปร์จึงไม่เป็นเพียงการสร้างโครงการที่อยู่อาศัยแต่คือการพัฒนาเมืองทั้งเมือง บทเรียนนี้เป็นบทเรียนสำคัญต่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยและการพัฒนาเมืองในประเทศไทยให้มีความประสานสอดคล้องกันและเป็นไปตามนโยบายการพัฒนาประเทศด้วย

สุชาวดี ขวัญเมือง (2563, น. 91) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องศึกษาปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินงานโครงการส่งเสริมความยั่งยืนของการพัฒนาเมืองในอนาคต กรณีศึกษา เทศบาลเมืองพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินงานของโครงการส่งเสริมความยั่งยืนของการพัฒนาเมืองในอนาคตของเทศบาลเมืองพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี โดยยึดตามกรอบแนวคิดการวิจัย ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ให้ความเห็นต่อเป็นปัจจัยความสำเร็จสามอันดับแรกว่าเกิดจาก 1) การสนับสนุนจากผู้บริหาร 2) งบประมาณ 3) การมีส่วนร่วมของประชาชน รวมทั้งการได้รับความร่วมมือจากองค์กรต่างประเทศในการจัดหางบประมาณ การสร้างทรัพยากรบุคคลในชุมชนและการสื่อสารกับคนในชุมชนเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานของโครงการ มีรายละเอียดดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินงานส่งเสริมความยั่งยืนของการพัฒนาเมืองในอนาคตของเทศบาลเมืองพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่มีความเห็นตรงกันถึงความสำคัญในด้านปัจจัยด้านการสนับสนุนจากผู้บริหาร ปัจจัยด้านงบประมาณและปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเทศบาลเมืองพนัสนิคมมีผู้บริหารระดับสูง ซึ่งก็คือ นายกเทศมนตรีที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล เป็นนักพัฒนาและมองวิเคราะห์ปัญหาของท้องถิ่นได้ดี และดำรงตำแหน่งนายกเทศมนตรีมายาวนานทำให้นโยบายจากผู้บริหารไม่มีการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ รองนายกเทศมนตรี ปลัดเทศบาล เลขานายกเทศมนตรี ผู้อำนวยการกองในหน่วยงานของเทศบาลเมืองพนัสนิคม ต่างให้การสนับสนุนการทำงานของเจ้าหน้าที่อย่างเต็มที่ในทุกกระบวนการ ให้ความร่วมมือ ติดต่อประสานงานและรับฟังความคิดเห็นจากทุก ๆ ฝ่าย ทำให้การดำเนินงานสามารถดำเนินโครงการได้โดยราบรื่น มีการสนับสนุนด้านงบประมาณจากองค์กรต่างประเทศและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น มีการชักชวนให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนตั้งแต่การประชุม ระดมความคิด การสอบถามความคิดเห็นของประชาชนผ่านประชาคมและมีผู้นำชุมชนเป็นผู้แทนประชาชนในการประชุมกับทางเทศบาลหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในแต่ละเดือนเพื่อรับรู้ความคืบหน้าในการดำเนินโครงการร่วมกันจนกระทั่งเสร็จสิ้นขั้นตอนการดำเนินโครงการ

2. ความเห็นที่มีปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จในการดำเนินงานโครงการส่งเสริมความยั่งยืนของการพัฒนาเมืองในอนาคตของเทศบาลเมืองพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จในการดำเนินงานโครงการส่งเสริมความยั่งยืนของโครงการส่งเสริมความยั่งยืนของการพัฒนาเมืองในอนาคตของเทศบาลเมืองพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี พบว่ามี 9 ปัจจัยที่ส่งผลสำคัญ โดยเรียงลำดับจากปัจจัยที่สำคัญมากสุดไปน้อยสุดดังนี้

2.1 ด้านการสนับสนุนจากผู้บริหาร จากผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่กล่าวถึงปัจจัยสำคัญที่สุดที่ทำให้โครงการส่งเสริมความยั่งยืนของการพัฒนาเมืองในอนาคตของเทศบาลเมืองพนัสนิคม จังหวัดชลบุรีมารถดำเนินการจบสำเร็จได้นั้นเพราะมีนายกทศมนตรีที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล รวมถึงผู้บริหารระดับรองนายกเทศมนตรี ปลัดเทศบาล เลขานายกเทศมนตรี ผู้อำนวยการกองที่ให้การสนับสนุนการทำงานของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ในทุกขั้นตอนของกระบวนการทำงาน ให้ความร่วมมือช่วยเหลือ ติดต่อประสานงานและรับฟังความคิดเห็นความต้องการจากประชาชน

2.2 ด้านงบประมาณ จากผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่กล่าวถึงปัจจัยสำคัญอันดับสองที่ทำให้โครงการส่งเสริมความยั่งยืนของการพัฒนาเมืองในอนาคตของเทศบาลเมืองพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี สามารถดำเนินการจนสำเร็จได้นั้น คือปัจจัยด้านงบประมาณ ซึ่งตรงกับแนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยความสำเร็จของโครงการของ Cleland (1994) กล่าวว่าสิ่งที่วัดผลความสำเร็จของ

โครงการจะพิจารณาจากองค์ประกอบความสำเร็จที่สำคัญ 3 อย่าง ได้ แก่ 1) ด้านเวลา คือ การดำเนินโครงการเสร็จสมบูรณ์ได้ในระยะเวลาที่กำหนดตามระยะเวลาโดยรวมทั้งโครงการและสามารถดำเนินกิจกรรมย่อย ๆ ในแต่ละกิจกรรมได้ตามกำหนด 2) ด้านการเงิน คือ การดำเนินงานโครงการที่มีการบริหารจัดสรรการเงินได้มีประสิทธิภาพ โดยมีการควบคุมระมัดระวังการใช้งบประมาณ รายจ่ายของโครงการ การกำหนดงวดเงิน การเบิกจ่ายตามงวดงาน การจัดวางระบบรายงานทางการเงินและระบบการตรวจสอบต่าง ๆ 3) ด้านประสิทธิผล คือ การทำงานให้บรรลุเป้าหมายของผลงานและวัตถุประสงค์ของโครงการทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ

2.3 ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน จากผลการวิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่กล่าวถึงปัจจัยสำคัญอันดับสามคือด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่ทำให้โครงการส่งเสริมความยั่งยืนของการพัฒนาเมืองในอนาคตของเทศบาลเมืองพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี สามารถดำเนินการจนสำเร็จได้ เนื่องจากชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการนำเสนอความต้องการที่อยากมีในโครงการ มีการประชุมร่วมกันกับทางเทศบาล การระดมความคิดและสอบถามความคิดเห็นของประชาชนทั้ง 12 ชุมชนผ่านประชาคม รวมทั้งทางเทศบาลได้มีการชี้แจงรายละเอียดและความคืบหน้าของโครงการต่อผู้นำชุมชนในการประชุม รวมทั้งระดับผู้บริหาร หัวหน้าส่วน เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนก็เข้าร่วมด้วยเพื่อให้รับรู้ การดำเนินโครงการร่วมกันตลอดการดำเนินโครงการซึ่งตรงกับที่คณะอนุกรรมการกำกับการอนุวัตตามแผนปฏิบัติการ 21 และการพัฒนาที่ยั่งยืนได้นิยามการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า "การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย เป็นการพัฒนาที่ต้องคำนึงถึงความเป็นองค์รวมของทุก ๆ ด้านอย่างสมดุล บนพื้นฐานของทรัพยากรธรรมชาติภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่ม ด้วยความเอื้ออาทร เคารพซึ่งกันและกัน เพื่อความสามารถในการพึ่งตนเองและคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างเท่าเทียม" และตรงกับ แบร์นาร์ แชงโดรส (2561) กล่าวถึงว่าเมืองในอนาคตว่าต้องเผชิญกับความท้าทายมากมายแต่ก็เป็นโอกาสที่ดีครั้งสำคัญ เช่น การมีโอกาสที่จะสร้างการมีส่วนร่วมของพลเมือง และการพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีให้กับพลเมือง เป็นต้น อนาคตของเมืองส่งผลกระทบต่อทุกคน เพราะเกี่ยวข้องกับทุกเรื่องนับตั้งแต่การขนส่งสาธารณะ สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ สาธารณูปโภค เช่น น้ำและพลังงาน ไปจนถึงการมีส่วนร่วมของสังคม สุขภาพและอื่น ๆ อีกมากมาย

2.4 ด้านระยะเวลาในการดำเนินโครงการ จากผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญกล่าวถึงระยะเวลาในการดำเนินโครงการนี้ว่าเป็นโครงการที่ดำเนินการในระยะสั้น รายละเอียดโครงการจึงมีความเหมาะสมและเพียงพอจนสามารถดำเนินการจนสำเร็จได้ทันกำหนดการ โดยเริ่มจากทางเทศบาลยื่นเสนอโครงการกับทางไจก้าจากนั้นจึงได้รับการวิเคราะห์และมีการประเมินสภาพพื้นที่จริงก่อนเริ่มดำเนินโครงการ โดยทางไจก้าเป็นผู้วางแผนการดำเนินโครงการและกำหนดระยะเวลาให้กับทางเทศบาลที่ สอดคล้องกับการดำเนินงานในช่วงระเวลา 3 ปี ซึ่งมีการวางแผนงาน

ในแต่ละขั้นตอนอย่างชัดเจนและเป็นมาตรฐานทำให้เทศบาลสามารถดำเนินการตามระยะเวลาที่ได้วางแผนไว้

2.5 ด้านความเข้าใจในรายละเอียดโครงการ จากผลการวิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลสำคัญกล่าวถึงความเข้าใจในรายละเอียดโครงการระหว่างใจก้าและเทศบาลเมืองพนัสนิคมว่าต้องมีความเข้าใจรายละเอียดข้อมูลของโครงการอย่างตรงกัน ถึงจะสามารถดำเนินการไปด้วยกันได้ตามวัตถุประสงค์ของโครงการและไม่เกิดข้อขัดแย้งอย่างเรื่องแนวคิด Universal design ในการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อมวลชนที่ทำในโครงการครั้งนี้ ถือว่าเป็นเรื่องใหม่สำหรับผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานกองช่างและผู้รับเหมาที่ควรจะรู้และเข้าใจอย่างชัดเจนและสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.6 ด้านทักษะและความสามารถของผู้ปฏิบัติงาน จากผลการวิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลสำคัญกล่าวถึงทักษะและความสามารถของผู้ปฏิบัติงาน เป็นปัจจัยความสำเร็จส่วนหนึ่งของการดำเนินโครงการ คือ ทักษะและความสามารถของผู้บริหารและคณะทำงาน เช่น นายกเทศมนตรีเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ จบปริญญาโทจากอเมริกาด้านวิศวกรรมศาสตร์ มีประสบการณ์การณ์ในการบริหารงานในการเป็นนายกเทศมนตรี เทศบาลเมืองพนัสนิคม 30 ปี อีกทั้ง เจ้าหน้าที่ทุกคนในเทศบาลต่างมีทักษะในงานของตนเอง ได้แก่ งานด้านการคลัง งานด้านการสาธารณสุข งานด้านวิชาการ งานด้านการศึกษา เป็นต้น และการได้รับโอกาสไปเข้าร่วมการอบรมภายนอกเพื่อเพิ่มทักษะในการทำงานและสามารถถ่ายทอด เสนอแนะ ปรับปรุงให้สามารถดำเนินงานโครงการได้อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ เช่น งานด้านการประชาสัมพันธ์ของเทศบาล เป็นงานที่ต้องใช้ทักษะของผู้ปฏิบัติงานในการที่จะสามารถสื่อสาร ประชาสัมพันธ์และเผยแพร่เรื่อง Universal design กิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องในโครงการเพื่อให้ประชาชนได้รับรู้และเข้าใจโดยทั่วกัน รวมถึงการรายงานผลการดำเนินงานของโครงการ และสามารถใช้อุปกรณ์ในการเผยแพร่ข่าวสารผ่านช่องทางหรือสื่อต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเมื่อได้รับนโยบายจากนายกเทศมนตรีมาแล้ว ทางเจ้าหน้าที่และข้าราชการประจำต่างๆก็จะต้องทำความเข้าใจนำไปสู่ความสำเร็จของโครงกฎขึ้นอยู่กับยุคคลที่มีทักษะความเชี่ยวชาญ คือ คนที่มีความสามารถในทีมที่ทำให้โครงการสามารถประสบความสำเร็จโดยเจ้าหน้าที่โครงการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับโครงการ จะต้องมีความกระตือรือร้นมุ่งมั่นในการทำงานกับทีมและควรมีการแบ่งปันวิสัยทัศน์ร่วมกันที่มีต่อโครงการและมุ่งสู่ความสำเร็จ หากผู้บริหารโครงการขาดคุณสมบัติที่เหมาะสมในการเป็นผู้นำและมีวิสัยทัศน์ที่ไม่สอดคล้องร่วมกันกับทีม ก็จะส่งผลให้โครงการเกิดความล้มเหลวได้ซึ่งผู้บริหารโครงการควรมอบหมายงานที่เหมาะสมแก่สมาชิกในทีมและมีการตรวจสอบ ติดตามการทำงานของทุกคนในทีมอย่างสม่ำเสมอ

2.7 ด้านการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ จากผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญกล่าวถึงการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพไว้ว่าข่าวสารที่เผยแพร่จากเทศบาลเปรียบเสมือนสะพานที่เชื่อมโยงกับทุกภาคส่วนในการที่จะทำให้ประชาชนในพื้นที่เกิดความเข้าใจ รับรู้ ข่าวสารของการดำเนินโครงการส่งเสริมความยั่งยืนของการพัฒนาเมืองจากทางเทศบาลอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่เริ่มโครงการจนสำเร็จโครงการ โดยทางเทศบาลจะวางแผนให้ประชาชนและหน่วยงานทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ มีการแจ้งข้อมูลข่าวสาร ประชาสัมพันธ์แผนงานให้แก่ประชาชนในเทศบาลได้รับรู้ เช่น การแจ้งประธานชุมนุม คณะกรรมการชุมชนของแต่ละชุน เจ้าหน้าที่ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวมถึงผู้รับเหมา เป็นต้น โดยทางเทศบาลจะนัดหมายและเชิญมาเข้าร่วมประชุมประจำเดือนกับทางเทศบาล เพื่อแจ้งข้อมูลข่าวสารความคืบหน้ารวมถึงผลการดำเนินงานโครงการในแต่ละขั้นตอน และในการประชุมทุกครั้งก็จะมีการกำหนดวัตถุประสงค์ของการประชุมอย่างชัดเจน นอกจากนี้ ยังมีการใช้อุปกรณ์ที่เป็นช่องทางในการเผยแพร่ข้อมูล เช่น การประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสาย การแจ้งข่าวสารกำหนดการไปยังกลุ่มไลน์ที่มีชุมชนในเทศบาลเป็นสมาชิก เพื่อให้เกิดความรวดเร็ว ชัดเจนและมีความเข้าใจเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งตรงกับเอกกมล เอี่ยมศรี (2555) ที่กล่าวว่าโครงการจะมีคุณภาพได้นั้น ควรมีการสื่อสารที่เหมาะสม หากในการบริหารจัดการโครงการมีการสื่อสารรายละเอียดแผนงานไม่ดีหรือขาดความร่วมมือและไม่ได้รับการตอบสนองหรือแก้ไขปัญหาตามความต้องการตามที่สมควรจากสมาชิกในทีมและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ก็อาจทำให้โครงการขาดคุณภาพได้ ดังนั้น ผู้จัดการโครงการจำเป็นต้องมีทักษะด้านการสื่อสารที่ดีและมีรูปแบบการสื่อสารครบวงจรที่สนับสนุนการสนทนาในแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเพื่อติดตามความคืบหน้าและผลสำเร็จของโครงการ

2.8 ด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจากผลการวิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลสำคัญกล่าวถึงด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของโครงการไว้ว่า หน่วยงานทุกภาคส่วนที่สนับสนุนและเกี่ยวข้องกับโครงการนี้ให้ความร่วมมือ สนับสนุนและมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน โดยเฉพาะ หน่วยงานของรัฐบาลญี่ปุ่นหรือองค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศแห่งญี่ปุ่น (ไจก้า) ที่ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณและการให้ความร่วมมืออย่างดีในการดำเนินโครงการตั้งแต่การวิเคราะห์สภาพท้องถิ่นของเทศบาลเมืองพนัสนิคมปัญหา ความต้องการของประชาชน การวางแผน การกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ การติดตามความคืบหน้าให้เป็นไปตามกำหนดการ รวมทั้งช่วยเหลือประสานงานกับหน่วยงานสถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้องในการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อมวลชน universal design ซึ่งภายหลังได้คัดเลือกให้ตัวแทนจากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบังเข้ามาร่วมออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวก ให้ความรู้ คำปรึกษา แนะนำรูปแบบและแลกเปลี่ยนความรู้รายละเอียดสำคัญในการดำเนินโครงการ ซึ่งช่วยให้ทางเทศบาลเมืองพนัสนิคมมีทิศทางใน

การดำเนินงานที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ตั้งแต่ขั้นตอนสำรวจพื้นที่ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในภายนอก การระดมความคิดเห็นร่วมกันกับประชาชน การสนับสนุน ติดตามจนกระทั่งทำให้โครงการสามารถประสบความสำเร็จได้ ทำให้เห็นถึงประโยชน์ เห็นความคืบหน้าของการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งตรงกับ สิทธิชัย ตันศรีสกุล (2553) ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนยั่งยืน กรณีศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคามที่กล่าวถึงรูปแบบการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนว่ามีกระบวนการดำเนินการ 8 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) การศึกษาชุมชน 2) การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน 3) การจัดลำดับความต้องการและปัญหาชุมชน 4) การวางแผนแก้ปัญหา 5) การพิจารณาวิธีการดำเนินงาน 6) การดำเนินงาน 7) การประเมินผลงาน และ 8) การทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคโดยจะเน้นการมีส่วนร่วมจากบ้าน วัด โรงเรียน ชุมชนภายนอกและหน่วยงานภาครัฐ นอกจากนั้นยังพบว่าการพัฒนารูปแบบการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนสามารถช่วยให้ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานรัฐ มีแนวทางในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืนได้อย่างถูกต้องและครอบคลุมกับหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนด้วยกระบวนการดำเนินงานที่เน้นหลักการและทฤษฎี เศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ จึงควรส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถนำรูปแบบการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนนี้ไปใช้แก้ไขปัญหาชุมชนที่ไม่ยั่งยืนอื่น ๆ ต่อไป

2.9 ด้านอัตลักษณ์ท้องถิ่น จากผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญกล่าวถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นว่ามีส่วนทำให้โครงการนี้ประสบความสำเร็จได้เช่นกัน เพราะประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นก็ถือเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยทำให้ผู้คนภายนอกได้รู้จักพนัสนิคมมากขึ้น อีกทั้ง การที่ พนัสนิคมเป็นเมืองสะอาด เป็นเมืองน่าอยู่เป็นเมืองที่มีการบริหารจัดการที่ดี ทำให้คนภายนอกความสนใจเมืองพนัสนิคมมากขึ้น อย่างโครงการของไจก้าที่เข้ามาร่วมดำเนินการกับทางเทศบาล ก็เพราะมองเห็นถึงความโดดเด่นดังกล่าวรวมถึงมีการพิจารณาจากผลงานรางวัลต่างๆที่ทางเทศบาลได้รับ ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในประสิทธิภาพการทำงานร่วมกัน นอกจากนี้ ในเทศบาลเมืองพนัสนิคม ยังประกอบไปด้วยชุมชนต่าง ๆ หลายเชื้อชาติ เช่น ไทย ลาว จีน ที่อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคี มีการช่วยเหลือพึ่งพากัน เคารพกัน ดังนั้น เวลาขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือในการดำเนินโครงการ ประชาชนก็เต็มใจช่วยอย่างเต็มที่ ซึ่งนอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้โครงการประสบความสำเร็จแล้ว ผลลัพธ์ที่ได้นอกเหนือ จากนั้นก็คือการที่ได้รับความรัก ความเชื่อมั่นจากชุมชน จะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นเพื่อร่วมมือ ร่วมใจในการทำกิจกรรมหรือการดำเนินโครงการต่าง ๆ ที่เข้ามาได้อย่างยั่งยืน ซึ่งตรงกับ ผานิตย์ ถิรพลงาม (2552) ที่มีการศึกษาเรื่องการติดตามและประเมินผลโครงการเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่ เทศบาลตำบลบางพระ จังหวัดชลบุรี พบว่าประชาชนส่วนมากมีความพึงพอใจชุมชนของตนเองในการดำเนินโครงการเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่ในระดับปานกลางและทัศนะของประชาชนที่มีต่อความน่าอยู่ของชุมชนพบว่าชุมชนมีความสามัคคีให้ความร่วมมือ

ช่วยเหลือกันดีมีระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานดี มีผู้นำที่ดี ชุมชนได้รับการพัฒนาอย่างสม่ำเสมอมีสถานที่พักผ่อน สถานที่ออกกำลังกายและสถานที่ท่องเที่ยว

พระสมชาย จนฺทสาโร (ถนัดกิจตระกูล) (2562, น. 113) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของผู้นำชุมชนกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตในชุมชนสุขฤดี แขวงท่าแร้ง เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัย 1) ระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนสุขฤดีแขวงท่าแร้ง เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความสัมพันธ์ทางสังคมอยู่ในระดับมากที่สุดส่วนด้านร่างกาย มีการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนรับประทานอาหารที่เหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อร่างกาย ด้านจิตใจ ผู้นำชุมชนสุขฤดีส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนได้เห็นความสำคัญของวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และจัดให้มีการเข้าค่ายคุณธรรมจริยธรรมภายในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ครอบครัว ประชาชนในชุมชนได้เข้าร่วมประชุมเพื่อปรึกษาเสนอแนะ แนวทางในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีภายในชุมชน และด้านสิ่งแวดล้อม ผู้นำชุมชนสุขฤดีจัดให้มีการ บำรุงรักษาแหล่งน้ำลำคลองภายในชุมชน อยู่ในระดับมากที่สุด 2) บทบาทของผู้นำชุมชนเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตในชุมชนสุขฤดี เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้นำชุมชนชุมชน สุขฤดี ได้มีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ในด้านต่าง ๆ คือ ด้านร่างกาย ส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนออกกำลังกายให้มากยิ่งขึ้นกว่าเดิม เพื่อให้สมบูรณ์แข็งแรง ด้านจิตใจ ส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนเข้ารับการอบรมคุณธรรม จริยธรรม เพื่อขัดเกลาจิตใจ เช่น ปฏิบัติธรรมในวันสำคัญต่าง ๆ มีการสวดมนต์และนั่งสมาธิ ด้านความสัมพันธ์ ทางสังคม จัดเสนองบประมาณต่อภาครัฐ เพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ ผู้สูงอายุ ให้ได้รับโอกาส เท่าเทียมกับประชาชนในชุมชน และด้านสิ่งแวดล้อม ให้ความรู้ความเข้าใจกับประชาชนในชุมชนให้ เห็นคุณค่าที่แท้จริงของต้นไม้และควรให้มีการปลูกต้นไม้ทดแทน 3) ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนสุขฤดี กรุงเทพ มหานคร พบว่า ด้านร่างกาย ประชาชนในชุมชนไม่ค่อยสนใจในการออกกำลังกาย เพราะมุ่งแต่ ประกอบสัมมาอาชีพเป็นส่วนใหญ่ ผู้นำส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนออกกำลังกายให้มากขึ้นกว่าเดิม เพื่อให้สมบูรณ์แข็งแรง ด้านจิตใจ ชุมชนยังขาดสถานที่ที่ให้คำปรึกษาในปัญหาต่าง ๆ กับประชาชนใน ชุมชน ผู้นำชุมชนดูแลเอาใจใส่และคอยให้คำปรึกษาโดยมีการรับฟังและคอยแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้กับ ประชาชนในชุมชน ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ ผู้สูงอายุ ยังขาดงบประมาณช่วยเหลือจากภาครัฐ ผู้นำชุมชนควรจัดงบประมาณหรือจัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ ผู้สูงอายุ เพื่อให้ได้รับโอกาสเท่าเทียมกันกับประชาชนในชุมชน และด้านสิ่งแวดล้อม ประชาชนใน ชุมชนยังขาดความเอาใจใส่หรือความไม่รู้คุณค่าที่แท้จริงของต้นไม้ ผู้นำชุมชนควรให้ความรู้ความเข้าใจ ให้กับประชาชนในชุมชนให้เห็นคุณค่าที่แท้จริงของต้นไม้และควรให้มีการปลูกต้นไม้ทดแทน

รุจิรา รัตนธรรม (2561, น. 159) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องชุมชนกับการพัฒนาเมืองสร้างสรรค์: กรณีศึกษาพื้นที่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ย่านเจริญกรุง ผลการศึกษาพบว่าระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อการพัฒนาเมืองสร้างสรรค์ตามแนวคิดของสมาคมนานาชาติด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน (International Association for Public Participation หรือ IAP2) อยู่ในระดับมากการเข้ามามีบทบาท (Involve) กล่าวคือ มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลจุดเด่นของพื้นที่ สภาพปัญหา ความต้องการแก้ไขหรือพัฒนาชุมชน มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ จัดลำดับความสำคัญของประเด็นที่จะดำเนินการ หากแต่ในส่วนของการออกแบบรูปแบบกิจกรรม/โครงการ การวางแผนการดำเนินงานทั้งในระยะสั้นและระยะยาว เป็นส่วนของหน่วยงานเป็นหลัก ชุมชนไม่ได้มีบทบาทมากนัก และทิศทางในการพัฒนาเมืองสร้างสรรค์ย่านเจริญกรุงยังไม่ชัดเจน ทำให้คนในพื้นที่ไม่ทราบถึงเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ย่านเจริญกรุงจะมีภาพเป็นเช่นไร โดยผลการพัฒนาที่เกิดขึ้นกับทั้ง 2 ชุมชน ที่เห็นเด่นชัดคือด้านกายภาพ ได้แก่ การปรับปรุงพื้นที่สาธารณะทางเท้า เพื่อสร้างความปลอดภัยและการเชื่อมโยงการเข้าถึงพื้นที่ รวมไปถึงการนำพื้นที่ว่าง/อาคารว่างมาใช้ในการสร้างพื้นที่สร้างสรรค์จัดแสดงงานศิลปะต่าง ๆ และที่เด่นชัดอีกหนึ่งด้านคือ ด้านเศรษฐกิจ โดยเป็นการนำความคิดสร้างสรรค์มาในการพัฒนาและสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value Added) ให้กับสินค้าและบริการของผู้ประกอบการ มีการบอกเล่าประวัติศาสตร์เรื่องราวของสินค้าและประวัติศาสตร์ของชุมชน (Story Telling) ซึ่งทั้ง 2 ชุมชนเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีอายุมากกว่า 100 ปี จึงมีเรื่องราวความน่าสนใจและมีเสน่ห์ในตัวเอง นอกจากนี้ มีการกระตุ้นบรรยากาศของพื้นที่ให้มีชีวิตและสีสัน ด้วยงานเทศกาลงานออกแบบกรุงเทพประจำปี (Bangkok Design Week) ซึ่งดำเนินการมาแล้ว 3 ปี ทำให้พื้นที่เป็นที่รู้จักมีนักท่องเที่ยวมากขึ้นและเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน อย่างไรก็ตาม การพัฒนาในด้านสิ่งแวดล้อม (พื้นที่สีเขียว) และด้านสุขภาพ ยังไม่ปรากฏให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม จากผลการศึกษาในครั้งนี้ จะสามารถสะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อการพัฒนาเมืองสร้างสรรค์ที่ควรมีบทบาทในการวางแผนการพัฒนาเมืองมากขึ้น เพื่อให้เกิด ความยั่งยืนในระยะยาว ซึ่งปัจจุบันยังเป็นการพัฒนาที่เน้นการท่องเที่ยวโดยจัดกิจกรรมเป็นหลัก (Event Based) แต่ยังไม่แสดงให้เห็นถึงทิศทางและภาพสุดท้ายของการพัฒนาเมืองสร้างสรรค์ ย่านเจริญกรุงว่ามีหน้าตาเป็นอย่างไร ซึ่งจะเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการและการออกแบบ ที่ครอบคลุมทุกมิติมากขึ้นสำหรับการพัฒนาเมืองสร้างสรรค์ในย่านอื่น ๆ ต่อไป

นิเวศน์ พูนสุขเจริญ (2561, น. 253) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาเมืองยั่งยืนในมิติพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาเมืองเชียงใหม่ ผลของการศึกษาพบว่า ประเทศตะวันตกมีแนวคิดในการพัฒนาเมืองยั่งยืนโดยมีแนวคิดสำคัญ คือ แนวคิดเมืองนิเวศ มุ่งเน้นการรักษาสภาพแวดล้อม แนวคิดเมืองอัดแน่น มุ่งเน้นลดการ บริโภคแนวคิดจากลัทธิชุมชนเมืองยุคใหม่ที่มุ่งเน้นคล้อยตามประสบการณ์และทัศนคติของผู้คน และแนวคิดเมืองสุขภาพดี มุ่งเน้นความเป็นเมืองน่าอยู่

แนวคิดทางพระพุทธศาสนา มีหลักการแสดงออกถึงหนทางหลักของเมืองยั่งยืน คือ การ พึ่งพาตนเองอย่างพอเพียง ความพอประมาณ สัมพันธ์ไปถึงการพึ่งพาตนเองที่มีลำดับชั้นของ “ชุมชน” ใน “เมือง” อย่างสมดุล ทั้งในมิติของกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม ตามหลักสัปปายะ 7 ใน พัฒนาเมืองให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับเมืองยั่งยืนในบริบทสากล แนวทางการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ยั่งยืนในแนวคิดมิติทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ภายใต้บริบทการพัฒนาเมืองท่องเที่ยว พบว่า การพัฒนาเมือง ควรให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางกายภาพ วัฒนธรรม อันเป็นรากเหง้าตัวตนของเมือง การพัฒนาระบบขนส่งที่ไม่ใช้ เครื่องยนต์ ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและบทบาทของประชาชนในการพัฒนาเมือง การบริหารจัดการเมืองที่มีธรรมาภิบาล และการพัฒนาองค์ความรู้เทคโนโลยีของตนเอง

อนรรฆ อิสเฮาะ (2561, น. 55) ได้ทำการวิจัยเรื่องคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสะกอม ผลการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 36-45 ปี อยู่ในสถานภาพสมรส (อยู่ด้วยกัน) จบการศึกษาระดับประถมศึกษา มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวส่วนใหญ่ 3–4 คน และมีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 10,000 บาท คุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสะกอม อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา โดยภาพรวมอยู่ในระดับดี เมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า คุณภาพชีวิตด้านสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ คุณภาพชีวิตด้านจิตใจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และคุณภาพชีวิตด้านร่างกาย ตามลำดับ ผลการเปรียบเทียบคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสะกอม พบว่าประชาชนที่มีสถานภาพสมรส ระดับการศึกษา และรายได้ต่อเดือน แตกต่างกัน มีคุณภาพชีวิตแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในขณะที่ประชาชนที่มีเพศ อายุ และจำนวนสมาชิกใน ครอบครัวแตกต่างกันมีคุณภาพชีวิตไม่แตกต่างกัน ข้อเสนอแนะการวิจัยมีดังนี้ ด้านร่างกาย ควรส่งเสริมนโยบายเพิ่มลานกีฬา จัดหาเครื่องออกกาลังกายให้บริการประชาชน รวมถึงการร่วมมือกับหน่วยงานสาธารณสุขในพื้นที่ ด้านจิตใจ ควรจัดให้มีจุดบริการให้คำปรึกษา เพิ่มช่องทางการจัดตั้งกลุ่มและการแสดงออกของกลุ่มต่าง ๆ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ควรจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัวหรืออาจสร้างกิจกรรมอื่น เพื่อให้ประชาชนลดความคิดในเรื่องเพศแล้วหันมาสนใจในเรื่องของส่วนรวมและด้านสิ่งแวดล้อม ควรส่งเสริมนโยบายที่เกี่ยวข้องกบการกระตุ้นเศรษฐกิจหรือเพิ่ม รายได้ให้กับประชาชนในภาพรวม

สนธยา สวัสดิ์ (2561, น. 68-75) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชนบ้านร้องเม็ง ตำบลหนองแหย่ง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ ในชุมชนบ้านร้องเม็ง ตำบลหนองแหย่ง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ที่สำคัญคือ ด้านสติปัญญา ได้แก่ สนใจแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคนใน